

KO SMO MI

- Saga i rodoslovlje -

Ω

Priredio Žarko Mijajlović

BEOGRAD, 1990

UDC 52:929 Mijajlović D.
012 Mijajlović D.

Publications of the National Center for Digitization No. 6

Ko smo mi - saga i rodoslovlje
Dušan Mijajlović (1923-1990)

Paper edition: 1990, Belgrade Digital edition: 2023, Belgrade

Ω series, No. 5

Editorial Board: Žarko Mijajlović (editor-in-chief), Slobodan Vujošević

Prepared and edited by Žarko Mijajlović

Published and copyright © by
National Center for Digitization
11000 Belgrade
<http://elibrary.matf.bg.ac.rs>.

BELGRADE, 2023

PREDGOVOR

Svodeći svoj životni bilans posle gotovo punih šest decenija života, osetio sam da u meni tinja jedna velika i neostvarena želja. Da napišem priču o nama. O tome ko smo mi, gde smo živeli, kada smo se doselili u Resinac i gde se sada nalazimo.

Proučavanje naše prošlosti oduvek me je privlačilo. Ta moja sklonost podsticana je već u prvim godinama mog detinjstva kazivanjima dede Milana, da bi se vremenom pretvorila u strast, a potom u pravu opsednutost.

Bile su to priče ispričane u smirajima dana pored ognjišta naše stare porodične kuće pri odsjaju vatre, priče koje govore o surovom životu naših predaka, o vremenu i prostoru u kome su živeli, o njihovom i našem nastanku, o običajima, vrlinama i manama, nesigurnosti, patnjama, usponima i padovima, lutanjima i traganjima za novim i mirnijim podnebljima, o nadama i neprekidnoj borbi za dostojanstvo i malo slobode.

Ali ispričati priču o lozi Mijajlovića i zbivanjima u njoj, nije bilo ni malo lako i jednostavno. Taj osećaj u meni je uvek izazivao kolebanje pri svakoj pomisli na pisanje.

Ma koliko se čovek trudio da ne upadne u zamke koje vrebaju na svakom koraku, da se nešto ne zaboravi od tih silnih, vremenom pokrivenih događaja, sigurno je, da će dosta toga ostati neiskazano i nedorečeno. Sigurno je da će i ova priča, kao i mnoge druge, imati svoje junake ali i žrtve. Ljudi i događaji koji se ovde pominju prikazani su kako je o njima pisac čuo od svojih dedova, ili kako je o njima pročitao u nekim starim zapisima.

Naši dedovi su se rađali i nestajali, živeli su na poprištu istorijskih događaja, kojem je istorija retko bila naklonjena. Dolazile su jedna za drugom nove generacije, gasile se kao plamen dogorele sveće, ponovo oživljavale i ostajale svaka sa svojim kazivanjima o svom teškom životu i neulepšanoj slici vremena. Ovo je priča o vremenu u kojem su harale razne soldateske, vladali okrutni zavojevači, bili vođeni mnogi bojevi, mrakovalo ropstvo i satirao zulum.

A kada se prežive tolike nedaće, onda je veoma teško izdvojiti šta je bilo najpresudnije u njihovom životu:

Da li je to stalno otimanje od neprijatelja i zbeg u šumu, a zatim, kad prođu opasnosti, povratak u nesigurne domove.

Da li je to njihovo tiho nestajanje i istovremeno gubljenje tragova o poreklu.

Grobovi naših predaka su razasuti po raznim stranama i niko od nas živih za mnoge ne zna gde su pokopani.

O njima nema ni jedne zapisane reči. Da su nam ostavili bar po neku požutelu fotografiju, ali ni to nisu, a niti su mogli.

Sreća je za nas žive što su nam ostavili svoja imena, da ih se bar po nekada setimo, jer da nije toga, ne bi znali čiji smo potomci i naslednici.

Tragom tih, tako šturih podataka zagazio sam, ne dalje od polovine sedamnaestog veka. U tom vremenu pouzdano nalazim prvu porodicu naših predaka o kojoj se nešto zna. Tu se, međutim, prekida karika u lancu naše porodične loze, pa i moje dalje istraživanje. Naravno da su njeni koreni znatno stariji, ali pouzdanih tragova o njenom životu u tim starijim vremenima zasada nemamo.

Od tada do danas proteklo je preko 330 godina, a naša loza se nije gasila. Treba pomenuti da je negde početkom devetnaestog veka zapretila opasnost da nestane.

I zato, ako ova priča ispuni cilj, da sadašnje generacije naših Mijajlovića bliže upoznaju svoje pretke i shvate vreme iz kojeg su i same nastale, moj napor imaće svoje puno opravdanje.

Pisac.

UVOD

U razvoju naše porodične loze dešavale su se toliko česte promene, da se gotovo nikada nije znalo šta one zapravo nose sa sobom: Zlo ili dobro.

Nikada mirni, uvek na oprezi i u stalnom strahu za život, naši stari preci borili su se protiv neprijatelja, napadali ga, ali i bežali dajući veliki otpor. Tako su išli krivudavim stazama napred pod ogromnim teretom svojih starih običaja, koji posebno svedoče o njihovoj burnoj prošlosti.

Mnogi od tih običaja bile su i njihove velike zablude, koje su prožimale njihov svakodnevni život i uveliko nagrizale njihov ionako nagrižen život.

Koliko je to bio težak životni put, današnje generacije Mijajlovića teško mogu da shvate. Ne zato što ne žele, već zato što nešto slično danas ne mogu da dožive, jer su se pogledi u mnogo čemu izmenili a odnosi zavađenih postali sasvim drugačiji.

Naši stari preci bili su izuzetno patrijarhalno vaspitani i bili su veliki robovi takvog vaspitanja i shvatanja života. Odvajkada i često su bivali robovi tuđina, ali i robovi mnogih zahteva i principa potpune potčinjenosti starim običajima, porodici, rodu, narodu i njegovom oslobođenju. Bili su vezani za prošlost kao za neprestano utočište i nadahnuće, a okrenuti potomstvu kao jedinoj nadi.

Smrzavali su se s vremena na vreme, pod naletom misli, koje su kao snežna mećava navirale u njihove glave, kada će doći i kakva će biti ta toliko željena sloboda. Da ne bude ona varljiva, toliko često lažljiva i prljava, proizvoljna i zloupotrebljena, da se i njena mera lako menja. Strahovalo se od velike moći ljudi i njihove volje od koje je ta sloboda i zavisila.

Jer, nova i velika zla uvek su se iznova javljala, smenjujući mala dobra i male radosti.

I upravo u takvom kratkom trajanju omeđenog sumnjama očekivalo se kada će i šta doći na svet. A kada je kuća bila ispunjena plačom dece, sve se zaboravljalo, strah i sumnja ustupali su mesto novim

snovima i velikim nadama. Rađao se nov zanos i uporna tvrdoglava ljubav prema svemu što je lepo, prema deci, zemlji i njenim plodovima, pa i mrtvom kamenu te surove prirode, komadiću slobode da u njoj i sami jednog dana uživaju plodove svoga rada. Da budu gospodari svoje ličnosti, bez prisustva feudalno-najamnih odnosa u kojima su vekovima radili pod nadzorom turskih vlastelina krijući svoja prava imena na koja su toliko ponosni.

A ime u shvatanju naših predaka, koje se prenelo i na mlađe generacije, nije bilo samo jednostavna oznaka, nego i značajan deo njihove ličnosti. Zato je kršćenje deteta bio značajan događaj. Detetu se pažljivo biralo ime, vodeći računa o tradiciji, i često su se davala prema imenima starijih, obično prema imenima dedova. Na uvredu imena gledalo se kao na povredu srca, oka, nečeg najsvetijeg. Čuvali su oni svoja imena i retko ih pominjali u celosti. Čim bi decu krstili, davali bi im nadimke tako da su se prava imena vremenom mogla i zaboraviti.

Tako na primer, Minu nikada niko nije oslovio njegovim pravim imenom Milovanom. Milana su zvali Midža, Sretena - Sretko, Radoslava - Dosa, Dragoljuba - Draga, Radoja - Raša ...

Negovanje ovih tradicija održalo se do dan-danas. Za Savu malo ko zna da je njegovo pravo ime Sarafin (ne Serafim što je možda pravilnije). Dušan je za sve Duško, Milorad i Milija - Mile, Ilija - Ika, Miroljub - Mića, Zvonimnir - Zvonko, Aleksandar - Saša, Vladimir - Vlada, Branislav - Bane ...

Slično je i sa ženskom decom: Radmila - Rada ili Radica, Leposava - Lepa, Gordana - Goca, Olivera - Olica ili Lela.

Ređa su imena koja se pominju u celini: Rajko, Radić, Radivoje, Žarko, Gordan, Danko, Bojan.

Izuzetak u lozi je sa jednim jedinim nadimkom Milijana, koju su od malena zvali Džana, a ne Mila, ili Jana što je prikladnije.

Punih imena ima i kod ženske dece: Milka, Danka, Vesna, Ivana, Stamenka, Stanika ..., ali su ona znatno ređa od onih skraćениh.

Međutim, prezime je po svom značaju u lozi imalo uvek veću vrednost i zato je bilo iznad imena.

Smatralo se da je ono jedino obeležje ne samo pojedinaca, nego i šire familije, plemena i celog roda. Spona koja vezuje i čvrsto drži srodstvo na okupu.

Pa ipak i pored sveg nastojanja da se te težnje održe, po nekom nepisanom slovu zakona i ustaljenim običajima, dolazilo je do čistih promena prezimena.

Gotovo sve do pojave našeg današnjeg prezimena, svaka druga generacija imala je svoje prezime izvedeno prema imenima svojih dedova.

Verovalo se, da se na taj način odaje pažnja i dužno poštovanje svojim dedovima, koji su po pravilu bili starešine porodične zadruge ili porodice, i čija jer reč za sve ukućane bila neprikosnovena.

Otuda se u našoj lozi i javlja nekoliko prezimena: Vukadinović, Miljković, Miletić, pa opet Miljković i najzad Mijajlović, koje se sve do sada održalo.

Prezime Mijajlović, nastalo je u drugoj polovini devetnaestog veka, prema imenu Mijajla, jednog od naših starijih predaka.

Prvi su to prezime poneli Mina i Milan, njegovi unuci, inače naši dedovi, neposredno pred iseljenje sa Kosova, našeg starog zavičaja, u Toplicu 1885. godine.

Zanimljivo je napomenuti da se kod ovako čestih promena prezimena, zbog dugovečnosti starijih, dešavalo da su istovremeno članovi jedne porodice nosili tri prezimena. Na primer Mina i Milan prezivali su se Mijajlović, njihov otac Jovan - Miljković, a deda Mijajlo - Miletić.

To su nesumnjivo bile velike smetnje u trajnom obeležavanju loze. To je takođe vodile ka udaljavanju srodnika jednih od drugih, pa su Mina i Milan učinili sve da se ubuduće zadrži samo jedno prezime. U tome su nailazili na veliki otpor mlađih, koji su težili da zadrže stare navike.

Zastupajući svoje gledište, da je svako iskustvo poučno za sve, pa i za njih same, oni su pridavali poseban značaj prezimenu, što ranije kod drugih predaka nije bio slučaj. Bili su uporni u tome da se prezime Mijajlović ne treba menjati, da ono mora ostati kao trajno obeležje loze. Bili su svesni da bi u drugom slučaju, kad tad, moralo doći do rasipanja porodice i međusobnog udaljavanja srodnika.

Ova zapažanja ne bi bila interesantna za ovu priču o nama, da se nije dogodilo ono što niko nije očekivao.

Radoje i Radoslav, njihovi sinovi, bez ičije saglasnosti su prilikom odlaska na odsluženje vojnog roka kod vojnih vlasti prijavili prezime Jovanović i pod tim prezimenom služili vojsku. Niko nije pravio pitanje zašto Jovanović a ne Mijajlović, jer je u to vreme bilo normalno uzimanje prezimena prema imenu svoga dede.

Po dolasku iz vojske, oni su bili Jovanovići a njihova braća Sretko, Dragoljub i Miloje Mijajlovići, ako se tome doda da je i Milan za sve druge sem u porodici, još uvek nazivan Miljković, onda su se opet stekla tri prezimena.

To se sve događalo punih 35 godina po iseljavanju sa Kosova, negde oko 1920-1930. godine. Kada su ih pitali zašto su to radili, Radoje i Radoslav su se pravdali da su se svi njihovi preci prezivali prema imenu svojih dedova, a zašto ne bi i oni, tim pre što svoga dedu nisu ni zapamtili jer je poginuo mnogo pre nego što su oni bili rođeni. Po ovakvoj logici odgovorali bi svojim očevima: "A zašto se vi ne prezivate Miletići ili Miljkovići, već prema svom dedi Mijajlu, Mijajlovići?"

Takvo ponašanje u porodici Milan i Mina nisu dozvoljavali. Nisu trpeli nikakav prigovor i sve što je bilo suprotno njihovom mišljenju, nisu prihvatili pa ni ove stavove Dose i Radoja, koji su zbog toga ukoreni.

Posle ove, po ko zna koliko puta vođene rasprave, Radoje i Dosa nisu imali kuda, nego i oni prihvatili svoje novo prezime Mijajlović, i otada ga više nikada nisu menjali.

Milan i Mina imali su tada veliko pravo da tako učine, jer bi se već danas u našoj lozi bliski rođaci delili na dve familije, kao što je slučaj u Resincu sa Kostićima i Maksimovićima, čije mlađe generacije neznaju za svoje blisko srodstvo.

NAŠA STARA POSTOJBINA

Ognjište naših predaka nalazilo se na Kosovu, tačnije u malom srpskom selu Miroču, nedaleko od Vučitrna, severo - istočno prema padinama Kopaonika.

Tu su oni živeli sve do svoje seobe u Toplicu 1885. godine. Više od dva veka, ko zna koliko pre, napasali su svoja stada i otimali se od tuđinskih osvajača, krstareći kosovskim prostranim ravnicama, visokim vrhovima Kopaonika i njegovim blagim padinama koje dobrim delom zasecaju u severo-istočni deo topličkog kraja.

Naša stara postojbina je po mnogo čemu poznata i zanimljiva, ništa manje od zanimljivih zbivanja u kojima se razvijala naša porodica i to obavezuje da se nešto više kaže o njoj.

Vekovima je bila na udaru raznih osvajača i ratničkih plemena. Na tom prostoru vladali su Rimljani, pustošili Vizantijci, harali Turci.

Na njemu su se lomila koplja i razjedinjene srpske vlastele oko podele teritorija i vlasti.

Tu je već u XI veku posle izvojevane pobede nad Vizantijcima uspostavljena prva srpska država i vladavina župana Vukana, a tokom XII stoleća pobedom nad bratom Tihomirom, Stevan Nemanja proširuje svoju državu i na Kosovo. Tu stvara središnji deo srpske države, crkveni, politički i upravni centar.

Sve do poslednje decenije XIV veka, jedan za drugim na Kosovu vladaju kralj Milutin, Stevan Dečanski, car Dušan i njegov sin Uroš, u čije vreme dolazi do krupnih promena i raspada srpske države na manje jedinice. Njima vladaju Vuk Branković, Nikola Altamanović, Đurđe Balšić i Lazar Hrebeljanović.

Posle smrti Balšića i pobedom Vuka Brankovića u ratu protivu Altamanovića, na Kosovu proširuju svoje teritorije i ostaju da vladaju Vuk Branković i Lazar Hrebeljanović. Lazaru polazi za rukom da u podeli teritorija dobije Novo Brdo sa okolinom bogatom rudnim blagom, a potom i da zavlada većim delom srpskih oblasti i obnovi srpsku državu.

Ubrzo, samo posle jedne nepune decenije, Kosovo postaje poprište

odlučujuće bitke između srpske i turske vojske koja je ostala u istoriji našeg naroda kao najsvetliji događaj.

Lazar Hrebeljanović, poznatiji u narodu kao Knez Lazar, Vuk Branković i bosanski kralj Tvrtko dočekuju na Kosovu tursku vojsku Sultana Murata i u toj velikoj bici 28 juna 1389. godine, na Vidov dan, ginu oba vladara, srpski knez Lazar i turski car Murat, što je jedinstven slučaj u istoriji svih ratova.

Zbog njihove dramatične pogibije i pogibije mnogih kosovskih junaka: Miloša Obilića, Toplice Milana, Kosančić Ivana, Jug Bogdana i njegovih devet sinova, Orlović Pavla, Relje Krilatice i drugih, rodila se snažna legenda opevana u najlepšim narodnim pesmama Kosovskog ciklusa.

Boj na Kosovu ostavio je duboke tragove u prošlosti našeg naroda.

Naslednici Kneza Lazara i ostala srpska vlastela međusobnim sukobima i borbama za vlast uslovlili su dalje raspadanje srpske države.

Otvoreni sukobi između dve srodničke porodice Stefana Lazarevića i Đurđa Brankovića u čije su se odnose umešali Turci, još više je pogoršala ionako teško stanje.

Koristeći njihovu zavađenost, Turci su unosili sve veći razdor da bi što više udaljili jedne od drugih. Neke zemlje kojima je upravljao Vuk Branković, dali su Stefanu Lazareviću zbog njegove lojalnosti prema Bajazitu. To je izazvalo veliku gorčinu Brankovićevih sinova, koji se nisu s tim mirili.

U međuvremenu, u samoj Turskoj, bilo je velikih potresa i političkih previranja.

Posle zarobljavanja Bajazita u Angorskoj bitci, uništenja elitnoga dela turske vojske i razaranja Anadolije, došlo je do međusobne borbe Bajazitovih sinova oko nasleđa prestola, koja je trajala 15 godina.

Kada se Sultan Mehmed utvrdio na presto, oko koga se okupila politička kamarila i krupna vlastela, ponovo se vojna i politička strategija usmerila prema Srbiji i Bosni.

Provalom u Srbiju 1425. godine, pod udarom Turske vojske palo je i Kosovo.

Posle dve godine pljačke i zuluma, Turci su zaveli svoju vlast, obrazovali vilajete i veće administrativne centre - sandžake.

Među prvim ovim centrima obrazovan je Vučitrnski sandžak, koji je obuhvatao oblasti Đurđa Brankovića: Vučitrn, Novo Brdo, Prištinu, Belasicu sve do Kuršumlije.

Kasnije, dolazilo je do promena sedišta centara ali se politika prema srpskom življu nije menjala.

Pustošenja, pljačka i razni nameti, ubistva i zlostavljanja održavala su se beskrajno dugo.

Menjali su se gospodari i begovi, dolazili su Mustafe, Karamustafe, Jaširi, Đinili i Ćuprilići, vladali i odlazili ili i sami, zbog svojih neuspeha bili ubijani.

Kakav je položaj naših nepoznatih predaka u to vreme bio, može se samo naslutiti. Razdoblje koje nas deli od tada do danas je isuviše veliko, da bi se nešto bliže moglo reći. Sigurno je, da ih nije mimoišla sudbina ostalog srpskog naroda iz tog doba na Kosovu.

Ono što nas može podsetiti na tu davnu prošlost, jesu duboki tragovi, vidljivi i danas, koji označavaju ne samo vreme zbivanja, već i veličinu našeg naroda u borbi za slobodu, njihove patnje i bezprimerne ljudske drame, veliku slavu i kulturu.

Tu su zidine jedne od najvećih građevina srednjega veka manastira Banjske, zadužbine Kralja Milutina, u kojem je sahranjen sa svojom kraljicom Simonidom, čije su oči iskopali Turci, samo zato što im nije podarila svoju retko viđenu lepotu. Tvrđava grada Zvečana i sada dominira na ovom prostoru, a bela Samodreža crkva po svojoj znamenitosti spada u red velikih naših spomenika. U njoj je po mnogim zapisima Knez Lazar pred polazak u boj sa Muratom, pričestio svoju vojsku. Zatim, crkva Gračanica jedinstvenog oblika sa svojih pet kubeta, zadužbina Nemanjića i sada čuva njihov životopis kao veliko blago naše kulture. Vučitrn, beli grad sa Vojinovića kulom i mostom neispitane drevnosti i mnogo drugih spomenika je samo deo onoga što ukazuje na velike vrednosti u istoriji našeg naroda.

Najkraće rečeno, to je naš stari zavičaj, odakle potiče i gde se razvijala naša porodična loza, da bi postala veliko drvo života, mesto gde su pokopani mnogi naši znani i neznani dedovi, uzidani u temelje naše prošlosti, kao i u osnove naše sadašnjosti i budućnosti.

KORENI NAŠE LOZE

– Vukadin –

Koreni naše loze stari su, koliko i ognjište, oko koga su se naši preci vekovima okupljali, raspirivali vatru, grejali se, sušili nakvašenu obuću i obojke, dugo uveče sedeli i razgovarali, kako da provedu noć i dočekaju sledeći dan.

A ognjište je dimilo i davalo svoje ružičaste odsjaje, daleko od drugih naselja, onamo gde se nisu ukrštali nikakvi putevi, gotovo u bespuću, na severo-istoku Kosova u malom selu Miroču u kome je bilo samo nekoliko srpskih kuća, slične jedna drugoj, koje po svom izgledu podsećaju na stare, trošne i dotrajale kolibice stočara, doseljavanih iz severnih u ove krajeve.

Život naših predaka odvijao se u to vreme van svih raskrsnica života i u takvoj zabiti gde su se i pored udaljenosti od glavnih komunikacija dešavala česta iznenađenja i neočekivani potezi Turaka, po mnogo čemu neobjašnjivi, surovi i bezočni. Pa ipak, zbog učestalosti različitih pritisaka, oni su se na njih lako navikavali, ili ih, ostajući bez drugog izbora nevoljno prihvatili.

Sa najbližim gradom Vučitrnom i selom Gojbulje, Miroče je bilo povezano uzanim puteljkom, nalik na kozju stazu, kojim se teško kretalo, sve do nešto boljeg puta na relaciji Priština-Kosovska Mitrovica, koji se pružao u pravoj liniji nedaleko od obala istorijske reke Sitnice.

I tu u selu Miroču, oko 1650. godine rođen je Vukadin, jedan od naših mnogih predaka. Malim sticajem okolnosti uspeo je da u iznenadnoj stravičnoj igri života i smrti preživi pokolj, koji izvršiše Turci, i u kome su izgubili živote njegovi roditelji i dvojica braće.

Vukadin je tada imao samo osam godina i već je bio suočen sa neviđenim prizorom. Pred njegovim očima odigravala se teška ljudska drama. Za nekoliko minuta napravljen je pravi pakao. Masakr. Neviđena slika nestajanja ljudskih života. Mrtva tela ležala su u krvi. Kuća pretvorena u zgarište.

Nemi u bolu i užasnuti razmerama tragedije, seljaci sela Miroča, Gojbulja i drugih okolnih sela po povlačenju Turaka sa mesta ove

velike nesreće, našli su Vukadina u oblacima dima ukočenog od straha nad raskomadanim telima majke, oca i braće.

U tom košmaru su se seljaci sa nevericom pitali i bilo im je teško poverovati da je sve ovo što su gledali mogla izvršiti ljudska ruka. Lakše bi se pomirili sa pomišlju da se dogodilo nešto što je bilo izvan ljudske moći i domašaja. No, misleći tako, svi su u sebi bili sigurni da je to zavaravanje. Očigledno je, da je to bio jedan u nizu mnogih drugih zločina, samo u težem i gorem obliku od svih ranijih.

Međutim, za sve ljude pa i za ove seljake, koji dobro poznaju Turke, odgovor je od početka bio poznat. Zločin je nedvosmisleno osvetnički, po metodu i nekim svojim suludim merilima, kojim su birali žrtve, jasan i sa ciljem da postignu što strašniji efekat.

Tako je Vukadin u najranijem detinjstvu zakoračio u život i kao samotnjak bio izložen mnogim udarima vetrometine vremena.

Posledice ovih događaja duboko su se urezale u Vukadinovu dušu i on nikada više nije bio miran, pa ni onda kada mu je bilo naizgled lako. Odrastao u kućama svojih rođaka i suseda i pod teretom suvišnog deteta, gde se god pojavljivao činilo mu se da nije značio ništa.

Pokušaji seljaka da u njemu probude novi osećaj za život malo su uspevali. Ma koliko da se trudili da mu bude što bolje, činilo im se da mu biva sve teže, naročito zimi kada je i sama priroda u tom studenom bespuću bila nemilosrdna i znala da priredi čoveku svu silu nepredviđenih neugodnosti. Vukadin je malo kada spavao. Duge besane noći bile su mu najteže. Pred očima je stalno imao sliku zločina i tragičnu sudbinu svojih najmilijih, njihove leševe u zgarištu i dimu.

Ali što je bio stariji Vukadin se menjao. Bivao je sve bolji. U takvim prilikama, poznato je da i deca brže sazrevaju, nekako i brže rastu, više shvataju. Vukadin je imao veliku sreću, da je ostao zdrav, jer i pored svih nevolja koje je preživeo, on nije klonuo. Naprotiv, ovu prekretnicu je prebrodio bez većih posledica na kasniji život.

Nevolja je velika učiteljica ljudi. Njena surova pedagogija Vukadinu je još u prvim danima detinjstva utisnula u dušu tvrdoću, smelost, izdržljivost i samopouzdanje. Naučila ga je da lakše i brže održi veru i nadu u život, a nevolja ga je naterala da vidi oko sebe hrabre ljude kako iz ničega postižu sve, pa zašto i on ne bi imao svoj početak. Zahvaljujući takvom razmišljanju, urođenoj snazi volje i duha, Vukadin je polako i nenametljivo počeo sve više da se oslanja samo na sebe.

Kada je punio dvadesetu godinu, Vukadin je imao već sagrađenu malu kuću na zgarištu stare. Na putu do njenog završetka sukobio se sa mnogim teškoćama, ali je neobičnom žilavošću i voljom da preživi,

izdržao sve muke. Sve to mu je dalo više podstreka da u život krene dalje smelije.

Ipak, Vukadin je osećao veliku prazninu. Želeo je da ima više drugova i prijatelja, želeo je porodicu, decu. Hteo je nekako da se oduži svima onima koji su ga u detinjstvu prihvatili i starali se o njemu. U tome je video jedinu mogućnost da prikrije bol koji je dugo nosio, da što pre zaboravi stare rane. Mada je u dubini duše osećao da to nije lako, ne samo zbog pritiska sećanja, već i zato što je u pitanju bila borba da se preživi u surovoj sredini.

VUKADINOV ŽIVOT

Vukadinov život bio je izuzetno težak, skroman i oskudan, gotovo nezapažen, povremeno skoro dobar. Bio je dugovečan, prepun događaja, obrta, mnogih porodičnih nezgoda i imao tek po neku radost.

Vukadin se vrlo brzo razvio u zrelog mladića. Više nije ćutao kada je trebalo da govori, nije se sklanjao kada je trebalo da se ispreči, nije bio pokunjen, kada je trebalo dići glavu gore. Po njegovom shvatanju, dostojanstvo čoveka je bilo iznad svega i zato se trudio da to do kraja života ne izneveri.

Oženio se kada je imao dvadeset i nešto godina sa izvesnom Jovanom, o kojoj nažalost nemamo nikakvih drugih podataka o njenom životu pre nego što je došla u njegovu kuću. Patina vekova učinila je svoje.

Vukadin je inače živeo 117 godina. Njegov život je često prepričavan u domovima naših starijih generacija i kad god bi se povelala reč o nama ko smo mi, o njemu se daleko više govorilo nego o Mijajlu, njegovom potomku, po kome preko 100 godina nosimo svoje današnje prezime.

Vukadinov život pada u vreme vladavine mnogih turskih vladara, koji su jedan za drugim dolazili na vlast i odlazili sa političke scene. Zloupotrebe i korupcija su zahvatile veliki deo vladajuće klase, od najnižih provincijskih službenika do najviših dostojanstvenika. Tako je bilo naročito u vreme zakupa, pretvaranja zemlje u čifluke i uspostavljanja najamnih odnosa. Tada je vršen poreski pritisak, a zelenaštva na selu je bilo obična pojava. To vreme je bilo poznato i po izvršenim zločinima, progonima i podmetanju požara.

Kao običan seljak, Vukadin je vodio svoj život sa Jovanom, onako kako je verovao da mu najbolje odgovara. Kućne poslove je otaljavao, tek toliko, da od dela prihoda koji mu pripada može da preživi. Vodio je strogo računa da ubranu letinu na vreme pospremi izdvajući deo i za vlasnike zemlje. Za sebe i Jovanu imao je dovoljno i tada im je jedina želja bila da im se rodi dete, i time se ispunio u potpunosti smisao života. Inače, osim oviha, drugih posebnih razloga za neko oduševljenje nije bilo.

Veliki turski veziri koji su se jedan za drugim smenjivali, svi u svoje vreme vladanja nametali su tako teške uslove, u kojima su Vukadin i Jovana retko kada mogli i da pomišljaju na bolji život od onoga koji su vodili, a još manje da poveruju da ima i drugog života, punog raskoši i sjaja, harema i evnuha, bludnih žena, dvorkinja i bogatih paša u raskošnim dvorcima.

Ne zna se ko je bio gori od ondašnjih velikih vezira: Karamustafa, Arap Redžep Paša, Mustafa Paša, Paša Čuprilić ili Jegen Osman Paša zapovednik turske vojske, poznat po pustošenju Dečana i Pećke Patrijaršije. Niko od njih nije imao milosti prema sirotinji. Preko svojih predstavnika, kinjili su narod, pljačkali i uzimali sve što se moglo uzeti, pa često i živote nedužnih ljudi.

MILJKO

Prošlo je punih 15 godina od Vukadinove ženidbe sa Jovanovom, a njihova velika nada da dobiju dete nije se ostvarivala. Vreme nepomičnog čekanja proticalo je sporo i u mnogim nepredviđenim okolnostima, da su već pomišljali da zatvore oči i predaju se usamljeničkoj sudbini.

I baš tada, kada su bili izgubili svaku nadu dočekali su jedno od najprijatnijih iznenađenja. Jovana je ostala u drugom stanju.

To se dogodilo oko 1685. godine i kada se mali rodio, dali su mu ime Miljko.

Vukadin je međutim, tek tada osetio koliko je ta lepota njihove sreće bila ledena. Sa još uvek svežim ožiljcima na duši, vraćao se u mislima svojoj nedavnoj prošlosti, osećajući veliki strah, da sada njega i njegovo dete ne snađe slična sudbina, koja je zadesila njegove roditelje i braću.

Prilike su bile takve da se moralo voditi računa kada će se i gde šta raditi, da se ne bi izložili opasnostima kojih je bilo na svakom koraku. Jovana, krupna i snažna seljanka, pobožna i častoljubiva, retko kad je izlazila iz skromne i vremenom dotrajale kuće, i to nikad sama. Ona je malo s kim razgovarala. Nepismena i neobrazovana malo je znala i o najobičnijim stvarima izvan kuće. Živela je gotovo odvojena od sveta, sama sa malim Miljkom, više zaključana, čekajući da Vukadin obavi ono malo spoljnih poslova i da se živ vrati kući.

Mali Miljko je za to vreme dobro napredovao. Stalno mažen i voljen, bio je uvek sa svojim kad bi završili poslove, okupljeni uz ognjište koje je grejalo i punilo kuću dimom. Nestašlucima dete je ulivalo radost i novu snagu roditeljima da u naporima istraju do kraja. I nikad kao tada pred njima su se otkrivale nove i nepoznate lepote života, ali i veliko osećanje straha i nesigurnosti, jer je njihov čitav život bio samo u tome da se preživi, da se mirno prespava noć i dočeka sledeći dan. Turci su bili neumoljivi. Živote ljudi, dece, žena, starih, malo su razlikovali od života divljih zveri.

Naizgled slabi i nejakim kosovski seljaci i naši Miročani, u zaštiti svojih prava i života tom zlu pružali su veliki otpor, kad-kad i izuzetno

snažno. Ustajali su protiv Turaka kukom i motikom, dizali se i odlazili na prilaze sela, čuvali straže, da se Turci ne uvuku i nanesu novo zlo. Odlazili su i u redove Ustanika, branili svoje domove i štitili svoje živote, gotovo istom merom kojom su i sami bili pogađani. Često puta nanosili su i teže poraze Turcima, prisiljavali ih na povlačenja u gradove i za neko vreme smirivali. Ali sve to nije dugo trajalo, ponovo su oni harali i pljačkali, širili strah i nagonili seljake da beže iz svojih kuća u druga mesta ili obližnje šume.

ZBEG

Vesti o porazima i neuspesima Turaka protiv ustanika na Kosovu stizale su sve češće i do Istambula. Sultan Mehmet IV grmeo je od besa zbog toga. Zabrinut i pomahnitao, on naređuje da se pogube veliki veziri Karamustafa i Arap Redžep Aga, kao isključivi krivci za takvo nastalo stanje u ovom kraju.

Da bi ugušio ustanak i suzbio razbuktale ustanike, Sultan Mehmet IV upućuje na Kosovo Mustafa agu Ćuprilića, čiji dolazak za srpski živalj na ovom području predstavlja posebno poglavlje.

Zaveden je neviđeni teror, pljačka i pustošenje. Moral ustanika ubrzo opada pod pojačanim pritiskom turske vojske a naročito posle poraza Austrijanaca kod Kačanika i tada su sve nade ustanika pa i celog srpskog življa bile srušene.

Gradovi: Prizren, Vučitrn, Trepča i drugi krajevi Kosova ostaju pusti. Narod se povlači ispred neprijateljske sile da bi sačuvali glavu. Seljaci napuštaju svoje domove i beže prema severu u nepoznate oblasti, praćeni bezmernim stradanjima.

Bila je to ona istorijska seoba Srba, po svom obimu jedna od najtežih i najvećih, do tada neviđenih razmera. To je bila seoba pod Arsenijem Čarnojevićem 1690. godine.

Vukadin i Jovana ni tada nisu napuštali svoje ognjište. Zajedno sa svojim susedima Miročanima sklonili su se u obližnju šumu, noseći malog Miljka sa sobom i nešto najnužnijih stvari kako bi preživeli vreme zbege. Međutim, teror se na Kosovu odužio i oni u šumama Kopaonika ostadoše dva-tri meseca.

Nakon prestanka većih opasnosti, vrativši se iz šume, zatekli su kuću potpuno praznu. Bilo je sve opljačkano, a ono malo stoke, koju nisu uspeli da izgone u šumu prilikom svog povlačenja, Turci su poklali ili oterali za ishranu svoje vojske.

Život je trebalo započeti iz početka i Vukadin je to uradio, po ko zna koji put u svom ne tako dugom životu.

Opustele krajeve Kosova ubrzo su počeli naseljavati Arbanasi i muslimanski narod iz Sandžaka i Makedonije. Janičari su i dalje harali bez

milosti prema raji. Ubijali su ne samo ljude već i decu, stoku, nosili su sve živo što se moglo odneti. Šume su sve više bile pune hajduka, koji su se kretali u četama a iz njihovih akcija rađali su se novi teški prizori. Presretali su ljude na putevima, na malim udaljenostima od kuće, upadali u sela, pljačkali i ubijali, sve jedno koga, Turke, Arbanase, Muslimane ili Srbe.

Složni seljaci sela Miroča u čestim prilikama ne samo od Turaka nego i hajduka tražili su ponovo spas u šumama, spremni ako zatreba da se sukobe i sa hajdučijom. Na povratku kućama, kao i protiv Turaka čuvali su prilaze sela, organizovali osmatračnice sa kojih su posmatrali kretanja neprijatelja i jedni druge obavještavali o opasnostima. Tako su Vukadin i Jovana u to vreme bili više u bespuću nego u kući, uvek sa velikom nadom da će jednom biti slobodni.

Ponekad je naizgled situacija bila relativno mirna a život našeg življa nešto sigurniji iako su akcije Turaka bile česte, gotovo neprekidne, ali ne tako zle kao prethodne. No i tada je Vukadin, pri svakom pokretu Turaka bežao iz sela noseći sa sobom malog Miljka, za čiju mu je sudbinu bilo više stalo nego za sve drugo. Turcima nikada nije verovao. Van kuće je zbog te nepoverljivosti ostajao danima. Jovana je sama ostajala kući, zaključana u zamračenoj sobi, očajna i zabrinuta za njihov povratak.

Tako je Miljko svoja prva saznanja o životu dobio u samo crnim bojama. Vukadinu i Jovani nije bilo lako da mu i nešto lepše ispričaju i da mu na taj način objasne da život ima i drugo lice.

MILETA

Vreme velikih nedaća i nevolja sporo je teklo, u kome se Miljko razvijao i jaćao. Možda je bolje nego iko to doba okarakterisala Ledi Meri ili Ledi Montijeva, supruga engleskog poslanika u Osmanskoj Turskoj kada je na prolazu kroz Srbiju 1716. godine na putu za Istambul (tada Carigrad) videla šta se sa srpskim življem radi, zapisavši svoja zapažanja i ovim rećima:

”Kada bi se ugnjetaći (ćitaj Turci) nažderali, tražili su od seljaka da im plate za svoje zube što su ih upotrebili da im pojedu meso ...”.

Miljko je tada imao oko 30 godina, a samo koju godinu ranije oženio se sa izvesnom Todorom, izuzetno lepom seljankom sa Kosova.

Za nepunih pet-šest godina zajednićkog života Miljko i Todora dobili su tri sina, od kojih je bio najmlađi Mileta. Pre njega rođeni su Radovan, oko 1716 i Miroslav 1718 godine. Mileta je rođen oko 1720 godine.

Sada je to već bila brojno jaka i srećna porodica i kada bi je Vukadin imao na okupu, u duši je bio oduševljen, kao da su u njemu proključala sva vrela. Koliko snage i poleta, koliko zanosa je video u tim mladim ljudima, koji su mu učinili da povrati veru u svoj težak život. Radovao se Vukadin njihovom izgledu, mladosti i snazi, svakom njihovom pokretu i plaću dece.

Kao nikad do tada u kući se osećalo strujanje novog života. Miljko je bio srećan sa Todorom, tom ženom patrijarhalnog vaspitanja, ćutljivom i radnom, koja je verovala da je njena jedina uloga da rađa decu i obavlja sve poslove u domaćinstvu pa i one grube van kuće. Vukadina i Jovanu, Todora je oduševljavala zato što je bila nežna majka, izvanredna domaćica i žena a kao radnik nezamenljiva. Ona je sa Miljkom izvlaćila i poslednje sokove iz zemlje. Zemlja nije ostala dužna. Punila je ambare i koševе žitom, uvećavala prihode. Život je potekao sasvim drugim putem. Domaćinstvo je ekonomski ojaćalo i već tada je stara kuća ćatmara dogradnjom promenila svoj izgled. Dećaci su ojaćali, ali su još uvek punili kuću dećjim žagorom. Stari su uživali u zadovoljstvu gledajući ih u rumene obraze kako brzo stasaju

i u svojim nestašnim i bezbrižnim igrama žive, ne mareći šta se sve oko njih zbiva. Jednom rečju, deca su rasla brže nego što se očekivalo, njihova mladost podsećala je na čelik, njihove svetle oči su hladne, ali energične i mirne.

Prema kazivanjima, Vukadin se najviše plašio privlače lepote Todore, koja je mogla biti jedna meta više za Turke, čijoj se sili teško moglo suprotstaviti i otuda je bio na stalnoj oprezi da se ne dogodi neko neočekivano iznenađenje, koje bi moglo da poremeti njihov čitav život. Zbog toga mu se činilo, da će i sam jednog dana da nestane, stalno je o tome mislio. A stalo mu je bilo da živi, da preživi to vreme. Zbog dece, naravno. Iako je pre toga mnogo puta želeo bolji i slobodniji život, sada se mirio i sa ovim, kakav jeste samo da se održe.

Vukadin se nije plašio bez razloga. Poznavao je on Turke tako dobro da je iz svake njihove pojave mogao da nazre šta se može sve dogoditi i ta sumnja ga nikada nije napuštala. Držala ga stalno kao u okovima. Strahovao je da ne presuše izvori i ona vrela koja je osetio u životu dece, da oduševljenje, koje je zahvatilo njihovu celu kuću ne presahne, da njihove nade ne budu u crno zavijene.

Činilo mu se da su deca najbezbednija kada je on sa njima. Zato se od njih nije odvajao ni onda kada je sa velikim buljukom ovaca bio na padinama Kopaonika ili prostranim ravnicama Kosova. Vodio ih je sa sobom, najčešće svu trojicu zajedno i tada je bio najsrećniji, jer je mogao na miru da im isriča sve ono što je kući bilo teško učiniti.

ZLOČIN

Varljivo osećanje mira i sreće, trajalo je kratko. Taman toliko da se zaborave stare rane. Priča o ovoj nesreći koja je zadesila našu porodicu surova je kao i vreme u kojem je nastala.

Turci su Radovana zaklali, Miroslava obesili a Miletu prebili i vezanog za drvo ostavili da ispriča roditeljima ono što se pre toga zbilo.

Svirep zločin, u kome su pored Radovana i Miroslava ubijeni još desetak dečaka iz sela Miroča i svi zajedno ostavljeni na jednom proplanku iznad sela.

Leševi uopšte izgledaju užasno, ali kada deci odseku glavu, ruku, nogu, izvade bubreg ili zariju nož u srce, ostave da obešeni vise o drvetu, onda sve to deluje zastrašujuće izobličeno. A još kada se zločin izvrši iz zadovoljstva, koje su Turci nalazili u mirisu dečje krvi, a da pri tom sa sigurnošću znaju da neće odgovarati ni pred kim, pa ni pred svojom savešću bilo je teško poverovati da su to radili razumni ljudi.

Zločin nad ovom decom je sam po sebi težak, po načinu kako je izveden jeziv, a po svojim razmerama bio je veliki i strašan. Zato se više nego ikad uzbudilo ne samo selo Miroče već i cela okolina.

Izvršen je onda kada se niko nije nadao, 1732. godine. Tog dana selo je osvanulo mirno. Bilo je lepo jutro sa rosom i izmaglicom u dolini. Gore se plavilo čisto nebo, dok su brda i proplanci bili obasuti sunčevim sjajem. Brežuljci su treperili pod tek ozelenelom hrastovom šumom.

Deca izmamljena lepotom prolećnog dana, kao retko kada našla su se nedaleko od svojih kuća da u igri daju oduške svojoj bujnoj mladosti i zaneta u tome, nisu ni приметila da je grupa razbesnilih Turaka na konjima već bila tu. Vodili su nekoliko nepoznatih seljaka vezanih ruku, međusobno povezanih konopcem. Verovatno su ih Turci pokupili negde u polju.

Oni su bili jedini svedoci pokolja nad ovom decom, ali ni sami nisu preživeli, da bi ispričali ono što se događalo, i njih su Turci istog dana poubijali i ostavili ih nedaleko od grupe poklane dece.

U vreme ovog zločina Radovan je imao šesnaest, Miroslav trinaest,

a Mileta jedanaest godina. Rano detinjstvo, istina teško, ali ne i toliko, da se nije moglo živeti.

Mileta je bio najmlađi u grupi dece koja su tog kobnog dana našla zajedničku smrt i verovatno je to bio razlog da su ga Turci ostavili živog. Tako, na našu sreću, on će ostati živ kao jedini naš predak koji je ostavio svoje potomstvo, a samim tim omogućio da se naša porodična loza ne prekine. Iz tih razloga se i njegovo ime našlo u naslovu ovog dela rodoslova.

Šta su sve osećali roditelji kada se naišli u traganju za decom na gomilu unakaženih leševa u lokvi još nesusušene i tople krvi, teško je opisati. Oni su znali da nikada neće doći do dokaza o izvršiocima zločina, znali su da su Turci često puta vukli konce crnih niti iz podzemlja, oni isti Turci koji su danju pokazivali lice pristojnih ljudi na čijim se obrisima ocrtavala uvreda sumnjama u svoju čast. Obično su noću izvodili ovakve akcije i zato se nije očekivalo da će usred belog dana napraviti ovakav masakr.

Tako je surova istina o tom vremenu, još jednom pokazala svoje prave zube prema ovoj našoj nesrećnoj porodici i ostalim seljacima iz Miroča. Smrt se uvukla, kao da se ugnjezdila u Vukadinovu kuću. Kao da leškari i kezi se i na Vukadina, njegovu porodicu i na ove pitome ljude iz Miroča. Kao da vreba da ih sve pokupi. Zemlja je i mala i tesna da se pobegne, skrije, zakloni čovek. Nema kuda da se beži. Turci nisu tu da uklone nepravdu, nego da u korenu zatru narod. Zamrkne čovek u krevetu, ispunjen nadom a osvane kao lešina iz koje je iscurio život. Prestravljeni ljudi se panično suočavaju sa neumitnošću, koja se usidrila pred njihovim pragom. Strah raste iz trenutka u trenutak, zenice očiju postaju bez sjaja i svetlosti. Ginu jedan po jedan, grupno, padaju kao pokošeni pred svojim kućama, pored puta, kraj potoka, na proplancima, svuda ginu i nestaju iz života.

Pa ipak, ono što se dogodilo te godine, bilo je mučnije i teže od svega što se do tada događalo.

Posledice ove neviđene nesreće su velike. Jovana, još uvek držeća starica sa svojih osam decenija života, doživela je nervni slom i ubrzo umrla. Cela kuća zahvaćena je neizmernom tugom i bezmernim bolom. Miljko, Todora i Vukadin, očajno su gledali na malog Miletu, čije se zdravstveno stanje, praćeno neprestanim bolovima od batina stalno i sve više pogoršavalo. Tragovi nasilja iscrpljivali su njegovu snagu. Na njegovim obrazima nije bilo dojučerašnjeg rumenila. Sada su imali bledu boju a oči tup pogled. U buncanju je nerazgovetno ponavljao viđenu sliku zločina. Sve ga je bolelo, a leka niodkuda. I vreme se posle

toga promenilo. Sunce kao da je zaspalo na požaru zapada. Danima je sipila prolećna topla kiša. Nakvašena zemlja molila je vredne ratare da u nju bace seme. Prve trešnje su zarudele a miris poljskog cveća opijao je ljude. A pred Vukadinove i Miljkove oči bile su sumorne slike zločina. Letele su oko njih kao crni leptiri, napadale ih i grizle srce. Čas su videli mlada raskomadana tela dece, čas kao da se ništa nije dogodilo pre toga, gledali su zdravu decu kako kao jata ptica navaljuju na još nedozrele plodove voćaka. To ih je sve više uznemiravalo i dovodilo u stanje beznađa. Provedoše mnoge besane noći. Zapostavili su sve oko sebe, pridajući svu pažnju malom Mileti u očekivanju bilo kakvih promena na bolje, a one se nikako nisu primećivale. Žaliti mrtvu decu bilo je izuzetno teško, a gledati na umoru jedino preživelo dete bilo je još teže.

OSVETA

Vukadin je u suštini po svojoj prirodi bio miran čovek. Nikada se nije ni sa kim posvađao. Izbegavao je u svim situacijama vruće razgovore koji su mogli da dovedu do sukoba. U odnosima sa turskim gospodarima želeo je čiste račune i zato je težio da sve svoje obaveze na vreme izvrši. Kao najamnik svoj je položaj shvatio vrlo dobro, pa je prema tome i svoj život planirao gotovo do sitnice. Bio je zadovoljan sa sasvim malim stvarima, koje su mu povremeno donosile velika zadovoljstva. Daleko od civilizacije i blagodeti, on je samo u slobodi video lepotu života i stoga je bio okrenut k sebi i svojim problemima u velikoj neverici da će ikada steći potrebnu sigurnost.

Posle izvršenog zločina nad decom, Vukadin se naglo promenio. Kao da se nešto u njemu probudilo što je decenijama negde duboko u njegovom biću tinjalo. Sve je u njemu gorelo za osvetom, za nečim što mu nikada ranije nije padalo napamet da učini. Nemiran i besan kao razjaren vuk sa svojih osamdeset i više godina, snagom čoveka u najboljoj snazi, čvrsto je rešio da Turcima vrati svoje dugove istom merom. To je bila jedina želja koju je imao tada, gotovo ravna onoj što je gorela za Miletino ozdravljenje.

Ćudljiva priroda ljudi odavno je, reklo bi se poznata, da se ljudi naglo menjaju, ali ovakvog Vukadina niko nije poznavao, jer kako objasniti da se jedan tako miran čovek u svojoj punoj slabosti i nemoći, u vreme kada na veliko haraju Turci i hajdučija i u kome je svaki smiraj dana donosio nesreće, suprostavi sili što je upravo bio ovaj slučaj koji sledi u opisu.

Znajući da su sličan osećaj imali i ostali roditelji poklane dece, Vukadin je preko najpoverljivijih suseda vrlo brzo organizovao planiranu akciju, objašnjavajući je kao veoma značajnu za njihov dalji opstanak. "Mi moramo izreći zločincima svoj sud u ovom bezvlašću, jer ne možemo očekivati da ih neko drugi kazni", govorio im je Vukadin. "Turcima se treba osvetiti, treba ih zaplašiti i sprečiti da ne ponove svoju krvavu igru. Beznačajno je da li ćemo potrefiti prave zločince ili neke druge slične njima, bitno je da mi nešto učinimo, da i oni os-

ete kako izgleda kad se nađu roditelji nad leševima svoje dece ili dece nad mrtvim telima svojih roditelja, da vide zgarišta svojih domova i odsjaje vatre pod kojima će jedni drugima videti potamnelu savest.”

Vukadinu nije bilo potrebno mnogo vremena da nagovori ove nesrećne ljude na ono što je planirao. Već sledeće noći bilo ih je više od dvadeset na okupu. Naoružani mržnjom, bez vatrenog oružja, gotovo goloruki, ali sa noževima obavezno, i velikom željom da u svom poduhvatu uspeju, krenuli su na jedno malo udaljenije selo za koje su znali, da osim toga što u njemu ima nepomirljivih Turaka prema Srbima, imaju i velikih problema sa hajducima.

Dobro raspoređeni sa jasnim zadacima, šta ko treba da uradi, kako da se po izvršenoj akciji povuku, kako da se sutradan svako ponaša u svom selu, za nepunih pola časa cela akcija je bila završena.

Ubijeno je desetak Turaka, upaljeno isto toliko kuća, zapaljen je veći broj pomoćnih staja, kamara slame, stogova sena i lisnika šume.

I sve to događalo se u najvećoj tišini, bez buke i galame. Dok su se Turci osvestili i shvatili šta se dogodilo, Miročani su bili daleko od mesta izvedene akcije, bežeći prema svom selu dogovorenim pravcima i to nigde dva zajedno. Za sobom su mogli čuti kuknjavu Turaka i osete miris dima, koji se visoko uzdizao prema kosovskom zvezdanom nebu.

Sutradan svi učesnici akcije bili su kod svojih kuća ili u poljima, kao da se u toku noći ništa nije događalo. Pravili su se neobaveštenim iako su se vesti prenosile brzinom munje.

Seljaci su svašta pričali, ali je u punoj meri upalila smišljeno lansirana vest da je ova akcija delo hajduka, koji su je i sami začuđeni njenim obimom i razmerama, prihvatili kao svoju akciju. To im je odgovaralo zbog ranije nerasčišćenih računa sa Turcima iz ovog sela.

Na ovu prevaru Miročana nasela je i turska vlast inače prepuštena provincijskim pašama, za čije je vreme kao nikada ranije, vladalo bezvlašće.

Naseo je i sam a Salih Beg, iz Prištine, koji je zbog zavodjenja ovakvog režima dobio čin Paše, a nešto kasnije postao je i Sandžak Beg.

Koliko su oni bili uvereni da su izvršioc ubistava Turaka i paljevine njihovih domova isključivo hajduci, videlo se po opsežnim merama usmerenim samo prema njima, na njihovo razbijanje i hvatanje. Nikada niko od Turaka nije posumnjao da su ovu osvetu izvršili Miročani.

Za svaki slučaj Vukadin i seljaci sela Miroča bili su veoma oprezni. Osluškiivali su glasove i bilo im je veoma milo što ih nikada niko nije

pominjao.

Međutim, Vukadin je, prema svojim kazivanjima stalno bio u nekoj dilemi da li je pametno postupio u tom slučaju. Osećao je da je učinio mnogo za svoju decu, za sebe, duša mu je bila mirna, savest čista, ali je uvek verovao da je među ubijenim Turcima bilo i nevinih, koji nisu zaslužili takvu smrt. Bilo je jasno da možda i nisu pogodili glavne krivce za smrt svoje dece, no tešio se da je najveći broj među mrtvima poneo sa sobom u grob mnoge zločine izvršene u drugim krajevima Kosova.

Olakšanje je nalazio i u tome, što je vraćena krv za krv, glava za glavu i na taj način bar delimično osvetio svoju decu. Iznova je stekao veru da u njemu ima još uvek snage za dalju borbu.

MILETA KAO MLADIĆ

Ma koliko se u Vukadinovoj kući zapažalo zadovoljstvo posle izvršene osvete nad Turcima, ne bi se moglo reći da je ono bilo potpuno. Bilo je to neka varljiva sreća, nemir duše i srca. Živelo se i dalje mukotrpno u strahu i neizvesnosti. Oni nisu mogli lako da prežale živote svoje dece, pa ni Jovaninu smrt, koju nisu isključivali iz ovog zločina. Verovali su da bi ona još uvek živela, da se ono nije dogodilo sa Radovanom i Miroslavom.

Jedino dobro koje su tom prilikom imali u kući je Miletino ozdravljenje. Nalazio se na najboljem putu da sasvim ozdravi bez naročitih posledica. Međutim, njih je u njegovom slučaju nešto brinulo. Kod njega se događalo nešto novo. Nije više ni nalik na ono mirno i poslušno dete, bolećivo i neraskidivo privrženo roditeljima. Kako je više rastao i jačao sve je više bio samostalan, pun samovolje, nepokoran i neposlušan. Voleo je da se slobodno kreće, bio je bezbrižnog ponašanja, pa je sve češće odsustvovao od kuće. A to je upravo najviše i brinulo roditelje, naročito starog Vukadina da mu se nešto ne dogodi. Da ga negde ne dočekaju i ubiju Turci. Čestim odlascima iz kuće postao je za sve nepodnošljiv i malo ko iz kuće je mogao da poveruje da će od njega postati ozbiljan čovek. Nisu mu u to vreme davali gotovo nikakve prilike da će od njega nešto biti. Izgledalo je da će biti skitnica i ništa drugo.

Mileta je kao dečak bio isuviše siguran u sebe, verujući da sve ono što radi, radi pametno. Nije se plašio Turaka, niti su ga uzbuđivali svakodnevnih zločina.

Takvo ponašanje trajalo je duže vreme. Ali, sazrevanjem nastupile su nagle promene, koje su nagoveštavale sasvim drugi karakter. Postao je neobično marljiv i u svemu umeren, radan i poslušan. Sve češće je bio uz roditelje, pomogao im u kućnim poslovima, u polju, planini ..., ali i tada je pokazivao najveću privrženost Vukadinu, pa je sa njim najčešće provodio svoje vreme. Zanimljivo je, da je sa majkom Todorom bio najmanje. On je još tada imao neko svoje ubeđenje da žene ne treba slušati niti od njih tražiti neke savete, pa makar to bila

i majka.

Ove pozitivne promene kod Milete, menjale su raspoloženje u kući. To se odmah osetilo i domaćinstvo je počelo da napreduje.

Budući da je to bila kuća staraca, poslovi su sve više prelazili na Miletina pleća, a to im se nije dopadalo. Želeli su da ga zaštite, no i sami onemoćali to nisu mogli. Rešenje su videli u njegovoj ženidbi i uskoro su goreli od želje da ga što pre ožene.

Mileta je bio na domaku svoje tridesete godine, lep i stasit, dobro razvijen, posao je meta mnogih udavača. Mogao je da bira devojku koju je hteo i nije bilo takve koja ne bi pošla za njega. Ali ženidba nije zavisila od njega, ne samo kada će se ženiti već i zbog samog izbora devojke. O tome su se starali roditelji, jer su po starim običajima oni birali devojke za sinove i zetove za svoje kćeri. Birali su i prijatelje, kuću iz koje će uzeti mladu ili u kojoj će dati svoje dete. Mladoženja je trebao da sluša i da se volji roditelja pokori.

Sve je to Mileta znao i očekivao je da o njegovoj ženidbi odluče stari, a oni i pored svoje velike želje nisu mnogo žurili. Hteli su da budu sigurni kakvo će im čeljade doći u kuću, ne samo po lepoti na koju nisu obraćali veliku pažnju, već iz kakve će porodice biti, da li će rađati decu, koliko će ona biti spremna da se prilagodi u preuzimanju kućnih obaveza i time odmeni Todoru, koliko će redova kukuruza u toku dana okopati, koliko snopova žita požnjeti, a da se ne umori, ili koliko će brava ovaca, koza moći da pomuze, a da ne posustane.

KAKO SE MILETA OŽENIO

Spremajući se da oženi Miletu, Vukadin je verovao da će u ženi koja bude došla za njegovog unuka naći sebi utehu, ali se istovremeno plašio da njegova nada, ta večna uteha, kada se sve izgubi ne postane cinična i ne natera ga na neku vrstu predaje. I za to je više nego ikada gledao da u izboru devojke ne pogreši, i u tome je preterivao.

Vukadin je znao da zalazi u jedanaestu deceniju života, ali ne i da živi sa uspomename o jednom iščezlom svetu kojeg je nadživeo. U njegovim su mislima rojile slike sivila prohujalog vremena, zločini, nesreće, prizori stravični i jezivi, malo kada radosti ..., i mešale sa slikama novog vremena. Činilo mu se da ima kraj sebe oca i majku, braću, mrtve unuke, Miroslava i Radovana a vidi samo Miletu sa širokim osmehom na licu, koje još čuve mladalačku, gotovo dečačku zaobljenost. Bez tragova mučnih dana, sa svojom neprimetno krivom rukom i sraslim od ranije polomljenim rebrima. I sve to sa nevericom doživljava i živi životom takvih preliva u kojima se usklik radosti najčešće zamenjuje tugom.

U njegovom se životu nekako uvek kasno počinjalo i prerano završavalo. Zato nikada nije bilo lako postići cilj. Jedna žrtva stizala je drugu, život ih je množio.

Sve su to bili dobri razlozi da u svemu bude obazriv.

I negde oko 1750. godine Mileta se oženio devojkom po izboru i volji svojih roditelja i dede Vukadina.

Bila je to Milka, ćerka jedne porodice sa Kosova, poznate po velikom broju svojih članova.

Milka je imala tri sestre, starije od sebe. Bile su udate i već su imale dosta dece.

Sve su one prema pričanju bile izuzetno dobre domaćice i oličenja nežnih majki, pa zato nije bilo nikakvih razloga da se posumnja u Milku da i ona neće biti kao što su bile njene sestre.

Dolaskom u svoj novi dom, Milka se tako i postavila. Svojim odnosom i načinom ponašanja prema starima kako su to običaji nalagali, još u samom početku uspostavila je prisan kontakt sa svim ukućanima.

Vredna, snažna i sa velikim smislom za red u kući odmah se videlo da je lepo vaspitana. Naprečac je osvojila i Miletu, koji je kao opčinjen radio i neumorno rasipao snagu ne bi li ojačao dosta oronulo domaćinstvo.

Neposrednošću, Milka je za sebe čvrsto vezala i starog Vukadina, Miljka i Todoru, koji su je zavoleli kao svoje dete. Uživali su, gledajući je kad nešto radi i bili su više nego srećni što se ona i Mileta neobično dobro slažu.

To zadovoljstvo ukućana trajalo je sve dotle dok se u njihovim dušama nije pojavila sumnja da li će Milka uopšte moći da ima decu. Čekalo se i čekalo, ali se ni posle dužeg vremena nisu javili dobri znaci. To im nije davalo mira. Svi skupa u kući imali su istu sumnju, ali niko to nije hteo javno da prizna. Svi su ćutali, nadali se i čekali da se pojavi neko čudo svi su želeli da svoje sumnje zadrže za sebe. Duboko su ih preživljivali i svako se ipak potajno nadao da se ove sumnje neće ostvariti.

Konačno, utvrdilo se da Milka nije mogla da ima dece i toga je najzad bila svesna i Milka.

MILKINA SMRT

Nesrećna i preosetljiva Milka dobro je zapažala sve šta se oko nje dešava, svu ljubav koju je dolaskom za Miletu uživala i svu nesreću njenih ukućana, što nije mogla da ima dece. Raspoloženje starog Vukadina, Miljka, Todore, padalo joj je teže nego sva utučenost Milete i to je izgleda imalo presudan uticaj na njen život.

Činila je Milka gotovo sve da unese radost u kući. Sujeverna kao sve žene toga doba, obilazila je crkve i popove, molila se bogu, obilazila babe gatare i vračeve, slušala njihove savete, ali ništa nije pomagalo. Pila je napitke od lekovitih trava, pila je i vodu u kojoj su babe gasile ugljevlje, tražila zakopane uroke ispod kućnog praga i danima otkopavala mesta na koja su je upućivali vidoviti vračevi. Radila je to ne bi li našla neki znak koji su podmetnuli ljudi što mrze njenu kuću. Pomno je verovala vračevima i nije prestajala da ih sluša. Satima je stajala ispod kandila okačenog na zidu, moleći boga da joj oprost ako je nešto grešno učinila. Priznala je i greh što je bila ljubomorna na svoje sestre koje su mogle da imaju toliko dece, a ona nijedno.

Pa i pored toga, Milka je pokušavala da pobegne od saznanja da je nesposobna da rađa decu. Verovala je da će se bog smilovati i ispuniti njene mnogobrojne jutarnje i večernje molitve. Lekara u to vreme nije bilo, a i da jeste, ljudi tog doba više bi verovali vračevima nego lekarima.

Milka je tako živela i nikako nije pristajala na to da neće imati poroda. Proteklo je osam godina i nju je izdalo strpljenje. Nije više izdržala. Neizvesnost se odužila i naglo počela da razjeda njenu snagu.

Neznajući šta više treba da radi, Milka je bila van sebe i bilo je očigledno da se nalazi na vrhuncu krize. Takvo njeno stanje ozbiljno je zabrinulo sve ukućane.

Pokušaji da je smire, da život može biti lep i bez dece nisu uspevali. Milka je zapadala u sve veće očajanje i jednog dana kada nikoga nije bilo kući ona je raskinula sa životom, kako, ostalo je nejasno.

Našli su je mrtvu na krevetu, zgrčenu i već ukočenu. Bila je hladna kao led sa kolotovima čivitno plave boje na koži i sa belom sasušenom

penom na ustima, iskolačenih i otvorenih očiju i u pocepanoj košulji.

U prvi mah se poverovalo da je izvršila samoubistvo. Reklo bi se da je umrla pod dejstvom nedozvoljenih napitaka, zapravo da se otrovala. Znaci na njoj pokazivali su da se u poslednjim trenucima otimala od smrti, da je vodila ogorčenu borbu za život. Tako je Milka umrla mnogo ranije nego što je i sama možda želela.

Kako god bilo, Milka je bila mrtva. Žalost u kući bila je velika i niko nikom nije mogao da oprostí što se više nije učinilo da preživi. Jer Milka je bila izuzetno voljeno čeljade, bila je umilna i poslušna, pa je razumljivo da se od takvog bića teško može rastati i to na način na koji je ona nestala.

Pred Vukadinom i ostalima se još jednom pojavila tužna životna priča, tanka nit koja nije morala biti takva. Otvorila se jama bez dna koja je mamila da i oni u nju upadnu.

Posle sto i više godina, koliko je Vukadin živeo, osetio je još jednu patnju, veliku tugu i bol, neostvarenu nadu i još jednu veliku porodičnu nesreću.

Vukadinu kao da je bilo suđeno da oseti sva životnih iskušenja. Gotovo svaka njegova želja ostajala je samo daleka svetlost u kaljuzi svakodnevnice.

MILETA U DRUGOM BRAKU

Vukadin je pored svih svojih osobina, bio ipak veoma osećajan čovek. Bez obzira na to retko se povodio za osećanjima. Nije im se prepuštao, bio je nekako iznad njih. Bio je čovek zdrave logike. I onda kada je izgledalo nepovratno i sve izgubljeno, njemu su često priticale u pomoć neobjašnjive okolnosti. A kada bi sve to prošlo, uspevao je da uvidi da se čovek tek u otimanju od takvih nesreća dokazuje koliko može da izdrži. Njegova životna izreka u tim okolnostima bila je da mrtve treba žaliti, ali da za žive treba živeti.

Tako je Vukadin učinio i posle Milkine smrti koju je veoma teško podneo. Čim je prošla godina dana i izvršeni svi obredi po običaju kad neko umre, naterao je Miletu da se ponovo oženi.

On je tada govorio, kako se priča, da život zavisi od volje čoveka za životom. Strah treba ignorisati i ne dati mu da guši i sputava istinsko osećanje ljudi, bez obzira na bauke koji im se priviđaju ili nameću.

Takvo stanje u kući i nemir nastao Milkinom smrću, veoma brzo je rešio.

Jednostavno, poznavao je neku udovicu Jevrosimu iz obližnjeg sela, čijeg su muža pre svih ovih događaja ubili Turci. Otišao je kod nje i zapitao, da li bi se udala za njegovog Miletu. Nije čak ni proveravao mnogo kakva je to žena. Nije ga interesovalo da li će imati dece. Znao je kao otvorenu ženu bez dlaka na jeziku, ali veoma radnu i vrednu. Imao je u vidu radnu snagu u svom domu, koje je bilo malo tada. Zato je želeo jednog zdravog i dobrog radnika. Za sve ostalo neka bude kako bude.

Jevrosima je bila slobodna žena i bez ikakvih obaveza prema bilo kome. Malo iznenađena, posle kratkog razmišljanja, a budući da je i sama poznavala Miletu dade Vukadinu potvrđan odgovor.

”Dobro” reče Vukadin, ”dolazimo sutra večer da te uzmemo, spremi se ti ćerko da ne čekamo mnogo, neka je sa srećom naša pogodba i neka da bog da u tvom životu i životu moga Milete bude sve dobro a za nas može kako hoće.”

Kad se vratio kući, Vukadinu je bilo teško da nagovori Miletu da

sutra uveče pođe sa njim za nevestu. Mileta je još uvek žalio za Milkom i nije mogao da poveruje da je Vukadin nešto tako mogao da uradi. Najzad nije imao kuda, sve se dalje odvijalo kako je Vukadin naumio.

Dolazak Jevrosime za Miletu u prvom trenutku učinio se kao nesrećan izbor. Ona je bila veoma plahovita, spremna da svakom odgovori u lice ako joj se nešto ne sviđa i za razliku od Milke na koju je cela kuća bila naviknuta teško je išlo sa prilagođavanjem u zajedničkom životu. Ali, malo po malo, ona se sve više svima dopadala, jer u njoj nije bilo ničeg iskvarenog. Ona nije težila da se nekom dopadne, do toga joj je bilo najmanje stalo. Obavljala je poslove savršeno dobro i brzo. Šta više ona je insistirala da i drugi menjaju svoje navike uz sva dužna poštovanja prema starima. Nikoga nije vređala. Nije se dugo čekalo, pa da se vidi da je Vukadinova kuća iz osnova promenila svoj izgled. Sve je bilo u savršenom redu, pa su uskoro prestale i sve sumnje da li će se sa njom moći živeti. U suštini, Jevrosima je bila izuzetno dobra žena, samo malo slobodnija od ostalih žena toga vremena što se drugima nije dopadalo, jer su navikli da žene čute i slušaju šta muškarci kažu.

U međuvremenu, dok se nagađalo šta će sve biti sa Jevrosimom i Miletom, kako će se ona snaći sa starima, kod nje su zapaženi veliki znaci promene. Jevrosima je ostala trudna i to je bilo najveće dobro kojim je neko mogao da nagradi Vukadina. Nastanak trudnoće je i za samu Jevrosimu bilo veliko i prijatno iznenađenje i nada. Osim toga, bili su vrlo retki slučajevi da se u tako poznim godinama rađaju deca.

Jevrosima je tada punila četiri decenije života. Razvojem trudnoće naglo se menjala. Od njene plahovite naravi nije ostalo ni traga i zahvaljujući ovim dvema činjenicama, ona je postala najvoljeniji član porodice.

Puni snova i velikih nadanja, Vukadin, Mileta i Todora su brižno čekali kako će se dalje odvijati događaji. Idući po hrapavoj životnoj stazi, za njih sada više nije ništa bilo važno, osim da se rodi zdravo dete, a potom da poveruju da je i njih najzad snašla prava sreća. Zaboravili su sve što ih je snalazilo u prošlosti. Niti su mnogo obraćali pažnju na ono šta se oko njih dešava i što pored njih prolazi.

U tom očekivanju njima su prolazili dani, smenjivale nemirne i besane noći, ispunjene snovima o plaču dece, čiji su glasovi bili tako blizu a ipak daleko i neuhvatljivi, kao da nekud beže. Kada bi se posle buđenja osvestili, bili su napeti, gledajući u Jevrosimu, sa čudnim i do tada nepoznatim izrazima lica, sa kojih se nije moglo tačno videti kakva se to osećanja mešaju u njihovim dušama.

Više nije bilo sumnje, sve se dobro razvijalo. Rodiče se dete, ali kakvo? Da li će biti muško ili žensko? Njihova su očekivanja svaki čas menjala raspoloženja i gomilalo ih u neredu u kome je bilo toliko različitih slika, novih odlomaka bez početka da ih ni sami nisu mogli shvatiti.

Voleli su da to prvo dete bude muško, ali plašeći se svojih preteranih želja, na koje nisu mogli da utiču, mirili su se i sa ženskim, samo neka se rodi neka se u njihovoj kući još jednom čuje plač onih na kojima svet ostaje.

MILJKO MLAĐI

Kada su Mileta i Jevrosima oko 1760. godine dobili sina, u kući su oživele bujice izliva radosti. To je verovatno bio jedan od najdražih trenutaka porodice na čijem je čelu još uvek stajao Vukadin, koji je u rođenju malog mogao da vidi u svojoj sto desetoj godini ko posle njega ostaje da nastavi život porodične loze.

Na radost Vukadina i svih ostalih ukućana rođeno je dete, koje je i pre nego što je došlo na svet gospodarilo njihovim mislima, željama, čak i snovima.

Mali je dobio ime Miljko, prema imenu svoga dede Miljka.

Rođenjem Miljka, svi raniji trzaji ostali su samo u sećanju kao daleka prošlost.

Još uvek snažan u svojoj retko dubokoj starosti, Vukadin se nije predavao nikvim udarima. Sada je sva njegova ljubav pripadala Miljku. Sedeći pored deteta, u dugačkom nizu navirala su sećanja kao mali mehuri, čas nejasna, prevučena magličastom zavesom, čas kao jasni odblesci novog i nepoznatog što tek dolazi.

Mileta i Jevrosima presrećni svojim sinom, činili su sve da mu bude dobro. Sve što je do tada izgledalo tamno i hladno, odjednom je nestalo. Dani su im bili obasjani suncem u kojima se iz dubokog sna budi uspavana priroda, pupilo je i cvetalo proleće.

U prvim godinama detinjstva Miljko je bio izvanredno napredno dete. Oko njega su se svi utrkiivali ko će više da ga usluži, ali je on najviše bio vezan za Vukadina, kome je bilo stalo da ga što pre uvede u život. Zato ga je uvek vodio sa sobom i pričao mu o svom životu. A Miljko kao da je zloupotrebljavao Vukadinovu ljubav, često ga terao da mu priča, pa makar to bile i ponovljene priče. I Vukadin je neumorno kazivao svoju dugu povest jednostavnim i razumljivim jezikom, čije su se reči lepile u razum deteta. Tako je Miljko ubrzo saznao sve što se pre njegovog rođenja događalo. Dakle, već na početku života, on je znao o mnogim turskim zulumima, mračnim ubistvima, prevođenju Srba u muslimansku veru, o prošlosti loze kojoj i sam pripada, njenim mukama i patnjama, pritiscima raznih oblika, zelenaštvu i hajdučiji,

potrebi da se od svega toga čuva.

”Ne zna se kada je bilo najteže”, govorio mu je Vukadin. ”Nikada nije bilo lako ni kada je vladao Karamustafa Paša ni posle njega Jegen Osman Paša. Uvek je bilo pljačke i ubijanja, svagda smo bežali ispred njihovih ljudi i skrivali se po šumama. Pa ipak bilo je najgore”, nastavljao je Vukadin, ”kada je došla Tatarska vojska i odredi Mahmut Paše Begovića. Od njihovih pustošenja sela nismo mogli oči da otvorimo. Opasni su bili i oni koji su ostavili srpsku-hrišćansku veru i prešli u muslimansku. To su bili Janičari. Bili su surovi i neumoljivi. Janičari su nastajali od srpske dece, koju su Turci odvodili za sobom još dok su bila mala, a kada bi odrasla, neznajući svoje poreklo, dolazili su kao pravi Turci u naše krajeve i pravili zlodela.”

Nijedan od turskih vlastodržaca nije bio dobar. Tako, nekog Salih Bega, za čije zulume je znalo celo Kosovo jer je terorisao raj, Sultan je unapredio u Sandžak Bega.

I mnoge druge turske porodice su se odlikovale svojim neprijateljskim delima prema Srbima. Neke su učestvovala i u velikim pokoljima srpskog življa: Porodica Mahmut Paše Ratule, Mahmut Paše Begoli, Abdulah Paše, Paše braće Đinoli, Jašir Paše, i porodice Karamahmut Bega.

Miljko je bio opčinjen pričama Vukadina i već tada je mogao da shvati kakve su sve bile ljudske tragedije toga vremena.

Život je ipak tekao dalje svojim ustaljenim tokovima, protkan povremenim radostima, češće patnjama. Nalazeći se na dalekoj granici pravog života, najčešće se išlo stazom koja vodi u bolnu pasivnost, od koje nema ni jedan korak do beznađa. Jedino je mali Miljko bio njihova velika nada, koja ostaje kao jedina uteha kada se sve ostalo izgubi.

Mali Miljko se svakodnevno menjao. Imao se utisak ponekada da to nije više dečak od 7-8 godina već znatno stariji, a kada bi razgovarao sa Vukadinom nije se moglo oseti osećanju da razgovor vode dva bića iste generacije iako je jedan od njih bio stariji za sto godina. Eto tako je u svojoj ranoj zrelosti izgledao Miljko.

Prerana Miljkova zrelost i njegovo živo interesovanje bez sumnje, Vukadinu je itekako godilo. On je sa njim, kao i uostalom sa svom decom ranije, koja nisu mnoga od njih uspela da prežive, bio stalno u brdima za stokom, sa čijih su se visina jasno ocrtavala nepregledna kosovska ravnica i kao neki prekrasan tepih dočaravala lepotu ovog kraja.

Bili su to možda najlepší dani Miljkovog detinjstva. Bili su to

dani sazrevanja i pripreme za život, istina neizvestan, ali sa jasnijim vidicima kako da se u njemu postavi. Mali Miljko je to shvatao i uporno je nastavio druženje sa Vukadinom. Nije ga ostavljao, U svim prilikama je bio sa njim. U šumi, polju, uveče kada bi se okupili, posle namirivanja stoci, oko ognjišta u kući, sve dotle dok to druženje nije bilo prekinuto ironijom sudbine, koja se ovoga puta ustremila na Vukadina.

VUKADIN JE UMRO

Iznenada i kada to niko nije očekivao Vukadin je umro. Umro je u svojoj 117 godini oko 1767. godine. Kažemo neočekivano, jer do tada nikada nije bio bolestan, pa ni poslednje večer kada je sa zajedničkog skupa otišao na spavanje, nije pokazivao ni najmanje znake umora a ne nečeg drugog šta bi ostavljalo sumnju da ujutru neće ustati.

Sve do same smrti njega nikada nije napuštala vera u bolje dane i u svoj još uvek dugi život. U tom verovanju bilo je nečeg što nadahnjuje, no, možda su to bili samo dani uzvišenih zabluda, čiju je izmaglicu počela da rasterećuje mladost malog Miljka. Sa izuzetnom voljom svakodnevno je ukazivao na ono što čoveka očekuje u životu. Nikada nije propuštao priliku da kaže nešto novo. Tako je Miljko naučio da ni sam sebi ne veruje da je sve dobro i onda kada se čini da je nemir stištan, da su krize i bure prevaziđene. Jer i tada, plameni jezici neprijateljskog oružja iznenada mogu da buknu i da mir pretvore u strepnju i nesreću.

Ali, besmrtnih ljudi nema. Život ne traje večno. Vukadin je punih 117 godina odolevao vremenu i kada bi se njegov život merio prema obrtima koje je preživljavao u minulom dobu, onda bi se nedvosmisleno moglo reći da je jedna njegova decenija ravna jednom stoleću. Sile su pred njim bile nemoćne. Odbijale su se od njega kao od granitne stene. Prkosio je i vremenu i ljudima. Niko mu ništa nije mogao, pa ni okrutna smrt pred kojom je nebrojeno puta bio, sve dok ga ove noći na prevaru nije otrgla iz života.

Vukadin je umro u snu, mirno i tiho, bez plamička voštane sveće, nikoga nije namučio. Smrću Vukadina svet je izgubio čoveka velikog srca. Otišao je svedok jednog vremena punog nemira, nestao je oslonac sela Miroča i okoline kome su seljaci verovali, ponoseći se njegovom snagom da u svim prilikama istraje. Starca kojeg su izuzetno poštovali i čiju su ličnost uvažavali.

Umro je velikan naše porodične loze, kome zbog velikih zasluga za održanje porodičnog stabla možemo oprostiti što nam u nasleđe nije ostavio više podataka o sebi i svojim precima, KO SU ONI?. A možda i jeste, ali su njegova kazivanja izložena vremena i patini vekova polako

isčezavala iz sećanja sve dok konačno nisu zaboravljena.

PORODIČNA LOZA U VELIKOJ OPASNOSTI

– Smrt Miljka i Todore –

Vrlo brzo posle Vukadinove smrti, naša porodica doživljava velike promene. Izgubljena je sigurnost i ko zna po koji put se našla u neobično teškom položaju. Život dobija sasvim drugi prizvuk. Sve ono što se tada zbivalo, ostavljalo je utisak da se u životu ove porodice sve ruši.

U kući se još osećao miris tamjana i voštanih sveća, koje su dogorevale na odru starog Vukadina, a jedan za drugim za nepunih pet-šest meseci umrli su stari Miljko i Todora.

Otišle su tri starine: jedna starija od sto godina i dve druge koje za sobom ostaviše životni put dug 85 godina.

U bolu za sve ono što se oko njih zbilo, Mileta i Jevrosima su se brzo predali osećanjima i postadoše njegove žrtve.

U međuvremenu mali Miljko se razboleo i to je bila još jedna njihova tragedija. Njegovo zdrastveno stanje dovodilo ih je do očaja. Miljko je danima ćutao, topio se i sve više slabio. Danima nije ustajao iz postelje. Mileta i Jevrosima pomišljali su na najgore. Grozničavo su se tresli nad njim i u mašti su gotovo neprestano bili tamo gde su najmanje želeli. Misli su im se sve više okretale groblju, sve im se više činilo da je Miljkova bolest posledica prevelike ljubavi prema Vukadinu, ali i obrnuto, da Vukadin ni u grobu ne može bez Miljka i da po svaku cenu želi da ga uzme.

Opterećeni sujeverjem i verskim predrasudama stvarali su takav košmar iz koga se teško izlazi. Ionako težak život činili su još težim. Iz njih je iščezla volja da se otrgnu iz melanholije, a ona je činila svoje. Do izražaja su dolazila verovanja uglavnom u nestvarne pojave. Pred njihovim očima su se javljali duhovi, veštice, vampiri i đavoli, pa su i sami sebe preklinjali što već nisu tamo u zagrobnom životu za koji su mislili da je raj. Obuzeti čudnim predosećanje i zebnjom za život malog Miljka, više su se plašili mrtvog Vukadina nego živih i opasnih Turaka. Često su ga sanjali kako obučen u belo odelo dolazi kući, zove

Miljka, uzima ga za ruku i sa njim negde kao u magli nestaje, jureći vrtoglavo da što pre utekne. Trgli bi se tada iz sna i u bunilu pitali se da li je to samo san ili java i tek kada bi se uverili da je Miljko tu i da spava, ponovo bi prilegli. Svaka zora ih je zaticala preplašene i neispavane. Iz straha da Vukadin ne odvede Miljka, počeli su noću da stražare, čineći sve što su čuli samo da spreče vampira da uđe u kuću. U dvorištu i ispred kućnog praga zakopavali su predmete kojih se i vampiri navodno plaše, na grob mrtvacu pobadali su glogovo kolje. Palili su vatru na mestima za koja su pretpostavljali da tuda prolazi. Danju im je bilo lakše, ali su im zato noći bile teške, jer se prema verovanju vampiri pojavljuju samo noću. Iz tih razloga nisu nikada gasili malu čkiljavu lampu, a ona je nekim čudom svemu davala još tmurniji izgled.

Mileta je kao vezana vreća tada sedeo uz Miljka kraj kreveta ispruženih nogu i oborenom glavom ispod očiju hvatao njegove tupe poglede koji su lutali po tavanu. Jevrosima uvek spremna za svaki slučaj, neumorno je zapitkivala dete šta hoće. Toplo mleko, čaj ili nešto drugo, donosila pune čaše i kada bi to Miljko odbio da uzme, bila je nesrećna. Okretala se Mileti i zapitkivala šta treba sve da uradi samo da joj ozdravi dete, misleći pri tome da je jedini put da se obrati nekom poznatom vraću ili babi gatari od kojih bi očekivali željeno spasenje.

VAMPIR

Mileta i Jevrosima sa malim i obolelim Miljkom u ovim najtežim trenucima bili su prepušteni sami sebi. Malo je rođaka zalazilo u njihovu kuću. Susedi i prijatelji su izbegavali da se sa njima sretnu a još manje da im dođu u kuću. Razlog za to nije teško pogoditi.

Sve ovo što se zbivalo u Miletinoj kući, nije ostalo nezapaženo bližoj i daljoj okolini. Ispredale su se razne priče o nekakvim neokajanim grehovima starog Vukadina, kojeg je bog odredio da umre bez sveće. Govorilo se o ukletoj kući i da zbog toga sada ispaštaju oni koji su ostali živi.

Nisu bila retka verovanja da su i stari Miljko i Todora umrli željom Vukadina, a za malog Miljka se sa sigurnošću tvrdilo da je oboljenje samo predznak da će i on uskoro umreti.

Seljaci su verovali da je jedan stodvadesetogodišnjak sasvim moguće postao vampir i da je on krivac za nekoliko smrti koje su se desile tog leta u selu. Smrt jednog seljaka koji je sticajem okolnosti nađen mrtav na groblju sela Miroča sasvim je učvrstila uverenje kod seljaka da je Vukadin zaista postao vampir. Naime vraćajući se iz Vučitrna taj nesrećni i siromašni seljak svratio je pijan na groblje u nameri da posle sahrane pokupi ostatke hrane. Tom prilikom verovatno se otrovao od ustajale i zatrovane hrane i tako umro. Njega su, kako se kasnije ustanovilo, čobani preneli i ostavili na grob Vukadina, da bi na taj način još više uverili seljake da je krivac za njegovu smrt Vukadin. Od tada je teško bilo razuveriti seljake da Vukadin nije vampir i da ne vršlja noću po selima. Mislilo se da od njega za živote seljaka vlada veća opasnost nego od samih Turaka. Priče o tome u mnogome su uznemiravale Miletu i Jevrosimu, ali se njima nisu protivili jer su i sami o tome isto mislili.

DOBRE PROMENE

Dok je lakoverne seljake mašta i dalje nagonila da razmišljaju o opasnostima koje prete od Vukadina i terala ih da čuvaju prilaze selu kao i da beže iz svojih domova u druga sela, mali Miljko se polako oporavljao. Mileta i Jevrosima sve su se manje obazirali na priče, i već su bili na dobrom putu da se ponovo vrate k sebi.

Vremenom je Miljko sasvim ozdravio. Ostale su neke male i nevidljive posledice i njegovo čuđenje da su se toliko udaljili od njegovih roditelja, baš oni ljudi koji su najviše poštovali i uvažavali Vukadina. On nikako nije mogao da shvati toliku zabludu, pa i strahovanje svojih roditelja od mrtvog čoveka, koji sigurno leži duboko pod zemljom.

Od tada je prošlo desetak godina. Dolazila je puna Miljkova zrelost a sa tim i mnoga razmišljanja, kako što više i što bolje da u teškim radovima odmeni svoje roditelje. Miljko je naizgled bio sasvim zdrav. U suštini, on je i dalje bio težak bolesnik, ne priznajući to ni sebi a ni drugima. Trudio se da prikrije svoje loše zdravlje, nije bežao od poslova koji su ga itekako zamarali, a koliko je to bilo ludo, može se zaključiti po tome, da kao plućni i srčani bolesnik, nije smeo da trpi takva opterećenja. Bio je pametan i dobar mladić. Jevrosima i Mileta su bili na izmaku svojih snaga i to ga je jako mučilo. Nije želeo da i dalje oni nose teret poslova, hteo je da ih zameni. Sam nije mogao, a kako bi na drugi način.

Budući da je zalazio u dvadesetu godinu, počeo je da razmišlja o ženidbi, ali ni to nije bilo lako. Podsticaj je trebalo da dođe od roditelja, a oni su ćutali. On nije mogao da im to tek tako pomene, plašeći se da im ne nanese novi bol, ako kaže prave razloge zbog čega žuri.

MILJKOVA ŽENIDBA

Miljkova ženidba u životu Milete i Jevrosime, imala je poseban značaj i oni su taj dan želeli da obeleže velikim slavljem, praćenim mnogim svadbenim običajima, koliko su u to vreme prilike dozvoljavale.

Na samom početku u razgovoru oko toga, javili su se obostrani otpori iz kojih je nastao mali sukob, koji je istina ubrzo izglađen, ali dugo vremena nije bio zaboravljen.

Mileta nije bio čovek takve prirode, koji bi prihvatio sve kao svršen čin. Njemu se nije dopalo Miljkovo ponašanje i način kako mu je saopštio svoju nameru o ženidbi. Nije mu se dopadala ni devojka koja treba da postane njegova snaha. Za nju je tvrdio da je površna i lakomisljena, i da joj se život odvijao u nevažnim stvarima, u neradu i tumaranju po selu, ističući pri tom i njeno poreklo koje se nikako nije uklapalo u njegove planove.

Po mišljenju Milete, to je bila vrlo siromašna i neradna porodica, neugledna i malo cenjena. To su po njemu bili sitni ljudi osuđeni na večitu siromaštinu, koji se guše čak i onda kada s vremena na vreme u njihova srca uđe sunčev zrak.

Slušajući šta mu sve govori Mileta u prisustvu majke Jevrosime, Miljko je ćutao i razmišljao da li da im kaže prave razloge koji su ga naveli na takav korak, a potom i svoje neslaganje sa gledanjima oca Milete.

Prvo je prećutao a u ovom drugom bio je otvoren, čak toliko ubedljiv i malo je nedostajalo pa da se i Mileta i Jevrosima saglase sa njegovom ženidbom.

Kao neobrazovan čovek Miljko je imao samo jedan način razmišljanja, jedan način izražavanja, jednu vrstu govora ... Pred njim svet nije bio prazan, već prepun života.

”Ja ću se oženiti sa Cvetom, ona je dobra devojka, ja nju volim.” mislio je Miljko ”To je jače od mene, i to mi je pomoglo da spoznam sebe, s njom mogu da živim rasterećen od svega, s punom srećom, da živim pravi život. Ona jeste starija od mene četiri godine, ali što bi mi to smetalo. Zdrava je i dovoljno pametna, bar isto koliko i sve ostale

seljanke. Pametnija mi nije ni potrebna, jer ni sam nisam mnogo pametan, ali ipak dovoljno, koliko je potrebno da se poore zemlja i da se opstane. Što se njenih roditelja tiče, ne zanima me kako ko gleda na njih. Za mene su oni čestiti i pošteni ljudi a to što su siromašni niko ih ne može nipodaštavati, izbegavati ih i nedati im da žive kao ostali ljudi. Imovina ne treba da određuje vrednost čoveka. Zato, smetalo vama ili ne ja Cvetu dovodim kući.”

Samo nekoliko dana posle ovih razgovora Miljko je doveo Cvetu u kuću, koju je sam izabrao bez saglasnosti svojih roditelja i time učinio nešto novo što se ne pamti da se u ovom kraju dogodilo. Oženiti se u to vreme na svoju ruku mimo volje svojih ukućana, posebno roditelja, čija je uloga još uvek bila neprikosnovena u biranju snahe, odrediti dan svadbe, koja je opet bila na svoj način zanimljiva, bila je velika bruka, preko koje se teško moglo preći. Ali eto Miljko je to učinio, ne obazirući se šta će reći svet. Istina bilo mu je teško, što je naneo uvredu svojim i po prvi put doveo ih u neugodan položaj, više zbog drugih nego zbog njih samih. Ali, Miljko je i na to gledao drugačije. Bolje je da neko makar i duže priča, prigovara i ljuti se nego da poslovi domaćinstva trpe a on propada.

Da bi izbegao bilo kakve prigovore, sukobe i ljutnju svojih, bar na dan ženidbe, Miljko je po isteku prve noći u kojoj je doveo mladu, rano ujutru, pre nego što su Mileta i Jevrosima ustali, sa Cvetom bio u polju sa krampovima i na veliko vadio panjeve, pretvarajući zapušteni laz u zemlju oranicu.

Kada je nesrećan otac toga jutra čuo šta se desilo u toku protekle noći, a neznajući gde se u tom trenutku nalaze, požurio je da se o tome obavesti. Čuvši da su na njivi, mogao je da učini samo ono što je tom prilikom bilo moguće. Da ode kod njih i da ih pozove kući da zajednički u najužem krugu proslave veslje. Primajući očeva čestitanja, Miljko i Cveta su ostali na poslu do kraja dana a uveče se potom našli u zagrljaju i majke Jevrosime.

Prvi dani zajedničkog života, pokazali su da u izboru Miljko nije pogrešio. Cveta je odmah po dolasku u novi dom nagovestila, ne samo da zna da radi, već i da organizuje život, da stvori topao kutak za sve ukućane u kome su se svi do jednog ugodno osećali. Time su otpale sve ranije sumnje, pa i ona koja joj je pripisivana da je bezličnog karaktera i neradna. Zahvaljujući tome, život u porodici je potekao normalnim tokom, kao da ranije bure nisu ni postojale i da se oko njenog dovođenja ništa značajno nije događalo.

OSIPANJE PORODICE

– Smrt Cvete, Jevrosime i Milete –

U periodu između 1780. godine kada se Miljko oženio sa Cvetom pa do 1790. zapamćeni su samo oni događaji koji su imali zaista značajnu ulogu u životu porodice.

Bila je to jedna veoma teška i pogubna decenija za našu porodicu. Tada se se mnogo šta izdogađalo. Evo redom ovih događaja.

Cveta je po dolasku za Miljka već u prvim godinama braka rodila zdravo muško dete, koje je nepažnjom pri odvajanju od majčine utrobe samo dva dana posle toga umrlo.

Novi zračak nade pojavio se kada je ova snažna seljanka po drugi put zatrudnela i sve je bilo u redu dok se Cveta, ne vodeći računa mnogo o tome nije teže povredila radeći u polju. Povrede su bile takve da se trudnica jedva izvukla. Izgledalo je da su teškoće prebrođene, mada je bilo očigledno da se Cveta menja, gubi snagu i svoju svežinu kakvom se malo koja žena mogla pohvaliti. Takve prilike unosile su velike brige u kuću, ne više zbog toga da li će se roditi dete, već da li će Cveta da preživi. Ipak, trudnoća se završila mimo očekivanja dobro.

A kada se čuo prvi plač muškog novorođenčeta, najpre lagano, a zatim počeo sve jače da odjekuje po kući, nikome nije padalo napamet da pita da li je dete muško ili žensko. Imajući u vidu ranije Cvetino stanje svi su se brinuli za nju mada se na njoj nisu pokazivali nikakvi sumnjivi znaci.

Sin, uzviknuo je Mileta. Svet im je izgledao divan i neponovljiv. Činilo im se da će izgoreti od sreće.

Ognjište puno starog pepela iz kojeg su virili stari panjevi i polako dogorevali, ponovo ih je okupljalo uveče na onom istom mestu gde su ranije u trenucima opuštanja najčešće bivali. Tu se pričalo i dogovaralo o svemu, o novim planovima šta treba raditi i tako se do duboko u noć ostajalo, ne mareći mnogo što će sutra-dan biti umorni.

Cveta obuzeta divljenjem prema sebi, svojoj snazi, sreći sa Miljkom i prevelikom ljubavlju prema malom detetu, nije ni pomišljala da sreća

često traje samo jedan tren i da se tada može izgubiti i nestati, da može otići u nepovrat i ostaviti za sobom pravu pustoš. A upravo se to njoj samoj dogodilo samo nekoliko dana posle ovog porođaja. Posledice stare povrede su se vratile i to u najnezgodnijem trenutku. Cveta se razbolela i njeno zdravlje sve se više pogoršavalo. Gubila je mleko, dete je bivalo gladno i nenahranjeno. Topila se svakim danom sve više da bi uskoro postala slika aveta. Bila je nekako mala, okruglastog i bledog lica, ni traga od one snažne i vedre žene. Od njene snage, ostade samo skelet. Uspevala je da još po koji put uzme u naručje sinčića da ga teši, gledajući njegovo malo iskrivljeno lice od plača, kako izviruje iz zamotuljka starih pelena i da sa njim zajedno ispuni tišinu kuće nečim što podseća na stravu. Dete se meškolo, previjalo i mučilo od gladi na očigled svih ukućana od kojih niko nije znao kako da pomogne ...

Za nekoliko dana, umrlo je dete a odmah zatim i Cveta.

Smrt deteta se očekivala, ali ne i Cvete i kako je i zašto ona umrla tako brzo bilo je neobjašnjivo a najmanje očekivano.

Na dalji rasplet događaja nije se mnogo čekalo. Smrt dvoje dece i Cvete za kratko vreme oživelo je stare ožiljke i uvećavalo nove. Rane su bile teške, kuća crna i sumorna, bez izgleda da se nešto učini kako bi se stanje popravilo. Mileta i Jevrosima su već teže oboleli i nalazili se u postelji. Očekivalo se da smrt zakuca na vrata.

Prekinuli su svaku vezu sa svetom i maštali da odu negde iz ove proklete kuće, bilo kuda, samo da pobegnu ne bi li se oslobodili nevidljivih sila koje ih decenijama drže ni krive ni dužne u svoja naručja, stežu sve dok ne izade duša a grudi ne popucaju. Svet, susedi i okolina postali su im mrski, kao da su u njima videli krivce za svoju crnu sudbinu. Bez volje i želje za životom u svojoj potpunoj nemoći prepustili su se sudbini i mirno čekali svoju sudbinu.

I nije prošlo mnogo vremena od smrti dece i Milke, ne više od godinu dana, umrla je prvo Jevrosima, a potom i Mileta. Ne bi se moglo reći od preterane starosti, jer su tek bili na isteku šeste decenije života.

Priče su ponovo počele da kruže i sve više rasplamsavane od seljaka da je sve ono što se dešava u Miletinoj kući posledica neokajanih teških grehova, ko zna čijih iz ove porodice. Nikome međutim, nije padalo napamet da bar uzgred kaže, da su bar neki smrtni slučajevi prirodan deo života. Svejedno, kako su oni mislili, činjenica je, da je njima ponovo zavladao strah, i da ih je naterao da se privremeno odvoje od jedino preživelog Miljka. Miljku u tim prilikama nije bilo ni malo lako.

MILJKO U OSAMI

Kada je Miljko ostao sam kao jedini svedok zbivanja u našoj porodičnoj lozi, imao je samo trideset godina, reklo bi se, dovoljno, da život počne iz početka i da, uprkos svemu postigne uspeh.

Ali, u to vreme on je za svoje godine već tada bio star. Izmučen patnjama, njegov život je izgledao kao isceđena voćka. Podložan čestim promenama raspoloženja i iznenadno zanosa, on nije mogao jednostavno da prevaziđe težak životan put i da ga usmeri kako je želeo. Živeo je onako kako su vreme i događaji tražili. Tako se povijao pod bremenom teškog života, dopuštajući da ga kroz život više vode unutarnji nagoni. On je vrlo rano dopustio da njegova životna snaga postane ne samo pasivna, već i negativna. Uplašen osame, video je sebe kao usamljeno drvo u pustinji bez ikakve nade za opstanak. Sve što je Miljko tada radio, to je bilo brojanje mrtvih, a taj broj pred njegovim očima se stalno uvećavao. Vukadin, Miljko, Todora, dva bezimena deteta, Mileta, Jevrosima. Smrt je bila i njemu samom bliska kao najtajnstveniji čin ličnog života. O njoj je često razmišljao i to je učinilo da sve njegove prirodne sposobnosti budu potisnute ka dalekoj periferiji.

Miljko je pod ovakvim opterećenjima živeo u osami 7-8 godina i za sve to vreme radio je i mislio isto. Činilo mu se da se bliži ponoći svoga života i da je već došao kraj svemu. Da je došlo vreme izvršavanja onoga zašta se godinama pripremao.

GAŠENJE OGNJIŠTA

Gašenje ognjišta, u prošlosti naših predaka značilo je ujedno i raskid sa životom, a time i kraj porodične loze.

A upravo je to Miljko nameravao da uradi u trenutku kada je dugogodišnja kriza bila na vrhuncu a njegov život na ivici kraja, godinu dana pre, nego što će nastupiti devetnaesti vek.

Posle duge izolacije od sveta, živeći sam u kući u njemu je sve više sazrevala ideja o gašenju ognjišta, koje je tinjalo ko zna koliko vekova pre njegovog rođenja.

Kasnije, kada je došao preokret, Miljko je govorio da je jedan od povoda za ovaj čin bilo njegovo loše zdravlje. Olakšavajuću okolnost video je u lomovima u koje ljudi padaju kao voćke u najvećem naponu snage, da nestaju često i onda kada se mogu najviše dokazati. A zašto ne bi nestao i on u svojoj nemoći, vodeći beskorisan život, čemu su doprineli klevetnici i nepošteni ljudi.

Miljko je najpre počeo da otuđuje svoju imovinu, dajući je siromašnim seljacima. Žito, stoku i ostale stvari za kućnu upotrebu, poklanjao je pod izgovorom da mu kao samcu ne treba toliko. Za zemlju, koja ustvari nije bila njegova, nije ga se ticalo kome će pripasti pa se na tome nije ni zadržavao.

Dotle je sve išlo lako, ali kada je naišao onaj zadnji trenutak da se u ispražnjenoj kući vodom pospe i ugasi ognjište, Miljko je zastao i duboko zamislio, ne da bi odstupio od svoje namere, nego da se još jednom osvrne i podseti na sve ono što ga je dotle dovelo. Kao kip stajao je na kućnom pragu i posmatrao svoje susede kako teraju stoku na ispašu ili se vraćaju kući, sećajući se i na svoje detinjstvo i one sitne radosti koje je doživljavao pored Vukadina.

Koliko je Miljko bio svestan svega što čini, govori i činjenica, da je požurio da uradi ono što je namerio pre nego što bi se pokolebao. Jer je i sam osetio da ga neka sila odvraća od toga. Odmah je sišao do obližnjeg izvora i doneo dva puna krčaga vode u kuću i već jedan prosuo na vatru. U tom trenutku nekoliko najbližih suseda, koji su naslutili šta Miljko priprema i toga dana ga pratili, bili su iza njegovih

leđa i sprečili da nastavi gašenje ognjišta.

Iznenaden inače retkom pojavom suseda, pogotovu u ovako velikom broju, među kojima je bila i jedna nepoznata žena, Miljko se osećao vrlo nelagodno i neprijatno. Bilo mu je teško što su ga otkrili, jer je on želeo to da učini u potpunoj tajnosti i da niko ne zna kako je završio sa životom.

Jedan od najstarijih suseda koji se zatekao tu, po svemu sudeći i sa najvećim uticajem na Miljka, sa punim ogorčenjem počeo je da ga grdi i upozorava da je to što čini najgluplja stvar, da time, što hoće da uradi ne navlači samo sramotu na svoje ime i prezime, već i celom selu. "Ti dobro znaš Miljko," rekao je ovaj stari sused, "da gašenje ognjišta po našem verovanju donosi veliku nesreću svakoj kući u selu, pa zar to hoćeš. Želiš da te nikada niko ne zaboravi zbog zla dela. Da li je tvoja želja da se po tome i posle tvoje smrti pominje ime nekog Miljka iz Miroča, unuka starog Vukadina. Ako to hoćeš, onda hajde gasi, ubi se, postani samoubica, obrukaj svoju lozu i umri."

Slušajući ove reči svoga suseda i razgovor ostalih prisutnih zaprepšćenih seljaka, Miljko je gotovo isto mislio kao i oni, osetivši prvi put posle toliko godina da u njemu ima još zdrave snage. Odjednom su počele da naviru misli: pa zar on nije jedini ostao u životu svoje porodične loze, zar da bude svojoj lozi sudija. Zar mi nije Vukadin toliko puta govorio da se koreni loze moraju znati, da poreklo nije zaborav i da potomci moraju znati svoje pretke. Ako i mene bude nestalo razmišljao je Miljko, ko će preneti njegove poruke i kazivanja o jednom dalekom vremenu punog nemira, to bi zajedno sa mnom, odnosno mojim samoubistvom za uvek nestalo.

Druga misao koja mu je u tom trenutku naišla je Vukadinov dug život. On je živeo 117 godina, a meni je nepunih 40, gotovo tri puta manje, mislio je u sebi Miljko. Zar život ne obiluje raznim iznenađenjima i zašto ne bih okrenuo jednu novu stranicu života. Istina to neće biti lako, ali mogu da pokušam, zašto ne bih počeo iz početka. Iako sa malo snage uz jaku volju može se mnogo postići. Nije isključeno da može biti još potomaka.

Miljko je bio očigledno pokoleban, ali se ne zna šta je bilo presudno. Da li je to bilo razmišljanje o budućnosti ili o posledicama koje bi njegova smrt izazvala u selu i okolini. Da li su to bile priče koje zauvek ostaju i prenose se s kolena na koleko i u kojima bi glavni junak bio Miljko, čudovišta od čoveka i osobenjak koji je sve što su njegovi preci vekovima stvarali za jedan jedini trenutak uništio.

Bilo kako bilo, Miljko je odustao od planirane namere. Okrenuo se

prisutnim susedima i rekao im da se mogu mirno razići kućama a da on neće ništa učiniti što bi na njih navuklo nesreću. ”Živeću onako kako budem znao i mogao, ne brinite za moj život, od danas će biti sve u najboljem redu.” završio je Miljko svoj razgovor sa seljacima.

Jedan za drugim, kako su i dolazili, seljaci su otišli svojim kućama, sve do jednog uvereni da ih Miljko neće obmanuti.

Poslednja iz Miljkove kuće izađe ona nepoznata žena, osvrnuvši se nekoliko puta i bacajući poglede na Miljka, koji to nije nije primećivao.

Kada se Miljkova kuća ispraznila od mnogobrojnih pridošlica i kada su se seljaci našli kod svojih kuća posle dobro izvršene misije, pred sobom su imali dosta vremena da o svemu dobro razmisle.

Ona nepoznata žena imala je posebne razloge da misli na taj dan, na Miljka i njegovu kuću, na sebe i svoj položaj u koji je tih dana bila zapala.

Od toga dana Miljkov život je potekao sasvim drugim tokom.

MILJKOV DRUGI ŽIVOT

Posle svega šta se događalo, Miljko je zadrhtao prestravljen groznim pokušajem da na sebe navuče veliku sramotu, ali još više, provalijom pred kojim se našao. Blagodareći nizu okolnosti, ispostavilo se da je bilo moguće prebroditi krizu i zatim u miru preći na nov život.

Među ovim okolnostima svakako treba pomenuti da vremenu, makar i za trenutak, treba ostaviti da neke stvari reši ili presudi. Zato je svako odlaganje prenapljene odluke da se malo ohladi vrlo korisno a ponekada čak i odlučujuće.

U tom kratkom razmaku mogu se dogoditi stotinu nepredviđenih okolnosti na koje se nije računalo. Kao što je u Miljkovom slučaju bio neočekivan susret sa nepoznatom ženom, što je, čini se, imala po mnogo čemu presudan uticaj na njegov povratak u život.

Pojava te žene bila je sasvim slučajna, nenameštena i nedogovorena. Njen život pod bičem vlasti već je bio rastočen i doveden do ludila. U ranom detinjstvu Turci su joj ubili oba roditelja, a tih dana u Kolašinu na Ibru, odakle je pobjegla da se skloni kod rođaka ubijen joj je i muž. Da i sama ne bi pala u ruke Turaka, našla je sklonište u selu Miroče sa zebnjom kuda će dalje.

Našla se u Miljkovoj kući iz čiste radoznalosti zajedno sa svojim rođacima i ostalim seljacima. Dok su drugi vodili bitku sa Miljkom da ga odvrata od svoje namere, ona je misleći na njega, mislila i o sebi. Možda je slutila svoju priliku koja je bila tu pred njom, još daleka i neostvarljiva, ali ipak moguća. Očigledno je tada razmišljala kako da reši svoju prvu brigu, da se održi u životu, a zatim da stekne sigurnu zaštitu.

Njeno takvo razmišljanje bilo je praktično. Miljko je bio sam, a ona bez igde ikoga, bez kuće i utočišta. Ono što je postojalo u Kolašinu bilo je opljačkano i spaljeno. Dobro je osetila, da je još uvek u Miljku tinjala iskra života, koja bi se, uz njenu veliku volju za i spremnošću da za njega učini sve, pretvorila u novu nadu sa izgledima da se vrati u normalan život. Nju nije brinulo to što je i Miljkova kuća bila uglavnom prazna, više joj je stalo kako da ostvari svoj već skovani

plan.

Nekoliko dana kasnije, ova žena se ponovo našla u kući kod Miljka, bila je sama i tada je Miljko prvi put video i malo bliže upoznao. Ponudila se da mu pomogne u spremanju kuće dok se ne oporavi, čime je Miljko ne malo bio iznenađen. Poverovao je da su je poslali susedi, pa je posle kraćeg kolebanja prihvatio njenu ponudu, iako mu nije bilo baš pravo, računajući da će se njenim zadržavanjem kod njega, ispredati razne priče, kojih se punih sedam godina čuvao.

Oku ove žene nije promaklo Miljkovo ustezanje. Ona je unapred na to računala i nije se mnogo obazirala na taj detalj. Ispričala je da se zove Bosiljka, kada je i odakle stigla u Miroče, iznoseći mu svoju tešku sudbinu koja je prati još iz njenih najranijih dana sve do tada. Čuvala se da kroz svoju priču ne otkrije i svoje prave namere zbog kojih se našla u njegovoj kući.

Bosiljka je potom prionula na posao i dovela kuću u red, uz veliki ali nenametljiv trud da Miljku ugodi. Za samo nekoliko dana zapušteno Miljkovo domaćinstvo dobilo je jedan nov izgled, i te su promene susedi brzo zapazili.

Danima je Bosiljka radila kod Miljka, a uveče odlazila kod svojih rođaka na spavanje. Miljko je bio na putu brzog oporavka i kada Bosiljke nije bilo u kući, osećao je veliku prazninu. Činilo mu se, da je kuća hladna kad nje nema i jedva je čekao da se narednog dana pojavi. Počeo je da razmišlja, kako bi to bilo dobro kada bi se ona udala za njega, ali da li hoće, mlađa je deset godina. Zdrava i snažna, marljiva i uporna žena, da li hoće da pođe za obolelog čoveka kao što je on? Možda prvi razlog i ne bi bio smetnja, jer sam i ja prilikom prve ženidbe uzeo Cvetu pet godina stariju od mene, pa mi ništa nije smetalo, ali ovaj drugi biće velika prepreka, razmišljao je Miljko.

Uverena da je došao željeni trenutak, Bosiljka je jednog dana rekla Miljku da bi njihov život udvoje bio mnogo bolji i zašto ne bi postali muž i žena. Miljko je slušao sa nevericom ovu hrabru i preduzimljivu ženu, bez koje više nije mogao da zamisli svoj život i u nekom strahu da je nije dobro razumeo, potvrdno odgovorio: "Ja hoću, ako ti Bosiljka hoćeš".

Negde 1798. ili godinu dana kasnije, jedne večeri, Bosiljka se prvi put nije vratila da spava kod svojih rođaka i to je bilo dovoljno da se poveruje da je Miljko, podlegao čarima i nastojanjima jedne uporne žene, da se sa njom najzad oženi.

Na pravo saznanje nije se dugo čekalo. Vest je prostrujala kroz selo, koja je radosno dočekana od svih Miljkovih prijatelja i suseda, ali ne

i rođaka. Svima njima nije bilo svejedno za Miljkovu sudbinu, pa su utoliko pre od srca primili ovaj događaj od velikog značaja za dalji Miljkov život. Ubrzo su usledila iskrena čestitanja i želje za sreću za njihov zajednički život.

Dolaskom Bosiljke, život u Miljkovoj kući krenuo je drugim putem. Miljko se oporavljao brzo i mimo svakog očekivanja. Vratio je samopouzdanje i sa osećanjem potrebe da živi, prionuo je da svom domaćinstvu vrati nekadašnji izgled, u čemu ga je Bosiljka stalno podsticala. Sa susedima uspostavio je sve svoje ranije pokidane veze. Njegova kuća od tada je bila otvorena za sve dobronamerne i gotovo uvek je bila puna posetilaca i gostiju. Bosiljka je bila izvanredna domaćica sa velikim smislom da uspostavi i održi dobre odnose sa svima koji su im nešto značili. Uvek gostoprимljiva i prostosrdačna privlačila je i one koji su se nekada odbijali od ove kuće. Mnogi seljaci kojima je Miljko poklanjao stvari ili davao stoku na čuvanje pa da mu je vrate kada stignu i imaju, sad su vraćali ne samo u onom broju već i po kojeg brava više. Tako je domaćinstvo jačalo i ekonomski sve bolje stajalo.

MIJAJLO

Priča o Miljkovom životu jeste surova onoliko koliko je njegovo vreme i nosilo surovost. Ona se odigravala u jednom vremenu kada je trebalo otimati sve od života, sve ono što se moglo isčupati u borbi protiv ugnjetača i protiv samog sebe, kada je trebalo sebe izdići iznad ostalih i ostati živ.

Ali, tragičnom sapatniku vremena kao što je bio Miljko, kad se nasmeši sreća, sve što je bilo oporo i grubo blede pred onim što dolazi, nestaje i gubi se kao da se nikada ništa nije događalo. Malo se ko seća, da je Miljkova kuća ikada pre toga bila mlađa, ikada šarenija, ikada svečanija.

Tako je bilo 1800. godine kada su Miljko i Bosiljka dobili svoje prvo i jedino muško dete, kome su dali ime Mijajlo.

I odmah da kažemo. To je taj Mijajlo, po kome danas nosimo prezime Mijajlovići. Rođen u staroj postojbini u selu Miroče na Kosovu, umro i sahranjen u novoj, u selu Resincu u Toplici na čijem se spomeniku, istesanog od skromnog kamena jedva mogu pročitati ostaci slova uklesanog zapisa: "Ove počive Mijajlo Miletić, požive 1800-1918 - spomen podižu sin Vukadin i unuci Mina i Milan".

Mijajlo je rođen u vreme kada se živelo u svetu bez slobode na koju se imalo pravo, a ljudi je ipak nisu imali. Otuda su Miljko i Bosiljka u svoj svojoj sreći, bili kao nikad u grču od straha. Živelo se i strahovalo, strah je ledio krv i nagrizaio dušu.

Zaokupljeni svojom sudbinom pod protokom vremena, čiji su koreni duboki, a sa običajima i odnosima nasleđenim još iz davnina, pritisnuti brigama za novo sutra i život malog Mijajla, po ko zna koji put su osetili težinu puta kroz sumrak do krajnjeg cilja: ništa više do, da na miru žive.

Plašili su se svega, a ponajviše poznatih turskih gospodara, paša i begova, a potom i mnogih drugih aga. Oni su udaljeni od viših vlasti stvarno upravljali ovom zemljom najčešće ostavljajući svoje krvave tragove.

Strahovali su od blizine grada Vučitrna u kojem su živeli i odatle

odlazili za Prištinu po zlu čuveni Jašir Paša, Mahmut Beg, Braća Paše Đunili, a za sobom ostavljali na manjim funkcijama, ali većim zlim namerama nove i nepoznate ljude, verne načelima otomanske imperije. Vučitrn je bio mali grad ali po mnogo čemu veoma poznat. Ne ulazeći u njegovu istorijsku prošlost, u njemu su u to vreme živeli osioni i poluodmetnuti od Carigrada age i begovi, koji nisu marili ni za mesnu ni za višu vlast. Vodili su svoju politiku, lukavo pleli svoje mreže i uporno se uplitali u svakodnevni život srpskog življa, podmuklo podrivali njihovu složnost, remetili njihove međusobne odnose i često ubijali nedužne ljude.

Za sve to što su radili nisu ni pred kim odgovarali, jer su u samom centru turske moći imali uvek svoje ljude među najvišim činovnicima i pašama. Ovi su ih štitili da bi održali nametnutu atmosferu straha i na taj način vladali.

Age i begovi su se žilavo borili za svoj položaj, koristeći se pravom na zemlju koja se smatrala državnom svojinom, Sultanovom, da sa čifluka izvuku na ime zakupa unosne prihode.

Ti vučitrnski silnici u tome nisu imali mere. Uzimali su od seljaka jednu polovinu ili trećinu, ređe četvrtinu od ubrane letine i često one najsiromašnije ostavljali da gladuju. Seljaci su izmirivali svoje obaveze uglavnom redovno i na vreme, a kada bi se dogodilo da zakasne, age i begovi su upotrebljavali silu, i to je bilo ono najgore što su mogli da dožive. Po neki od aga u oštini mogao je i da pretera čime je i sebe dovodio u neugodan položaj pred svojim starešinama. Ali i takvi su u tim prilikama nalazili skloništa baš kod Srba. Oni su ih štitile, ne zato što su to želeli, već iz bojazni da im se trostruko više ne osvete kada budu bili pomilovani, što je inače kao pojava bilo sasvim normalno. Jer sve te age i begovi imali su svoje čifluke i međusobno su bili dobro povezani, a svi skupa smatrali su svojim ceo ovaj kraj. On ih je hranio hlebom, a kao što se vidi pružao i zaštitu. Seljaci, ili čifčije kako su tada nazivani, verovali su više u snagu vučitrnskih aga i begova nego u silu Carigrada.

Jedan od takvih turskih aga bio je gospodar čifluka u selu Miroču. Zvao se Aga Karan Beg. Njegovo sedište se dugo godina nalazilo u Vučitrnu. Naizgled je bio miran, čovek tihe prirode, a u suštinije bio vrlo opasan i lukav, prepreden kao uostalom i svi Turci tog doba. Po pričanju seljaka, sa njim je teško bilo razgovarati jer se nikada nije znalo da li stvarno govori ono što misli. Nije se moglo znati da li govori ozbiljno ili se šali, a ne retko iz čistog mira mogao je kao kobra da skoči na sagovornika i spreči ga da dalje govori.

Poznavajući dobro Karan-bega po čuvenju, Miljko i Bosiljka su strogo vodili računa da sve svoje obaveze prema njemu izvrše tačno i na vreme. Vodili su računa o svakom svom postupku, klonili su se javnih mesta, izbegavali susrete sa nepoznatim ljudima, krili od sveta svoje dete, sa jednom jedinom željom da se preživi. Takvo ponašanje pomoglo im je da sa Karan-begom nikada nisu imali sukob, mada je vrlo lako mogao i da izbije. Jer su se baš u vreme rođenja Mijajla i koju godinu kasnije, posle kratkog zatišja Turci ponovo oglasili, najpre u daljoj a zatim i u bližoj okolini. Žareći i paleći držali su srpski živalj u velikom strahu, što je bilo i razumljivo, jer su tada počele da stižu na Kosovo vesti iz stare Srbije o velikim pobunama srpskog naroda, pa i o ustanku u Orašcu 1804. godine pod Karađorđem. Malo je ljudi iz redova Srba bilo na Kosovu, koji nisu čuli za vođu ustanka Karađorđa i nekoliko njegovih vojvoda: Jakova Nenadovića, Pop Luku Lazarevića, Mutapa, Arsenija Hadžiprodana, Hajduk Veljka, Jovu Kursulu, Stevana Sindelića, Zeku Buljubašu, Tanasija Rajića ..., koji su se borili protiv turske sile, za spas srpske raje od nameta koji su zaveli poznate dahije: Aganlija, Kučuk Alija, Mula Jusuf, Mehmed Fočić Aga, kao i mnogi drugi.

Mnogi srpski seljaci pa i naš Miljko očekivali su da će stara Srbija u svom prvom ustanku pod Karađorđem dobiti slobodu posle pobeđe nad Turcima. Nadali su se da će u Srbiji biti lakše za život nego na Kosovu i već su počeli da razmišljaju o seobi. Miljko je bio čvrsto rešen da to učini što pre samo da pobegne od prokletih Turaka na Kosovu, da ode što dalje iz mesta koje mu je nanelo toliko zla i zamalo ga nije i u grob oteralo. Nije mu bilo važno kuda će, osećao je da će mu biti bolje ma gde bilo, nego što je u Miroču. Plašio se da i Mijajla tu na Kosovu ne snađe ista sudbina koju je on preživljavao.

A kao što se vidi, Mijajlo je zaista došao na svet u jedno vrlo teško vreme, kada ga je bilo veoma teško zaštititi, a još manje obezbediti njegov nesmetani razvoj. Njegovi prvi koraci i najranije detinjstvo padali su u vreme teške vladavine Osmanlija sa malim izgledima na bolje dane.

Zato Miljku i Bosiljki nije bilo lako sa Mijajlom, koji je neplanirano rođen. Ali je više nego dobro došao, za koga su sada oboje živeli i izuzetno se trudili da mu obezbede što bezbrižnije i lepše detinjstvo.

MIJAJLO KAO MLADIĆ

Čini se, da i deca brže sazrevaju u teškim vremenima i prilikama. Mijajlo je, vaspitavan od svojih roditelja gradio svoju ličnost, poprimajući mnoge od njihovih osobina. Još kao dete bio je veoma napredan i prirodano obdaren mnogim vrlinama. Od oca Miljka prenela se na njega blaga narav, natprosečna inteligencija i isećajnost. Od majke je nasledio oštrinu, energičnost, plahovitosti, izuzetne radne navike i veliki smisao za red.

Sve ovo zapaženo je već u prvoj deciniji njegovog života. Mnogo puta se i Bosiljka, odlučna žena zdrave seljačke krvi, u trenucima ljutine, kada je mogla da napravi lom, pred Mijajlom stišavala. Njena plahovitost je brzo nestajala, a i sama je bila nekako mala kada se nalazila oči u oči s njim. Bosiljka je već tada znala da nad Mijajlom gubi majčinu vlast. Uočavala je da on nije pokazivao nikakvog obzira na pretnje i da se tim putem na njega ne može uticati.

Mijajlo je već tada bio pun neobuzdane dečaćke snage, pun samovolje. Bio je uporan i tvrdoglav. Majčine naredbe nije izvršavao, niti je mnogo poštovao ono što mu ona govori. Prema Miljku je, međutim, imao sasvim drugi odnos. Nikada nije odricao poslušnost. Od svoje najranije mladosti ispoljavao je veliko samopouzdanje, voleo je da bude slobodan i nezavisan. Prema seoskoj deci svog uzrasta, ponašao se dosta razmetljivo i nadmeno, prema mlađima oštro, da ne kažem drsko. Deca su izbegavala njegovo društvo, nisu ga volela, ali on ih je prisiljavao da se igraju s njim. U slučaju odricanja poslušnosti i zameranja, brzo je reagovao pesnicama.

Ovako njegovo ponašanje zabrinjavalo je roditelje kojima nije bilo pravo što se razvija mimo njihove volje. Želeli su da se njihov sin jedinač ponaša prema običajima, da bude poslušan, da ne odbija poslušnost i prigovara datim savetima. Nezadovoljni njegovim razvojem bili su ljuti sami na sebe što su mu dozvolili da toliko zabrazdi i strahovali su da se u takvim ponašanjima jednog dana ne izloži opasnostima koje su na svakom koraku vrebale svoje žrtve.

Ali, sazrevajući i učeći nova saznanja o životu, Mijajlo se brzo men-

jao. Bivao je sve ozbiljniji, sa osećanjem velike pravičnosti i potrebi boljeg odnosa prema roditeljima, posebno prema majci. Ipak je i dalje ostao neobično uporan u onome što je želeo da ostvari.

Pozitivne promene koje su zapazili Miljko i Bosiljka kod Mijajla probudile su nadu da će sve poći nabolje. Miljko je imao veliko opravdanje za strahovanje, jer su se Turci u to vreme okomili na pljačkanje srpskih domova, bogatili se na taj način a onamo gde je bilo kakvih otpora, čak su i ubijali. Selo Miroče, zbog nekoliko bogatijih domaćinstava, posebno Miljkovog domaćinstva, koje je zahvaljujući Bosiljki, bilo jedno od jačih, već je postalo privlačna tačka za Turke. Bilo je pitanje dana kada će upasti u selo i opljačkati ga.

Kako se Mijajlo brzo menjao, moglo se najbolje zapaziti kad si Miljko razboleo i ostao u postelji da leži. Imao je samo 11 godina, a već se ponašao kao mladić starijeg uzrasta. Nije se odvajao od roditelja, bio je uvek uz Miljka, slušao, majci nije prigovarao, čak je pokušavao da uradi i nešto mnogo teže što u drugim prilikama ni jedno dete ne bi radilo. Da namiri stoku, da nacepa drva za ogrev i da obavi niz drugih poslova, i sve to sa mnogo volje i punim zadovoljstvom.

Videvši to, oboleli Miljko, koji više nije ustajao iz postelje, radovao se tom velikom obrtu i bio je srećan što je mogao na miru da provede ostatak života sa jednim problemom manje.

KAKO MILJKO NIJE ODOLEO

Kada se Miljko poslednji put razboleo imao je samo 52 godine, kao i 12-13 godina zajedničkog života sa Bosiljkom i nepunih dvanaest godina sa sinom Mijajlom.

Poslednja decenija Miljkovog života, značila je mnogo, ne samo za njega, već i za našu lozu. U tom razdoblju je rođen i odrastao Mijajlo. Mada vrlo mlad, ipak je brzo bio spreman da sigurno zakorači u ne tako lak život.

Miljko je pao u postelju od svoje stare bolesti, koja se brzo razvijala sve dotle dok mu nije ugasila život. Bio je svestan svog lošeg zdravlja do zadnjeg trenutka i nikada nije bežao od toga da ga više neće biti. Često je prizivao Bosiljku i govorio kako da čuva Mijajla, za koga mu je bilo najžalije, što će već tada ostati siročić. Mijajlu je pak stavljao u amanet, da što pre, čim odraste beži bilo kuda sa Kosova, jer na njemu nikada neće imati mir. "Idi tamo negde u Srbiju. Turci će iz nje kad-tad otići, ostaće samo naši ljudi, i tada će se mirnije živeti." govorio je Miljko Mijajlu.

Svestan da je došao kraj svemu, Mijajlo je suznim očima gledao u oca, kome je vreme u postelji prolazilo sporo, toliko sporo da je često gubio meru koliko traje dan a koliko noć. A kada bi se našao u blagom smiraju dana, onda je razmišljao da li će ikada ponovo uspeti da izađe iz postelje, makar do kamenog stepenika kuće sa kojih je načinio prve korake. Miljko je prestao da se moli bogu, u koga je ceo život mnogo verovao. Pa ipak i tada mu je praštao što mu ne pomogne da ozdravi. "Bog ništa ne poklanja," reče jednog dana Miljko, "i kad udeli ponekad malo sreće, dođe vreme kad traži svoj danak za bogatstvo koje ti dade na kratko uživanje. Za sledeću žrtvu određen sam ja. Vreme je da se oprostimo Bosiljka, zovi Mijajla ... ", i Miljko ubrzo umre.

ŽIVOT POSLE MILJKA

Miljkova smrt pala je u najnezgodnije vreme za Bosiljku i Mijajla i ona je na njih ostavila dubok trag. Bosiljka je imala oko 42 godine i po drugi put ostala udovica sa malim izgledima da se sama održi sa malim detetom.

Mijajlo je navršavao tek dvanaestu godinu. Njemu je pretila velika opasnost za opstanak i dalji razvoj. Prerano je ostao bez oca čija bi mu ljubav i zaštita mnogo značili.

U to vreme političke prilike su bile veoma teške, baš onakve kakve ih je video Miljko pred svoju smrt, kada se odlučivao na seobu sa Kosova.

Dakle, mogla je to da bude tragična priča o Mijajlovom detinjstvu i njegove majke Bosiljke. Na njihovom životu se otkriva sudbina srpskog naroda u to vreme na Kosovu.

Ostavljeni sami sebi, morali su da se probijaju kroz život kako znaju i umeju. A život je oduvek bio velika zagonetka. Otuda je i želja u čoveku da ga odgonetne, da sazna o njemu što više, da pronikne u njegove najskrivenije delove, da ga vidi izbliza. Pred njima su bili veliki problemi i teška opterećenja. Bosiljka je skrivala Mijajla od svega toga i njena najveća briga bila je da ga sačuva i lepo vaspita. Umorna i izmučena nesanicom i sećanjima na svoje rano detinjstvo, kada je isto kao sada Mijajlo, ostala bez oca, dugo je razmišljala kako da krene posle smrti Miljka u sasvim nov život, koji po ko zna koji put počinje ispočetka. Sve se svodilo na jedno, da se obezbedi sigurnost Mijajla. Na ostalo je malo mislila, bilo joj je svejedno da li će zemlja biti obrađena ili kakva će joj biti kuća. Noći su joj bile najteže. Ako bi malo i zaspala, brzo se budila umorna i preplašena i to je možda bilo prvi put u njenom životu da ima takav strah. Ni traga od one energične i hrabre žene. Njen prvi pogled posle svakog buđenja zaustavljao se kraj malog prozora gde je spavao Mijajlo, noću obasjan svetlošću iskrivljene lampe, ujutru snopom sunčane svetlosti koji je prodirao kroz prozorska okna i padao na nejake Mijajlove grudi. Plašila se za njega, strahovala je od samoće i nemoći, bila je sama bez igde ikoga,

bez nade i poslednje utehe.

Praznina u kući posle Miljkove smrti bila je isuviše velika da bi je njih dvoje mogli podneti. A njena snaga se sve više topila u izlivima suza i neprospavanim noćima. Jedva je koračala.

Mijajlo je već u svojoj dvanaestoj godini sve razumeo i teško je podneo smrt oca. Ali mu je više nego ikada bila teška majčina patnja, koja nije znala ili nije umela da je sakrije. Da je ne bi gledao kako pati, Mijajlo je često bežao od kuće, samo da ne vidi njeno izmučeno i uplakano lice.

Godinu dana kasnije Bosiljka se nije mnogo promenila. Još se osećala izgubljenom. Nalazila je utehu u molitvama od kojih je mnogo očekivala. Tihi šapat reči koje je izgovorala izgleda da su se odbijale od nečeg kao stena tvrdo, jer očekivana pomoć nije stizala. Bosiljki se činilo da je nade sve manje što se više bogu molila. U trenucima smirenja njena su razmišljanja bila sasvim drugačija. Pravdala je sebe, da sve ono što se događa u kući nije posledica ni njenih htenja ni želja, već da je nastalo krivicom drugih, pa da zato treba krenuti odlučnije u život.

BOSILJKINA UDAJA

Bosiljku su u Miljkov dom dovele tragične okolnosti. Kada se udala za Miljka nije ništa posebno očekivala osim muške zaštite. Kasnije se ispostavilo da je obostrana tragika i Miljka i Bosiljke, po malo neobično, u njihovim poznijim godinama donela veliku sreću. Rodio im se sin, kojeg Bosiljka sada gleda, ispod čijeg se blagog lica vidi nemir duše, valjda stečen prilikom očeve smrti. Teško je detetu kad ostane bez jednog roditelja, mislila je ona sa zablistalom suzom u oku. Teško je detetu kad ostane bez čvrste očeve ruke, koja bi ga izvela na put, bez njegovog toplog ramena na kome bi se katkad isplakao. Kad se nesreća sručila na našu kuću, nastavljala je Bosiljka sama sa sobom da govori, Mijajlo je bio dovoljno star da vidi i zapamti tu nesreću i zauvek je ponese u svojoj duši.

Ovako se više ne može, zaključivala je ona svoje misli. Da budem stalno u kući i strahujem da se nešto ne dogodi, dopustim da sve propadne zbog toga što treba čuvati sebe od požuda Turaka, a da teret poslova na sebe nosi Mijajlo na njegovim još nejakim plećima i slabim mišicama, ja ne mogu to da dozvolim. Moram se još jednom udati i dovesti nekog na imanje ako se uopšte ukaže takva prilika, bez obzira što se teško može zaboraviti život sa Miljkom, koji će u meni beskrajno trajati. Ali kako će to primiti Mijajlo, pitala se Miljka. Mijajlo je tada bio spokojan i miran i izuzetno se dobro razvijao.

Bosiljka je čvrsto rešila da napravi taj korak i zato joj je bilo je mnogo lakše nego prethodnih dana. Opet je postala svesna svog lepog izgleda posle operavka, još mlade, privlačne i snažne seljanke.

I upravo tada, kada se ni sama nije nadala da će se nešto tako dogoditi, igrom sudbine u Bosiljkin i Mijajlov život iznenada se umešao sasvim nepoznat čovek, siromašan seljak njenih godina, lualica za poslom i korom hleba, kojeg je malo ko iz sela i bliže okoline poznavao.

Naišao je sasvim slučajno u Miroče raspitujući se za neki posao. Znajući da Bosiljka živi sama sa maloletnim sinom, neko od seljaka uputi ga na nju. Bez mnogo razmišljanja Bosiljka ga primi u kuću i odredi poslove koje treba da radi. Razlog više da ga primi, bile su i

novonastale prilike. Na Kosovu su se ponovo uznemirili Turci i sve više stezali narod. U Srbiji je izbio II ustanak pod Milošem Obrenovićem i sve je izgledalo da će se situacija još više zaoštriti.

Stranac je rekao da se zove Filimon, da nema nigde nikoga, navodeći i mesto odakle je rodom. Ispričao je šta mu se sve dogodilo sa porodicom i širom familijom. Slušajući ga, Bosiljka u njegovoj priči još jednom vide svoju sudbinu.

Filimon se latio posla i neumorno radio sve ono što mu je naloženo, pa i više od toga. Dugo se držao po strani ne želeći da se upušta u bilo kakve bliže odnose sa Bosiljkom, pa ni u obične svakodnevne razgovore. Govorio je samo onoliko koliko je morao. Bosiljki to nije bilo sasvim pravo, jer je ona sve više iz dana u dan pomišljala i na mogućnost da se uda za njega. Nije prošlo mnogo vremena i Bosiljka je bila načisto da je to već gotova stvar. Ali pri toj pomisli hvatala je prava panika. Za nju je on bio još uvek nepoznati stranac, neproveren čovek, koji se možda i ne zove Filimon. Niko ništa o njemu nije znao, pa kako da se uda za nepoznatog čoveka, koji može biti i neka teška varalica. Osuđivala je Bosiljka sebe, što ga je uopšte primala u kuću. Osećala se postuđenom i prezrenom ženom, nedostojnom majkom ...

Ali zar on nije veoma dobar, mislila je Bosiljka, zar nije vredan i radan i zar meni u ovo teško vreme nije potrebna muška zaštita. Njegovo ponašanje prema meni kao ženi je redak primer među muškarcima a posebno ona briga koju je do sada pokazao prema Mijajlu. To je, moguće, jedini zalog koja će obezbediti naše zajedništvo i složnost.

Prepuštajući mu deo po deo poslova, Filimon je preuzeo gotovo sve što treba da se radi u jednom domaćinstvu. Za to vreme Bosiljka je stalno pratila njegovo ponašanje i što je vreme teklo dalje on joj je bio bliži. Nije ni malo bio lep, ustvari izgledao je grubo, ali je osvajao Bosiljku radom i dobrim odnosom, naročito prema Mijajlu.

Nekoliko podudarnosti iz života, istovetne godine i njegove besprekorno ponašanje bilo je dovoljno da Bosiljka popusti u trenutku kada nije znala da li ga voli ili mrzi. Bilo je dana kada joj je bio blizak a i dana kada joj se činio dosadan više zbog toga što nimalo nije ispoljio bilo kakvu nametljivost i tada bi ga čak i prezirala. Nije bila načisto šta se sa njom dešava.

Posle svega Bosiljka se najzad odluči i saopšti mu svoju želju da se za njega uda. On to odmah prihvati.

Tako je Mijajlo dobio očuha, sa kojim se već ranije sprijateljio, pre nego što mu je postao pastorak i kojeg je osećao kao sasvim bliskog čoveka.

To je bilo tako dok se Filimon i Bosiljka nisu uzeli. Odmah zatim, Mijajlo se počeo udaljavati od Filimona, a Bosiljku, svoju majku retko kad je hteo da pogleda u oči.

Išao je sve češće od kuće i kojekuda lutao, a vraćao se kući kasno noću. Zalazio je duboko u obližnje šume o kojima je Miljko pričao da su se u njima skrivali njihovi dedovi kada su im je pretila opasnost od Turaka. Tu je dugo stajao, gubeći se pogledom u krošnjama debelih starih hrastova i bukvi, ili debelim čvornovitim žilama, isprepletenim i grčevito obavijenim oko kamenja pored kojih su se duboko zabadale u zemlju.

U šetnji kroz polumrak stoletne šume stvoren debelim hladom, Mijajlo je više nego ikada pre toga mislio o svemu što mu se do tada dogodilo. On nije mogao da shvati udaju svoje majke, kao nešto realno i neizbežno. Izbegavao je da o tome misli, okrećući se u mislima pričama dede Vukadina kojeg je i sada zamišljao kao gorostasa, kojeg istina nije mogao jasno da vidi. Želeo je da i sam doživi njegovu sudbinu, pa makar bila u svemu ista sa svim onim Vukadinovim patnjama.

Mijajlo je u svojoj četrnaestoj godini delovao mnogo ozbiljnije i znatno starije nego što bi prema svojim godinama trebalo da izgleda. Ozbiljan i odmeren, sa izraženim smislom za zapažanje, ali ne toliko da bi oprostio svojoj majci što se ponovo udala.

Bosiljki nije bilo ni malo pravo, što Mijajlo tako gleda na njenu udaju. Patila je zbog toga, u očekivanju da će se njegovo ponašanje prema njoj i Filimonu ipak izmeniti.

Filimon je već postao domaćin kuće, kako su to stari običaji nalažali, ali sa osećanjem da se u nju prosto ušunjao i da nema pravo na takvu ulogu, da taj naziv ne zaslužuje. Zato je uvek bio nekako po strani i bez odlučujuće reči. U osnovi on je bio pošten čovek, prostosrdačan i dobar. To je pored ostalog bio dokaz da se Bosiljka u svojoj udaji nije prevarila.

Vremenom, Mijajlo ga je ipak zavoleo. U tako uspostavljenim porodičnim odnosima, Filimon je snagom svojih mišica i umom, vrlo brzo uredio domaćinstvo i ono je dobilo veoma solidan izgled. Mimo svih očekivanja ona dugotrajna učmalost posle Miljkove smrti brzo je nestala. Bila je to kuća koju ljudi više nisu izbegavali. Bosiljka se u potpunosti okrenula Mijajlu sa jednom jedinom brigom da u njegovom razvoju ne bude nikakvih teškoća, u čemu je imala punu Filimonovu podršku.

Neplanirano i najmanje očekivano, četrnaest godina posle prvog

porođaja, već u drugoj godini braka sa Filimonom, Bosiljka je dobila muško dete, kome su dali ime Kosta.

U naredne 3-4 godine došle su na svet još dve kćeri: Nasta i Sanda. Sve se to događalo oko 1815, kada je Bosiljka već prešla svoju 45 godinu starosti. Onda je to bilo dosta neobičajeno za supružnike da u to doba života dobijaju decu.

Tako je Mijajlo dobio sestre i brata po majci, kojima se i sam radovao, ne praveći nikakvu razliku, što im je otac drugi čovek a ne Miljko.

Brojno ojačana porodica nametala je Filimonu i Bosiljki nove obaveze, ne samo da se ona održi, već i da se uskladi što bolji odnos sa Mijajlom. Kod Mijajla je već tada bila razvijena jedna lepa osobina, ono što može samo da krase jednu mladu ličnost a to je ljubav prema ljudima, ljubav za sve oko sebe i ljubav za životom.

Što se Filimona tiče, tek kad su se rodila deca uspeo je da se uklopi u ovu kuću i da postane siguran, da je to sada i njegov dom, a ne da se u njemu kao do tada, oseća tuđincem koji se slučajno tu našao. Ali, to nije značilo da je i svoj odnos prema Mijajlu promenio, naprotiv, nije ga odvajao od svoje dece, čak je u svojim nastojanjima gledao da učini mnogo više za Mijajla nego za svoju decu, pa se tako do kraja svog života i ponašao.

Kuća dosta mala, trošna i dotrajala, zadimljena, bila je puna života. Nikada kao tada nisu bila lepša jutra. Seljaci su kao i obično prolazili uzanim puteljkom, psovali stoku, koju su gonili na ispašu, ili su se vraćali sa nekog malog slavlja održanog tajno, vikali na svoje neispavane žene, ili pozivali Filimona i Bosiljku da im po nešto nabace. "Hoće li još biti dece Bosiljka", često bi zapitkivali u šali, a ona kao nikad ranije spremno odgovarala: "Lakše je Filimonu da pravi decu nego da krči šumu, kad navali ne mogu da ga stignem, čas posla i eto dece." U početku su se seljaci iznenađivali ovakvim Bosiljkinim odgovorima koju su poznavali kao izuzetno ozbiljnu ženu a sada, evo, sebi dopušta i ovakve šale, koje su im bez sumnje bile drage. Bosiljka je to tada i mogla, jer su joj deca lepo napredovala, imala su svoj svet i svoj život, kuća stekla sigurnost a oni se bližili petoj deceniji života. Mijajlo je zalazio u dvadesetu godinu, bio je već zreo, lep i stasit mladić pun snage.

Ono što ih je najviše oduševljavalo u porodici bilo je izvrsno slaganje Mijajla sa decom. I pored sve svoje ozbiljnosti, koju je u tim godinama pokazivao, Mijajlo se posebno odlikovao velikom nežnošću prema znatno mlađoj deci Kosti, Nasti i Sandi.

Pa ipak, bilo je nešto u Mijajlu, već tada što mu je smetalo. Nije nikako mogao da zaboravi očevu želju da se iseli iz Miroča i sa Kosova i to ga je stalno kopkalo i tako često opsedalo. Želeo je da proširi kuću koja je bila tako skućena da se u njoj jedva kretalo, da izmeni u njoj puno što šta, a posebno način života koji mu se nije dopadao. Ali sve to nije mogao da uradi jer se bojao da svojom preduzimljivošću ne uvredi očuha Filimona.

MIJAJLO KAO PRVI DOMAĆIN

Mnoga Mijajlova preduzimanja zapažena su u njegovim dvadestim godinama. To što je on radio, Filimonu i Bosiljki se dopadalo i izgledalo izvodljivo, pa su deo po deo poslova njemu prepuštali, sve dotle dok nije preuzeo najzad staranje o celokupnom domaćinstvu.

U ulozi prvog domaćina u tim godinama, što je bilo neuobičajeno za to vreme, Mijajlo je skrenuo pažnju na sebe. Za mnoge je bilo veliko iznenađenje to što se to dogodilo u njihovoj kući. Posumnjalo se u sukob između očuha i posinka i sa pažnjom se očekivalo na čiju će stranu stati Bosiljka. U malom selu kao što je Miroče, gde se ništa naročito ne dešava izuzev kad neprijatelj navali, sve pojave pa makar one bile i beznačajne, postaju zanimljive i izazivaju veliku znatiželju seljaka. Tako je bilo i ovom prilikom, ali za kratko vreme.

Shvativši svu odgovornost koju je preuzeo i saznanje šta se sve može prepričavati, ako ne uspe, pomoglo je Mijajlu, da još pri prvim koracima u sređivanju domaćih poslova postigne zapažen uspeh. Odmah je izvršio neku vrstu podele rada, uključujući u to i decu, tako da je svako znao svoj posao. Filimon se starao o stoci, Bosiljka se bavila kućnim poslovima, deca su pomagala ako je trebalo nešto da se posluša, a sebi je ostavio sve ostalo, od najmanjih do najgrubljih poslova, a pre svega poljske radova.

Za nešto više od godinu dana, stara kuća je nestala, a nedaleko od nje u istom dvorištu sagrađena je nova, u to vreme prava lepotica. Po mnogo čemu se izdvajala od ostalih seoskih kuća. Bila je puna svetlosti, imala je velike prozore, teška hrastova vrata, a umesto pokrivača od slame, bila je pokrivena šindrom. Prednji deo kuće krasio je veliki doksat.

Kuća se sastojala od nekoliko odeljenja i jedne gostinske sobe u koju se retko zalazilo, sem u slučaju slave, slavlja ili nekog drugog većeg skupa.

Uporedo sa kućom podigao je i neke manje pomoćne prostorije, kao na primer bačevče - malu ostavu za mleko, sir i ostali mlečni mrs. Zatim je napravio ambar od izdeljanih hrastovih dasaka za smeštaj

žitarica, koju su do tada držali na zemljanom podu u staroj kući. Proširio obor za svinje i staju za stoku.

Kada je sve to bilo gotovo, ni sam nije verovao da je to moglo tako brzo da se stvori, istina, uz velike napore i rad u svim prilikama, po zimi i mrazu, uz veliku pomoć očuha i majke. Ali eto, nova kuća je bilo tu pred njima, stajalo je kao njihovo veliko delo, delo volje i ruku, koje su ko zna koliko balvana oborile i preradile, koliko greda izdeljale i ugradile.

U međuvremenu povećao se broj govedi. Kupovali su krave i ovce. Mijajlo nije robovao novcu, nije želeo da ga čuva u slamarici, sve što je dobijao od prodaje svojih proizvoda na vučitrnskoj pijaci, ulagao u ono što je moglo da mu poveća prihode i olakša život.

To je bilo vreme u istoriji naše porodične loze kada se najbolje ekonomski stajalo na Kosovu, neviđeno u tom kraju. To je izazivalo divljenje okoline, čak i onih ljudi, koji su sumnjivo vrteli glavom dok su tekli radovi, nazivajući Mijajla neuračunljivim čovekom i ludakom a njegove poduhvate najobičnijim ludostima.

Valja ovde reći, da i pored ovolikih poslova, poljski radovi nikada nisu ostali nedovršeni. Njive su bile na vreme zasejane, bašte dobro negovane, pa su im i prinosi bili dobri.

POZNANSTVO SA AGA KARAN BEGOM

Priče o Mijajlu, mladom i vrednom seljaku iz sela Miroče, brzo su se širile. O njemu se govorilo da je dobar, pametan i pošten čovek. Ljudi su mu verovali na reč i neobično ga cenili. Govorilo se o Mijajlu kao vrednom i spremnim da istraje i u najtežim prilikama. Bio je, govorili su oni, spreman na sve nedaće uprkos teškoćama kojih je bilo mnogo u ono vreme.

Njegovo osnovno opredeljenje je bio rad. Uradi sve što možeš danas, ništa ne ostavljaj za sutra. Uradi i više od toga ako možeš.

Sa takvim stavom Mijajlo je neumorno radio i živeo. Za njega nije postojao izgubljen dan. Nije mu u poslovima smetalo vreme. Ni sneg, ni kiša. On je otimao iz zemlje sve što se moglo ona daje, sve što se iz nje radom moglo izvući.

Priče o takvom Mijajlu doprle se jednog dana i u Vučitrn, stecištu turskih aga i begova. Čuo je za njega i Karan Beg, gospodar čifluka u Miroču, kome je i Mijajlo kao čifčija pripadao. U prvi mah Karan Begu se učinilo da su to izmišljotine, jer gde može biti takvog kaurina u vreme kada se svi kriju u mišjoj rupi od straha. To samo narod prenosi glasine, mislio je on i više tome nije pridavao nekakav značaj.

Ali, kada se nešto kasnije uverio u istinitost ovih priča, pre svega od nekih svojih poverljivih uhoda, bio je itekako zagolican ličnošću Mijajla. Hteo je da ga po svaku cenu što pre vidi i upozna. Mislio je da bi preko njega mogao da reši svoje probleme na jednom od najsiromašnijih čifluka u tom kraju, sa koga je zbog neobrađene zemlje dobijao male prihode.

Aga Karan Beg je retko kada iz Vučitrna izlazio u obilazak svojih čifluka, a kada bi to i činio, išao je samo u one za koje je znao da ga to neće oneraspoložiti. U Miroče, na samo nekoliko kilometara udaljenosti od njegovih dvora nikada nije dolazio, pa mu se niko nije ni nadao da će ikada doći.

I zato je Mijajlo bio ne malo iznenađen kada je na prilazu sela, na puteljku koji vodi prema njegovoj kući ugledao grupu Turaka na konjima, a među njima i jednog Turčina kome su još u hod u ukazivali

posebnu pažnju.

Zaplašeni seljaci su se uznemirili, bili su već na nogama i jedan drugog dozivali "bežite ljudi stigoše Turci i u naše selo". Bosiljka je skrivala Kostu, Nastu i Sandu u već pripremljeno sklonište i gledala u dvorište sa strahom, šta će se dogoditi Mijajlu, ispred koga su već bili Turci. Izašla je napolje. Činilo joj se da miris smrti ispunjava vazduh. I nigde, dokle je njeno oko moglo da stigne, nije bilo seljaka u selu.

Iz grupe Turaka izdvojio se, kako se to brzo ustanovilo, Karan Beg, čovek sa žmirkavim očima, sa pogledom hladnim kao led, niskim čelom, ćosavom crnom bradom i kratkim vratom. Usne su mu bile stisnute, što mu je davalo okrutan izraz.

"Treba nam Mijajlo." reče Karan Beg.

"Pred vama sam gospodaru," odgovori Mijajlo, "čekam da učinim šta mogu za vas. Izvolite uđite u kuću. Ima soli, hleba, vode, pa ako treba i rakije i vina ..."

"Blгодарим Mijajlo, sve to neće trebati. Želim samo da te pitam nešto i to je sve," odvrati Karan Beg.

Očekujući pitanja, Mijajlo je razmišljao do koje mere da bude iskren u svojim odgovorima, jer je dobro znao da se iskreni i ozbiljni razgovori mogu voditi samo sa poštenim ljudima a ne i sa Turčinom kakav je bio lukavi Karan Beg. Ipak moraće se ići na neke ustupke ali neka ostane da se vidi šta je to što interesuje Karan Bega, zaključio je Mijajlo.

"Kako se ovde živi mladiću?" upita Karan Beg.

"Kako ko gospodaru. Ja živim dobro, drugi bolje ili lošije. Zavisi od toga kako ko radi, ko koliko voli zemlju i ko koliko daje da bi od nje nešto i uzeo," reče Mijajlo.

"Dobro, dobro Mijajlo. A čije su ono njive," ponovo upita Karan Beg pokazujući rukom lepo obrađena polja "i ona tamo pustinja odmah do njih?"

"I jedno i drugo je vaše, Aga. Orađena zemlja je u mom posedu od čijih prinosa dobijate i vi deo prihoda, a onih dva - tri hektara kamenjara i zapuštene zemlje ne radi niko, to stoji tako od kako pamtim," reče Mijajlo.

"A zašto i ona nije pretvorena u oranicu?" upita Karan Beg.

"Trebalo je, a eto to niko nije učinio. Nije ni smeo. Ta zemlja nije u ničijem zakupu," odgovori Mijajlo.

"A da li bi je ti Mijajlo uzeo? Može li od nje nešto biti?" upita Karan Beg.

"Gospodar, nema zemlje koja ne valja. Ima samo koje manje ili više rađa. I zemlja traži negu. Kako je neguješ, tako će ti i dati. Što

se mene tiče, uzeo bi' je i pretvorio u plodnu zemlju, ali uz jedan uslov. Da je ponudite ostalim seljacima našeg sela, pa ako nikoga ne bude koji bi je hteo, uzeću je ja. Sve dotle gospodaru, i pored najveće želje da je imam, ja na to ne mogu da pristanem, jer ne bih mogao da živim zbog prigovora kojih bi sigurno bilo." reče Mijajlo.

"Mijajlo, ti pošteno govoriš i neka bude tako. Nego, ti odmah reci seljacima da Aga Karan Beg daje zemlju u najam i ako se neko javi neka dođe kod mene u Vučitrn da se dogovorimo. A ako nikoga ne bude, dođi ti da utvrdimo uslove pod kojim ćeš je obrađivati." reče Karan Beg.

"Možda je bolje, Aga, da još sada kažete šta sve tražite za tu zemlju, jer bi' morao da kažem seljacima vaše uslove od kojih zavisi i njihovo, hoće li je uzeti ili ne. To je veoma važno, bez toga se neće ništa učiniti." odvrati Mijajlo.

"Pravo veliš Mijajlo. Nego šta ti misliš o tome, koliko da tražim? Koliko to za tebe vredi, jer ja ne verujem da će je iko sem tebe uzeti. Tu u ustvari i nema seljaka, ne vidoh danas nikoga u Miroču?" upita Karan Beg.

"Kada me već o tome pitate, biću iskren u svom odgovoru. Samo se nemojte naljutiti ako vam se nešto ne dopadne. Ima ovde dosta seljaka, dobrih ljudi i vrednih radnika. Niste ih danas videli jer su pobjegli, boje se za živote, jer su prošli kroz velike muke i veliki gustiš nevolja. Svi mi, čim vidimo Turke bežimo i sklanjamo se, eto i ja sam posakrivao decu: brata i dve male sestre, nema ništa jače od straha. A što se tiče cene za zemlju, mislim da za dve godine dok se pustinja ne razradi ne treba ništa ni tražiti. Posle toga, neka bude isto kao i za svu rodnu zemlju." reče Mijajlo.

"Mijajlo, dopadaš mi se kao mlad čovek, govorio si mi sve onako kako misliš, iskreno i pošteno. Slažem se sa predlogom i neka bude tako ..." najzad reče Karan Beg.

Za Agu Karan Bega, čoveka velike moći, možda nije ništa ni značio ovaj razgovor sa Mijajlom, ali je on hteo da bude baš tako kako ga je i vodio i bio je zadovoljan onim što je uradio i što je čuo. Svojoj pratnji koja ga je pratila na ovaj kratak izlet mogao je da kaže da od ovog mladog kaurina nije očekivao ovakvu otvorenost i otresitost, pa i smelost da ponešto kaže što bi drugi sigurno prećutali.

Tako su se Mijajlo i Karan Beg rastali naizgled kao prijatelji, a u suštini to nisu. Ustvari, bilo je beznačajno šta će ko o kome posle ovog razgovora misliti, važno je bilo, da se nešto dogovorilo iz čega će proisteći obostrana korist.

Seljaci su pratili odlazak Turaka iz sela, i čim su se malo udaljili, počеше da dolaze Mijajlu i živo da se interesuju o čemu su razgovarali i zašto su dolazili.

Mijajlo im je bez uvijanja ispričao gotovo sve od reči do reči, iznoseći im ponudu age Karan Bega za ono parče zemlje, rekavši im da za nekoliko dana Aga mora biti obavešten ko će prihvatiti da radi tu zemlju.

Čuvši ovo, seljaci su bili malo zbunjeni. Ko će da radi prljušu, od koje neće biti neke koristi. "Reci ti Mijajlo Agi da od toga nema ništa," govorili su neki. Mijajlo nije čekao da se u tome razglaba, i upita jasno da li će neko uzeti da radi tu zemlju, a ako neće niko, onda bi je on uzeo. Umesto odgovora, Mijajlo ču samo njihovo gundanje i odbijanje.

"Uzeću je ja, ako vi nećete" je Mijajlo." Zemlja mi nije potrebna, ali uzeću je i dokazaću da nije tako kao što vi kažete, da ta zemlja baš ništa ne vredi. Na kraju probaću šta se iz nje može izvući."

"Samo je ti uzmi Mijajlo," povikaše svi u glas. "Uzmi je i neka ti je bogom prosto. Tu zemlju više od 100 godina niko nije radio i ti hoćeš od nje da napraviš njivu. Hoćeš đavola, umesto žita imaćeš palamidu i krš. Džabe ćeš trošiti snagu. Neće na toj zemlji biti ništa ni za agu ni za tebe. Verovali smo da si pametan, ali sada vidimo da smo se prevarili. Samo lud može da veruje da će od te zemlje biti nešto."

"Dobro, dobro komšije moje, samo vi gledajte svoja posla a ja ću je ipak raditi. Bio je red da se zemlja i vama ponudi, jer vam više treba nego meni i ja sam to učinio po nalogu i volji Age Karan Bega. Evo još jednom vas pitam: Ima li koga ko će uzeti zemlju? Ako nema, onda je ja uzimam." najzad reče Mijajlo.

Dva tri dana posle ovog susreta sa seljacima, Mijajlo je bio kod age Karan Bega i o svemu ga obavesti kako je proteklo dogovaranje. Ni malo ga nije iznenadio, jer je Aga Karan Beg tako nešto baš i očekivao.

MIJAJLOV SUKOB SA AGA KARAN BEGOM

Kada se Aga Karan Beg vratio iz Miroča u Vučitrn, učinilo mu se da je Mijajlo, koga je prvi put video, mnogo zanimljiviji nego što je mislio pre njihovog susreta. Već tada je zaključio da je Mijajlo mnogo puta bio na probi vremena i da je izdržao sve te provere.

”Onaj mladi kaurin zna šta hoće,” govorio je Aga Karan Beg. ”Deluje snažno, ubedljivo i zanimljivo. Ne plaši se. Bolji je i više zna nego drugi seljaci iz Miroče pa i šire okoline. Zna više od svoga oca, pogotovu dedova, zreliji je od njih kada su bili u istim godinama. Zna dosta iz prošlosti svojih predaka, koja je po svemu sudeći učvrstila njegov ne tako dug život. Ume da vidi razliku između dobrog i zla, u stanju je da nađe korene toga. Uočava razliku između starog i postojećeg i onog što dolazi. Ima veru u sutra. Izgleda uveren da sve ono što radi ima punog smisla. Taj čovek ima izuzetne osobine. I hrabrost i srčanost i slobodoumlje. A to sve skupa nedozvoljava mu da ikada prizna da je pobeđen. Dobro zna, da ako to prizna da je onda do kraja potučen. I ako neko ima sve ovo o čemu ja razmišljam, taj može biti vrlo opasan i njega treba što pre spustiti na zemlju, polomiti mu kosti ili mu skinuti glavu,” zaključio je Aga Karan Beg.

Ova razmišljanja Age Karan Bega ne bi imalo smisla unositi u opis naše porodične loze, da nisu imala poseban značaj u njenom daljem razvoju. Naime, radi se o čoveku koji se uvukao u život porodice i nekoliko decenija je gušio, kinjio i pokušavao da unizi. Sve dok nije izvršio tako težak zločin, da su ožiljci zauvek ostali u trajnom sećanju generacija koje su pristizale.

Svoju prljavu igru Aga Karan Beg započeo je već pri prvom susretu sa Mijajlom, kada mu je ponudio ono parče zemlje ”prljuše” u Miroču, predstavljajući se u razgovoru kao čovek blage i tihe prirode. Iza čega se na prvi pogled nije moglo videti njegovo pravo lice.

Sećajući se tog dana, Mijajlo je kasnije često govorio da je Agu Karan Bega upoznao tek u onom drugom razgovoru u Vršitrnu, kada je išao da mu saopšti da će zemlju raditi on. Već tada je video da je to parče zemlje bilo samo povod za ozbiljniji razgovor sa njim i veliki

mamac da do tog susreta dođe. Sve to kako bi pokušao da zagospodari njegovom ličnošću.

Tom prilikom je Aga Karan Beg, kao zmija i bez maske na licu, kojom je umešno prikrivao svoje niske osobine, u punom besu bez nekih razloga i bilo kakvih drugih povoda napao Mijajla.

”Mladi kaurine, tebi očigledno nije dovoljno što uživaš slobodu koju smo ti dali. Nije ti dovoljno što smo ti dozvolili da se obogatiš i da živih bolje nego što žive drugi seljaci. Tražiš crne đavole da se s njima družiš. Znaš li ti gde uopšte živiš? Ko su ti gospodari i kakva je njihova sila i moć? Pored njih živih razmećeš se i širiš na čifluku, kao da je to neka tvoja prćija. O tebi se danas više govori u ovom kraju nego o našem Sultanu. Još malo pa ćeš pokušati i ustanak da podigneš protivu nas. Ti zaboravljaš da si jedan običan i bedan čifčija, čiji je život zavisao od naše, uglavnom od moje volje, kome istina još nismo stigli da zapušimo usta ili odsečemo glavu, ali nije kasno ni sada da to uradimo. Ti pored nas živih okupljaš i dižeš srpsku rajnu, podstičeš je protiv naše vlasti, koja ti nije nanela nikakvu nepravdu. Šta to tebi treba? Umesto da saviješ tu tvoju drvenu kičmu i gledaš svoja posla, ti se baviš nekakvom politikom koja će te u grob oterati. Ostavi se ti Mijajlo pustolovina dok ne bude kasno. Slušaj, gledaj svoj posao i živi, uči naš jezik kao i drugi mladići, jer ti si redak čovek sa kojim ja govorim na kaurskom jeziku, a to bar ne moram. Zar to nije dokaz da nas mrziš. I da znaš, svi oni koji neće sa nama ne mogu da rade šta hoće i sa njima ćemo se najozbiljnije razračunavati.”

”Jesam li u pravu, kaurine, odgovori mi, da vidim šta ćeš reći u svoju odbranu.”

”Uvaženi gospodaru,” ogласi se Mijajlo koji je do tada ćutao i slušao Agu Karan Bega, ”odgovoriću vam iskreno i od srca, onako kako mislim, bez ikakvog uvijanja i bez obzira kolika će cena biti te moje iskrenosti.”

”Sve ovo što sam čuo od vas, shvatio sam manje kao savet da bi mi pomogli u životu, više kao pretnju da bi postigli neki svoj cilj. Moram vam reći da sam razočaran današnjim susretom i da sam neprijatno iznenađen obrtima koji su se dogodili za samo dva-tri dana. Prvo sam poverovao da ste vi dobar čovek i radovao sam se sreći što mogu služiti takvog gospodara. Sada me niko ne može razuveriti da vi niste čovek koji uživa u mukama drugih. Vi kažnjavate na razne načine sve one ljude za koje vam se samo učini da su negde nešto pogrešili ili vam jednostavno nisu po volji. Sasvim mi je jasno da vi tražite ljude u vašem beskraju i onamo gde nema potrebe, tražite i one bez krivice,

samo da im pokažete svoju moć. Odatle potiču sve opasnosti što se kao pretnja šapatom ponavljaju iz časa u čas, iz dana u dan, sve dok mi grešnici i mali ljudi ne naučimo da živimo s njima i po vašoj volji. Iz vas izbija paklena želja da svojom vlašću i moći gonite ljude sve dotle dok ih ne naterate da izgube svako osećanje potrebe da žive, naročito one na koje se vi lično okomite. No i tome postoji neki kraj. Morate znati da je vrlo teško to postići. To vi očekujete i od mene, ali vam je odmah mogu reći da na takav život nikada neću pristati. Nasleđe mojih predaka, koji su iskusili ne jednom velike i teške zločine Turaka, u meni se žilavo održava i zato ne možete očekivati da kažem da volim Turke i Vas lično, što ne znači da Vas ne poštujem i da uvažavam u onoj meri, koliko to zahtevaju okolnosti u kojima živim. To je i vama poznato. Svoj najamni odnos dobro poznajem i trudim se da ga do kraja održim. Nikada Vam ništa nisam ostao dužan i nikada nisam zakasnio u izvršavanju svojih obaveza. Jeste da imam više nego drugi, ali zato vam i više dajem nego drugi. Zar to ne pokazuje na uvažavanje vaše vlasti i ličnosti. Politikom se nikada nisam bavio, niti mislim da mi treba.”

”Prema tome ne postoje nikakvi razlozi da me ovako neopravdano optužujete i da tražite moju odgovornost,” govorio je dalje Mijajlo. ”Vi mi zamerate da sam se obogatio, smeta vam što me komšije uvažavaju, a to sam isključivo radom stekao. Ali zar rad nije dobra osobina ljudi? S druge strane, da li sam ja uopšte kriv što ljudi tako govore i misle o meni, kome ja mogu zabraniti da misli onako kako misli? To ni vi sami ne možete postići. A kada je reč o bogatstvu, hteo bih još nešto da kažem. Vi na to gledate samo sa jedne strane. Za mene, gospodaru, bogatstvo se ne sastoji iz broja bivola, ovaca i koza, punih koševa i ambara, debelih krava, već po broju dece - po tome koliko čovek ima sinova i kćeri. Jer za ostarele roditelje nema mira i osiguranja starosti bez dece, koja će se o njima starati kad onemoćaju. Bez dece nema punog srca i toplog osmeha, niti ljubavi. Bez podmlatka nema ni naroda. Turci su više vekova pokušavali da unište naš srpski narod, da zatru rosu, ali nisu uspeali. Jedni su ubijani drugi su dolazili, deca su se rađala, stasala i u borbi za opstanak nastavljala stopama svojih dedova i očeva. Njihovom množenju ni ropstvo nije odolelo. Sila, koju su nametali vaši veziri i njihovi vazali, pred tom činjenicom se pretvarala u nemoć i moć se gubila. Zbog neuspeha o kojem govorim, mnogo velikodostojanstvenika je svoje glave izgubila. Zar vam nije poznato da je Sultan zbog toga smakao glave Jegen paše i paše Karamustafe, nalazeći u njima glavne krivce za mnoge poraze

Turaka ovde na Kosovu. Ja sam gospodaru mlad čovek i imam jedan život u koji sam zaljubljen. Još sam neoženjen i hteo bi' da to uradim. Voleo bi' da imam decu i da stvarno postanem bogat. Vi danas, istina, taj moj goli život možete uzeti, koji za veliku Tursku - Osmanliju neće ništa značiti. Možda ćete vi lično imati veliko zadovoljstvo da uživete u mom umiranju. Samo pazite, prošlost je pokazala da se vremena menjaju i da u tim obrtima dolazi i do promena u kojima se ne zna kako će ko proći. Ja ću danas umreti sigurno lakše nego vi sutra, ja sam jedan, a sami vi ćete možda svojim očima gledati kako vaših pet sinova i dve kćeri jedan po jedan ginu a na kraju i vi sami.”

Šta je sve Aga Karan Beg razmišljao dok je Mijajlo govorio niko nikad neće saznati, tek, on je odjednom, glasom iznemoglog čoveka rekao Mijajlu.. ”Idi kući Mijajlo, neka ti Alah bude u pomoć kroz život, ja ti ništa ne mogu”.

Mijajlo je stajao i čekao šta će dalje da kaže Aga Karan Beg. Aga je ćutao i gledao u jednu tačku, tražeći da vidi nešto, neku silu, koja ga slomi i dovede u podređen položaj prema ovom mladiću koji je još uvek stajao nepomično ispred njega kao planina, činilo mu se. Kada je Aga Karan Beg po drugi put rekao ”Idi Mijajlo”, on izađe ćutke iz odaje u kojoj je do malopre očekivao sasvim drugi razvoj stvari. Pri izlasku bi dočekan od vernih slugu Age Karan-Bega, spremnih da na njegov mig obave svoj već davno naučeni posao. Za Mijajlom je izašao i Karan Beg, rekavši svojim slugama, pre nego što su oni uspeli ma šta da progovore, ”Pustite ga neka ide. Biće vremena za razgovor sa njim”. Zatim se ponovo vrati u svoju sobu prepuštajući se razmišljanju o onome što je čuo od Mijajla.

Na putu za Miroče, Mijajlo je mislio o Agi Karan Begu. Znao je da je on loš čovek ali ne i da je toliko pakostan i pun zlobe, da ne preza niodčega. Da ne pravi razliku između životinje i čoveka, da mu je svejedno da li je umrljan ljudskom ili životinjskom krvlju.

SAMOPROVERA

Kada se vratio iz Vučitrna u Miroče, Mijajlo je morao da preispita dotadašnji način života i rada, kao i da razmisli o svemu onome što je Aga Karan Beg govorio. Osećao je da se pred njim postavlja jedna nevolja više, kod ionako teškog stanja, zbog nedostatka radne snage. Bosiljka i Filimon su već onemoćali i u svojim sedamdesetim godinama malo šta su mogli da pomognu. Deca još nisu stasala, pa se od njih nije ni očekivalo da bilo šta učine u svakodnevnim poslovima. A domaćinstva je trebalo održati ako ne i ojačati. Ono je po bogatstvu tada prevazilazilo njihove stvarne potrebe i od prihoda koji se ubirao mogle su da žive i mnogo jače porodice.

Mijajlo, međutim, nije želeo da dopusti nikakvu zaostajanje, pogotovu siromašenje, jer se to kosilo sa njegovim shvatanjem domaćina i rada. Njegove su njive bile obrađene bolje nego kod drugih seoskih domaćinstava i davale su veće prinose nego polja drugih seljaka. Imao je više stoke od ostalih suseda i bilo bi mu veoma teško da stada ovaca i koza, kao i grla govedi svodi na manju meru. Imao je bolju kuću nego svi drugi, a uz sve to i veoma složnu porodicu, koja ga je u svemu pomagala i podržavala.

Pa ipak Mijajlo nije bio srećan. Tako ojačalo domaćinstvo, osećao je, moglo je da donose mnoge neugodnosti. Aga Karan Beg mu se nametnuo kao glavni neprijatelj. Seljaci su zavideli, mnogi su kudili Mijajla i nazivali ga ludim što toliko radi. Istina, bilo je i onih koji su ga hvalili i uzdizali. Sve su to neprijatnosti koje je trebalo podneti. Ali Mijajlo se zbog toga nije kolebao. Naprotiv, takva suprotna mišljenja i odgovaranja u njemu su probudila onaj urođeni inat koji je do tada negde duboko u njegovoj duši tinja, da se ni u čemu ne menja, da nikako ne odbacuje način života kojim je do tada živeo. Taj inat ga je učvršćivao u uverenju da još nije poražen, da nije klonuo duhom i da nikako ne zatvara oči pred svim ovim naletima.

MIJAJLOVA ŽENIDBA

Mijajlo je punio 25 godina života u kome je malo kada bilo spokoja. Opterećen kultom porodice, Mijajlo je duboko verovao da u čoveku nastupa pravo blagostanje tek onda kada oko sebe vidi puno svoje dece.

Njega je prožimalo takvo osećanje i uopšte ljubav prema porodici do te mere da je u poslednje vreme sve drugo tome bilo podređeno. Osećao je da jedino deca mogu da daju novu boju životu, za koji vredi živeti. Bez njih život postaje prazan i bezličan. Bez dece čovek nema ni volje ni duha da se za njega bori.

Sve su to bile njegove lične želje i veliki povodi da se najzad odluči na ženidbu. Odlagao je više puta ženidbu zbog drugih neodložnih obaveza koje je najpre želeo da završi.

Ovakva Mijajlova razmišljanja kao i njegova osećanja prema porodici nisu bila nikakva tajna za selo i okolinu. Mnogi njegovi prijatelji tragali su za devojkom kojom bi se Mijajlo oženio. Provodadžije nisu spavale, mnogo više su razgovarali sa očevima udavača nego sa Mijajlom, često su sami i na svoju ruku davali razna obećanja i tvrdili da je Mijajlo spreman da uzme njihovu kćer iako ovaj to nikada nije i ne bi prihvatio. Roditelji udavače su posle ovakvih razgovora očekivali Mijajla da zaprosi njihovu kćer, i živeli u želji da se njihove kćeri nađu u Mijajlovoj kući. Udavače su imale istu želju i čekale su kada će im Mijajlo ponuditi brak. Od svih njih koje su sa nestrpljenjem očekivali takvu ponudu imala je sreću samo jedna devojka.

Bila je to Đurđena - Đurđa, koja je osim lepote imala urođeni ljupkost i osobine izuzetno skromnog bića patrijarhalnog vaspitanja. Poticala je iz ugledne seoske porodice iz sela Kosova, koje se danas zove Obilićevo i nalazi se nedaleko od Prištine. Zabeležimo i to, da je imala dva brata: Stojana i Živu i jednog brata od strica kome je bilo ime Trajko. To su ustvari preci današnjih Stojanovića iz Male Plane o kojima će kasnije biti više reči.

Tako je Mijajlova ženidba 1825. godine posle dugog natezanja najzad okončana. Time je omeđeno jedno dugo vreme u kome se naša

loza jedva održavala. Teška prošlost puna iskušenja polako se zaboravljala. Kuća se ponovo budila, a život postao omaman i lep, nasmejan i veseo. Pred ukućanima su se otvarali novi vidici obasjani suncem pod kojima su se kravila njihova srca i topila studen duše.

Bilo je to proleće novog života u kome se sve budi, raste i buja, kada mladi izdanci najavljuju svu lepotu života i novih nadanja. Vreme je teklo svojim tokom i nosilo okamenjenu stegu kojom su decenijama bili okovani u iščekivanju šta će se sa njima dogoditi.

Događaji koji su im išli u susret nisu ih izneverili. Ono što je već juče izgledalo neostvarljivo, sada je bilo ne samo velika nada nego i očigledna stvarnost.

U sledećih petnaest godina od Mijajlove ženidbe sa Đurđom, toliko se toga izdogađalo da se s pravom može reći da je to kratko razdoblje u njihovom životu označavalo veliku prekretnicu u pogledu daljeg razvoja porodične loze. Od tada nije bilo više nikakve izmaglice i sumnje u njen opstanak.

PUNA KUĆA DECE

Jedno za drugim, dolazila su deca na svet i punila kuću mladim životima. Mijajlo i Đurđa, gotovo svake druge godine u petnaestogodišnjem braku imali su po jedno dete. Prvo su rođene tri kćeri: Vasilija, Stana i Cveta, a potom i dva sina: Vukadin i Jovan.

U međuvremenu se oženio i Kosta, izvesnom Sandom. Posle godinu dana dobili su sina Filimona.

Nasta i Sanda, Mijajlove sestre po majci, razvijale se u pravu lepoticu, zdrave i jedre devojke i u drugim prilikama bi se već udale.

Sa decom je rasla i mala Gvozdena-Gvozda, usvojeno bezimeno dete, koje je Mijajlo jednom prilikom idući u planinu za drva našao ostavljeno pored izvora ispod stoletne bukve. On je nahoče doneo kući i zadržao kao svoje dete, kada je ono imalo samo 2-3 meseca života. Ko zna kakva je muka naterala nepoznatu majku da odbaci svoje nesretno dete i da ga više nikada ne vidi. To se nikada nije saznalo i nikada se pravi roditelji nisu pojavili, kao da nisu ni postojali. U kući se o tome često govorilo sve dok mala Gvozda nije počela da razume stvari, a potom se učutalo. Govorilo se i o tome kako je dete bilo zatrpano lišćem, da je nađeno svo otečeno od plača i iznemoglo od gladi te da je jedva preživelo put od planine do Miroče.

Svoje poreklo Gvozda nije znala sve do svoje udaje. Verovala je da je i ona jedno od Mijajlove dece. Po načinu ophođenja starijih ukućana nikada nije mogla da primeti da je izdvajaju od ostale dece. O tome kako je ona stigla u Mijajlovu kuću, vremenom se zaboravilo i od onog najjužeg broja suseda, pa se o njoj ni u selu nije govorilo kao stranom detetu.

Kuća je u tom razdoblju bila vesela i bučna. Dečji žagor punio je kuću je radošću i gotovo svakog dana imalo je po nešto novo de se doživi. Deca su trčkarala po suncu i snegu, preskakala i svoje i seoske dotrajale plotove, a u vreme sazrevanja pustošila tek zarudele plodove voćaka. Kada bi se umorili, posle završenog pohoda, jedno za drugim ili svi zajedno vraćali su se kući i tražili od majke koji komad hleba premazan pekmezom ili medom.

Mijajlo i Đurđa uživali su u njihovim vragolijama, a stari Filimon i Bosiljka bili su beskrajno sretni što u svojim poznim godinama vide veliki broj svojih potomaka. Nisu žalili što im je ostalo malo vremena do kraja života. Oboje su teško oboleli i bilo je pitanje dana kada će se i ta neminovnost dogoditi. A zemlja, kao nikad do tada, rađala je i vraćala sve svoje dugove za uloženi trud. Mijajlo je obilazio polje i divio se svemu, pa i onoj pustinji, koju nekada niko nije hteo i od koje se i sam Aga Karan Beg odrekao. Sve se na njoj razlamalo od roda. Rađao je kukuruz i ovas. Od roda povijale su se grane jabuka i krušaka i nikome sem njemu, nije bilo jasno kako su istovremeno na jednom divljem stablu rađale po dve-tri vrste pitomih voćaka. Malo je ko znao da je Mijajlo dobro poznavao kalemarsvo i da je zbog tih divljih stabala na tom ranije pustom zemljištu išao čak u Metohiju, da sa obala Drima uzme pitome izdanke i nakalemi ih na ova nekorisna stabla. Posle nekoliko godina divljakuše postadoše unosne i pitome voćke. Čuđenju seljaka nije bilo kraja, čak su počeli da veruju da je Mijajlo neki čarobnjak, ne samo veliki radnik, koji je u stanju da učini što niko drugi ne može. Dolazili su na imanje, gledali i sa nevericom se pitali, kako je moguće, da onaj krš od koga su nekada svi bežali postane mali raj, jedna divno mesto u ovom inače pustom kraju. Tu su deca provodila najveći deo svoga vremena, ona manja u igri, a starija su koliko toliko pomagala roditeljima u radu.

AGA KARAN BEG I ĐURĐINA GIBANICA

Posle onog dugog i neugodnog razgovora sa Mijajlom u Vučitrnu, Aga Karan Beg je naizgled promenio mišljenje koje je o njemu imao. Retko kada je više uznemiravao Mijajla, a sve češće je dolazio u Miroče i bio redovno onaj nametljivi gost Mijajlove kuće. Mijajlo ga je nerado prihvatao, jer mu je njegovo lice bilo odvratno, nikad mu ništa nije verovao, ali ipak ga je dostojanstveno dočekivao i kako to običaji nalažu ugošćavao. Agine posete su uvek donosile neizvesnost. Nije se znalo zašto tako često dolazi u ovo malo selo, koje ranije nikada nije posećivao. Dok se najzad nije utvrdio pravi razlog njegovih čestih dolazaka.

Aga je naročito voleo pitu gibanicu na maslu, za koju je Đurđa bila redak majstor da je napravi i ispeče. On je još u svojim prvim posetama i onda kada je na stolu bilo puno debele ovčetine, najviše tražio gibanicu i sa velikim apetitom praznio tepsije. Najčešće bi još sa kapije dovikivao Đurđu i više kao u šali tražio da mu peče gibanicu, za koju je govorio da ni u Istambulu nije takvu jeo.

Mijajlo, međutim, nikada nije želeo da sa Aga Karan Begom bude sam u svojoj kući. Njegovi česti dolasci mogli su da izazovu sumnju a to je moglo imati i određene posledice. I pošto je Aga svoje dolaskе unapred najavljiavao Mijajlu, ovaj je kada je Karan Beg dolazio, pozivao i neke svoje susede, ali isto tako i ugledne seljake iz okolnih sela. Otuda su u Mijajlovu kuću bili česti gosti: Dimitrije i Živa iz Gojbulja, Maksim i Kosta iz Sudimlja, Stojan i Živa iz Obilićeva, Janićije i Antonije iz Batota, Mirko, Đorđe, Stevan ..., gotovo iz svakog obližnjeg sela po neko. Mnoge od ovih uglednih seljaka toga doba, poznavao je i sam Aga Karan Beg i bilo mu je ugodno što se i sa njima sreo u Mijajlovoj kući, jer zlu ne trebalo, mislio je Aga, možda će mi i oni nekada biti od koristi.

Aga Karan Beg, dobro poznat kao lukav čovek, svojom oštroumošću znao je kako i kada treba da se postavi i pri ovim susretima nikada nije propuštao priliku da pohvali ove seljake. Posebno Mijajla za koga je govorio da mu je postao veliki prijatelj i jedan od malog broja Srba

kojeg bi uvek rado poslušao i čijih bi se saveta držao. Aga je to govorio iako je živeo u dubokom ubeđenju da ga Mijajlo mrzi i da bi najsrećniji bio kada njega ne bi bilo među živima. Jer bi mojom smrću, mislio je Aga, Mijajlo tek tada mogao da zaboravi onaj neugodan razgovor u Vučitrnu. Karan Beg u tome sigurno nije grešio. Mijajlo ga je mrzeo i ako bi to moglo da bude, da se sa njim nikada ne sretne. Odnos Mijajlov prema Karan Begu znali su svi njegovi poznanici i baš zbog toga su sve više verovali Mijajlu. Često su ga zvali da im savetima pomogne oko nečeg, da ih miri u onim malim seoskim sporovima i svagda bi se držali dogovorenog njegovim posredstvom. Verovali su mu i seljaci a i Aga Karan Beg, koji nikada nije propustio a da ga ne istakne kao vrednog i pametnog čoveka, oduševljavajući se primerom pretvaranja prljuse u rodnu zemlju.

Tako je po svemu sudeći, Đurđina gibanica odigrala određenu ulogu da se bar na izgled za izvesno vreme donekle promene odnosi između gospodara čifluka i čifčija. Tada se manje strahovalo nego ranije i izvesno je, bolje se živelo. Ona je, čini se, dala povoda Karan Begu da dođe u širi dodir sa seljacima, koji ranije nije imao i da tim putem bolje sagleda njihov život pod turskom vlašću, njihovo raspoloženje, da iz toga izvuče zaključke za svoju dalju politiku prema njima. A možda, da sebi obezbedi mirniju sutrašnjicu u slučaju političkih promena koje su se već pomalo nazirale.

SMRT BOSILJKE I STAROG FILIMONA

Posle sedam i više nemirnih decenija života, negde oko 1835. godine umrli su Mijajlova majka Bosiljka i očuh Filimon. Njehov zajednički život trajao je oko 35 godina. Umrli su prirodnom smrću u razmaku od dve-tri godine i ako se uopšte može reći da postoji neko zadovoljstvo na umoru, onda bi to moglo biti i u slučaju smrti Bosiljke i Filimona. Oni su za sobom ostavili punu kuću potomaka, i u svakom pogledu domaćinstva koje bi svaki pozeleo. Sinovi Mijajlo i Kosta u punom naponu snage, njihove žene Đurđa i Sanda, izvanredno dobre domaćice i majke, deca: Vasilija, Stana i Cveta, a ubrzo i Vukadin, Jovan i mali Filimon, zdrava i napredna. Oni su za jedinstvo i opstanak porodice učinili mnogo. Ljubav koju su poklonili deci i sve ono što su učinili u teškim danima nikada u kući nije zaboravljeno. Tu je bila i Gvozda, nahoče, koja rasla u ovom domu kao njihovo rođeno dete. I Bosiljka i Filimon dočekaše davno željeni trenutak u dugotrajnoj patnji, da se zbog siromaštva poroda ne strahuje. I baš tada kada je stiglo doba ostvarenih snova, napustiše svoje za navek.

Mijajlo u svom kazivanju nikada nije zaboravio da pomene očuha Filimona, kao izvanrednog očuha, čije je ponašanje prema njemu samom bilo više nego očinsko. Ni u svojim ranim godinama, kao siročić bez oca, on ga nije smatrao stranim, a to nije ni mogao jer se Filimon postavio baš kao pravi otac.

U velikoj meri, govorio je Mijajlo, zasluge za složnost u jednoj tako nastaloj porodici, pripadaju očuhu Filimonu. Nikada nije odvajao svoga sina Kostu od Mijajla, a Mijajlovu decu smatrao je kao svoju unučad.

Jedino za čim su na umoru mogli Bosiljka i Filimon zažaliti, to je da za sobom ostavljaju vreme u kome su opet počinjali nemiri i neizvesnost kao i šta će se sa decom dogoditi.

MIJAJLO KAO USTANIK

Kosovo je malo kada bilo mirno. Povremena zatišja nisu nikako značila sigurnost. Tada je dolazilo čak i do većih opasnosti, jer turska niža vlast nije poštovala ni najmanje prava data podanicima od strane Osmanlija. Često su napadali sela i uznemiravali srpski živalj. Zbog takvog nasilja rasplamsavala se mržnja prema Turcima, a time i ustanak. Srpski seljaci su se u odbranu svoje časti i života dizali i borili se na život i smrt.

Mijajlo se tako našao među ustanicima, koji su rasplamsavali borbu na širem području Kosova: Od Prizrena, Prištine, Vučitrna, pa sve do Novog Pazara. Mijajlo je bio u okolini Vučitrna i kada je, kasnije o tome pričao nikada nije zaboravio da spomene 1839. godinu, kao jednu od najtežih godina u životu Kosovskih seljaka, a to je i istorija potvrdila.

Sve to dešavalo se upravo u vreme kada je Turska pod Selimom III i Muhamedom II pripremala velike reforme. Godine 1839. mladi Sultan, osamnaestogodišnji Abdul Međedin, na predlog Mustafe Rešit Paše, bivšeg turskog ambasadora u Londonu, i jednog od najobrazovanijih Turčina, te mere je obznanio u prisustvu Vezira, Uleme, najviših državnika, vojnih dostojanstvenika i stranih ambasadora.

Ovim dokumentom garantovan je život i druge slobode svim podanicima, najavljuje se borba protiv korupcije i drugih zala. Ali, umesto pozitivnog dejstva ove mere su izazvale znatno težu situaciju na Kosovu. Pojavile su se još veće zloupotrebe i zelenaštvo, pljačka i pritisci i tako izazivao još veći gnev naroda na Kosovu.

Istina, ova pobuna je kratko trajala ali je imala velikog uspeha. Proterani su sa Kosova mnogi turski činovnici pa i sam Sandžak Beg Ismail Paša. Pobuna je istovremeno imala i velike posledice za živalj ovoga kraja. Dovođeci veliku vojsku, Turci su ne samo ugušili otpor ustanika, već su ih masovno ubijali, hapsili i slali u progon. Više od 200 uglednih ljudi i starešina sa Kosova je oterano u Aziju. Turci su spalili mnoga sela i izvršili druge zulume.

Šta se u to vreme dešavalo sa Mijajlom? Prema njegovim kazivan-

jima, to je bilo izuzetno teško vreme. Morao je da pođe sa ustanicima a da ostavi punu kuću čeljadi u kojima je preovlađivala ženska. Bile su tu i dve devojke Vasilija i Stana, koje su lako mogle da postanu takođe žrtve Turaka. Jovan i Vukadin tek što su se rodili, a Kosta još nedovoljno sposoban da se u ovako teškim i složenim uslovima brani od napada Turaka. Zato je Mijajlo u predahu borbe, najčešće noću, dolazio sa obližnjih položaja kući u čuvao svoju čeljad, da bi se u ranu zoru ponovo vraćao u šumu. U tome su mu mnogo pomagali seljaci i nikada nije otkriveno njegovo odsustvo.

Jedan poseban događaj iz tog vremena vredi opisati o kojem je Mijajlo često govorio. Naime, u prvim danima ustanka, ozlojeđeni seljaci prvo su navalili na svoje gospodare čifluka, na age i begove koji su stanovali u gradovima. To se dogodilo i Karan Begu i drugim agama kojih je bilo više u Vučitrnu. Mijajlo je bio među prvima koji se usprotivio da se age ubijaju, jer ma koliko da su činili zlo, nisu oni bili najveći krivci. Otišao je kod Karan Bega i ponudio mu zaštitu, time što bi ga privremeno sklonio u svoju kuću u Miroče gde je stanje bilo uglavnom mirno. Nemajući kuda ispred velike opasnosti koja je mu pretila od srpskog pobune, Karan Beg je na Mijajlovu reč prihvatio ponuđenu zaštitu i već odmah uveče bio pripravan da u toku noći pređe u Miroče. Tako se Aga Karan Beg našao u Mijajlovoj kući i u njoj proveo više od mesec dana skriven u posebno izgrađenom bunkeru za slučaj ovakvih opasnosti. Za to vreme Aga Karan Beg nije video svetlo dana. Imao je u bunkeru sve što mu je bilo potrebno a viđao je jedino Mijajla, i to kada se ovaj vraćao sa ustaničkih položaja i noću dolazio kući.

Znajući kako je u okolini Vučitrna, Aga Karan Beg nije mnogo žalio što pored ostalog u Miroču nije imao i veću slobodu, mogućnost kretanja, što je bio izolovan od razvoja događaja, koji su ga itekako interesovali. On je verovao i bio je siguran da mu se od Srba neće ništa neugodno dogoditi dok Mijajlo vodi brigu o njemu i da će jednog dana biti ponovo slobodan na Kosovu i svom Vučitrnu.

U međuvremenu dok je Aga Karan Beg ležao u bunkeru događalo se mnogo toga u ovom kraju. Ustanici, koji su u početku imali veliki uspeh, polako su gubili stečene pozicije i počele da uzmiču ispred velike navale turske vojske. Grupe neobuzdanih Turaka opet se oglašiše pljačkama i počele zastrašivanje stanovništva u mnogim selima pa i samom Miroču.

Jedne noći dok je Aga Karan Beg ležao u bunkeru, u dvorištu Mijajlove kuće dešavao se pravi košmar na očigled zabarikadiranih čeljadi

premrlih od straha. Desetak Turaka je navaljivalo da obije kućna vrata. Razgradili su obor za stoku i pripremili nekoliko grla govedi da poteraju sa sobom. Gotovo sva stoka je bila na putu i van dvorišta. U selu je vlada tišina i muk i sem ovih nepoznatih ljudi izgledalo je da u njemu nema žive duše. Velika je sreća da se te noći kao i mnogo puta ranije, tu našao Mijajlo i na neverovatan način skratio velike muke i svojih ukućana i Age Karan Bega. Da se nekim sticajem okolnosti to nije dogodilo ko zna šta bi donela ova posebno nemirna noć.

U vrtoglavom razmišljanju ko bi sve mogli biti napadači, da li su to bili Turci, hajduci, obični lopovi ili uljezi, Mijajlo zauze busiju iznad samog bunkera, siguran da ga niko ne može napasti s leđa. Ispali jedan, pa drugi hitac iz svoje puške kremenjače a zatim komandova glasom koji prolomi noć. "Jedan je gotov, nema ih više od desetak, opkolite kuću i ne pucajte dok vam se ne približe, a zatim u čelo ili stomak. Pazite, dvojica su kod vajata, jedan se krije ovde u štali, trojica su ispod kućnog prozora, a jedan na ulaznim vratima." Nastade tajac a zatim prava lomljava i tutanj.

Iznenadeni Turci bežali su glavom bez obzira i ne zna se da li su bili više prestavljeni iznenadnim obrtom, ili pak što su poverovali da su upali u zamku ustanika. Tek dadoše se u panično bekstvo, ostavljajući sve za sobom što su nameravali da opljačkaju.

Kada se bura stišala, Mijajlo je prvo proverio šta je sa svojim, a kada vide da je sve u redu, ode kod Age Karan Bega, koga zateče više nego prestravljenog. On je sa nevericom gledao u Mijajla, pipajući se rukama da vidi da li je stvarno živ, a još više šta će se dogoditi s njim.

"Šta je to Mijajlo," upitao je Aga.

"Ništa naročito." usledio je Mijajlov odgovor. "Zbilo se ono što i mnogo puta ranije, dobro je što si i sam svedok nečasnih radnjih Turaka i njihovoj velikoj hrabrosti. Naseli su na prevaru, uplašili se i pobjegli. Sada je sve u redu."

"Kako u redu Mijajlo, šta bi bilo da su našli jednog Agu u srpskoj kući i to onda kada se vodi velika borba protiv Srba. A šta bi tek bilo s tobom kada bi se saznalo da kriješ u svojoj kući Turčina. Velika bi to bila bruka i teška sramota, dvostruka izdaja ... Nikada se u životu nisam više uplašio nego noćas. Sve dok nisam čuo tvoj glas, mislio sam da su te uhvatili Turci i pod pritiskom te naterali da im daš moju glavu. Pomišljao sam da ćeš se predati ustanicima i šta sve ne drugo. Kada si ono rekao jedan je ovde u štali, poverovah da je sve gotovo."

"Ne Aga, Mijajlo datu reč nikada nije pogazio, mogli su Turci da me čereče ali ni tada ne bi saznali da si u mojoj kući. Nego ostavimo

to aga, sada već možeš da se vratiš u Vučitrn, jer su sada sasvim druge prilike. Srbi su ponovo u vašoj moći, pa činite sa nama šta hoćete. Mi ćemo se snalaziti kako znamo, branićemo se, pa ćemo videti dokle ćemo izdržati.” odvrati Mijajlo.

”Mijajlo hvala ti na svemu što si učinio za mene,” reče Aga. ”Ubuduće ću znati kako da gledam tebe i sve Srbe. Ako je tako kako kažeš, onda ću kad padne mrak pravo u Vučitrn, a dotle povedi računa o meni. Zamolio bih te da mi daš jedne tvoje pantalone, samo pazi da ne vidi Đurđa i druga tvoja čeljad, ove moje koje imam na sebi pune su turske balege ...”

JOVAN I VUKADIN

Razdoblje od 1825-1840. godine u kojem su se rađala Mijajlova deca: Vasilija, Stana, Cveta, Jovan i Vukadin, bilo je teško. Svakog trenutka se po negde na Kosovu događao turski zulum, pa se i u Miroču nešto slično moglo desiti. Zato Mijajlova deca nisu imala niti mirno a ni bezbrižno detinjstvo.

Mijajlo je to dobro znao i u traganju za načinom kako da se preživi, on je lukavom politikom u vreme kada Turcima nije išlo najbolje, ponudio zaštitu čoveku kojeg nikada nije trpeo. Ali od kojeg je zbog njegove moći u mnogome zavisio njihov dalji opstanak. Očigledno, nasuprot velikim uspesima srpskih ustanika, kada je mnogima izgledalo da je sloboda na pomolu, Mijajlo je bio uveren da je to stanje privremeno i prolazno. Znao je da će Turci silom povratiti vlast i nastaviti sa okrutnom vladavinom nad srpskim življem. U takvoj proceni događaja Mijajlo se nije prevario. Ubrzo posle ugušene pobune ustanika, Turci su u talasima jurišali na nedužno stanovništvo Kosova i u bezumlju ga uništavali. Nisu vodili računa da li su to Srbi ili Albanci, bilo im je svejedno ko su oni, jedino im je bilo važno da se ovaj kraj očisti od protivnika sa kojima su decenijama vodili bitku. U toj nameri, oni čak nisu vodili računa da će čifluci ostati bez radne snage, koja im je itekako bila potrebna.

Miroče je, međutim, bilo mirno i spokojno. U selu se osim Age Karan Bega, niko od Turaka nije pojavljivao. Lukavi Turčin znao je da ceni ono što je Mijajlo za njega učinio i bio je spreman da brani ne samo Mijajla već i celo selo od nasrtaja Turaka.

Jovan je tada imao samo godinu ili dve dana. Rodio se 1838. godine. Pre njega su se rodile tri njegove sestre a godinu i nešto više dana kasnije i Vukadin.

Mijajlo je strahovao za sudbinu svoje dece. Nije verovao u veliku blagonaklonost Age Karan Bega iako je ona delimično obezbeđivala mir. U tome je video samo ropstvo i zavisnost od promenljive volje čoveka, koji je svakog trenutka mogao da zaboravi da je i sam mogao da prođe kao i ostale age iz Vučitrna u danima srpske pobune u kojoj

su pogubili glave.

Bilo kako bilo i bez obzira šta mislio Mijajlo, Aga Karan Beg je činio je sve da u ovom selu obezbedi mir. I u tome je uspevao. Sve je češće dolazio u Miroče, više zbog toga da bude prisutan i spreči eventualne napade Turaka, nego što su to zahtevali poslovi čifluka. Želeo je Aga Karan Beg da što čvršće veže Mijajla za sebe, jer ko zna, možda će mu opet zatrebati. Ili je možda hteo da ga svojim čestim posetama u očima srpskih seljaka iznese na rđav glas kao poturicu.

Seljaci su uprkos svemu verovali Mijajlu i nisu ni jednog trenutka posumnjali da on može biti izdajica srpske stvari. Jer, Mijajlo je seljacima objašnjavao kako da se drže pred Turcima i zajedno sa njima tražio način da se izađe iz teškoća koje su ih pritiskale. Izlažući se velikoj opasnosti, Mijajlo je stalno govorio da nikada ne treba verovati Turcima, pa ni Agi Karan Begu. Istovremeno ih je pripremao na veliki trenutak: seobu sa Kosova bilo gde u Staru Srbiju. Isticao je da je to jedina mogućnost da se preživi i izvuku iz bespuća i muka kojima se nije nazirao kraj.

Jovan i Vukadin, kao uostalom i sva seoska deca, nisu mogli da znaju šta se dešava u glavama njihovih očeva i dedova. Za njih je to vreme bilo vreme mira i rasla su bez mnogo velikih briga sve dok nisu više stasala. Retko su kad i čuli za koji turski zločin pa i to da se desio negde podalje od njihovog sela. Nisu tome pridavala veliku pažnju. Bili su preokupirani svojim dečjim vragolijama, radostima i igrama.

Prema kazivanjima Mijajla, Jovan i Vukadin u svom detinjstvu, pa i kasnije nisu bili ni nalik jedan na drugog. Oni su se toliko međusobno razlikovali da je izgledalo kao da nisu rođena braća. Po svojim sklonostima, načinu ponašanja, shvatanju života i svega drugog bila su to dva sveta.

Jovan je bio neukrotiv, nestašan, sloboduman, pun života, snage i bistrog duha. Jednom rečju bio je takav dečak koji bi u neko drugo vreme daleko dogurao. Ali prilike u kojima se on rastao bile su takve, pa i strah roditelja da mu se nešto ne dogodi, smetale su da ta obdarenost dođe do punog izražaja.

Što se Vukadina tiče, od svoje rane mladosti bio je nežnog zdravlja i malo zainteresovan za zbivanja oko sebe. U svemu je podsećao na svog deda Mijajla. Povremeno bi se budio iz stanja učmalosti, da bi snagom, pameću i prirodnom obdarenošću pokazao da i u njemu nešto živi. Vukadin, valja reći, nije imao neke mane i samo u tome je bila razlika između njega i Miljka, sve ostalo je bilo isto. Ali onako žgoljav i tihe prirode delovao je kao neki teško izlečiv bolesnik.

Mijajlo kao pametan seljak nije mogao da ostane ravnodušan prema ovakvom stanju svog najmlađeg deteta - Vukadina, i činio je sve da to izmeni, ali mu je malo šta polazilo za rukom. Vukadin je ostao onakav kakv jeste. Iskren, skroman, bez namere da ikoga uvredi.

Nasuprot tome, Mijajlo je imao velike muke sa Jovanom. Ponekada ga je dovodio do pravog ludila. Ne retko kada bi Aga Karan Beg bio u poseti, Jovan je najpogrdnijim rečima upućenim gostu izazivao bes svih ukućana posebno Mijajla. "Idi iz kuće turski majmune." govorio je Jovan i kao iz topa izvaljivao reči: "Svi ste vi zulumčari i ubice, majku vam tursku jebem, šta ćeš ti u našoj srpskoj kući ...".

Zanimljivo je, da je Karan Beg ponašanje malog Jovana pratio nekim usiljenim osmehom i čak stišavao Mijajla, kada ga je ovaj batinao. Primaio je Mijajlova izvinjenja, ali čini se da nikada te reči nije zaboravio iako je i dalje nastavio da dolazi u Mijajlovu kuću.

Razvijajući se deca su se menjala, postajala ozbiljnija i pokazivala do tada gotovo nepoznata interesovanja. Jovan je naučio da čita i piše, sam, nabavljajući neke stare crkvene knjige, ko zna odakle. Pored njega je i Vukadin naučio da čita i piše, a što je najzanimljivije, znao je bolje nego iko da prepriča sve ono što je našao u tom novom svetu. Rado su ga slušali i to je bilo za Vukadina veliki podsticaj da još više čita i otkriva. Zapanjivao je svoje slušaoce, ne samo u kući već i u selu. Svi su mu se divili videći u njemu jednog novog i sasvim nepoznatog mladića i čoveka od znanja.

Ta radost je bila kratkog veka. Vukadin je toliko zabrazdio čitanjem knjiga da je sve drugo zapostavio. Više nije pomagala ni čvrsta Mijajlova ruka, niti ga je ko mogao više naterati da se prihvati redovnih kućnih poslova koji pripadaju deci tog uzrasta. Postao je veliki rob knjige, a predao se u potpunosti i veri postajući tako njen fanatik.

Vukadin je vrlo brzo postao po tome poznat u selu pa i šire. Ljudi su mu verovali i uvažavali. Nazivali su ga narodnim sveštenikom, poštovali ga i pozivali u svoje domove da im u pomogne u teškim trenucima. Rado je išao po kućama, odazivajući se pozivima seljaka, naročito kod bolesti, kada je dugo, čitao iz crkvenih knjiga. Pričao je ono što je znao, a znao je mnogo, gotovo da je mogao celu knjigu da prepriča. Na umrlom času bolesnika ispovedao je i po verovanju ljudi, olakšavao im rastanak sa životom i omogućavao im rajski zagrobni život.

Mijajlo je i sam bio veliki vernik i pristalica svega onog što vera pripoveda. Ipak nikako nije mogao da svhati da vera može toliko da izmeni čoveka i odvoji ga od svega što donosi direktne koristi - od rada

i to ga je ljutilo. Nije se mirio takvim Vukadinovim životom i to ga je ljutilo. Nije posebno cenio ni to što su svi seljaci upućivali svoju decu da se ugledaju na Vukadina. Više je želeo nego išta da Vukadin bude ono što je postao Jovan, veliki radnik, istovremeno i vernik, ali ne u toj meri, koja bi mu onemogućila da upozna i drugu, lepšu stranu života.

Jovan je, zahvaljujući svom samoukom opismenjavanju takođe otkrivao svoj svet. Njega su više zanimala znamenitosti Kosova i ljudi tog kraja koje je upoznao. Družio se sa njima i iz tog kruga izdvajao najbolje i sa njima je gajio veliko prijateljstvo. Voleo je da se više kreće i putuje, ali nikako bez određenog cilja. Granicu između Kosova i Srbije prelazio je bezbroj puta. Stizao je i u krajeve koji su u to vreme pripadali Bugarskoj i Rumuniji. Na putu je ostajao i po mesec dana, nekada i dva. Vukao je iz tih krajeva soli za sebe i za Vučitrnske trgovce. Oni su ga kao vrsnog rabadžiju vrlo cenili, pozivali ga i davali mu nove poslove. Tako je vremenom rabadžijski posao postao njegovo redovno zanimanje.

Ipak se Jovanovi poslovi prevoza robe za račun vučitrnskih trgovaca u kući nikome nisu dopadali, jer su duga putovanja bila i teška i vrlo opasna. U šumama kroz koje su prolazili putevi bilo je puno hajduka i ne tako retko su napadali putnike. Da bi se prevoznici roba obezbedili od njihovih nasrtaja nikada nisu išli sami. Na put je polazilo po desetak stočnih zaprega, koje su u karavanu išle prema odredišnim mestima i zajedno se natrag vraćali. Rabadžije su obično bili oni najodvažniji i hrabri, mahom mladi ljudi spremni da se odupru svakom napadu. Za so se išlo u Prokuplje, češće u Niš, Pirot, zatim u Zaječar, Negotin i Kladovo. Za sve Kosovljane to su bila malo poznata mesta, uglavnom zbog velike udaljenosti i slabih puteva kojima se do njih stizalo. Nikada niko tada nije govorio da se roba dovlači iz ovih mesta, već iz Bugarske i Rumunije i ta činjenica je još više ulivala strah i nespokoјstvo ukućanima za sve vreme odsustva putnika.

Jovan je imao izuzetno dobre odnose sa svim prevoznicima ove vrste. Zbog svoje vrednoće i poštenog odnosa u odgovarajućim prilikama svi su ga voleli. Pa ipak jedan sa kojim se najviše družio i sa njim bio nerazdvojan, bio je izvesni Mitke, iz sela Sudimlja, mladić njegovih godina, neoženjen, hrabar i pouzdan, čovek na koga se u svakoj prilici mogao osloniti. Oni su se na ovim putovanjima toliko zbližili i zavoleli, da se više nisu odvajali ni na Kosovu. Ubrzo im se pridružio i Janko Šarana, pa su njih trojica neki put znali da ostanu i po petnaest dana u mestima koja bi im se dopala, da se odmaraju i

napasaju bivole. Najviše su se zadržavali kod "Krnje Džamije" gde se nalazi sadašnje selo Mala Plana, i kod sela Pločnik, mestu poznatom po velikoj bitci između Srba i Turaka 1381. godine i u kojoj su pobedu odneli Srbi. Izbor tih mesta za odmor nije bio slučajan. Toplica kao kraj Srbije u to vreme bio je uglavnom miran iako naseljen uglavnom turskim i albanskim življem. Srpskih kuća je bilo vrlo malo i to više u planinskim predelima. Verovatno je na njih imala uticaja i lepota ovog kraja koji leži u kotlini između planina Jastrepca, Kopaonika, Pasjače i Vidovače. Taj deo Toplice inače je bio bogat vodom jer je tuda proticala reka Toplica kao i druge manje reke koje se spuštaju sa ovih planina.

Prilikom zadržavanja u Toplici, uočili su da mnogi Turci odlaze u Aziju, a isto tako saznali su da mnoge albanske porodice žele da se isele na Kosovo. Nisu mogli da poveruju da ima ljudi, kojima se ovaj kraj, kojeg je priroda bogato obdarila i šumom i vodom i ziratnom zemljom i blagim podnebljem, ne dopada i traže bolje mesto. Nije im ostalo nezapaženo da i po neka srpska porodica stiže u Toplicu i sve ih je to čudilo.

O svemu tome Jovan, Mitke, Janko, pričali su svojim kada su se vraćali kući, ne jednom, već mnogo puta i to na okupu cele porodice.

Jovana su svi pažljivo slušali. Mijajlo, koji se nalazio u punoj zrelosti, Kosta taj veliki radnik i čovek ćutljive prirode, Đurđa, Kostina žena Sanda, sin Filimon, zatim, Vasilija, Cveta, Stana, Sanda, Gvozda sve stasale devojke i Nasta isto tako zrela devojka za udaju. To su bila nova saznanja za ovaj naš živalj, koji se retko kada nalazio van svoje kuće.

Mitke i Janko često su dolazili u Mijajlovu kuću kod Jovana ili je Jovan išao u kuće svojih drugova i svi zajedno su jedan drugog dopunjavali svojim utiscima. Poredili su život na Kosovu i Toplici, i davali veliku prednost novootkrivenom kraju. Vukadina nisu mnogo zanimale Jovanove priče, pa je ređe prisustvovao ovakvim porodičnim skupovima. On se sasvim opredelio da služi veri i narodu, od kojeg je više saznavao o stvarima koje su uzbuđivale ove ljude, nego od samog Jovana. Njemu je preporučivao da se mane ćorava posla i da povede računa da ga đavo ne odnese onamo gde ne treba. Jer, kako je govorio, bog i đavo se ionako ne trpe, pa svašta može nastati iz njegovih priča.

Jovan je stalno pričao o slobodi za koju je verovao da je ima u Toplici. govorio je o zločinima Turaka na Kosovu i nepravdama koje decenijama traju, napadao je Karanbegove i druge zloglasne Turke, nazivajući ih najpogrdnijim imenima. Za svoja shvatanja koja je

pomno iznosio imao je veliki broj pristalica među srpskim življem ali i u nekim albanskim porodicama, koje su isto tako kao srpske, doživljavale teška životna iskušenja.

Među okolnim albanskim porodičnim zadrugama, postojale su dve veoma jake porodice, Zejnili i Malići. One su u odnosu prema Srbima, posebno prema Jovanu, nisu ni po čemu razlikovale od njegovih najboljih prijatelja Srba. Sa njima se nikada nije dolazilo u bilo kakav sukob i ako bi se tražio neki siguran oslonac, na njih se moglo računati kao na najvernije srpske prijatelje.

Popularnost Jovana je sve više rasla i može se reći da je bila na vrhuncu. Uvažavan i poštovan na širem području Kosova, on je malo kada bio sam. Uvek se nalazio u društvu sa nekim, ali nikad miran. Oštrinom svoje reči širio je svoje slobodoumlje.

Niko kao Mijajlo nije znao šta to znači, koliko je ta popularnost opasna u vreme, koje niko nije tada mogao da izmeni. Pokušao je da obuzda Jovana savetima iz svog ličnog života, zatim na primerima drugih, ali u tome je malo uspevao. I koliko je god bio i sam zadivljen pogledima i mislima svog sina Jovana, nije mogao da otrpi da ga po nekada najoštrije prekori.

Mijajlo nije strahovao samo za njegov život. Plašio se i za živote ostale čeljadi. Bila je to kuća puna mladih devojaka i još neoženjenih sinova i na to ga je najčešće upozoravao. Ali, ta upozorenja kao da su bila neka vrsta podsticaja Jovanu da još upornije i glasnije ističe svoje poglede i misli.

Nemajući kuda, u svojim razmišljanjima Mijajlo je da bi donekle smirio nastalu situaciju imao tri zamisli u glavi. Da učini sve za što skoriju seobu sa Kosova, a da dotle oženi Jovana. Po njegovom verovanju ženidbom bi bar donekle smirio Jovana. Zatim da što pre uda Maru, Cvetu, Stanu, Nastu, Sandu i Gvozdu, a možda da oženi i Vukadina ako on to uopšte bude hteo. Filimon bi mogao da pričeka još koju godinu, jer je bio mlad.

Sledeća misao bila je da izgradi neko bolje skrovište kao privremeno pribežište kad to bude trebalo. Ocenjivao da je to bolje i sigurnije nego da se kriju po šumama. Više nije bio siguran u postojeću zemunicu, jer je tamo boravio Turčin, i time je postala nesigurna.

MIJAJLOVI PLANOVI

Mijajlo nikada nije čekao da još koji put proveri opravdanost svojih planova pa tek onda da priđe njihovom izvršenju. Bio je uvek čvrsto ubeđen da je sve ono što je jednom zamislio sasvim u redu i da nema nikakve potrebe ni razloga za bilo kakva odlaganja. Mogao je ponekad samo da promeni redosled zamišljenih zadataka, ali ne i da odustane od njih, i to samo ako to zavisi od neke novonastale situacije koja onemogućava ostvarenje. To se upravo dogodilo ovoga puta i baš onda kada je uveliko kružio njegov aber (poruka) po Kosovu da udaje kćeri i ženi sinove.

Iznenada je umrla Sanda, Mijajlova sestra, za koju je on bio vrlo vezan. Činilo se, da je od svih ukućana nju najviše voleo. To ga je pogodilo više nego išta, pa je rešio da sve svoje planove odloži do daljeg.

Sve dotle Sanda je bila zdrava i jedna od najnaprednijih čeljadi u kući. Nalazila se pred udajom, istina u malo zrelijim godinama, ali još uvek dosta mlada u tek navršenoj 30-toj godini.

O njenoj smrti postoje različite priče. Jedni su tvrdili da je umrla od ujeda nekog insekta ili zmiје, drugi da je njena smrt došla zbog trovanja nastalog od ubodom nekim tvrdim predmetom. Bilo kako bilo, Sandina smrt je unela u kuću veliku žalost i već kako to biva, usled uobičajenih posmrtnih verskih obreda, za punu godinu odložene su sve namere i planovi.

Ali, Mijajlo nije sedeo skrštenih ruku. On je u međuvremenu sa Kostom, Jovanom i Vukadinom, u jednoj od najstarijih zgradica, koja je bila deo kuće, napravio veliki bunker, nešto kao podrum, u koji se ulazilo kroz pravi lavirint. Zidove bunkera oblepio je blatom a potom okrečio krečom. Odmah do njega izgradio je još dva - tri manja podruma, i namestio kao da se u njima boravilo. To je učinio da u slučaju napada Turaka skrene pažnju s glavne skrivnice na sporedne i tako ih zavara i odvede na krivi put. Inače u glavni bunker - skrivnicu lako se dolazilo, ako se pre toga dobro upozna pravi prolaz.

Nakon isteka godine od Sandine smrti, život Mijajlove porodice

opet je počeo da teče redovnim tokom, iako se ova divna devojka teško zaboravljalo. Ona je bila još uvek u sećanju, kao da je još uvek tu, među živima. Ipak, moralo se napred.

Nasta, Mijajlova sestra po majci, koja se udala pre više godina za Mirka, Andrejinog sina iz Sudimlja, a čiju udaju omaškom ranije nismo zabeležili, najavljivala je da će svoga sina Spiru oženiti Gvozdenom-Gvozdom. Mijajlo se tome opirao iz dva razloga. U kući je bilo svima jasno da će se tome čuditi ne samo selo Miroče, već i svi oni koji su poznavali Mijajla. Kako da uda Gvozdu, koju je smatrao svojim detetom, za sina svoje sestre. Drugi razlog nalazio je u tome, što je Gvozda bila mlađa od ostale ženske dece i njih je po ondašnjom običajima trebalo najpre udati.

U međuvremenu, dok se o tome razgovaralo, udala se Vasilija za Janka iz Kačara, najboljeg Jovanovog druga. Potom posle kraćeg vremena udala se i Stana za Dimitrija-Mitketa iz Budimlja, Kostinog sina, sa kojim je Jovan delio zlo i dobro na dugim putovanjima.

Nije se dugo čekalo, odprilike u razmaku od godinu dana, prvo se udala Cveta za Mitu iz Gojbulja, a potom i Vukadin. On je začudo pristao da se oženi, uzeo je Todu, ćerku Janićija iz sela Šarana.

Jovan se oženio Mitrom, Dimitrijevom ćerkom iz Gojbulja i najzad, nije se imalo kud od Nastine upornosti, pa se udala i Gvozda za Spiru. Neku godinu kasnije oženio se i Filimon, Kostin sin sa Draginjom čije nam je poreklo ostalo nepoznato. Time je sve bilo završeno sa udajama i ženidbama.

Porodice u koje su otišle naše devojke i iz kojih su Mijajlovi sinovi Jovan i Vukadin uzeli svoje neveste, bile su ugledne i poznate na Kosovu. Iz zapamćenih podataka pada uoči da su se one pre i posle udaje i ženidbe dobro slagale i međusobno uvažavale.

Mijajlo je bio posebno zadovoljan. Imao je dobre snahe koje su se lepo slagale sa Jovanovim i Vukadinom, a u svakodnevnom odnosu sa ostalim ukućanima ophodile su se na najbolji način. Mitra je veoma uspešno privezala Jovana za kuću i Mijajlo nije imao više potrebe da strahuje za njega dok je bio na dugim putovanjima. Vukadin se posle ženidbe trgao od ranijeg načina života, vere i lutanja, pokazujući znake da će i on vrlo brzo postati dobar radnik.

Sa svojim zetovima, Mijajlo je bio takođe više nego zadovoljan. Bili su po njegovoj želji, ozbiljni i dobri radnici. Bio je ponosan i na svoje prijatelje, koji su imali velikog udela u dobrom životu njegovih kćeri u novom domu.

Pa ipak najveće Mijajlovo zadovoljstvo bio je veliki broj dece u

srećnim brakovima njegovih kćeri. To je još više učvrstilo ionako dobre veze sa prijateljima, o čemu će kasnije biti reči.

U ovako dobrom životu koji su remetili samo Turci, velike promene koje su se dogodile za kratko vreme u Mijajlovoj kući nisu ostavile neke vidljive tragove. Odsustvo Mare, Stane, Cvete i Gvozde, novi članovi porodice, Toda, Mitra i Draginja uspešno su nadoknađivale. Mala udaljenost sela omogućavala je česte posete i održavanje čvrstih veza, koje su u to vreme bile više nego neophodne. Čak se ni stečene navike nisu mnogo menjale iako su dolazila druga vremena. To je posebno značilo Mijajlu koji se već nalazio u dosta dubokoj starosti. Njega je ispunjavalo zadovoljstvo ne samo zbog pažnje i poštovanja svih ukućana, već i zbog čestih susreta sa svojim prijateljima. Bilo je malo dana kada jedni kod drugih nisu navraćali, dogovarali se i savetovali kako da se odupru Turcima, gostili se i divanili. Tako su vremenom učvrstili međusobne rodbinske i prijateljske veze, koje su zatim dugo godina negovane, gotovo sve do isčeznuća tih i mlađih generacija. To je ustvari bila takozvana svojta, čije je prisustvo bilo obavezno pri obeležavanju svakog svečanog čina, razume se i onda kada se tražio izlaz iz neugodnih prilika.

MINA I MILAN

Jovanova ženidba sa Mitrom iz Gojbulja imala je poseban značaj u životu naše porodice. Ali, koliko je to bila velika sreća za dalji razvoj naše porodične loze, toliko je Vukadinova ženidba sa Todom donela veliko razočarenje. Vrlo brzo se ustanovilo da iz ovoga braka neće biti poroda, iako se učinilo sve što se znalo u to vreme da njega bude. Vukadin je ovo saznanje teško primio i ono ga je celog života opterećivalo i nagrizalo. Mijajlo je takođe na svoj način žalio i prosto nije mogao da poveruje da se i to može dogoditi u njegovoj porodici. Utehu je nalazio jedino u izuzetnoj dobroti Tode, pa je vremenom nekako preboleo taj slučaj.

Međutim Jovan i Mitra, već u prvim godinama braka dobiše četvoro dece:

Milka je rođena oko 1868. godine, Mara 1870., Mina 1873. i najmlađi Milan 1875. godine.

Vreme u kojem su rođena Jovanova i Mitrina deca bilo je izuzetno teško, ma koliko izgledalo da je zahvaljujući Agi Karan Begu situacija bezbedna. Na pomolu je bio Rusko-turski rat (1876-1878) koji je uzburkao ne samo Kosovo već i ceo Balkan. To je značilo nova i teška iskušenja za Srpski narod na Kosovu. U takvim i sličnim prilikama, Turci su uvek pojačavali pritisak na srpski živalj. Predstojale su velike muke da se sačuvaju deca. Milka, najstarije Jovanovo dete, imala je sedam godina, Mara pet, Mina tri a najmlađi Milan godinu - dve dana. Porodična zadruga brojala je oko 20 članova. Jovan je bio otvoren čovek i bez dlaka na jeziku i baš u takvim situacijama je dizao svoj glas protiv Turaka, ne vodeći mnogo računa o posledicama.

Ovakvo njegovo držanje proizilazilo je iz prevelike mržnje koju je osećao prema Turcima, posebno prema Agi Karan Begu, kojeg nije mogao nikako da podnese. Znao je da kaže javno da on, kao veliki Srbin neće nikada poviti svoju kičmu pred Turcima i da im nikada neće oprostiti niti ostati dužan za sve ono što su učinili njegovim precima. Ponekad je išao toliko daleko da je pozivao ljude na pobunu protiv turske vlasti, ističući da je ona jedino kriva što dozvoljava pojedincima,

svojim zulumčarima da vrše nasilje nad srpskim življem.

Jovan kao da nikada nije osećao opasnost koja je zbog toga mogla da snađe ne samo njega, već i mnogo više, njegovu decu, porodicu, selo pa i celu okolinu. Na to su mu često ukazivali Mijajlo, Janko, Mitke, Živa i Dimitrije, upozoravali ga, ali nisu uspevali da ga smire, niti su uspeli da ga spuste na zemlju. Bio je u tome uporan, čak i tvrdoglav, da se činilo što mu više govore, to je bio više glasniji.

Izloženi svakojakim opasnostima, nasuprot Jovanovim postupcima, selo se pripremalo opsežnim merama da se zaštiti od eventualnih napada. Mijajlo je prema onom što se dešavalo u bližoj i daljoj okolini naslućivao da u slučaju dolaska Turaka u Miroče, neće pomoći ni nekoliko izgrađenih bunkera, ni sva šuma Kopaonika. On je svoju porodicu iako to možda nije trebalo, često terao u skrivnicu i tamo su deca ostajala danima ne izlazeći na svetlo dana. Nije hteo da bude iznenađen, da ga Turci uhvate na spavanju. Govorio bi on često da opreznost ne mora da znači strah, a to što radi Jovan da ne vodi ničemu. Na taj način se nikako ne iskazuje hrabrost, već se mora u ovakvim prilikama mudrije ponašati i više voditi računa šta će se kada reći. Treba znati i kad šta treba prećutati, pogotovu u ovako opasnoj prilici u kojoj preostaje samo nada da se preživi. Velike sile sveta su upletene u unutrašnje stvari zemlje i njih malo zanimaju posledice koje mogu da snađu srpski živalj. Sve ono što se zbiva tamo u staroj Srbiji ima velikog odjeka i ovde na Kosovu.

Mijajlo je odlično procenjivao situaciju i gotovo uvek je tačno znao šta će se i kada dogoditi, pa je često napominjao da njihov život u mnogome zavisi od raspleta međunarodnih odnosa. Tako se u stvari i dogodilo, jer je tada poznatim Sanstefanskim mirom stvorena velika Bugarska, koja je obuhvatala Makedoniju, deo Srbije i deo teritorije koja je bila pod turskom vlašću. Naravno, Turcima to nije išlo u račun i zbog toga su svoj bes iskaljivali nad srpskim narodom.

Zračak nade došao je za naš živalj kada su usledile izvesne promene Sanstefanskog ugovora o miru. Naime, Austrougarskoj i Engleskoj nije odgovaralo širenje Ruskog uticaja na Balkan, pa iz tih razloga nisu prihvatili ovaj sporazum. Sa ciljem da revidiraju Sanstefanske odluke o miru upotrebili su sav svoj uticaj da se na Kongresu u Berlinu 3. juna 1878. godine donesu nove odluke, kojim se Crna Gora i Srbija oglašavaju kao zemlje sa punom nezavisnošću, i pravom na teritorijalno proširenje. Srbiji su tada priključeni Pirotski, Vranjski, Niški, Leskovački, Toplički i Kuršumlijski okrug.

Tada je počelo veliko pomeranje stanovništva sa Kosova, mahom

prema Toplici. Preko 30.000 Albanaca je iseljeno na Kosovo, a veliki broj turskih porodica je otišao u Aziju. Doseljavanje Albanaca iz Toplice na Kosovo dovelo je do veoma oštre i uzburkane situacije između njih i Turaka u kojoj ni Srbi nisu dobro prolazili.

Da bi umirio Kosovo i sukobe koji su se sve češće dešavali tamo je došao Mehmed Ali Paša, turski delegat na Berlinskom kongresu. On je pokušao da ih ubedi da se povinuju odlukama Kongresa, ali u tome nije uspeo. I ne samo da nije uspeo, nego su ga tu na Kosovu i ubili. Njega je u Đakovici u kuli Abdula Paše Drenija, 3. septembra 1878. godine opkolilo preko 3.000 Albanaca i posle trodnevne opsade uhvatili ga i zajedno sa Abdul Pašom Drenijem ubili. Tom prilikom je pobijeno i nekoliko stotina Turaka.

Turska nije mogla da zaboravi ovaj događaj. Zato, samo posle tri godine, čim je sredila pitanje svojih granica sa Grčkom i odnose sa nekim drugim zemljama, januara 1881. godine uputila je na Kosovo oko 15.000 vojnika, smeštenih u 24 tabora, kako su u to vreme Turci nazivali svoje vojne jedinice. Na čelu tih jedinica, bio je Mušir - Derviš Paša. Na svim borilištima tukao je Albance, a usput kada bi mu se pružila prilika i Srbe. Krenuo je iz Skoplja preko Uroševca, Prizrena, Đakovice, Peći, Prištine, Vučitrna, Mitrovice, stigavši čak do Novog Pazara. Svuda redom kako je gde stigao uvodio je globu i teror. Prema zabeleženim podacima osudio je na smrt preko 2.000 Albanaca i nešto više od 200 Srba. Takođe je internirao preko Soluna u Malu Aziju više od 3.000 Albanaca i veliki broj uglednih Srba.

Tom prilikom bio je spaljen Prizren, a ubijeno onoliko naroda koliko je Ali Paša uspeo da pohvata. Zaveo je težak i nepodnošljiv režim. Izvršio je popis stanovništva, pod pretnjom smrtne kazne prikupio oružje, i uveo niz drugih zastrašujućih mera od kojih je živalj Kosova drhtao. Vesti o teroru su se vrlo brzo prenosile iz jednog u drugo mesto. Seljaci su se sklanjali, ali više ni u šumama nije bilo sigurno.

Takve teške prilike naterale su mnoga srpska domaćinstva da sa čitavim porodicama beže sa Kosova u druge nepoznate krajeve. I dok su se oni u strahu raseljavali, preostale porodice su se takođe spremale da i same krenu na nepoznat i neizvestan put.

Što se tiče sela Miroča, u njemu je situacija bila uglavnom mirna. Aga Karan Beg, kao da je hteo da se pokaže koliko je moćan i koliko može da zaštiti jedno srpsko selo ako hoće. Pri tome je pokazivao više nego ikada svoju veliku blagonaklonost, ističući da time vraća dug koji ima prema Mijajlu.

Mijajlo je u takvim okolnostima pred samim Agom i prihvatao obra-

zloženje njegove naklonosti. Ipak mu nikada nije verovao da to radi iz tih razloga i zato je i dalje bio na velikoj oprezi sklanjajući svoju decu što dalje od njegovih očiju.

U međuvremenu Mijajlo je silno radio na stvaranju svojih planova kako što pre da ode sa Kosova. Povezivao se sa mnogim seljacima, pre svega sa svojim najbližim prijateljima i rođacima, jer je čvrsto bio ubeđen da opstanka nema pod ovim podnebljem.

Dogovori o seobi sa Kosova razvijali su se dobro i na širokom planu, ali tajno da to Turci ne saznaju bar dotle dok sve ne bude gotovo. Ukoliko bi u tome uspeali bilo bi znatno lakše da se bezbedno izvuku u neki mirniji kraj, u protivnom navukli bi bes Vučitrnskih aga. Jer bi seobom Srba sa Kosova ostali bez radne snage, čifluci bi opusteli a samim tim ostali bi oni bez svojih redovnih prihoda.

NOVI SUKOB SA AGA KARAN BEGOM

Nije prošlo mnogo vremena i Mijajlo je imao priliku da se uveri da su sve njegove sumnje imale punog osnova. Posle kratkog vremena, nakon poslednjeg razgovora, Aga Karan Beg je došao u Miroče, zatražio od Đurđe da mu spremi gibanicu a Mijajla pozvao na neku vrstu tajnog razgovora. Navodno da kao prijatelji prodivane o nečemu gde mu Mijajlo može pomoći.

”Mijajlo,” reče Aga Karan Beg, ”dolazim kod tebe sa molbom da porazgovaraš sa nekim Srbima koje dobro poznaješ i nagovoriš ih da odustanu od seobe sa Kosova. Ta selidba nama ne ide u račun, jer će naša zemlja ostati neobrađena. Vidiš i sam koliko je do sada otišlo u druge krajeve, vlasti im ništa ne mogu, beže noću, odjednom nestanu kao da ih nikada nije bilo. Mnogi idu bez ičega, nose sa sobom samo nešto malo stvari. Sve ostavljaju što su imali. Ti možeš da ih posavetuješ, oni tebi veruju, a ja im dajem reč da im se neće ništa nikada neugodno dogoditi. Možeš im slobodno reći, ako vidiš da nisu odustali od svoje namere da ćemo onda upotrebiti svu svoju silu da ih u tome sprečimo. I sprečićemo ih, ali će zato po njih biti kasno i može se desiti da dožive i ono najgore.”

Slušajući šta Aga govori, Mijajlo je u jednom trenutku odgovorio, shvatajući dobro šta ovaj razgovor znači, da će ispuniti njegovu volju, ali da se ne nada da će u tome imati uspeha. Jer ljudi beže sa ciljem da spasu život koji je postao nepodnošljiv. A pošto je to tako, tada niko nikoga ne pita gde će ići i kako će se snaći.

Prema onome kako je na Mijajlove reči Aga izgledao, odmah je bilo jasno na šta je sve bio spreman. Odjednom se izobličio, postao besan, uznemiren, drzak i čak bezobrazan. ”Slušaj Mijajlo,” nastavi Karan Beg. ”Mogu čak i svi da odu ali ti nećeš otići. Ja ne znam da li si spreman i ti na seobu sa Kosova, a ako jesi onda to neće izići na dobro. Meni je dobro poznato da su mnogi ljudi ovde vezani za tebe i prema tebi se i upravljaju. Ako ti odeš ići će i oni, a ukoliko ostaneš ostaće i oni. Zato povedi računa da ne dođe do najgoreg. Možeš biti sasvim miran ali pod uslovom da ispuniš ono što od tebe tražim. Tada možeš

sigurno računati na moju punu zaštitu. U protivnom ne računaj na mene, a ja ću znati kako da se dalje ophodim.”

Završavajući ovaj kratak razgovor i pošto je pojeo gotovo punu tepsiju pite, okrenuo se i bez uobičajenog rukovanja napusti Mijajlovu kuću.

Otada, Aga Karan Beg je vrlo retko navraćao u Miroče, ali je znao dosta dobro šta se radi po selima kao da je stalno prisutan. Iz Vučitrna je motrio na razvoj prilika i povremeno preko poruka stavljao do znanja svoje primedbe i pretnje.

Gotovo svaka Agina primedba Mijajla je do srži pogađala. Iz toga je video da je on zaboravio sva ona dobra koja je za njega Mijajlo učinio. Video je da je Aga spreman i glavu da skine. Pri svemu tome Mijajlo je imao pred očima gotovo sve njegove ranije dolaske i ophođenje. Nije mu promaklo da je aga svojim sitnim žmirkavim očima zlokobno gledao njegovog malog Jovana i to bez vidljivih razloga. Šta li je sve mislio kad je te svoje azijske oči upiljio u ovu decu.

Niko kao Mijajlo nije mogao da prozre namere opakih ljudi i niko kao on nije mogao da oseti šta smeru ovaj ukleti Turčin. Pa ipak, Mijajlo je morao da uradi ono što je naumio. Promene u njihovim odnosima bile su velike i zbog toga pre nego ikada ranije moglo da dođe do velikog zla. Iako su agini dolasci u Miroče bili retki, oni su ledili Mijajlovo srce. Strah od njega bio je težak a još kad se sruči na njegov dom prepun dece, tada mu ništa po svojoj težini ništa nije bilo ravno.

Poznato je da i svaki raniji Agin dolazak u Mijajlovu kuću bio nepoželjan, a u ovim uslovima bio je više nego opasan. Kada bi se Aga posle dužeg vremena iznenada pojavio i još s vrata upiljio svoje sitne i nemirne oči u Mijajlovo lice i ostalu čeljad, i kada bi proleteo pogledom preko njihovih glava, začiljio očima pa se sa dosadom nacerio, a zatim izazivao i vređao od toga ništa gore nije moglo da bude. Ali to nije bilo najgore. Kada bi se njegov pogled zaustavio duže na licu nekog deteta, tada bi sva srca prestajala da kucaju. U svakom Aginom trzaju i pokretu, Mijajlo je video da njegove ruke uzimaju po koje dete kao svoju žrtvu. Njegovo pitanje Mijajlo čuje i ako ga aga nije izgovorio. ”Jel’ ako da ga ubijem, ako ti ga je žao njega daj drugo. Učini to sam Mijajlo, bolje nego da to učinim ja svojim izborom, mogu te povrediti.” Zbog toga je Mijajlo krio svoju decu više nego što treba. Osećao je da mora tako da radi. Osećao je da je pod stalnom opsadom Age Karan Bega. Osećao je da je na njegovom direktnom udaru i kao nikada do tada razmišljao je da li će Aga moći da učini ono što je

naumio, da napravi neki težak zločin.

I Karan Beg i Mijajlo su tada bili na probi. Mijajlo, da li će izdržati pritisak kakav nikada nije doživeo, a aga da li će učiniti ono što je zamislio. Od te izdržljivosti malo je puta nedostajalo do pakla gde reči menjaju svoje značenje i svrhu.

Aga Karan Beg je sve više stezao svoj obruč oko Mijajlove kuće i osvetnički se ponašao. Mijajlo je izdržavao taj pritisak i tražio neki izlaz kako bi se izbeglo ono najgore. U svakom slučaju u opasnosti je bila cela porodica. Sada je i Jovan postao svesniji, pazio je na svoje postupke, podesio držanje i potpuno se prilagodio nastalim okolnostima. Kao da je prvi put osetio onaj strah kojeg do tada nije poznao. Agino licemerje kao nikada do tada kao morska plima širilo se u sve pore naše porodice. Strah da im se nešto ne desi ledio im je kosti. Za ovakvo osećanje imali su svakodnevnih primere u bližoj i daljoj okolini, gde su najčešće stradali oni koji nikoga nisu uznemiravali.

Paćenici na Kosovu našli su se u velikim iskušenjima. Pritisak pred turskom silom je bio toliko jak da je ostala jedino želja da se bar odloži smrt. Eto toliko je bilo teško stanje u kojem se odvijao život naših tadašnjih generacija i detinjstvo Mine, Milana i ostale dece.

Aga Karan Beg je dobro video kakav je utisak ostavio na Mijajla i njegovu porodicu, pa je sa pritiscima nastavio dalje. On se tako ponašao kao da je jedino on nadležan za izdavanje dozvola za život. Agu Karan Bega u takvom ponašanju niko nije mogao zaustaviti, jer nije bilo takve vlasti koja bi ga odvratila, a paklene muke njegovih čifčija, tih nedužnih seljaka, još manje su mogle biti prepreka.

I dok se agonija potlačenih i namučениh Miročana i drugih seljaka na Kosovu nastavljala, po neka porodica je ipak uspevala da izmakne ispod kontrole ovih nazovi gospodara. Da ode sa Kosova u potrazi za nekim boljim mestom i životom.

Na sve pritiske i pretnje Age Karan Bega, Mijajlo je odgovarao na svoj način. Jednom prilikom mu je poručio da se ne plaši, da se ne boji smrti već da treba da se boji on svojih postupaka i posledica koje iz toga proizilaze.

”Niko me ne može sprečiti da budem ispravan čovek i onoga što imam u svojoj glavi, pa ni Aga Karan Beg.” govorio je Mijajlo.

”Glava kojom mislim je moja velika riznica do koje se teško dopire a boju njenog blaga niko ne može izmeniti. Sve dok budem mogao da je koristim, uvek ću znati kako da se oduprem svim neprijateljima i zato dok budem mogao i dok trajem ići ću jedino tamo gde me ona vodi. Ako mi se sreća nasmeši pre nego što se nešto neprijatno dogodi,

znaću kako najbolje da je iskoristim. Aga Karan Beg, sa kojim je sve gotovo, može da grdi, da preti, da čini šta hoće, ali on time neće uspeti da me ponizi. Niti ću mu se pokoriti onda kad mu se bilo činilo da ima najviše izgleda da to postigne.”, poručivao je Mijajlo.

ODLUKA O SEOBI SA KOSOVA

Ne zna se kada je Mijajlo konačno doneo jednu od svojih najvažnijih odluka u životu, da se iseli sa Kosova. Njega je ta želja prožimala još od jedanaeste godine, kada je na samrti njegov otac Miljko ostavio amanet da kad-tad ode iz ovog kraja u kojem većito vladaju nemiri. Verovatno su poslednji događaji imali presudan uticaj i ubrzali potrebu što skorijeg iseljenja. Njemu je bilo oko 80 godina i ako to tada ne bi uradio, ko zna da li bi se uopšte kasnije mogao iseliti. Ako bi ostao, to bi značilo da za sobom ostavlja svoje potomke na milost i nemilost zloglasnim Turcima.

Ne kasneći ni jednog časa, Mijajlo je jedne večeri 1878. godine na okupu svoje cele porodice prvi put otvoreno istupio, ne skrivajući ništa, rekavši da je došlo vreme da se isele sa Kosova u neki bolji i mirniji kraj.

Jednostavnim rečima, bez velikog uzbuđenja Mijajlo je govorio svojoj porodici da se mora živeti i dalje, ali ne i zajedno s Turcima.

”Živeti zajedno sa njima, to je više nemoguće. O tom zajedničkom životu ne mislimo jednako. Jedna je stvar kad o tome misle Turci, koji jedino žele da naše srpske živote iscede do kraja a potom iskorene. Oni ovde nisu nikada ojadili svoju dušu i nikada im nije bila zatrta kuća. Druga je stvar kad o tom životu mislimo i govorimo mi. Naše je ljudsko dostojanstvo do kraja ugroženo, vera slomljena u Turke, u život koji više nema nikakvog smisla ovde. Naš je život pun rana i ožiljaka, njihov ne, naš je pun gorčine i patnji, njihov je zasićen požudama i nasladama naše krvi. Ali život postoji i ne pita se šta je lakše a šta teže. Na nama je da ga olakšamo, ublažimo, i kad zatreba ispravimo.”, govorio je Mijajlo.

”Ako hoćemo da živimo bolje i slobodno, onda moramo da napustimo Kosovo jer na njemu nikada nećemo imati mira.” nastavio je Mijajlo, ”Nije svuda isto kao ovde, znam da ima boljih i mirnijih krajeva. Biće nam teško da se iselimo, ali se natrag nema kuda.”

”A sada, o tome šta ste od mene večeras čuli nikome nećete kazati ni reči. Neka ovde ostanu Vukadin, Kosta i Jovan, svi ostali idite na

spavanje.” završio je Mijajlo ovaj razgovor sa svojom porodicom.

Kada je Mijajlo ostao sam sa bratom Kostom i sinovima Vukadinom i Jovanom nastavio je da govori.

”Deco, moram da vam kažem nešto više nego što sam mogao pred ženama i Filimonom, da objasnim zašto sam se odlučio na ovaj korak. To njima nisam smeo da kažem, jer ko zna kako bi primili tu moju odluku, kako bi na njih ona delovala pri saznanju da za večita vremena napuštaju svoje staro ognjište. Vi dobro vidite kako ljudi ovde brzo nestaju i postaju žrtve Turaka. Naš je život postao toliko nesiguran i neizvestan, a ako me osećanje ne vara, vrlo brzo se može nešto slično i nama dogoditi. Neizvesnost je teška i nema ništa gore od stalne nesigurnosti u kojoj živimo. Lakše je kad se takvo stanje prekine, pa ma kako bilo. Možda vam sve ovo izgleda čudno i neverovatno, ali dobro zapamtite ovaj razgovor koji vodimo. Dok ste živi vreme nikada ne sme da ga okruni. Ovu noć ne smete zaboraviti, a trenutak u kojem odlučujemo o svojoj daljoj sudbini treba da ostane zauvek u vašem sećanju. Istina, često postajemo svesni toga tek kasnije, kad se udaljimo od događaja i vremena kada su se oni dešavali. Zar čovek nije nesrećen kad mora da napusti sve ono što ga je do tada okruživalo i napajalo, ono čemu je poklanjao ceo svoj život, tamo gde je stvarao svoj dom, svoju sreću i verovao u opstanak. Zar čovek može da se oseća srećnim kad polazi iz jedne u drugu neizvesnost, samo sa nadom da će mu tamo biti bolje nego ovde. Mi upravo doživljavamo taj tren. Ostavljamo svoj dom i ognjište, svoju postojbinu čija je svaka stopa natopljena ljubavlju i krvlju, ostavljamo grobove svojih predaka i idemo dalje ko zna gde, da stvaramo sebi novi dom. Da tražimo novo ognjište oko koga ćemo se ponovo okupljati, kao što smo to ovde vekovima radili.”

”Naš odlazak sa Kosova, moram vam reći, nije obična seoba. Ona je iznuđena i mi ustvari bežimo odavde da spasemo svoje živote i živote naše dece. Možda će vam biti malo lakše ako vam kažem da su na to spremaju Stanko iz Kačara, Antonije i Janićije iz Batota, Maksim i Kosta iz Sudimlja i mnoge druge kosovske prodice iz Obilićeva i drugih mesta.”

”Moramo otići odavde, zadnji je čas i želeo bi’ da me u tome dobro razumete. Da ne saznamo i vidimo patnje i uplakana lica žena, dece i staraca ovde na Kosovu ako što pre ne odemo. Ako ostanemo, Turci će nas jednog po jednog do kraja istrebiti i onda neće biti nikoga ko će jednog dana reći istinu o nama koji smo ovde živeli.”

”Mi istina možemo ostati ovde, ali će tada za kratko vreme sela

ostati pusta. Neko će se iseliti, neko će izginuti, biće nas sve manje. Svi mi koji možda preživimo okupljaćemo se i dalje po kućama i zboriti o zločinima, ali znajte, što bude bilo manje ljudi koji se bore za život, beznade će biti sve veće. Kuće će biti ispunjene samo gorkim sećanjima i teskobom a ne i čeljadima.”

”O razlozima koji su me naveli na seobu ne bi’ više govorio. Mislim da je i vama deco sada sve jasno. Hteo bi’ da vam kažem šta ko treba da radi do selidbe.” reče Mijajlo.

”Ti Jovane imaš zadatak da odmah počneš da tragaš za krajem i zemljom gde ćemo živeti. Mislim da bi bilo dobro da to bude Toplica, jer ona je najbliža Kosovu. Odande ćemo dok traju ovakve prilike ponekad kradom dolaziti da se poklonimo senima naših predaka. A ako se prilike nekada izmene na bolje, onda će to biti pogotovu dobro, jer ćemo onda lako i neometano moći da se ovde vraćamo u posetu svojoj staroj postojbini. Da i naša buduća deca mogu ponekad da dođu i vide gde su rođeni i rasli oni od kojih su nastali.”

”Sličan nalog da se nađe zemlja imaju Janko i Mitke. Povežite se sa njima i gledajte da što pre krenete u Toplicu. Vaš put neće izazvati sumnju. Ići ćete kao i do sada po robu i to će biti dovoljan razlog da se poveruje u vaše opravdano odsustvo iz porodičnog kruga. Jer kako vidite, sada je sve pod Turskom prismotrom.”

”Ostala čeljad, ti Kosto i Vukadine, radićete svoje redovne poslove sve dok se ovaj zadatak ne obavi, kao i do sada što ste radili. Za sada toliko.” završi svoj razgovor Mijajlo, ustade i ode nekuda.

Vukadin, Kosta i Jovan pogledaše se međusobno, i ćutke odoše svako na svoju stranu da prospavaju jednu tešku noć u kojoj su od Mijajla mnogo što-šta čuli.

Mijajlo te noći nije spavao kod kuće. Odmah posle ovog razgovora otišao je u Gojbulje, a potom u sela Kac i Sudimlje, da sa svojim prijateljima utanači način i vreme seobe sa Kosova. Želeo je da se ona što pre obavi, da se više sa razgovorima prekine i da se sa reči pređe na izvršenje. Te noći je Mijajlo upoznao svoje prijatelje da je Jovan spreman za put i od njih zahtevao da neko i od njihovih ljudi pođe sa Jovanom.

Nekoliko dana kasnije, Jovan, Mitke i Janko su već bili u Toplici. Oni su u dogovoru sa Vučitrnskimi trgovcima navodno otišli na utovar soli u Prokuplje ili Niš, ili zavisno od toga gde ga budu našli. Kao ni ranije, tako i ovog puta nisu gubili vreme oko ugovaranja vuče. Jer su imali tako jake bivole, koji su u jednom odlasku mogli da povuku takav teret, za koji bi drugima trebalo dva puta da putuju.

Na putu za Toplicu nisu imali neprilika. Niko im nije pravio smetnje, niti je ko sumnjao da i nešto drugo rade osim što vuku so. Tako su se vrlo brzo našli na svojim zadacima.

Janko je imao najviše sreće. Još u prolazu kroz Kuršumliju, doznao je da u selu Pljakovu ima jedno dobro imanje za prodaju. Kako je ovo selo udaljeno od Kuršumlije samo 3 kilometra, nije im bilo teško da ga sva trojica pogledaju. Stupiše u razgovor sa Turčinom, vlasnikom imanja, i upustiše se odmah u pogađanje, jer sve ono što su videli neobično im se dopalo. Turčin je tražio za svoju celokupnu imovinu 50 dukata, izražavajući spremnost da se sa imanja iseli odmah kada primi novac u ruke. Janko je imao ovlašćenje od svoga oca Stanka da u pogodbi ide sve dotle dok ne postigne odgovarajuću cenu i on je to učinio. Imanje je kupio za 40 dukata.

Zadovoljni obavljenim poslom nastavili su put za Prokuplje. Na putu su se dogovorili da Janko sam ide na utovar soli, a da Mitke i Jovan krenu po Toplici u potragu za imanjem. Isto se dogovoriše da se nakon obavljenog posla opet nađu na istom mestu gde su se rastali, u Maloj Plani kod Krnje Džamije.

Na putu prema Jastrepcu i za Veliku Planu, uz reku, jednu od mnogih malih utoka Toplice, Jovan i Mitke se zadržase u selu Resinac. Malo selo sa nekoliko turskih kuća učinilo im se zanimljivo po tome što su čuli da jedan od vlasnika imanja nudi svoju celokupnu imovinu u zamenu za sličnu na Kosovu. Mitketu se učinilo da to može biti dobra prilika, pa je rešio da ostane da ispita podrobnije koliko zaista za ovu zamenu ima izgleda. Jovan je nastavio put levo od reke obilazeći okolna sela: Mršelj, Merovac, Prekopusce i Donju Rečicu, Belogoš, Veliku Planu, Gornju i Donju Bresnicu, sve dok se nije našao u Gornjoj Svarči. Jedan od Turaka u ovom selu prodavao je svoju imovinu čija je površina iznosila 40 hektara i za istu tražio 50 dukata. Zemlja je bila različitog kvaliteta: nešto oranice, livada, a najviše lugova i šume, kao i pašnjaka. Razgledajući ovo imanje Jovan je odlučio da stupi u pogodbu, jer mu se očigledno zemlja dopala. Kuća je istina bila stara, ali vrlo pristojna i imala je još nekoliko pomoćnih zgradica i staja za stoku. Za Jovana je ovo mesto bilo privlačno već i zato što je u njemu bilo nekoliko srpskih kuća. Domaćini ovih kuća već na prvi mah odavali su utisak dobrih ljudi. Osim toga, selo je bilo na domaku planine Jastrebac, u samom njegovom podnožju a opet dosta udaljeno od grada a samim tim i od turske vlasti. To je s jedne strane značilo dobre pašnjake za stoku, ali nije bilo manje značajno i ako nekada bude trebalo da se skrivaju od napada Turaka. Jedina teškoća je bila

u tome što se ovo imanje nije moglo preuzeti pre isteka jedne godine, odnosno ne pre nego što njegov vlasnik bude obezbedio odgovarajući posed u Aziji gde je nameravao da se iseli.

Ali, ma koliko da je Jovan želeo da se što bolje pripremi seoba sa Kosova, bio je uveren da neće naći bolje imanje, makar tragao još godinu dana. Zato je prihvatio ovaj uslov i stupio je u pogodbu. Prva cena je bila 100 dukata, ali je ubrzo sveo na 50. Jovanu se učinilo da će Turčin ići i dalje u snižavanje cene pa je odlučio da malo odugovlači sa prihvatanjem ponude, iako je pre toga bio spreman da plati i svih 80 dukata.

Uveravajući Turčina da je ozbiljan kupac, Jovan je zatražio odlaganje od mesec dana kako bi se navodno dogovorio sa svojim ukućanima o visini cene i rokovima plaćanja. Turčin je prihvatio Jovanovo objašnjenje i čvrsto obećao da će ga toliko čekati ali ne i više.

Posle ovog dogovora, Jovan je pošao na mesto kod Krnje Džamije da se nađe sa Jankom i Mitketom. Nije se sa njima video punih 7 dana i zato je bio prijatno iznenađen kad ih je video. So je bila utovarena u Prokuplju i mogli su da krenu natrag na Kosovo. Ali pre nego što su pošli, Jovan je hteo da imanje u Svarču vide i Janko i Mitke. Nije bilo teško naterati ih da to učine. Otišli su svi zajedno i pregledali su posed. Videvši kako sve to izgleda bili su više nego oduševljeni, ne samo dobrom zemljom, već i položajem mesta. Posle dva dana stigli su u Miroče.

Iznoseći Mijajlu svoje utiske, Jovan, Janko i Mitke, svaki na svoj način opisivali su izgled imanja i Mijajlo je bio zadovoljan, ali isto toliko i ljut na Jovana zašto imanje nije kaparisao kada je kod sebe imao toliko dukata da ga je mogao i u celosti isplatiti. "Ne verujem ja Turcima," reče Mijajlo Jovanu, "i sam znaš da su to loši ljudi i da će uvek kada to mogu izneveriti datu reč, pa i onda kada se čovek najmanje nada. Dovoljno je da se pojavi drugi kupac i da cela stvar propadne. Doveo si me u položaj da ja ovako star krenem u Toplicu," ljutito je govorio Mijajlo, "da imanje kupim, to ili drugo, svejedno koje, samo da znam nasigurno na čemu smo."

Kada se Mijajlo stišao, Jovan je odgovorio da je taj put izlišan i da nema nikakve potrebe da se ide zbog toga u Toplicu. "Ja verujem u reč ovog Turčina i siguran sam da će me čekati onoliko vremena koliko je obećao. Tvoje putovanje, tata, izazvalo bi veliku sumnju Turaka i posledice toga bi bile velike i nesagledive. Malo je kupaca koji mogu dati 50 dukata za imanje, a ja sam uveren da ću ga kupiti i za nešto nižu cenu. Dozvoli da ja sve to završim onako kako sam i započeo."

reče Jovan.

U razgovor se umešao mimo običaja i Vukadin, postavljajući pitanje Jovanu više o Toplici kao kraju i razlikama koje postoje između nje i Kosova, našta je Jovan odgovorio:

”Toplica je neobično lep kraj i između nje i Kosova ima mnogo velikih razlika. Pre nego što se stigne u Toplicu mora se preći prevoj Prepolac koji je i granica između Kosova i Toplice. To je jedan venac, bolje reći manja planina koja deli ova dva kraja. Tu je prelaz iz jednog u drugi kraj. Prepolac je ustvari jedna od najvažnijih kapija koju treba bezbedno preći. Na tom prelazu između Kosova i Toplice, na putu do našeg budućeg boravišta, sve je neobično nemirno i neizvesno iako samo desetak kilometara u oba smera leže gradovi. Na Kosovu to je Podujevo, nešto dalje Priština, Vučitrn i Mitrovica a u Toplici Kuršumlija, malo dalje Blace i Prokuplje a nisu daleko ni Leskovac i Niš.”

”S obe strane Prepolca kao granice put gotovo isto izgleda, uzan je, krivudav, pun uspona i nizbrdica. Izlokana je, s tom razlikom što na Kosovskoj strani čovek može lako biti neprijatno iznenađen napadom razbojnika, a na Topličkoj može sasvim biti miran i spokojan.”

”Zemlja je podjednako plodna. U oba kraja uspevaju žitarice, a isto tako gaji se stoka. Ima voća. Nema razlike između dubokog siromaštva i raskošnog bogatstva, jer tu su velike sličnosti. Svi su Srbi siromašni, age i begovi koji ostaju na Kosovu su bogati, a oni koji iz Toplice dolaze na Kosovo ili idu u Aziju su još bogatiji. Nose sa sobom toware blaga i zlata nakupljenog pljačkom ili prodajom zemlje. Mnogo ima iz zajedničke prošlosti, ali je sada podjednako upadljiva i podvojenost. I Srbima koji idu sa Kosova u Toplicu i Turcima i Albancima koji odlaze iz Toplice trebaće dosta vremena da se prilagode na nov život. Ono što im je olakšano u datoj situaciji, jeste da im nisu potrebni pasoši za prelaz preko granice. Turci i Albanci prelaze Prepolac javno. Srbi tajno, mahom noću da bi izbegli najgore. Na samoj granici nema carinika, ni prepreka, ni zatvorene kapije koje bi trebalo otvarati. Jedino kameni međaši označavaju liniju koja deli zapadni od istočnog kraja u koji mi idemo, a pored njih stoji po neki Turčin koga su age i begovi kao lokalni vlastodršci odredili da motre na prolaznike i vide ko sve prolazi. Oni kad namere upotrebe i silu da se onemogućí prelazak. Ne kontrolišu šta putnici nose sa sobom, čega ima u zamotuljicima, ne vrše lični pretres. Oni samo bez milosti ubijaju one za koje su zaduženi, da na taj način spreče sve seobe i onemogućé odliv radne snage sa aginih čifluka.”

”Toplicu je darovala priroda velikim bogatstvom i lepotom. Iznad nje se uzdižu veliki planinski vrhovi i puna je šuma. Zemlja je nedovoljno razrađena. Zalivanjem postala bi izuzetno plodna. U njoj još uvek žive i turske i albanske porodice, no njih je sve manje. Sele se na Kosovo ili u Aziju. Primećeno je da se tamo sve više naseljavaju srpske porodice i to iz raznih krajeva. Sve ih je više, gotovo stalno stižu u ovaj kraj.”

”Pa ipak, iako je sve tako, za sve one koji se doseljavaju u Toplicu nije ni malo lako. Roditi se ovde na Kosovu a umreti u Toplici, ostaviti pokopane pretke u jednom a biti svestan da i sami treba da budemo pokopani u drugom kraju, to već znači izuzetno teško osećanje. Neće biti lako živeti samo u uspomenama na rodni kraj koji je na dohvat ruke a ipak toliko daleko da se u njega nikada ne možemo više vratiti i živeti. Ali, mi smo sve to rasčistili i sada treba da idemo dalje, da se naše namere što pre ostvare.”

Mijajlo nikada nije čuo Jovana da nešto ovako govori. Znao je da ima pametnog sina, hrabrog, veoma sposobnog za rad, spremnog da se snađe i kada je najteže. Ali da može biti i dobar govornik, da ume da procenjuje i najsloženije prilike, to do tada nije znao. Bio je začuđen njegovom pameću. To saznanje ispunjavalo ga ponosom i od tada je pokazivao punu spremnost da mu poveri i najteže poslove sa kojima se svakodnevno suočavao. Malo je nedostajalo pa da mu se gotovo javno, pred Mitketom, Vukadinom, Kostom i Jankom izvini za malopredašnju ljutnju zbog polovično obavljenog zadatka u Toplici. Prećutao je to što je tada osećao ali reče ”Jovane nastavi sa započetim poslom i gledaj da ne prekoračiš ugovoreni rok za pogodbu imovine. Turčin te neće čekati.”

KUPOVINA ZEMLJE U GORNJOJ SVARČI

Prema dogovoru sa Turčinom u Gornjoj Svarči, Jovan je bio kod njega pre nego što je rok istekao. S obzirom da se u međuvremenu za imanje niko nije interesovao, Jovan je uspeo da skine cenu i ugovori kupovinu za svega 35 dukata. Odmah je dao 20 dukata, a preostalih 15 dogovorio je da isplati Turčinu na dan preuzimanja imanja. O tome je sačinjen i ugovor koji su overile vlasti u Prokuplju.

Sa ugovorom u džepu Jovan je sutra bio u Miroču. Zadovoljstvo u kući je bilo veliko. Mijajlo je bio siguran da se od tada može računati da je bila rešena jedna od najvećih prepreka. Sve ostale pripreme za seobu bile su lakše i one ga nisu toliko zabrinjavale. Požurio je da obavesti prijatelje o učinjenom, koji su takođe bili započeli pripreme za iseljenje. Stanko i Janko su se pripremali za seobu u selo Pljakovo. Kosta je sa Mitketom tih dana putovao u Resinac i izvršio zamenu svog imanja na Kosovu za imanje u Resincu čiji je vlasnik bio Turčin Gaž Alije. Ovome je bilo stalo da se ova zamena što pre obavi, jer je Alija već video imanje na Kosovu. Po svemu sudeći razvoj događaja tekao je dosta brzo i dobro. Zadovoljstvo je vladalo kod svih naših ljudi. Kostina braća Mile, Antonije i Petko uveravali su Mijajla da su završili posao na najsrećniji način, tim pre što sa seobom mogu da počnu odmah uz pomoć Turčina Gadž Alije. On je preko svojih veza koje je imao na Kosovu, mogao obezbediti siguran prelazak granice, a osim toga imanje je takvo, govorili su oni, da na njemu mogu živeti svih njihovih 40 članova.

PRVE SEOBE I PRVA ŽRTVA

Jedna od prvih porodica sa kojima je Mijajlo bio u dogovoru radi selidbe bila je porodica Stanka i Janka iz sela Kaca. Oni su se iselili sa Kosova u selo Pljakovo kod Kuršumlije u Toplici. Stanko i Janko nisu oklevali, brzo su se pripremili i nakon šest meseci posle pogodbe, odnosno kupovine imanja, već su bili u Toplici. Na putu do granice pratili su ih Jovan i Mitke i imali su veliku sreću da su prelaz preko Prepolca prošli bez ikakvih teškoća.

Ta seoba bila je ujedno i velika proba, puna rizika i neizvesnosti, ali i nade za sve one koji su čekali sličan trenutak.

Seoba je izvršena 1878. godine.

Godinu dana kasnije, odnosno 1879. godine bila je spremna za seobu i Kostina porodica. Izvršili su sve pripreme, čekalo se samo na lepše prolećne dane. Kosta, kao veliki vernik i dobar hrišćanin na dan Uskrasa je sa delom porodice posetio crkvu u Vučitrnu da u njoj oda poslednju poštu precima. Nije sumnjao ništa, kao i svaki put ranije kada je posećivao Vučitrnsku crkvu. Bio je veoma zadovoljan što se na taj način oprašta od svojih predaka. Ali, nakon bogoslužjenja, pri izlasku iz crkve njega su neočekivano i mučki ubili Turci.

Ne zna se pravi razlog zašto Kosta nije sahranjen na seoskom groblju pored grobova svojih predaka, već u samoj crkvenoj porti i to sa dozvolom crkvenih vlasti. Ali veruje se da se time htelo da se ovo ubistvo zataška i da se prikaže kao ubistva iz nehata. Priča se da su sami Turci tražili da se Kosta sahrani kod crkve a ne u Sudimlju. Naime znali su da je Kostin otac Maksim svoje veliko imanje dobio na poklon od izvesnog Turčina na vlasti u Prištini i da je njegova porodica bila pod Turčinovom zaštitom.

Posle ovako svirepog Kostinog ubistva, seoba je odložena za godinu dana. Kostina braća Mile, Antonije i Peša sa svojim sinovima i sinovima pokojnog Koste odmah su se dogovorili da rukovođenje zadrugom i seobom preuzme Cvetko, treći Kostin sin.

Ispostavilo se da je najveća nevolja Gadž Alija, jer se njemu nije čekalo još godinu dana. Ipak je pod pritiskom prihvatio odlaganje

seobe. I tako, 1880. godine, seoba je najzad izvršena, istina dosta teško ali bez drugih žrtava. S obzirom na veliki broj članova zadruge, prebacivanje preko granice izvršeno je u četiri navrata, a to je značilo i četiri puta veći rizik. No kako se drugačije nije moglo, moralo se tako raditi. Tim opasnostima izlagali su najviše Jovan i Vukadin, koji su hteli da pomognu Mitketu i svojoj Stani da što bezbednije pređu u Toplicu i da ne upadnu u neku nevolju.

Posle uspešno izvršenih seoba, usledila su preseljenja porodica Antonija i Janićija iz Batota, Stojana i Trajka iz Obilićeva i mnogih drugih domaćinstava, koji za sobom ostaviše mnogo toga što ih je tokom vekova vezivalo za Kosovo.

Nema sumnje bili su to veoma teški trenuci, ne samo za porodice koje su odlazile, već i za one koje ostajale na Kosovu, u ovom većito nemirnom kraju. Za sve njih ta privremena razdvojenost izgledala je kao večnost, dok je raskid međusobnih veza nastalih u mukotrpnom zajedničkom životu, bio težak i sa sumnjama i da će se uskoro ponovo obnoviti. Bojali su se da daljina ne učini svoje i da vreme ne pokrije sećanja na zajednički život. Da se u novom domu ne stvore pukotine preko kojih će se teško uspostaviti oni mostovi koji ih decenijama spajaju.

Strah je bio utoliko veći što su i jedni i drugi sumnjali u najgore. Oni koji su se iselili brinuli su se za one koji ostadoše na Kosovu, da li će preživeti pod Turcima i da li će i oni uspeti da se jednog dana presele. Oni koji ostadoše brinuli su se kako će se iseljenici snaći u novom kraju.

KUPOVINA IMANJA U KASTRATU

Vreme seobe Mijajlove porodice polako se približavalo. Ugovoreni rok sa Turčinom u Gornjoj Svarči bio je na isteku. Seoba naše porodice u Miroču bila je potpuno pripremljena. Čekalo se samo na povoljan trenutak za polazak na daleki put.

Ali Mijajlo nikada nije hteo da radi bilo šta, a najmanje da se izlaže u ovom velikom poduhvatu neprijatnostima, koje je negde u potaji svoje duše osećao. On je uvek malo polagao na reč Turaka i nikada im nije verovao, pa ni ovoga puta iako je imao čvrst ugovor u rukama.

Pre nego što će se krenuti za Toplicu, on je za svaki slučaj uputio Jovana i Kostu i Gornje Svarče da još jednom provere da li je sve spremno za nastanjenje i preuzimanje imanja.

Dolaskom u Gornje Svarče, Jovan i Kosta posle mukotrpnog i tajnog prebacivanja preko granice naišli su na veliko razočarenje. Turčin nije mogao da oslobodi imanje za još godinu dana a možda i dve, jer samo što je započeo da prebacuje svoju porodicu u Aziju naišao je i sam na teškoće. Vlasnik imanja u Turskoj, kako je Turčin objasnio, nije mogao da primi ostatak njegove porodice. I eto sada je polovina njegove porodice u Turskoj a polovina ovde u Gornjoj Svarči.

Uveravajući Jovana i Kostu da je to jedini razlog, Turčin je ponudio da se cela Mijajlova porodica naseli odmah u Gornje Svarče, ali da mu se dozvoli da i on ostane tu do iseljenja u Tursku. Ovako nešto oni nisu očekivali i bilo im je i smešno i tužno, a pogotovu nejasno kako u ovom slučaju da postupe. Da li da prihvate ponudu ili da se vrate neobavljenog posla u Miroče? Šta bi im rekao Mijajlo ako prihvate da se nasele i da zajedno žive sa Turskom porodicom? Mijajlo bi mogao da pukne od smeha ili da poludi od besa. Ne, Mijajlo na to nikada ne bi pristao, da sa svojom čeljadi živi pod istim krovom sa Turcima, od kojih upravo beži sa Kosova. Takvu sramotu ne bi on nikada prihvatio, to bi za njega bio jedan od najvećih poraza u životu.

Suočeni sa ovakvim teškoćama Jovan i Kosta prihvatili su odlaganje roka za izvršenje ugovora i preuzimanju imovine. Kako im je bilo

usput, u povratku za Miroče navratili su u Resinac kod Stane i Mitketa i u Pljakovo kod Janka i Vasilija. Oni su se posle seobe već sredili i živeli su gotovo normalnim životom. Ispričali su im sve do detalja našta su naišla u Svarče, tražeći od njih da ih posavetuju šta da rade.

”Crni Jovane,” rekoše svi u glas, ”kako bi ti kod Mijajla da si drugačije postupio. Ne bi imao kuda u Miroče, Mijajlo bi presvisnuo od čuda koje bi čuo. Kako da se živi u istoj kući sa Turcima, narod bi vam se ovde smejaio i mislio bi da ste svi poludeli. Ni ova reka Toplica ne bi vam obraz oprala.”

”Morali smo da učinimo ustupak Turčinu,” odgovori Kosta, ”Imanje je toliko dobro i ne bi imalo nikakvog smisla da ga ispustimo. Dali smo za njega dukate koji bi inače ležali negde pod slamaricom ili bi kupili neko drugo imanje, sigurno lošije. Znam da će se brat Mijajlo ljutiti i neće nam verovati da je samo to po sredi. Misliće da to Turčin radi da nas navede da otkazemo ugovor. Ali to je što je.”

Janko i Vasilija slušali su sve šta govore Jovan i Kosta i bilo im je veoma žao što se sve to dogodilo. Ipak su čekali povoljan trenutak da im saopšte jedan predlog koji ih je danima okupirao. ”Jovane, i ti Kosto,” reče Janko, ”ovde u Kastratu, tri-četiri kilometara odavde, ima jedno lepo imanje za prodaju. Na njega se može naseliti cela vaša porodična zadruga. Trebalo bi da ga vidite, pa ako se nešto u Gornjoj Svarči izjalovi, kupite to imanje. Nećete se pokajati. Pored sela protiču tri velike reke: Toplica, Banjska i Kosanica, Kuršumlja je dva-tri kilometara daleko. Sve je što se tiče života dobro. Ima zemlje, šume i pašnjaka, a ono što je najlepše jeste da može biti slobodno onog trenutka kada se polože pare. Dukati naravno, jer Turci neće drugi novac. Imanje nije skupo i niko na njemu sada ne živi. Tu je samo vlasnik i on čeka kupca da ga proda i da odmah ide. Voleli bi da smo blizu jedni drugima, jer i to nešto znači. Pođite da vidite, pa ako vam se sviđi uzmite ga čak i da se ne naselite. To imanje možete lako prodati za veće pare.”

Videvši koliko Janko i Vasilija navaljuju na njih da makar pogledaju imanje u Kastratu, Jovan, Kosta i Janko su otišli kod prodavca i svi zajedno razgledaše zemlju. Dopalo im se, nisu to krili i odmah su se upustili u razgovor oko cene, više da bi opravdali svoj dolazak nego što su imali stvarnu nameru da kupe zemlju. Za Jovana je to bila neka vrsta igre, nije ni slutio da će i sam postati vlasnik te zemlje.

Pogodna je izvršena za tren oka. Turčin je tražio 20 dukata, Jovan je ponudio 10 sreli su se na sredini. Turčin je stavio 15 dukata u džep i zatim otputova u svoju Aziju.

”Šta ćemo Kosto sa ovom zemljom” upita Jovan. ”Kada bude čuo Mijajlo i za ovo, teško nama. Šta da mu odgovorimo zašto smo uzeli tu zemlju. Biće to za njega dokaz više da je cela stvar u Gornjem Svarču sa zemljom propala i neće biti sile koja bi Mijajla mogla zaustaviti a da onako star ne dođe u Toplicu i da se sam lično uveri u sve ono što smo mi do sada pričali.”

”Ništa Jovane,” odgovori Kosta, ”kupili smo zemlju, nismo je preplatili, prodaćemo je nekom našem prijatelju bez zarade, bar ćemo učiniti dobro nekom mučeniku. Mijajlo je ionako u položaju da nas grdi, još ako mu pomenemo da se ovde naselimo do odlaska Turčina iz Gornjeg Svarča u Tursku, poludeće. A zar to nije dobra prilika da se što pre prebacimo sa Kosova ovamo u Toplicu. ”

”U pravu si Kosta,” odgovori Jovan, ”ali Mijajlo na sve to neće pristati. No svejedno šta će reći, mi smo uradili dobar posao. A sada hajde da se pokupimo pa što pre kući, oni nas čekaju i nadaju se da će uskoro poći. Da prekinemo tu njihovu neizvesnost. Objasnićemo Mijajlu da smo ovo imanje kupili na predlog Vasilije i Janka, opisaćemo ga kakvo je i na kraju neka i sam dođe i pogleda oba imanja i ono u Svarči i ovo u Kastratu. Uveriće se da nema nikakvih podvala i da je sve ono što smo radili tačno onako kako smo mu govorili. Možda bi to bilo i najbolje pa da se oslobodi sumnji, neka najzad vidi Toplicu, taj kraj u koji dolazi u poznim godinama. Biće mu svakako lakše posle viđenja nego što mu je sada. Uveriće se da je i onaj Turčin, možda jedini među svim Turcima, pošten čovek. Da ga je snašla slična nesreća kao što je i nas dovela u ovaj položaj.”

MIJAJLO U TOPLICI

Jovanov i Kostin povratak iz Toplice cela porodica u Miroču je očekivala sa velikim nestrpljenjem. Boravak od 5-6 dana u ovom kraju bio je toliko dug i pun neizvesnosti da su to jedva izdržali. Nadali su se dobrim vestima i niko sem Mijajla kojeg je stalno nagrizzala sumnja nije verovao da će se njihova seoba odložiti. Otuda se sva čeljad prvo raspitivala kako su Vasilija i Stana i njihove porodice, pa su tek onda pitali šta je bilo sa imanjem u Gornjoj Svarči.

Kada su čuli šta sve ima novo, razočarenju nije bilo kraja. Sve njihove nade pretvoriše su u sumnju i malo ko je verovao da će se uopšte iseliti sa Kosova. Mijajlo je bio besan i nije znao koga i zašto da grdi. Ipak sve se sručilo na Jovana o kome je do samo pre nekoliko dana mislio sve najbolje.

”Ti si najobičniji seronja sine moj. Verovao sam u tebe, ali si me razočarao. Zavaravao si me toliko vremena sa Gornjim Svarčem, a eto šta je sve ispalo. Mogao si i da prihvatiš pa da me strpaš u isti odžak sa tim tvojim Turčinom. Ne verujem da je i to istina, jer si posle odlaska iz Gornje Svarče kupio drugo imanje. Šta će ti ono, kad si ti trgovao zemljom, nikad! Kupio si ga da se tamo naselimo, jer je prva kupovina propala. Spemaj mi konja, idem ja u Toplicu da rasčistim te tvoje gluposti, da se najzad smirim.” ljutito je govorio Mijajlo.

”Dobro tata,” smireno reče Jovan. ”Spremi se, poći ćemo zajedno, videćeš da te u ničem nisam obmanuo. Možda je i dobro da i sam vidiš kuda nas vodiš, da te sutra ne grize savest što si iselio porodicu sa Kosova a da nisi znao gde je vodiš.”

Sutra dan posle ovog razgovora, Mijajlo i Jovan bili su u Pljakovu kod Janka i Vasilije, kojima je bilo jasno zašto su se tako brzo našli na ovom putu. Ni Vasilija ni Janko nikada nisu videli tako ljutog i nemirnog Mijajla, svog ustreptalog, pa ni sami nisu znali kako da se prema njemu postave.

”Nismo došli da se kod vas gostimo,” reče Mijajlo Janku i njegovom ocu Stanku. ”Biće vremena za to ako bog da zdravlja, a sada ti Vasilije spremi Janka da sa nama pođe u Gornje Svarče. Hoću tamo

da rasčistim sve nejasnoće i da znam na čemu sam. Imanje u Kastratu me ne zanima i radite šta hoćete sa njim.” Jovan je za sve vreme ćutao i smrknuta lica gledao u Mijajla šta ovaj govori, upućujući prekore samome sebi što je morao baš sve tako da radi i da time izazove toliku ljutnju i nemir kod Mijajla. Janko i Vasilija isto su se tako osećali vinovnicima nastalog stanja, ne samo zato što su oni tražili da se kupi zemlja u Kastratu, već i zbog toga, što su Mijajla doveli u izuzetno težak položaj. Osim toga, Jovan bi zbog svega ovoga onako plahovit mogao da napravi i neku veću glupost. U njihovim očima neprestano su odzvanjale Mijajlove reči: ”Zemlja u Kastratu mi nije potrebna, radite šta hoćete s njom.” Te reči očigledno primiše kao prekor i to im je veoma teško palo.

U nadi da će se najzad smiriti, Janko i Jovan su pratili Mijajla preko Barbatovca, Blaca i Gornje Draguške na putu za Gornje Svarče u dosta mučnom raspoloženju. Brinuli su se pre svega kakav će susret biti sa Turčinom, šta će reći Mijajlo kad obiđe kupljenu zemlju i najzad da li će starac izdržati tako dug i naporan put. Ako je i bilo nešto lepo na tom putu, može se reći da je jedino bio lep sunčan dan u kojem se videla sva raskoš raspevane prirode ovoga kraja i ništa drugo.

Stigavši u Gornje Svarče, Mijajlo je prvo razgledao zemlju, bacajući svakog časa svoje poglede prema Velikom Jastrepcu i njegovim visokim vrhovima. Ćutao je i razmišljao. Na licu mu se nisu videle nikakve promene. Naprotiv, izgledao je još smrknutije. Nakon toga saslušao je Turčina i čuo njegove razloge zbog kojih se odlaže izvršenje ugovora. I opet je ćutao. Nije ništa komentarisao, rekavši najzad: ”Dobro, u redu je. Sačekaćemo i to vreme. A sada možemo ići.”

Na povratku za Pljakovo, tokom puta Mijajlo nije ni reči progovorio ni sa Jovanom ni sa Jankom. Oni nisu mogli nikako da saznaju njegove utiske. Sve što su tada čuli od njega bilo je da je Mijajlo želeo da vidi i imanje u Kastratu. Njegovo raspoloženje nije se promenilo ni posle susreta sa Mitketom i Stanom u Resincu, kod kojih su uz put navratili, Zatim nastaviše put preko Male Plane, Drenovca, Bresničića, Kondželja, Tulara, Pločnika i Barlova, i najzad doputovaše u Pljakovo. Sutradan je obišao zemlju u Kastratu, usput posetio Kuršumliju a na putu za Pljakovo zadržao se na brdašcu iznad ovog grada, kraj zidina zadužbine Stevana Nemanje i odatle dugo gledao na malu dolinu u kojoj leži selo Kastrat.

”Prijetelju Stanko, mom dolasku u Toplici prethodile su mnoge muke,” reče Mijajlo kada su ponovo stigli u Pljakovo,” ali pre svega, rekao bi’ da imam sina prema kojem sam se grdno ogrešio, kojeg sam

upravo zbog neverice u ono što je do sada učinio mnogo grdio. Zbog toga sam i došao ovde u Toplicu. Tek sada sam se uverio da sam mnogo grešio, pa mi je zbog toga mnogo teško, čak teže nego pre polaska na put iz Miroča. Mi stari ljudi ponekada preterujemo, verujući da smo mi najpametniji i sumnjamo u mlađe da i oni nešto mogu da urade i to mnogo bolje od nas. To je slučaj sa mojim Jovanom i sa mnom. Moj sin je uradio najbolje što je mogao, a ja kao njegov otac najgore, a to sam morao da izbegnem. Oduševljen sam kupljenom zemljom, njenom lepotom, krajem. Vidim da su tačni razlozi zbog kojih se odugovlači naša seoba sa Kosova. Moje zadovoljstvo je upotpunjeno našim viđenjem posle dužeg vremena, jer se nismo sreli od kako ste se iselili. U Resincu sam video pet Kostinih sinova, našeg Mitketa, Josifa, Cvetka, Radojicu, Apostola, Trifuna i milo mi je što sam saznao da su se lepo sredili i da lepo žive. Daće bog da i mi brzo dođemo ovamo. Biće tada češćih susreta i viđenja.”

Mijajlo više nije bio ni nalik na onog Mijajla od pre tri dana. Veseo i raspoložen, izgledao je čak mlađi, jedan sasvim drugi čovek, delovao je kao preporođen.

”Čekaćemo da se iseli Turčin.” reče u daljem razgovoru Mijajlo, ”On će to brzo učiniti. Ne može on da živi ovde a veći deo porodice u Aziji. Potrudite se on da što pre ode, ne treba da ga mi na to gonimo. Ima i on svoje muke, našao se u prilikama sličnim našim. Imanje u Kastratu dobro je, pripazite na njega, videćemo šta će se sa njim uraditi. Verovatno ćemo ga prodato nekom našem dobrom prijatelju.”

Razgovoru nije bilo kraja u Stankovoj kući. Vasilija je bila sretnija nego ikada jer se ponovo sreća sa ocem. Do pre - dan dva jedva je mogla da ga pogleda u oči plašeći se da ne prsne kao staklo. Bojala se za Jovana, bilo joj je teško zbog sebe a i Janka. A kada svega toga nema, savim su drugi osećaji i raspoloženje.

DEOBA PORODIČNE ZADRUGE

Mijajlo se još nije čestito ni odmorio od dugog puta u Toplicu, a Kosta je zatražio da sa njim razgovara. Želeo je po svaku cenu da ga upozna sa idejom koja mu se rodila u glavi za vreme njegovog odsustva iz Miroče i to što pre da se i sam ne bi kasnije pokajao. Ali pre nego što se odlučio da iznese svoje predloge, Kosta se bojao više od ičega da li će ga Mijajlo, kojeg je tokom celog svog života izuzetno poštovao, razumeti. Da se ne naljuti, da ne shvati njegovu nameru kao pokušaj bekstva iz porodične zadruge iz ko zna kakvih razloga a ne onih pravih, stvarnih koji bi kad tad doveli do toga.

Mijajlo nikada nije izbegavao razgovore ni sa Kostom ni sa drugim ukućanima, pa je i ovoga puta prihvatio da razgovara. Pre nego što su otpočeli razgovori, Mijajlo je oduševljeno iznosio svoja viđenja i utiske iz Toplice. Međutim, kada je čuo šta želi Kosta bio je više nego zapanjen.

”Razmišljao sam mnogo brate Mijajlo posle povratka iz Toplice i kupovine imanja u Kastratu.” govorio je Kosta. ”Pre toga nikada mi nije padalo na pamet da se delimo i odvajamo čeljad jednu od druge. Uvek smo se lepo slagali i voleli, a eto dođe vreme da i o tome ozbiljno razmišljamo. Imamo dva imanja, oba su dobra, imamo decu i unučad, stari smo i pre nego što bogu damo dušu, želeo bi’ da znam na čemu naša deca ostaju. U našem životu je bilo dosta muka, one su nas naterale na bežaniju odavde i kad je već tako a imamo mogućnosti, dobro bi bilo da se ja sa mojom čeljadi naselim u Kastrat a vi idite u Gornje Svarče. Meni nije ni malo lako da se odvajamo na kraju života, ali kao što vidiš, izgleda da treba to da učinimo. Ako se ti slažeš.” završi Kosta svoj govor. Ali tada Mijajlo počeo da govori.

”Sve sam Kosto očekivao od tebe da čujem, ali ovo što mi sada reče moram priznati da nisam. Iznenadio si me i uhvatio na prepad. Slična mi pomisao do sada nije padala na pamet, te zato ne mogu išta da ti odgovorim što bi tebi godilo. Možda ti i imaš pravo, ali zar nismo mnogo puta bili u bezizlaznom položaju pa smo uvek izlazili jači i čvršći, najpre zato što smo bili zajedno. Uvek smo bili zbijeni jedni uz

druge i na okupu, niko nam nikada nije mogao ništa učiniti pa ni onda kada je to najviše želeo. Zašto ne sačekaš da odemo sa Kosova i da tamo rešimo šta ćemo. Imanje u Gornjoj Svarči je veliko. Ako bude trebalo dokupi ćemo još zemlje, uredićemo život i biće nam sigurno bolje nego ovde. Pa zato i napuštamo naše staro ognjište. Zamisli, Kosto, kako će biti. Ti ideš da živiš u Toplicu sa svojom decom a mi ostajemo ovde. Zadruga razbijena, a zbog prilika nećemo ništa znati jedni o drugima dok i mi ne stignemo tamo. Nećemo znati ni kada je i koliko ko od nas zapao u neprilike. Kako ćemo jedan drugome da pritrčimo u pomoć?”

Kosta je bio uzdržan dok je Mijajlo govorio i činilo mu se da je po mnogo čemu u pravu. Zato ništa nije odgovorio. Ali već sutra dan je ponovo došao kod Mijajla i reče mu: ”Brate Mijajlo, razmišljao sam o svemu što si juče govorio, pa ipak sam došao do zaključka da je najpametnije da mi ipak sada učinimo ono što ćemo morati da uradimo sutra ili kasnije. Ne smemo da idemo za osećanjima, moramo oceniti stvari kako treba. Naša zadruga je narasla i sada je zahvaljujući nekoj sreći sve dobro. Do sada su se žene lepo slagale. Ipak, ne možemo a da ne mislimo da će žene sa kojima će se naši sinovi i unuci ženiti biti različite i ko zna da neka od njih neće uneti razdor među nama. Ta okolnost nije nemoguća i biće tada mnogo teže da se delimo po nuždi i uz svađu. Zar nije bolje da se ova dva imanja nasele kako predlažem pa da ostanemo zauvek zajedno i u dobrim odnosima. Čak mislim da moj odlazak u Kastrat ne bi značio i definitivno razlaz nas braće, naprotiv, bićemo kao i do sada, a možda još čvršće povezani. Priliku koja nam se ukazala da bezbolno rešimo za uvek sva naša pitanja ne smemo da ispustimo.”

”Dobro Kosta, ako tako misliš da je to dobro, neka bude tako.” odgovori Mijajlo, ”Ali ja neću sam odlučivati. Da sazovemo svu našu čeljad, pa im ti iznesi taj predlog, da vidimo šta će oni reći.”

Na prvom okupu porodične zadruge, za svakog njenog člana Kostin predlog bilo je pravo iznenađenje. Svi su ćutali i niko ni reči nije progovorio. Nisu znali šta su se dogovorili on i Mijajlo, pa čak ni zbog čega se predlaže deoba. Kosta nije bio uverljiv kada je izneo slučaj pred njima, a Mijajlo nije hteo ništa da govori, ćutao je kao i svi ostali ukućani. U tako neugodnom porodičnom raspoloženju čuo se i po neki jecaj, da bi se ubrzo ta smrtna tišina pretvorila u skup uplakanih lica.

Ipak se čini da je Jovanu tom prilikom bilo najteže. On se osećao velikim krivcem za nastalo stanje, već i zbog toga što je dozvolio sebi da u jednoj igri dukatima kupi imanje u Kastratu. Zato, da bi prekinuo

tu tako mučnu situaciju ustade i reče: "Ako Kosta misli da je tako dobro, treba mu dozvoliti da se iseli u Kastrat. Ne treba ga sprečavati da misli svojom glavom. On je video imanje kako izgleda i mogao je da proceni da li mu odgovara. Ja lično nisam za bilo kakvu deobu, ali ako neko hoće da ostvari svoj samostalan život treba mu to dopustiti. To pravilo treba i dalje poštovati, kada je u pitanju i neko drugi. Na silu niko nikoga ne može da zadrži u zadruzi."

Ukućani su hteli po svaku cenu da čuju šta o tome misli Mijajlo pa su očekivali su da on progovori. A on je i dalje ćutao. Onda Ustade Vukadin i sa predlogom da bude onako kako Mijajlo bude rekao, pozva oca da progovori.

Nemajući kuda, Mijajlo tihim glasom počeo da nabraja sve razloge koje je pre nekoliko dana izneo Kosti u nameri da ga odvрати od svoje namere. Najzad zaključio:

"Kosta će uzeti imovinu u Kastratu i neka se sa svojom čeljadi naseli tamo onda kada on sam zaželi. Da mu se u seobi pomogne isto onako kao što bi se uradilo pri seobi naše cele porodične zadruge. Njegov odlazak u Kastrat ne smatram nikakvom deobom. Od svih tražim da tako gledaju na njegov odlazak u Kastrat. Kosta iz ovog doma može uzeti sve što zaželi i sve što smatra da će mu koristiti u novoj kući. Može da izabere u neograničenom broju stoku koja mu se sviđa i niko nema prava da mu to osporava. Ako primetite da u tome Kosta zbog svoje poznate skromnosti preteruje i uzme manje nego što mu je potrebno, da mu i vi sami pojačate stado ovaca i koza i broj govedi. Ima toga dosta i za nas i za njega. Želim da Kosta bude zadovoljan i da oseti našu ljubav koju je tokom našeg zajedničkog života zaslužio."

Ne zna se da li je Kosta tom prilikom bio sretan ili nesretan čovek. Suznih očiju progovorio je da mu je ovo jedan od najtežih trenutaka u životu. Pokušavajući da ga prekрати isprekidanim rečima uspeo je samo da nagovesti da bi seobu trebalo izvršiti odmah na jesen, kada se ubere letina.

Tako je i bilo. U jesen 1883. godine Kosta je sa svojim delom porodice krenuo u Toplicu u selo Kastrat. Ta pro hladna noć kupala se u prvim kapima jesenje kiše i suzama onih koji ostadoše u Miroču i onih koji putuju u Kastrat. Lišće starog hrasta još zeleno i tek proređeno, šumelo je na vetru ispred prozora stare kuće. Dvorište puno čeljadi, zagrljaji i jecaji, poljupci, stisci ruku, deca na grudima starih orošena suzama, i sve to u nekoj mrtvoj tišini. Izmenjaše poslednje pozdrave i natovarena kola za malom kolonom čeljadi krenuše polako u noć. Krenuše Kosta, Sanda, Filimon, Draginja i deca, Milan, Draga i Mile,

a sa njima i Jovanova deca Mara i Milka, za koju je odlučeno da i ona pođu sa Kostinom porodicom.

Jovan i Vukadin pratili su ovaj mali karavan. Kolona je grabila da što pre stigne na granicu kako bi se sretno prebacili u Toplicu. Četiri bivolje zaprege i ne malo stoke gonili su da bi što brže stigli na odredište.

Stari Mijajlo oslonjen na prozorsko okno išarano kišnim kapima, obgrlivši rukama svoja ramena zurio je u tamnu noć i razmišljao šta se to dogodi sa njegovom porodičnom zadrugom. Da li će njegova čeljad koja je pošla na ovaj opasan i daleki put uspeti da se srećno prebaci preko granice. Obuzet drhtavicom i duboko zamišljen, pokušavao je još jednom da pronađe prave razloge za sve ovo što se tada dešavalo i preklinjao sebe što nije imao dovoljno snage da spreči ovu seobu.

Te noći u kući niko nije spavao. Osvanuo je siv i neugodan dan. Oblaci su bili nisko i olovno teški. Dan je bio ispunjen nekom tugom, ali ipak i nadom i nekim iščekivanjem. Zahvaćeni neizvesnošću sa kakvim će uspehom preći granicu, nisu ni primetili da je dan dosta odmakao. Jovan i Vukadin nisu se pojavljivali iako je već trebalo da budu kod kuće.

Olakšanje u Mijajlovoj kući nastupilo je negde oko podne kada su se Jovan i Vukadin vratili u Miroče vesela lica, istina dosta umorni i neispavani. Ispričaše da su prešli granicu bez nekih teškoća i da je Kosta sa porodicom već stigao u Kastrat. Kako od granice do ovog sela nema više od 15 kilometara, oni su tu razdaljinu mogli da pređu vrlo brzo, jednom kad su prešli Prepolac. Najteže im je bilo, rekoše, u trenutku kada su se rastajali. Bilo je više suza nego u Miroču, a Kosta je plakao kao malo dete.

Posle Kostinog odlaska u Toplicu, porodična zadruga u Miroču se dosta smanjila i to je za sve ukućane bilo neobično. Svi su osećali neku prazninu. Iako svesni da će to tako ostati do kraja života, nisu mogli da se otmu utisku da će svakog trenutka neko od njih naići i zauzeti ponovo svoje mesto u kući. Dani su prolazili a njihova se osećanja nisu menjala. Očigledno život je već uzimao drugi tok, samim tim što se malo kome posle Kostine seobe nešto radilo. Bilo je u kući i manje dece, manje graje pa je bilo i manje veselo.

Mijajlo je brinuo šta će se dalje dogoditi. Šta će reći Aga Karan Beg kada bude čuo da se deo porodice iselio. Brinuo je, jer je znao da otuda preti najveće i gotovo jedino zlo i da se mora pripremiti protiv njega za odbranu. Pred očima je stalno imao nedavno ubistvo Koste iz Šumadije koji nastrada u zloj igri vučitrnskih aga, samo zato što je

želeo da se iseli sa Kosova.

ŽIVOT U STRAHU I NEIZVESNOTI

Preostali deo Mijajlove porodične zadruge trebalo je da provede na Kosovu još najmanje godinu dana a možda i nešto više. Masovno iseljavanje sa Kosova dovelo su do besa turske gospodare, jer su im čifluci ostajali bez radne snage. Ubistva koja su se tim povodom dešavala, sa razlogom su uzbuđivala srpski živalj u ovom kraju. Ona su trebalo da znače poslednju opomenu svima koji se nisu povinovali željama vučitrnskih aga. Teror i zastrašivanja su dostigli u tom vremenu svoje najveće razmere, a da pri tom izvršiocima zločina nisu ni pred kim odgovarali.

Mijajla je trebalo da očekuje slična sudbina mnogih koji su pali u tom nečuvenom zulumu Turaka. Zato se nimalo nije iznenadio kada je samo nekoliko dana po Kostinom iseljenju stigao u Miroče Aga Karan Beg sa svojom već poznatom pratnjom. Među njima su bili i njegovih pet sinova.

”Mijajlo, ako se ne varam, ja sam s tobom govorio da utičeš na druge da se ne sele, a ti ne samo da me nisi poslušao, već si i sam poslao svoju porodicu u Srbiju,” reče više nego besan Aga Karan Beg. ”Misliš da ja ne znam šta vi radite ovde pa veliš, ko pita agu, uradićemo mi svoje što smo naumili. E pa ne može tako Mijajlo, sprečićemo mi te vaše namere, pa makar palo još mnogo glava.”

”Znam dobro aga,” odgovori Mijajlo. ”Nisam zaboravio šta si od mene tražio. Ali ako se sećaš, ja sam još tada rekao da tvojim zahtevima ne mogu udovoljiti. Uvek sam bio u tvojoj vlasti, radio sam više nego drugi i to mi je bio jedini posao. Ne vidim da ima krivice zbog toga što ljudi beže iz ovog kraja u mirnija mesta, da zašтите svoje živote i živote svoje dece. Ne bi oni nikada bežali da ih strah na to ne tera. Plašim se i ja za moju čeljad i moju decu, kojima ne mogu da pružim nikakvu zaštitu. U ovakvom stanju koje vlada na Kosovu, mora se nešto preduzeti da se preživi, pa i onda kada vidim da ta nastojanja prevazilaze moje mogućnosti. To činim jer nikog drugog osim mene nema da brine za njihovu sudbinu. Teško je, Aga, porodici u kojoj nema nekog ko će da se pobrine o njoj, da umanjim nemir i

nespokoj, osećanje neizvesnosti i zabrinutosti. Galija jednog čoveka nikad ne čeka, drugi odoše. A kako vidiš, ja Mijajlo, gotovo da ostanem sam na Kosovu, nasukan na sprudu na kome se lako može glava izgubiti. Zar ti, Aga, to ništa ne govori o mojoj velikoj želji da zauvek ostanem ovde, na svojem starom ognjištu, koja se istina sada pretvori u prah i pepeo. Od njega ostade samo nada da što pre odem i ja tamo kuda svi idu. I ti, Aga, i Kosovo možete bez Mijajla i zato ti kažem da sa mnom više ne računaš. Idem i ja i nema te sile koja me može zaustaviti u iseljenju. Bolje da ti to ja kažem nego drugi. Pa sada radi šta hoćeš. Ja tebi jednom spasih glavu, a ti meni skini i odreži, nosi je u Vučitrn i uživaj. Samo pazi Aga, da ti se ne vrati većom merom, imaš i ti sinove. Nisam ni ja drvo bez korena.” odgovori Mijajlo Agi Karan Begu.

”Nepopravljiv si Mijajlo, pa ti čak i pretiš. Od danas ne računaj na moju zaštitu. Ja ti neću ništa, jer ti mnogo dugujem, a ako te nešto snađe s druge strane brani se kako znaš i umeš.” završi aga ovaj neugodan razgovor, okrenu se, i bez uobičajenog pozdrava ode za Vučitrn.

Ova agina upozorenja Mijajlu nisu bila potrebna. On je dobro znao šta sve može učiniti ovaj neugodan Turčin, pa je već pre toga preduzeo sve mere da se obezbedi. Oko njega su bili gotovo uvek još po neki prijatelj, a za vreme razgovora sa Agom, na nišanu Krste i Žive, Malićija i Zejnilija nalazili su se i Aga i njegova pratnja. Čekao se samo trenutak pa da otpočne poslednji obračun. Ali sreća je da je aga bio dosta popustljiv, pa se sve dobro završilo. U slučaju drugačijeg Aginog reagovanja moglo se svašta desiti. Verovatno bi to bio kraj svih muka.

Od tada pa sve do iseljanja u Toplicu, na Kosovu se živelo u velikom strahu. Pritisak i pretnje bile neprestane. Turci su se svakodnevno viđali u okolini Miroča, a povremeno su pokušavali i da upadnu u selo. To im ipak najčešće nije uspevalo jer su prilazi selu bili izuzetno čuvani.

Po onome kako su se Turci ponašali, Mijajlo je stekao utisak da njihov cilj nije bio da po svaku cenu uđu u selo. Jer da su to hteli, mogli su. Sa jačim snagama mogli su ne samo da uđu u njihove domove već i da ih razore. Zadovoljavali su se da po nekad opljačkaju nešto stoke dok je bila na ispaši, da uhvate po neko dete i da ga plaše time kako će mu poubijati roditelje i upaliti kuću. Očigledno, bila je to igra Age Karan Bega, kome je odavno postalo zadovoljstvo da se igra nervima poštenih ljudi, sve da bi ih slomio i naterao da im stalno

prebivalište postanu bunker i šume a ne topli domovi.

Ta poslednja godina boravka na Kosovu bila je jedna od najtežih Mijajlovih godina. Proticala je sa mnogo muka. Svaki dan bio je gori od prethodnog i nije bilo izvesno da će biti štogod bolje. Ipak, Mijajlo se ni u jednom trenutku nije pokolebao i čekao je dan kada će krenuti za Toplicu. Držao je porodicu na okupu i spremao je da zauvek ode sa Kosova.

Prema kazivanju pokojnog dede Milana, kome je tada bilo oko 10 godina, sa Kosova se moglo otići još u jesen 1884. godine, jer je Turčin u Gornjoj Svarči oslobodio imanje i ono se moglo odmah naseliti. Međutim, ne pamti se da su u Miroču ikada bile gore vremenske prilike nego tada. Rano je pao veliki sneg i zatrpao sve puteve. Studeni vetrovi ledili su i kamen, a drvo pucalo. Nije se imalo kud nego da se sačeka da se sneg otopi, da odlepša vreme i da putevi postanu prohodni. A zima je bila duga, možda ne mnogo duža nego sve prethodne zime u ovom pod planinskom kraju. I ranije je bilo vukova ali ne kao ove godine. Vukovi su u čoporima silazili u selo, jurili pored puteva, upadali u obore i klali stoku. Čopor za čoporom nemo i bezglasno se spuštao sa planine kroz maglu i vejavicu. Da su bar urlicali i zavijali ne bi bilo tako strašno kao ovo njihovo avetinjstvo držanje. Glad ih je terala i kada bi od gladi ipak ponekad zaurlikala prolamajući seosku tišinu, tada je bilo još teže. Za borbu protiv vukova nije se imalo toliko ljudi, a ono malo što ih je bilo, skrivalo se u kući čas paleći, a čas gasći škrljavo svetlo zadržavajući dah od straha. Zatvarali su oči ispred opasnosti, čekajući da se vukovi posle svoje stravične igre sami povuku. Koliko ih je bilo to niko nije mogao da kaže. Činilo se da su se tu okupili svi vukovi Kosovskih šuma i brda. Čeljad je u takvim prilikama provodila vreme uglavnomu u onim istim bunkerima u kojima su se skrivali od Turaka, bojeći se više vukova nego turaka, i u tom strahu naslućivali da će možda probiti tanke zidove od čakme. Deca su ćutala i nisu se usuđivala da se maknu s mesta, niti da govore.

Toj najezdi vukova, Mijajlo, Jovan i Vukadin donekle su odolevali, ne toliko puškama kremenjačama, koliko vešto načinjenim napravama, takozvanim kljusama. U njima su svakog jutra nalazili uhvaćenu po neku od velikih i opasnih zveri. Deca su tek tada na svetlom i belom snegu mogla da vide njihove žute oči, opasne zube i siva tela.

Ovakve pustoši u selu Miroču, čini se nikada nije bilo. Nešto zbog Turaka, nešto zbog vremena i vukova, veza sa ljudima gotovo da nije održavana. Retko kada su se sretali susedi i prijatelji. Njih je inače bivalo sve manje i to je ljudima naviknutim na susrete i druženje

posebne teško padalo. U toj velikoj dosadi, ali i napetosti, žene su svakodnevno pravile po koji novi zamotuljak stvari spremajući se za put, kad za to dođe vreme. Gledalo se da se ništa ne zaboravi. Mijajlo, Vukadin i Jovan su svakog dana isto tako činili velike napore da što bolje pripreme seobu za koju se čekalo samo poboljšanje vremenskih prilika. Sve je bilo podređeno tom cilju i gotovo da se drugo ništa nije radilo, niti se na išta drugo mislilo. Sve se činilo da se što bolje i bezbednije pređe Prepolac, ta čuvena granica između Kosova i Toplice. Planiralo se ko će da pomogne na tom putu, ko da prati čeljad i stočne zaprege, a ko da prebaci stoku. Marvu je trebalo preterati sasvim drugim putem od onoga kojim će ići čeljad. Na Agu Karan Bega kao da se zaboravilo. On se u toku zime, dok je trajala najezda vukova, nije pojavljivao i na njega je malo ko mislilo. Tek po koji put padalo je na pamet Mijajlu da on može nešto preduzeti.

VELIKA SEOBA U TOPLICU

Aprila 1885, kada se veliki snegovi još nisu sasvim otopili, Mijajlo je sa porodicom krenuo na put za Toplicu. Malu kolonu ovih nesvakidašnjih putnika, na čelu sa Mijajlom, činili su njegova žena Đurđa, sinovi Jovan i Vukadin, njihove žene Mitra i Toda i unuci Milan i Mina. Pratili su ih dva prijatelja, Albanci Malići i Zejnili.

Krsta i Živa iz Gojbulja bili su zaduženi da prebace stoku. Pođoše rano ujutru pre karavana terajući stado ovaca i nešto govedi, sa namerom da se prebace preko planinskog prevoja Prepolac. Prema dogovoru trebalo je da se sutradan sastanu sa Mijajlom i ostalom čeljadi negde u Krtoku, Dabinovcu ili Kuršumlijskoj banji.

Poučen mnogim primerima iz prošlosti, kako su stradali u sličnim prilikama neki njegovi prijatelji, Mijajlo je za dan seobe izabrao vreme, koje nije bilo mnogo naklonjeno za put, ali zato je bilo sigurnije da se bezbedno pređe granica. Putevi su još bili neprohodni, još je bilo vejavica i snežnih nanosa, a put je bio pod blatom. Svestan svih tih teškoća, ali uzdajući se u svoju hrabrost, poslušnost i izdržljivost članova porodice i snagu bivola, Mijajlo je namerno izabrao tu prohladnu aprilsku noć za polazak iz Miroča, očigledno uveren da Turcima ni na kraj pameti ne može pasti da će se neko usuditi da u ovim i ovakvim vremenskim prilikama pođe na neki put. Rastanak sa starom postojbinom bio je bolan, ali pod pritiskom teških životnih prilika Mijajlo nije mogao naći bolji izlaz iz opasnosti koja dolazi od ljudi spremnih na svako zlo. Pa ipak, najteži trenutak nastade kada su napuštali stari dom i polazili iz dvorišta iz kojeg su u prošlim vekovima sve staze polazile i tu zatvarale čarobni krug života. Za njima ostade uplakano i ugašeno ognjište, oko kojeg se više neće čuti vesela dečja graja, priče iz starina i zvonki Mijajlov glas.

Nevolja uvek čini svoje, pa će i tada, kao što ćemo videti, punom snagom navaliti na pleća starog Mijajla.

Polazeći na put, jedan za drugim ljubili su kućni prag i opraštali od starog doma, grlili jedni druge i lili suze, ne zna se, da li zbog toga što žale za starim krajem ili zato što radoznalo jure u neizvesnu

budućnost, za koju su se toliko dugo spremali.

Polazak je oglasio Mijajlo. Četiri bivolske zaprege krenuše grabeći kroz tamnu noć sporednim seoskim putevima pokrivenim snegom i blatom, levo od Miloševa, pa prema Krpimeju na severozapad od Podujeva, da bi se preko nabujale reke Laba što pre prebacili i stigli na najvišu tačku Prepolca. Ako ih sreća posluži, nastavili bi put ostrim strminama do Kuršumlijske banje, a odatle nešto boljim putem do doline u Toplici.

Mijajlo, kome je tada bilo 85 godina, jahao je na pretovarenom konju, držaći u rukama svoju staru pušku kremenjaču sa dugom cevi i već zarđalog oroza. Na samaru su visile okačene bisage sa najnužnijim namirnicama spremljene da se upotrebe za vreme putovanja (hleb, sir, kajmak, suvo meso, luk, koja paprika, soli i sasušena riba) i dva velika drvena zastruga u koja, sem Mijajla, niko nije znao šta je u njima spakovano. Jovan i Vukadin išli su levo i desno pored stočnih zaprega, više ivicom puta a dva Albanca Zejnili i Malići napred, daleko ispred ove male kolone pazeći da ih nešto ne iznenadi. Deca i žene su bile u kolima uvijeni u debele vunene čerge, štiteći se od zime.

Išlo se dosta polako i obazrivo ali isto tako dovoljno brzo da se na vreme stigne do određenog mesta odakle će preći granicu. Tokom celog puta oprez ih nije napuštala. Radoznalo i sumnjičavo su se zagledali u ivice puta i tamne senke u šumarcima, a kada bi se put ulio u gusto rastinje i još golo šumsko drveće, napetost i opreznost bi dostizali vrhunac. Ponekad bi se šume proredile, ukazale bi se livade ili po koje parče neobrađene zemlje pa opet bi počinjala šuma zamršena i neproređena. To je bila šuma niskog drveća pod snegom.

Taj put od Miroča do Prepolca u vazdušnoj liniji reklo bi se da nije dug. Nema više od desetak kilometara. Međutim, njegova stvarna dužina iznosi oko 30 kom. Tu daljinu u otežanim zimskim uslovima i u sporim volovskim zapregama nije bilo lako preći. Uloženi su krajnji naponi i svi su bili umorni neispavani, prozebli, željni tople sobe i toplog obroka, a najviše da što pre stignu do granice koja se još uvek nije nazirala.

Noć je polako bledela i dan je bio na pomolu. Zora u ledenoj ali vedroj noći zatekla je naše putnike nedaleko od mesta prelaza, odakle se video gotovo ceo Prepolački venac, pa i onaj vrh koji se iz starog doma u zoru prvi video, onda kada su ih budili petlovi iz nemirnog sna i tople postelje. Ovo jutro bilo je nešto drugačije, jer je u njemu trebalo napraviti poslednje korake do toliko očekivane slobode.

”Brže”, uzviknu Jovan, ”još malo pa ćemo biti iza granice koja

deli Toplicu i Kosovo.” Mijajlo potera konja, bivoli jače povukoše svoj teret, čeljad ubrza hod, a deca Mina i Milan kao promrzli pilići promoliše svoja neispavana i umorna lica ispod vunениh čergi i pokrovaca, da vide šta se to sada dešava. Žene su uplašeno i ustreptalih srca posmatrale okolinu koja ih okružuje, moleći se bogu u jutarnoj molitvi da se put dobro završi. One do tada nikada nisu bile tako daleko od svojeg doma i činilo im se da je sve drugačije, pa i oštro zimsko sunce koje ih ogreja na samoj granici.

”Već smo u Toplici”, oglasila se ponovo Jovan. ”Srećno smo prešli granicu i sada je mnogo lakše. Požurimo da se još malo udaljimo i više neće biti nikakvih opasnosti, a onda možemo učiniti mali predah.”

Sa uzvišice na kojoj su se svi do jednog okupili, gledali su kako se zubato sunce tamo na istoku uzdiže iznad velikog Jastrepca, u čijoj se blizini nalazi i selo Gornje Svarče. Nedaleko su videli nekoliko srpskih kuća raštrkanih po brežuljcima. Iz njih su izlazili ljudi i crneli se ispred vrata na belom snegu. ”Ona kuća tamo desno pripada selu Krtoku, one dve Babinovcu a ono nekoliko kuća koje vidite iza one doline, na brdašcu, su u ataru sela Vrela. Morali bi da znamo pre nešto nastavimo put za Kastrat i Pljakovo da li su Krsta i Živa već došli sa stokom.” veselo je govorio Jovan Mijajlu i ostaloj čeljadi. Nastavio je da im opisuje kakva su to sela: ”Sva ova sela leže na proplancima Kopaoničkog brda bogatog šumom. Povezana su uskim, gotovo kozjim stazama, dosta su siromašna, ali su im ljudi čestiti, pošteni i neizmerno gostoprимljivi. Mnogo puta sam im dolazio u posetu i nikada se nisam neprijatno osećao u njihovim domovima. Neobičan je to kraj, pun divljine. Leti je to lepota jedna za uživanje koja istina nestaje preko zime.”

Na putu prema Kuršumlijskoj Banji Jovan je odlučio da zakuca na vrata jednog seljaka iz Vrela i upita da li slučajno nisu videli dvojicu seljaka sa Kosova, koji teraju stoku za Toplicu. ”Jesmo”, odgovori ovaj seljak kada je saslušao Jovana na kućnom pragu. ”Bili su ovde, odmorili se i nastaviše put za selo Pljakovo. Rekli su nam da se seli neka porodica sa Kosova i da je to njihova stoka. Da niste slučajno to vi?”. ”Da”, odgovori Jovan. ”E, onda hajde u kuću. Gde su ostala čeljad, neka dođu i oni da se malo odmore i okrepe. Tu smo”, reče on, ”da dočekamo svakog dobronamernika, da mu pomognemo u nevolji. Imamo koru hleba, soli, pa i rakije, dao je bog svega dosta i za nas i za naše goste.” Bilo je očigledno da je ovaj seljak navikao na ovakve posete i da bi mu bilo vrlo neugodno da se ne odazovu ovom pozivu. Zato se Mijajlo vratio do puta da pokupi čeljad, a potom svi zajedno

svratiše kod ovog dobrog domaćina.

Susret je bio topao i srdačan, kao da se sreću prijatelji koji se po ko zna koji put viđaju. U kući domaćina, deca su jela hleb i pila toplu vareniku, duvala u kašiku i jela još po nešto, ne mareći mnogo za dolazak mnogobrojnih gostiju. Žena je stajala pred vatrom u otvorenom ognjištu i izvinjavala se što je tako zatečena u još neopremljenoj kući. S vremena na vreme govorila bi nešto o poslu, o jelu, susedima i vremenu i o tome da je baš jutros otpratila dvojicu jadnika sa Kosova negde tamo u Toplicu. Domaćin je požurio i već je držao bocu prepečenice, da posluži svoje nove i prezeble goste. "Ženo," viknu, "naloži vatru, neka je toplo, vidiš koliko je ova jadna čeljad nazebla, gladni su, treba nešto i da pojedu."

Zahvaljujući se na toplom dočeku, Mijajlo je zamolio da se ništa ne sprema za jelo, jer imaju dovoljno hrane, pa će to prezalogajiti. "Ne, u mojoj kući niko još nije jeo svoj hleb," odgovori domaćin, a njegova žena koju niko više nije požurivao već je pripremila obilje hrane da iznese na sto. Bilo je tu masnog ovčijeg sira i turšije za meze uz rakiju a debele obarene ovčetine za jelo. Deca su osim kajmaka dobila i toplo mleko.

Uz ugodan razgovor o svemu i svačemu učinilo se da je odmor kratko trajao. "Ako ova hladnoća duže potraje", jadao se domaćin, "nećemo ništa učiniti sa sejanjem letine. Pokušali smo da oreemo, ali plug ne ide u zamrzlu zemlju, zaglavljuje se, a ako bi bacili seme ne bi ništa rodilo, sve bi izmrzlo." Za vreme razgovora, domaćinova deca i Mijajlovi unuci već su se zbližila i igrala. Zajedno su gledala sa prozora ispred kuće na snežni beli pokrivač i tada na obližnjem brežuljku ugledaše kako jedna životinja stoji, mršava i štrkljava, velika sa kosim očima, slična psu. "Pa to je vuk" zacikaše deca, sva preplašena. Stariji priđoše prozoru i stigoše samo da vide kako se vuk okreće i nestaje u još ogolelo šipražje. "Bogami, to je vuk." reče domaćin, "Ima ih ovde mnogo i čine nam veliku štetu" umeša se domaćinova žena u razgovor.

Zahvaljujući se na toplom i prijateljskom dočeku, Mijajlo se pri polasku iz kuće maši za pojas i iz kese izvadi jedan dukat da ga po starom srpskom običaju umesto male pare ostavi na sto. "Ne, to nećeš prijatelju, ja to ne mogu primiti", uze dukat u ruku i vrati ga Mijajlu ovaj pošten domaćin gotovo ljut. "Zar da mi platite samo zato što ste pojeli malo hleba i malo se ogrejali. Ja razumem običaje ali neka to bude obeležen malom paricom a ne ovim zlatom za koje mogu kupiti dvadeset ovaca."

"To će ostati tu", reče Mijajlo, vrati dukat na sto i izađe napolje.

”Ne plaćam ja zlatom hranu, već nagrađujem ljudsku toplinu kojom sam sa svojom čeljadi doživeo u ovoj kući. Da nisam to učinio bilo bi mi teško, celog života bi me grizla savest i nikada ne bi’ bio miran. Takvi smo mi ljudi koji smo rođeni na Kosovu, živeli među krvoločnim Turcima, nikad sigurni da ćemo dočekati sledeće jutro. Ovo je za mene jedan veliki trenutak u kojem se prepliću sećanja na preživljena zla i sreće koja me očekuje. Nego domaćine, pre no što se pozdravimo, želim da i ja Vas vidim u mojoj kući, u novom domu u selu Gornje Svarče, pa zato sada primi ovaj moj poziv. Potraži Mijajla iz Miroča, lako ćeš se snaći, još uvek nas nema mnogo koji smo se doselili sa Kosova u Toplicu.”

Za sve vreme od dolaska u kuću ovog seljaka iz Vrela pa i kasnije, malo ko je obraćao pažnju na staru Đurđu, koja je utučena zbog nečega ćutala i uzdisala. Bleda, mučena nekom velikom mukom ponekad bi uputila pogled u Jovana ili Mijajla sa željom da kaže šta je tišti i tako se oslobodi teškoće koja je spopala. Ali ona za to nije imala snage, sve dok Jovan najzad nije primetio u kakvom je stanju.

”Šta ti je majko, za čim žališ, valjda ne za Miročem. Zar se ne raduješ šta ćeš uskoro videti Vasiliju, Stanu, Milku, Maru i ostale naše rođake?”

”E moj sine”, odgovori Đurđa. ”Ubi me onaj zveket dukata u Vrelu kada ga Mijajlo spusti na sofri. To zlato kao kamen bez sjaja pritiska moje srce i ne znam da li ću stići živa da vidim sve one koje ti spomenu. U Svarče sigurno neću stići, ne mogu više, umorna sam i malaksala, gotova sam...”

”Pobogu majko,” prekinu je Jovan ”zar je taj dukat toliko vredan, da si sve svoje misli posvetila njemu. Ne vidiš kako izgledaš, a moram ti reći da izgledaš kao da te je napustio svaki delić snage. Ne mogu da razumem da toliko žališ za dukatom, da se ne raduješ kao svi mi što smo srećno stigli u Toplicu kod svojih. Prekini sa kuknjavom, molim te majko.”

”Ne sinko, nije u pitanju taj dukat,” jadala se jedva čujnim glasom Đurđa, ”Mijajlo je dobro uradio što je tako učinio, nagradio je jedno veliko dobro. Ali sine, mene je baš taj dukat dotukao, ubi me njegov zveket. Kada ga videh na sofri, setila sam se da je u Miroču u kući na gredi ostala kesa sa 35 dukata, koju mi je Mijajlo dao da ponesem sa sobom, rekavši mi da je sigurniji kada su dukati kod mene u slučaju napada Turaka. A ja prokleta baburina, umesto da te dukate stavim odmah za pojas, ja ih ćušnu pod gredu da ih kasnije uzmem. I tako tamo ostavih kesu sa dukatima. Kako ću sada na oči Mijajlu, šta da

mu kažem kad me zapita šta je sa dukatima. Eto to je moja muka sinko...”

”Ne brini majko,” tešio je Jovan smireno. ”Vratiću se u Miroče i doneti dukate. Imaćeš ih pre kod sebe nego što Mijajlo stigne da te pita za njih. Do tada budi mirna i nikom ne govori šta se dogodilo. Nemoj reći ni ocu Mijajlu, ne zato što to treba od njega da kriješ, jer bi te i on razumeo, nego da mu time ne kvarimo raspoloženje. A možda i zato, jer ako sazna zašto idem u Miroče, sigurno bi se odrekao dukata samo da se tamo ne vraćam.”

”Kako da prećutim ovu moju bruku pred njim. U životu ga nikada nisam slagala i nikada ništa od njega nisam krila. Zar to da učinim sada u svojih 80 godina. Moram mu kazati”, reče Đurđa.

”Ne majko, ti mu nećeš ništa reći. Ako mu kažeš, gotovo je sa dukatima. Sigurno mi neće dozvoliti ni po koju cenu da idem u Miroče. Ja ipak imam svoj plan koji će mi pomoći da završim posao i da sve bude u redu.” na to reče Jovan.

”Dobro sine, neka bude kako ti kažeš, pametan si i mudar i hrabar. Snadi se kao i mnogo puta do sada, samo znaj meni će biti mnogo teško što to krijem od Mijajla.” odgovori Đurđa.

Razgovor između Đurđe i Jovana nije ostao neprimećen, ali niko nije znao o čemu su to razgovarali. Bilo je sasvim prirodno da na jednom takvom dalekom putu razgovaraju majka i sin, pa zato nikoga nije mnogo ni zanimalo o čemu to pričaju. Tako se stigli na domak Pljakova. U prvom sutonu bili su na brdašcu iznad Kuršumlije, na onoj poznatoj i istorijskoj uzvisini gde su nekada Nemanjići gradili svoje zadužbine, gde i sada stoje zidine crkve Sveti Nikola i crkve Sveta Petka. Odatle im se pružio divan vidik. Okupljeni na tom mestu oko Jovana svi su ćuteći i sa dubokom pažnjom slušali šta je govorio. ”Ovom uzanom dolinom vijuga reka Kosanica, do sada smo išli nizvodno pored reke Banjske, a ova velika reka ispred nas je Toplica. Ona izvire ispod Kopaonika a utiče nedaleko od Niša u Južnu Moravu. Ovde gde se uliva Kosanica u Toplicu, pa malo dalje uzvodno je selo Kastrat. Tu se naselio Kosta. Tu su naša deca. Eno vide se kuće. Ono su vrhovi Jastrepca a ono Kopaonika. Desno od nas je planina Radan. Dolina koja se zove Toplica po istoimenoj reci ne vidi se od Barlovskog visa. Zato mi je žao što ne mogu da vam pokažem gde se nalaze sela Svarče i Resinac, tamo gde sada živi Stana sa Mitketom. Jakovo je odavde daleko 2-3 kilometara i samo što nismo stigli do Vasilije i Janka. Ovo brdo iznad same Kuršumlije zove se Samokova. Iza njega ima mnogo srpskih kuća. Tamo su sela Ljuša, Prevoj i druga, a

malo levo: Rudare, Rača, Degrmen, Ivan Kula, Dobri Do i druga sela. Kao što vidite ovde je sve zanimljivo. Ima dosta ravnice, brdovito je, ima šuma, pa i stena. Vidite li ono selo preko Toplice. To je Krčmare. Tu su dve velike i zanimljive stene. Jedna ima izgled prave devojke i mnogi putnici koji idu ovim putem prema Prokuplju zastajkuju i gledaju čudo koje je priroda stvorila. Ona druga stena izgleda kao plast sena. U selo Đake, na dva sata hoda odavde ima toliko visokih stena koje izgledaju kao grad. Kiša je ih spirala, tesala i napravila je od njih čudne oblike. Seljaci to mesto zovu Đavolja varoš.”

”Ima ovde mnogo drugih zanimljivosti koje ćete tek videti,” reče Jovan završavajući priču o ovom kraju, ”ali biće najzanimljivije kad stignemo u Pljakovo. Biće za sve njih veliko iznenađenje, jer nam se ne nadaju, sem ako Krsta i Živa nisu već stigli pa da su ih oni obavestili o našem dolasku.”

Pola časa kasnije bili su u Pljakovu. Kako je lepo kad se najviše nešto voli, više od svega, najbolje je pokazao susret Janka i Vasilije. Susret je bio ne samo dirljiv, već i uzbudljiv, topao i srdačan. Pljuštali su poljupci i zagrljaji, pitanja su se naizmenično smenjivala, i niko nije mogao da prati u utvrdi šta je koga više zanimalo. Na vest da je Mijajlo stigao u Toplicu, Kosta je iz Kastrata sa svojom celom porodicom odmah stigao da pozdravi brata Mijajla i ostalu čeljad. Stanko, Jankov otac nije mogao da dođe do reči, pa je stajao i sa strane posmatrao šta se dešava. Te noći Pljakovo je bilo više nego ikada veselo, čuo se i po koji pucanj, pevalo se i razgovaralo otvoreno i glasno, bez straha. Podsećali su se vremena iz kojeg su pobegli, maštalo se o novim domovima u novom kraju sa jakom verom da će im budućnost biti sigurna i lepa.

Negde oko pola noći, stigli su Krsta i Živa sa stokom. Njihov je put bio nešto duži. Naime da bi izbegli glavni put koji vodi sa Kosova u Toplicu, morali su već iz sela Vrela da krenu levo prema Mirnici i Selištu, iznad Kuršumlije, zatim da pređu reku Toplicu, između Mekuljana i Dankovića, a odatle desno prema Mačkovcu u Pljakovu.

Te noći u Jankovoj i Stankovoj kući nije se spavalo. Zora je sve prisutne zatekla za punom trpezom. Jelo se i pilo više nego što treba. Gornje Svarče nije nikome padalo na pamet, svi su mislili da je to kraj puta, kraj svih muka i briga. Za to vreme napolju je lila hladna prolećna kiša. Njihov drugi dan u Toplici imao je drugačiji izgled od prethodnog koji ih je zatekao na Prepolcu. Tamo su osvanuli na snegu, ovde u Pljakovu na kiši, ali u toploj kući. Visinska razlika činila je svoje i imala je uticaj na vremenske prilike i vegetaciju. Jutarnja

temperatura je rasla, pa je i kiša postajala nekako toplija. Dan se kupao u krupnim kapima kiše, lišće je tu i tamo ozelenelo i šumelo pod prozorima Jankove kuće. U Vrelu su bili sneg i vukovi, smrzla zemlja i golo šipražje. U Pljakovu se proleće budilo. Osećanja su bila sasvim drugačija. Prožeta blizinom rođaka, bila su topla i vesela.

Ko zna koliko bi se još slavio susret u Stankovoj kući da Mijajlo nije ustao i naredio pripremu za pokret u Gornje Svarče, rekavši da je slavlja dosta. "Ne, prijatelju Mijajlo," usprotivi se Stanko, "iz moje kuće nećete poći nigde dok ne stane kiša i ovaj kijamet. Sačekajte da se vreme prolepša pa onda krenite. Gde ćete u Gornje Svarče u nepripremljenu i praznu kuću bez ičega, bez vatre, zar da se pored nas mučite." Nemajući kud, Mijajlo je odložio odlazak.

Krsta i Živa sa Arnautima Malićijem i Zejnlijem su hteli po svaku cenu da krenu u svoja mesta i njih niko nije mogao zaustaviti. Za to vreme Jovan se pripremao za razgovor sa Mijajlom. Predloži da i on pođe sa njima do granice, ne zato što im je potrebna pratnja, već da bi u Kuršumliji nabavio nešto soli, koje na Kosovu gotovo nikada nema dovoljno, da je tamo prebace i koriste za svoje potrebe. "To Krsta, Živa, Zejnili i Malići svakako zaslužuju, jer su se zajedno sa nama na putu izlagali velikim opasnostima." reče Jovan, "Ja ću ih sačekati na granici dok oni vrate zapregu i za tri-četiri dana dok traju ove kiše, biću ovde u Pljakovu, a ako vas tu ne zateknem, eto i mene u Gornjem Svarču."

Neznajući šta Jovan smera i Vukadin i Mijajlo su se odmah složili da i Jovan pođe na put. Đurđa je međutim, tada prišla Jovanu i samo njemu tihim glasom reče "Ne sine moj, nemoj ići, ostani sa nama trebaćeš nam...". Mijajlo ljutito odvrati "Šta ti je pobogu ženo, kako da ne pođe sa njima i otprati ih, zar bi imalo smisla pustiti ih same, pogotovu kada se pružila ovako dobra prilika da sa sobom ponesu dovoljne količine soli. Gde će je tamo na Kosovu nabaviti. Ćuti Đurđa i ne pričaj, a ti Jovane pođi sa njima."

Đ

urđa nikada nije protivrečila Mijajlu, ali se ovom prilikom usprotivi i ponovo je molila Jovana da ne ide. Bila je prestrašena, svesna šta se sve može dogoditi, a imala je na umu da ga i Mijajlo ne bi pustio kada bi znao o čemu se radi. Po ko zna koji put je osećala strah, ali nikada kao do tada nije osećala veću nesreću. Presečena Jovanovim pogledom Đurđa najzad začuta. Kolebala se da li da kaže o čemu je reč, ali se ipak nije usudila. U njoj se pojavio neki zračak nade da će na kraju sve dobro ispasti, te najzad odluči da oćuti svoju i Jovanovu

tajnu.

Kiša je i dalje sipila i nije bilo izgleda da će uskoro prestati da pada. Putnicima za Kosovo se žurilo i ne čekajući da prestane pođošće za Kuršumliju, utovariše so, a sutra dan su već stigli u Gojbulje, odnosno u Priluzje.

Nakon trećeg dana kiša prestade da pada. Pljakovo je osvanulo obasjano zlatnim zracima prolećnog sunca. Polja su mamila vredne ratare a ozeleneli pašnjaci stočare. Dan je bio izazovan i izuzetno pogodan za put. Nije bilo nikakvih razloga da se više ostaje u Pljakovu. Sa Mijajlom i njegovom porodicom, kojima su se priključile Milka i Mara, krenuli su Janko i Filimon. Preko Spanca, Barbatovca, Kaševara, Trbunja, Blaca, Gornje Dragušć, posle podne stigli su u Gornje Svarće.

Prvo što su videli od svojeg imanja na koje ćće se nastaniti, bila je napušćena turska kuća, prazna, prljava i u neredu. Obori su bili razgrađeni, reklo bi se da ćće se za popravke utrošiti puno vremena. Plac na kome se nalazila kuća ostavljao je solidan utisak i to je donekle ostavljalo povoljan utisak o mestu koje ćće biti njihov nov dom. No, Mijajlo nije dao da se o bilo ććemu mnogo razmišlja. Muškarci su odmah počeli da dovlaće trnje sa obližnjih utrina i da prave privremene obore za stoku. Źene su prale zemljani pod kuće i do zla boga neććiste zidove od ććakme. Potom založiše vatru kako bi što pre otklonili vlagu iz odžaka i pripremle odaje za krećenje.

Noć je sve više potiskivala dan i u žurbi da se kuća osposobi za useljenje niko nije mislio na nešćo drugo, osim da se u kuću što pre ućće, prespava i saććeka sledeće jutro.

Pokazalo se i ovom prilikom da nišćta nije nemoguće. Za jedno posle podne urađeno je više nego što bi se u normalnim prilikama uradilo za nekoliko dana. Niko od ukuććana nije žalio trud, niko se nije osetio umornim isvako je radio onoliko koliko je mogao. Posao je bio uspešno završen, bar u onoj meri koliko je bilo neophodno da se noć provede u miru.

VELIKA NADA I OČEKIVANJE

Dolaskom u Gornjem Svarču, Mijajlo je bio pun snažnog osećanja zadovoljstva što se po prvi put u istoriji porodične loze pružila mogućnost da porodici živi na zemlji u ličnoj svojini, da se na njoj, u slobodi, rađaju i stasaju deca i unuci koji dolaze. Vukadin je sa velikim nestrpljenjem želeo da što pre razgleda imanje, pa je već prvog jutra pošao sa Jankom u obilazak. U međuvremenu, iz Resinca stigli su Mitke i Stana. Došli su i prvi susedi da uz čašicu rakije zažele dobrodošlicu svom novom komšiji. U još nesređenoj kući sve je bilo veselo i toplo. Deca su se bezbrižno igrala, sada bez straha od Turaka. Samo je stara Đurđa snuždeno sedela i svakog časa bacala pogled prema putu kojim su stigli ovde, očekujući da će najzad videti da se Jovan vraća kući. Stresala se, stezala prste i uzdisala. Predosećala je da se u tom trenutku u Mirču dešavaju neobične stvari i proklinjala sebe što je tome i sama doprinela.

Prođe još jedan dan, dva, tri, a Jovan se nije pojavljivao. On do tada nikada nije zakasnio. Uvek je dolazio s puta tačno kako bi obećao pre odlaska. Nikada se nije dogodilo da ne dođe kući onda kada je obećao. Njegovo dugo odsustvo unosilo je sve veći nemir u porodicu.

Đurđa je svakog dana ustajala u zoru, sedela pored prozora i ukočenog lica i bezizraznih očiju čekala po ceo dan da se Jovan pojavi. Jutra su se menjala, čas svetla od sunca i vedrog neba, čas siva, kišna i prohladna. A ona je uvek bila tu kraj prozora, nepomična i utučena, čekajući sina. Ukućani su često pomišljali da se Đurđa pretvorila u drvo i da više nije živo stvorenje. Jovan se nije pojavljivao a prošlo je gotovo punih 10 dana.

U kući nastade strah. Uzbuđenje je raslo. Pred Mijajlovim očima je lebdela crna senka Age Karan Bega. Osećao je i slutio da se kao zlosutna avet nadvila nad njegovom kućom. "Valjda nije Jovan otišao na Kosovo," mislio je Mijajlo, "ne bi on nikada uradio nešto a da mi ne kaže. Ako je to ipak učinio mora da postoje veliki razlozi. Ali koji, zašto je morao da se vraća onamo odakle smo pobjegli? Ne, Jovan verovatno još čeka na granici da mu Krsta i Živa vrata bivole, pre će

biti da su oni tamo u Gojbulji na nekoj mucu, pre nego Jovan.”

Pa ipak, za svaki slučaj Mijajlo nije sedeo skrštenih ruku. Obavestio je Mitketa i Janka, koji su tek stigli iz Svarča svojim kućama, da dođu do njega i to odmah. A kada su došli, reče im da sa Vukadinom krenu prema Prepolcu, da vide šta je to sa Jovanom. ”Pretražite celu granicu, prevrnite svaki kamen, istražite svaki grm. Ako se bilo šta desilo, to se tu moralo dogoditi. Jovan nije išao na Kosovo. Poznajem ja svoga sina. Pođite i uradite šta sam vam rekao.” Tada se umeša Mitra u razgovor ”Sa Jovanom nije nešto u redu. Njemu se moralo nešto teško dogoditi, ali me više čudi, što o tome ništa ne javljaju moja braća Krsta i Živa, oni bi ga i mrtvog dovukli do sada, ne daj bože, da se i to desilo.”

Zabrinutost u kući dostiže svoj vrhunac. Za to vreme Jovan je na Kosovu smišljeno radio posao zbog kojeg se tamo našao. Želeo je što pre da uzme dukate i vrati se u Toplicu, a da pri tom ne bude zapažen od Turaka. Cilj svog dolaska u Gojbulje i Miroče nije objasnio ni Krsti ni Živi. Ustvari niko u Gojbuljama nije ni znao da je Jovan noću odlazio u Miroče, i da se zorom vraćao u Gojbulje. Oni su videli da ide nekuda, ali gde nikome nije bilo jasno. Međutim, Jovan je već prve noći naišao na veliki problem. Dukate nije našao na mestu gde ih je navodno Đurđa ostavila. Pokušao je u drugoj i trećoj noći ali su svi ti pokušaji bili bezuspešni. Tragao je i zavirivao u svaki ćošak, čvrsto uveren da je Đurđa i sama zaboravila gde ih je ostavila, sve dok se četvrte noći nije odlučio da prekopa određena mesta u kući.

”Moram pronaći te proklete dukate,” govorio je Jovan u sebi, ”bez njih nemam kuda od Đurđe u Toplicu.” Zamračio je ponovo prozore i upalio gasarče, pod čijom je škripljavom svetlošću, zaboravljenom starom satarom, jedinim alatom koji se našao posle seobe u kući, otpočeo da prekopava zemljani pod. Radio je prvo na mestima gde mu se činilo da ih mogla Đurđa ostaviti i sve tako dok nije stigao do onjišta. Počeo je da razgrće pepeo. U jednom trenutku zapazio je pukotinu u zidu, pogleda u nju i gle čuda! Ispod kamena stajala je kesa sa toliko traženim zlatom.

Veseo i raspoložen što je najzad dobro obavio posao, Jovan je dragocenu kesu pripasao za pojas i krenu za Gojbulje. Uvukao se neopaženo u svoju sobu i prilegao da malo odmori. Ustao je ujutru na vreme i već je bio sa Krstom, Živom i ostalim ukućanima, koji su odmah zapazili na njemu velike promene. Očigledno je bio zadovoljan, ali i puno iscrpljen.

”Moram večeras da krenem za Toplicu,” reče Jovan svojim rođacima,

”dosta je bilo sedenja.”

”Ne, nećeš ići dok se malo ne odmoriš i ne ispavaš,” odgovoriše mu Krsta i Živa, ”znamo da bi trebalo da budeš što pre među svojim, da više ne brinu, ali kud je bilo sve neka čekaju još dan-dva.”

Jovanu to nije trebalo mnogo ponavljati, jer je i sam goreo od želje da ode još jednom do Miroča i obiđe Miročko groblje, da se oprostí od svojih predaka. Da još koji put baci pogled na obližnja brda, na magličasto rumene padine rasejale po plavetnilu Kosovske ravnice, na kojima su sve do skora napasali svoja stada. S druge strane Krsti i Živi, bilo je stalo da se Jovan odmori od napora na poslu za koji nisu znali. Nisu nikako mogli da odgonetnu šta je on to radio, a tome ih je vukla radoznalost i čuđenje zašto se pune četiri noći izlagao velikom riziku.

Uveče su Jovan i Krsta bili u Miroču. Prolazeći pored kuće, Jovan je svratio i poljubio kućni prag a potom se uputi uzanim putićem ka groblju. Stigavši na groblje, Jovan je dugo nepomično stajao pored grobova svojih starih dedova. ”Počivajte mirno, mi odlazimo, ali vas nećemo zaboraviti,” izgovori najzad nekoliko oprostajnih reči. Podiže pogled, osvrnuo se oko sebe, ponovo se pogledom vrati na grobove starih, sagnu se i poljubi zemlju koja ih pokriva i najzad pođe sa Krstom za Gojbulje. Pun mesec je te noći sijao sjanije nego ikada ranije otkrivajući pred njima prelepe predele Kosova.

KAKO SU UBILI JOVANA IZ ZASEDE

Sledeće noći Jovan je bio spreman da krene na put. Znalo se koliko su prilike bile opasne. Kad se smrači progovore sva zla neslućenom snagom i ne retko sačma zaluta i završi svoj put u prozorima srpskih kuća ili u glavama srpskog življa. Ako neko i nije ubijen, onda su Turci pljačkali i progonili ove jadne ljude. Zato je Živa još u toku dana obavestio Zejniliya i Malićija o Jovanovom polasku za Toplicu, pa su i oni već u prvi suton bili tu u Gojbuljama, kako bi zajedno sa Krstom i Živom ispratili Jovana do granice na Prepolcu.

Pre polaska iz Gojbulje svima se činilo da na tom putu neće biti nikakvih teškoća i da u toku putovanja mogu biti sasvim sigurni. Jovana niko nije video za vreme boravka na Kosovu, a najmanje Turci od kojih se ustvari jedino strepelo.

Ali ta noć koju je Jovan odabrao za svoj povratak u Toplicu, skrivala je veliku tajnu u vezi s onim što će se dogoditi već u zoru. Ako nisu videli Jovana, onda su videli njegove isto toliko poznate bivole od kojih se Jovan nikada nije odvajao. I to je bilo dovoljno da zaključe da je i Jovan tu negde na Kosovu.

Ljudi Age Karan Begovi, besnog što mu je Mijajlo umakao, prolazeći kroz Gojbulje primetili su u Krstinom i Živinom dvorištu bivolsku zapregu i o tome obavestili Agu Karan Bega u Vučitrnu. Lukavi Turčin, kome nikada ništa nije moglo promaći već u tom trenutku počeo je da piruje što ima žrtvu u svojim rukama. "Pazite vi samo na bivole kuda će sa njima. Ne tražite Jovana, pojaviće se on sam," govorio je Karan Beg svojim zločincima "i nikako ne ispuštajte iz vida gde će se krenuti sa bivolima."

Aga se u svojoj proceni nije prevario. Dok se Jovan krio od sveta, Agini ljudi su svu svoju pažnju posvetili bivolima a na to niko od naših ljudi nije skretao pažnju niti je izazivalo sumnju.

U trenutku polaska iz Gojbulja, Turci su obavestili Karan Bega da se i Jovan pojavio. Dok je jedna grupa Turaka pratila u kom se pravcu kreće Jovan sa svojom malom pratnjom, druga se u Vučitrnu dogovarala sa Karan Begom šta da se učini sa njim. "Da ga ubijete,"

reče Aga Karan Beg svojim ljudima ”i to onda, kada kaurin pomisli da se izvukao ispod moje ruke. Ubijte ga negde na samoj granici, pre nego što zakorači preko Prepolca. Ja moram održati svoju reč datu Mijajlu, a da ne bi bilo neprijatnog iznenađenja, sa vama će poći i moji sinovi. A sada na posao i budite obazrivi da vas neko ne prepozna i ne nasluti kuda idete.”

Ne sluteći šta im se sve priprema, Jovan, Krsta, Živa, Zejnili i Malići, ma koliko se trudili da na putu otkriju bar nešto sumnjivo, nisu mogli da osete ni da ih neko prati niti da neko motri na njih. Utoliko su bili sigurniji da će se sve lepo završiti i njihovi razgovori uglavnom su se svodili na to kada će se ponovo videti ili šta će reći Mijajlo kada se Jovan bude vratio u Toplicu.

U takvom raspoloženju negde pred zoru našli su se na Prepolcu, tačno kraj kamena međaša koji označava da je granica tu. Odatle je bilo potrebno napraviti samo nekoliko koraka pa da se nađu van svih opasnosti. Stadoše da se pozdrave i oprostite. Još nisu izgovorili ni jednu reč kad se prolomi pucanj. Prvo jedan pa drugi pucanj, zatim treći. Jovan pade kao pokošen. Sačma iz puščanih cevi unakazi mu lice i pocepa grudi. Slika jezivog događaja bila je strašna i neverovatna i po načinu kako je izvršen zločin i kojom brzinom se desio. Mučki, bezdušno i lukavo pripremljeno ubistvo u trenutku kada se čovek tome mogao najmanje nadati i kada se verovalo da je daleko od oka i domašaja neprijatelja, bilo je najveće neprijatno iznenađenje, ne samo za Jovanovu pratnju već i za sve ostale za koje je Jovan nešto značio.

Zapanjeni ovakvim obrtom i iznenadnim turskim napadom, Krsta, Malići i Zejnili, Živa, ispred čijih je očiju ležalo Jovanovo mrtvo telo u lokvi krvi, uspeali su da među zločincima prepoznaju i dvojicu sinova Age Karan Bega. Oni se posle ispaljenih hitaca kao zverovi dadoše u panično bekstvo, nadajući se da će tako ostate neopaženi.

Jovanovim prijateljima je u tom trenutku bilo mnogo teže što nisu uspeali da sačuvaju svojeg rođaka i druga nego sve ostalo. Bilo im je teško što je pored njih pao čovek kojeg su voleli, koji izgubi život u svojoj 37 godini.

Suočeni sa grubom i brutalnom smrću čoveka kojeg su krasile mnoge divne osobine i toplo srce, Krsta, Živa, Malići i Zejnili uzeše Jovanovo telo i na rukama ga prenesoše do kamena graničnika na teritoriji Toplice, tu odmah pored zamišljene linije koja deli staru od nove postojbine. Sa suzama u očima, stajali su nemo iznad njega i mislili kako će da obaveste Mijajla, kako i gde da nastave put, šta da kažu kada se

suoče sa Đurđom, Mitrom i decom.

U takvim svojim razmišljanjima nisu ni primetili da je osvanulo blede jutro. Ranu tišinu rikom su remetila samo dva bivola upregnuta u jaram. Kao da su svojim životinjskim instinktom naslućivali šta se dogodilo gospodaru, sa kojim su godinama krstarili dalekim putevima Kosova i Stare Srbije.

I dok su se prvi zraci jutarnjeg sunca prostirali po proplancima Prepolca i obasjavali već ukočeno Jovanovo telo, među retkim prolaznicima na Prepolcu pojaviše se Vukadin, Janko i Mitke. Tako težak susret sa Jovanom nisu očekivali, ali je ipak na njihovu nesreću do toga došlo. Uzbuđeni događajem i pričom kako se sve to iznenadno dogodilo, blede kao sivo jutro, niko od njih nije reči progovorio. Čutili su i stajali kao okamenjeni.

Tu mučnu scenu prekinuše Zejnili i Malići "Prenesite Mijajlu da ćemo osvetiti Jovana. Ubićemo Karan Bega, sve živo što ima uništićemo, a ako to ne uradimo nećemo se zvati svojim imenima. Verujte nam, jer datu besu nikada nismo izneverili. Ne, nećete mu vi to preneti, poći ćemo i mi sa vama, mi ćemo reći sami Mijajlu, on će nam verovati. Biće mu lakše da preživi bol u nadi da će mu sin biti osvećen. Nećemo se vraćati u svoje selo Zalužje, dok ne sahranimo našeg prijatelja Jovana, pa ma gde bila sahrana."

Nikome nije padalo na pamet da pokuša da nagovori da se ova dva Šiptara vrata kućama. Svi zajedno pođoše niz strmine Prepolca prema Kuršumlijskoj banji. Svako od njih preživljavao je Jovanovu smrt na svoj način i nikome se nije žurilo da što pre stigne kući. Janko je želeo da što više poštedi obolelu Vasiliju, koja kad bude čula šta se sve zbilo, teško da će preživeti. Vukadin nije mogao na oči Mijajlu a Mitke Stani. Izgleda da se žurilo samo Zejniliju i Malićiju, da se što pre vrata u Zalužje i izvrše dato obećanje, da za jednu Jovanovu glavu skinu više. Janko je bio na granici sloma, koliko zbog toga što je neizmerno voleo Jovana, isto toliko kao i Mitke, ali još više zato što je Vasilija bila pred porođajem, pa se plašio težih posledica. Posebno će svima biti teško kada saznaju Jovanova deca, Mitra, majka Đurđa, kada tuga zameni radosna očekivanja.

Jer, dok su se na Prepolcu i na putu prema Kuršumliji i Pljakovu odvijali dramatični događaji, u Gornjem Svarču vladala je velika užurbanost da se Jovanu priredi što veće i prijatnije iznenađenje. Žurili su da uredi novi dom, da dobije lep izgled i toplinu. Nikome nije padala na pamet neka ovakva nesreća, pa ni Mijajlu koji je bio najbliži sumnjama o nastalim teškoćama, ali ipak ne i na ovakvu koja će ih zauvek

unesrećiti.

Vest o Jovanovoj pogibiji u Gornje Svarče doneo je Filimon, Kostin sin. Njega su Vukadin, Janko i Mitke uputili iste noći iz Pljakova sa nalogom da o svemu ovome nikom ništa ne govori osim Mijajlu. Vest da je Jovan poginuo, prenerazila je ovog neuništivog starca. Bled kao krpa, odmah je uzjahao konja i otišao od kuće u pratnji Filimona. Ovakvim iznenadnim odlaskom bez najave, Mijajlo je sve u kući iznenadio i svima je bilo jasno da se nešto strašno dogodilo. Ali niko nije smeo misliti na ono najstrašnije. Đurđa je po izrazu lica najbolje svhatila da se dogodila velika nesreća, spremila se i pošla pešice prema Pljakovu neposredno po odlasku Mijajla. Ali se već na izlazu iz dvorišta srušila. Deca su jedva uspela da je sa Mitrom i Todom unesu u kuću i polože u krevet.

Stigavši u Pljakovo, Mijajlo je zatekao sve svoje oko Jovanovog odra. Jedino tu nije bilo Vasilije, ležala je u drugoj sobi u nesvesti. Tu su bili Kosta, Stanko, Janko, Mitke, Vukadin i drugi. Krsta i Živa iz Gojbulje, Zejnili i Malići iz Zalužja. Mijajlo je podigao beli čaršav i ugledao unakaženo Jovanovo lice, lice koje ga je ispunjavalo ponosom i srećom. Telo ukočeno, odelo poprskano velikim mrljama krvi. Iako je bilo prohladno vreme, zadah mrtvacu se već osećao. "Nema vremena da se nosi dalje," reče Mijajlo posle dugog ćutanja. "Jovana ćemo sahraniti ovde u Pljakovu, pa ovde su njegovi najbliži. Imaće ko da mu izađe na grob, jer ionako nisam siguran koliko ćemo ostati u Gornjoj Svarči. Ko zna gde ćemo se naći. Nego dajte da ga okupamo. Ti Janko, potrudi se da nabaviš neko dobro odelo, evo para i ne pitaj za cenu. Hoću da sahranim sina dostojno njegovog imena i dobrote. On je to zaslužio. Pođi do Kursumlije, nije daleko, i vraćaj se što pre. Vi žene spremite toplu vodu. Nisam ga nikada kupao pa ni dok je bio dete, a sada ću to učiniti umesto njegove majke. Teško je, ali to se ne može izbeći. To je poslednje što mogu učiniti za njega, a bolje je bilo da on mene kupa i otprati do večne kuće a ne ja njega. Ja starac, koji više nikome ne treba da pokopava takvu mladost u najboljem cvetu."

Mijajlo je bio tvrd čovek i nikada niko nije uspeo da mu vidi suzu u očima. Ovoga puta, ma koliko se trudio nije mogao da se uzdrži a da mu iz očiju ne poteku suze, da zaplače kao dete. Prekorevao je sebe zbog neopreznosti, a još više što osećanja očinske ljubavi nije iskazivao na način kako je osećao. To je bio jedan od onih najsnažnijih trenutaka, kada se čovek oseti potpuno nemoćnim, i kada više ne vlada sobom. U Mijajlu se provali sećanje na prošlo vreme i u njemu je sve odjednom progovorilo što je do tada bilo uspavano ili silom zapretano.

Navirala su sećanja i ređale se slike iz proteklog života. Mijajlo je o njima govorio i ridao nad odrom. Usput su izvirale i druge stvari koje dovode čoveka do očajanja.

Međutim, tek kada je Mijajlo počeo da skida Jovana za kupanje, shvatio je zašto se sve to ovako dogodilo. Ispod prorešetanog odela našao je privezanu kesu dukata za Jovanov pas, onu istu kesu koju je pre polaska za Toplicu dao Đurđi da je drži kod sebe. Tada su i Krsta i Živa saznali zašto je Jovan one četiri noći odlazio iz Gojbulja u Miroče. "Ova prokleta kesa zlata odnela je život mom Jovanu, ona ga je ubila," govorio je Mijajlo Vukadinu i drugim prisutnim, "zbog nje se moj siroti Jovan vraćao na Kosovo, da bi smirio majku. Šta mu je to trebalo, moglo se dobro živeti i bez nje a bilo je i stotinu drugih mogućnosti da se pribavi. On je učinio ono najgore što je mogao i prvi put u životu pogrešio."

U međuvremenu, Janko se vratio iz Kuršumlije sa kupljenim odelom od sukna, koja su se prodavala obično po abadžiskim radnjama. Vasilija se oporavila od prvog udara, ali je u kući i dvorištu vladao pravi metež. Žene su pripremale sve što je potrebno u ovakvim slučajevima, ljudi su sedeli oko odra i prepričavali događaje, a oni vični tesali su hrastove daske i pravili sanduk za mrtvaca. Svi rođaci su bili na okupu, ali iz Gornjeg Svarča od najbližih članova porodice nikoga nije bilo osim Mijajla i Vukadina.

Takav trenutak mogao je samo život da napravi. Dok su se u Pljakovu vršile priprema za pogrebne svečanosti, u Gornjoj Svarči vladala je izuzetno velika napetost i neizvesnost. Šta se to moglo desiti da je Mijajlo tako iznenandno otišao sa Filimonom u Pljakovo? Ko je u pitanju? Jovan, Vukadin, Mitke, Janko ... niko nije mogao da zna, mogao je samo da sluti i to ono najgore. Deca su svakog časa izvirivala i gledala van dvorišta u pravcu odakle bi se neko od njih mogao pojaviti. Đurđa je ležala prikovana za postelju, moleći boga da se njene crne slutnje ne obistine. Ne zna se, da li je bilo teže Mitri ili Todi, koje su sumnjale u sve i nisu verovala ništa. Do njih nisu dopirale vesti, ni dobre ni loše. Sve ih je zbunjivalo i naterivalo im strah u kosti.

Dan je polako izmicao i već se bližilo vreme polaska na Pljakovačko groblje. poslednji obredi su bili završeni i mala povorka je krenula, da bi nešto malo kasnije Jovan bio položen u svoju večnu kuću. Nije bilo velikih oproštajnih govora, ali je oproštaj sa njim obavljen uz najveću žalost obeležen suzama muškaraca i naricanjem žena u crnini.

Možda je tada neko i mislio da će njegove kosti biti prenete onamo

gde se njegova porodica bude stalno nastanila, ali to nije učinjeno. Jovan je ostao da leži sve do današnjeg dana na Pljakovačkom groblju. Najmiliji su mu često izlazili na grob dok se vremenom ta veza nije prekinula. Današnje pa i nešto starije generacije, čak i ne znaju da je Jovan tamo pokopan.

VUKADIN NA KOSOVU

– Epilog priče o Karan Begu –

Sutradan posle Jovanove sahrane Krsta i Živa vratili su se u selo Gojbulje a Zejnili i Malići u Zalužje, sa vestima koje su uzbudile Kosovo a itekako zabrinule Agu Karan Bega. Od kako je Jovan ubijen, Agu je stalno pratila senka starog Mijajla.

Mijajlo, Mitke i Vukadin ostali su još dva-tri dana u Pljakovu, da bi obavili prve posmrtno obrede, a potom su se zajedno sa Kostom uputili u Gornje Svarče.

Njihov povratak bez Jovana za sve ukućane bio je siguran znak da je on izgubljen i niko se nije usuđivao da zapita šta se zbilo sa njim, jer bi ih saznanje o toj istini saseklo. Nešto kasnije stigao je Janko sa Vasilijom. Kuća ispunjena plačom dece i starih, vapaj i očajanje, tuga i bol. Ne pamti se da je u Mijajlovoj kući ikada bilo veće žalosti od ove za Jovanom. Novi dom koji je koliko do juče izgledao kao toplo gnezdo, postao je odjednom pust i prazan. Izgledao je hladan i mračan, prava vučja jama. Nikome se u njemu više nije živelo. Đurđa se osećala najvećim krivcem za smrt svoga sina i svakog je časa očekivala da joj neko to prebaci jer je bila uverena da su kod Jovana pronađeni zlatnici. Mijajlo je ćutao i nije je prekorevao. Pokušavao je da je uteši time, što je uzimao krivicu na sebe da ga je on poslao na Kosovo po sasvim drugom poslu, ali je to malo pomagalo.

Stanje u kući je bilo još teže kada su se rođaci razišli. Svi su ćutali, nisu uzajamno razgovaralo, pa čak ni deca između sebe.

Vukadin je tih dana nestao iz porodice, prosto je isčezao nekud ne obaveštavajući nikoga gde odlazi. Očekivali su ga nekoliko dana, pa kada ga nije bilo organizovaše potragu za njim. Tražili su ga u Resincu kod Mitketa i Stane, u Kastratu kod Koste, u Pljakovu kod Janka i Vasilije, ali ni traga o njemu i to je bio novi udar za celu porodicu.

U međuvremenu u Svarču su se pojavili Zejnili i Malići. Njihov dolazak uneo je strah u kuću za Vukadinov život, tim više što njihov dolazak niko nije očekivao, bez obzira koliko se na njih računalo kao

na izuzetno dobre prijatelje. Mijajlo već dva dana nije bio kod kuće, pa su ukućani u uslovima pod kojima su živeli posumnjali i u njih da rade nešto iza leđa. Na pitanje odkuda oni u Gornjoj Svarči nikom nisu odgovarali, čekali su da se vrati Mijajlo. A kada su se pogledali u oči bili su kratki:

”Nismo imali mira gazda Mijajlo dok nismo izvršili zadatak. Ubili smo jednog Age Karan Begovog sina i došli smo da ti to kažemo. Time smo samo delimično osvetili Jovana, uskoro ćemo učiniti nešto više. A sada idemo u naše Zalužje, ali sa tugom jer smo čuli da nema Vukadina. Računaj na nas i doviđenja.”

Malićija i Zejnilija niko nije mogao da zadrži više u Gornjem Svarču, pa ni Mijajlova molba, kojeg su inače oni uvek slušali. Rastanak sa njima bio je takav da ni sam Mijajlo nije mogao da zaključi koliko su tačne vesti koje su doneli. Po ko zna koliko puta je Mijajlo merio svaku njihovu izgovorenu reč i nikako nije mogao da odgonetne kakva je to sila koja ovu dvojicu Arnautina tera u veliki rizik. Šta je to njih toliko vezivalo za Jovana da se posle njegove smrti i sami izlažu velikim opasnostima, koja ne preti samo njima već i njihovim porodicama.

Što se tiče Vukadinovog nestanka kojeg nije bilo kod kuće više od desetak dana, svi su poverovali posle dugog traganja da ga je zahvatila ona ista ”bolest” skitnje i verskih propovedi i da ga je to odvelo ko zna u koji kraj. Malo kome je padalo na pamet da je on mogao da se vrati na Kosovo u nameri da se osveti Aga Karan Begu. Da mu vrati sve dugove ne samo zbog Jovanovog ubistva, već i za sva ponižavanja Mijajla i porodice, a što ga je godinama mučilo.

Njegova mirna i tiha priroda probuđena i narasla u snagu diva nije mu dala da u samoći i ćutnji očajava. Čvrsto rešen da se osveti, Vukadin je tih dana obilazio sela Miroče, Gojbulje i Zalužje, očekivajući da uhvati vezu sa Zejnilijem i Malićijem. Oni nisu bili tu, pa se skrivao se u polju, a uveče kucao na vrata, sve dok ih jednom prilikom nije našao. Bio je ne malo iznenađen kada su mu ova dvojica rekli da se vraćaju iz Toplice i da su bili sa Mijajlom u Gornjoj Svarči. Rekoše mu da se za njim traga po celoj Toplici i da u kući vlada velika zabrinutost povodom njegovog iznenadnog nestanka.

Pošto su Zejnili i Malići saznali od Vukadina zašto je došao na Kosovo, nisu oklevali a ni mnogo zapitkivali, već su pristupili pripremama da na najlakši način obave posao do kraja, ali bez Vukadinovog učešća. ”Ti Vukadine sedećeš ovde kod naše kuće i čekaćeš dok se mi ne vratimo.” rekoše oni i nestadoše. Nemajući kuda, Vukadin je pristao da čeka iako mu nije bilo pravo. Prošla je jedna noć, druga, a kad čovek

čeka u neizvesnosti i u strahu da se njegova namera na neki način ne otkrije, onda je to jako teško.

Olakšanje je aestalo treće noći. Pred Vukadinom su bili Malići i Zejnili sa dvojicom zarobljenih Karanbegovih sinova i ispričaše priču kako su uhvatili ova dva Turčina. "Znali smo," rekoše oni, "da je Aga Karan Beg nemoćan i bolestan prikovan za postelju, a da su njegova dva sina duže odsutna iz Vučitrna. Kod kuće su bile samo njihove žene koje nikuda ne izlaze pa makar šta se desilo napolju, kao i druga dva sina. Imajući to u vidu, zapalili smo kamaru slame i čekali ispod vajata nedaleko od paljevine da se ova dvojica pojave. A kada su nam bili na domak lako smo ih onesposobili. Prigušili smo ih da ne galame a potom vezali i povelili sa ovamo. Sada im ti Vukadine sudi."

"Vi ste ubice," reče Vukadin Turcima, "uzeli ste glavu mom bratu Jovanu, zato ćemo vam vratiti istom merom. Olakšaćemo Karan Begu da ne traga za vama, visićete nedaleko od vaše kuće o onom stoletnom hrastu pod kojim se stari Aga najradije odmarao. Tamo gde je gledao i slušao žubore reke Sitnice. Odatle ćete i vi pre nego što vam omča prekine život videti poslednji put vaš Beli Vučitrn, vašu kulu i odsjaje plamena zapaljene slame. Tu će vas lako pronaći. To mesto, kao nijedno drugo obasjano je svetlošću meseca, vašeg simbola iza kojeg ste se u svojim zločinima zaklanjali."

Samo sat, dva kasnije Vukadin je zajedno sa dvojicom Šiptarskih prijatelja Malićijem i Zejnilijem izvršio volju koja ga je tako neodoljivo vukla na Kosovo da osveti brata.

Rastajući se od Zejnilija i Malićija posle izvršene osvete, Vukadin je u znak pažnje i zahvalnosti pokušao da ovoj dvojici Albanaca stavi u ruku po koji dukat. Ali se odmah uverio da je u tome grdno pogrešio. "Mi jesmo velika sirotinja," rekoše Šiptari, "ali mi za pare ne ubijamo. Sve što smo uradili, učinili smo mirne savesti da održimo dato obećanje našem velikom prijatelju Jovanu na čijem smo izdisaju bili prisutni. To što ubismo Agine sinove je samo početak obračuna sa Karan-begom. Ako ga prirodna smrt uskoro ne odnese ubićemo i njega i to vrlo brzo."

Vukadinov rastanak sa ova dva Arnautina bio je više nego srdačan. Zagrljaj, poljupci i stisak ruku, i time je ona mala nesmotrenost oko ponude dukata na neki način bila izbrisana.

Izmoren i neispavan, do zla boga prljav, Vukadin je stigao kući u Gornje Svarče u trenutku kada je uznemirenost ukućana dostigla vrhunac. To Vukadinovom oku nije moglo da promakne i zato nije čekao na bilo kakvo pitanje, već pri prvom susretu sa Mijajlom reče "Sa Aga Karan Begom rasčišćeni su svi računi. Sada nikom više niko

ništa ne duguje. Oni su nas decenijama kinjili i ubili našeg Jovana. To svoje izivljvanja nad nama platili su visokom cenom. Ubismo tri njegova tri sina, a neće biti nikakvo iznenađenje ako u sledećih nekoliko dana budu ubijeni i ostali, pa i sam Aga Karan Beg.”

Mijajlo je prenerazila ova vest i sa nevericom je gledao pravo u Vukadinove oči, kojega do tada ovakvog nije poznavao. ”Jeste, otac, sve je tačno što ti rekoh. To istina nije u mojoj prirodi, ali neka sila u meni bila je jača od mog razuma. Ona me je naterala da to učinim. Savest mi je mirna, srce puno. To mi omogućava da lakše podnesem bol koji osećam prema bratu.” reče Vukadin.

Nakon nekoliko nedelja, preko ljudi koji su u sve većem broju bežali sa Kosova i doseljevali se u Toplicu čule su se mnoge priče o tajanstvenim nestancima Aginih sinova. Najzad stiže i vest da je Aga Karan Beg precrkao od tuge.

SEOBA IZ GORNJE SVARČE U RESINAC

Jovanovom smrću, lanac nedaća, briga i posledica u Mijajlovoj porodici je, ustvari, tek otpočeo. Neke od tih su već opisane, ali nije suviše naglasiti da je čežnja za starim zavičajem sve više razarala dušu svih čeljadi. Niko ih nije mogao ubediti da je posledica smrti njihovog Jovana baš selidba u Gornje Svarče. To su bili veliki razlozi da svoje lepe utiske o ovom mestu pri dolasku u osnovi izmene, pa da ga čak namrznu.

Međutim, ma koliko se svi do jednog trudili da uguše ta svoja osećanja ona su ipak bila tu, pritiskala ih i morila. U njima je ostajala nada i verovanje da će i to jednog dana proći kao i mnoge druge teže prilike u prošlosti. Nadali su se verovatno u bolje dane, sve dok nisu osetili na svojoj koži jedno veliko zlo koje ih je nateralo da žive gotovo istim životom kojim su živeli na Kosovu pod Turcima. Bili su zatvoreni u kući, bez slobode kretanja, u strahu da ne budu osramoćeni. Radilo se naime o jednoj grupici obesnih mladića iz porodice Vadivuković (današnjih Simovića) iz Gornjeg Svarča, po zlu poznatih ne samo u bližoj već i široj okoline. Oni su na najgori način silovali žene i mlade devojke a da im se pri tom nikada ništa nije neugodno desilo. Oni su tu svoju surovost gotovo svakodnevno potvrđivali bahatim ponašanjem u napadima na nove žrtve.

Po dolasku Mijajlove porodice u ovo selo, na njihovoj meti i udaru našle su se mlada udovica Mitra, lepa i stasita Vukadinova Toda, devojke Milka i Mara, a ništa manje Vasilija, Stana i Gvozda, koje su zbog toga izbegavale da dolaze u svoj dom.

Da ne bi došlo do onoga što niko nije želeo, ženska čeljad naše porodice bila je osuđena da živi zatvorena u kući i da ne ide dalje od svojeg dvorišta.

Mijajlo nije želeo da vodi borbu sličnu onoj na Kosovu sa Turcima, jer se ovde ipak radilo o mladićima iz dobrih srpskih porodica. Nisu ih mogli obuzdati, pa je svestan neumoljivih činjenica, potražio drugo rešenje. Učinilo mu se, i u tome se nije prevario, da je najbolje da što pre pobegne iz Gornjeg Svarča u neko drugo mesto. To bi bio put

da se zaštititi od moguće sramote, koja mu istina još nije bila naneta. Mogao je Mijajlo da prihvati i neki drugi način, da se bori, ali je to nagoveštavalo nesagledive i velike posledice. Palo bi sigurno nekoliko glava, sukobi bi se nastavili i ko zna kada bi se okončali i na čiju štetu.

U potrazi za zemljom Mijajlo nije dugo lutao. Mitke mu je preporučio jedno slobodno imanje u Resincu, istina znatno manje od onoga u Gornjoj Svarči. Bilo je ipak dovoljno veliko da se sa jednom porodicom kao što je bila njegova može naseliti i da od dobijenih prihoda dobro žive.

Jedina nezgoda bila je u tome što se vlasnik imanja, Turčin po poreklu, već odselio a u tom trenutku nije se znalo ko ga u njegovoj odsutnosti zamenjuje. Dok se taj podatak nije saznao, Mijajlo je obišao ceo posed i utvrdio da će nakon razrade imanje biti dobro, mada je prvi utisak odavao lošu sliku. Imanje je zaraslo u korov, a svuda je bila ledina i trnje, a malo ziratne i obradive zemlje. Očigledno je imanje bilo zapušteno i godinama van svačije pažnje.

Ustvari, Mijajlo je zbog takve zapuštenosti zemlje i mogao da ga kupi za samo 11 dukata od popa Dimitrija. To je bio kondželjski paroh kojeg je Turčin ovlastio da za njegov račun i u njegovo ime može prodati po ceni koju bude postigao.

Odmah posle kupovine imanja u Resincu, Mijajlo je prodao onih 40 hektara u Gornjoj Svarči za deset dukata niže nego što ga je pre nekoliko godina platio, iako je to imanje u trenutku prodaje imalo veću vrednost jer je već bilo razrađeno i veoma dobro uređeno. Pa ipak, gubitaka nije bilo jer je po njegovoj oceni vrednost kupljenog imanja u Resincu bila znatno veća od cene po kojoj je plaćeno. Time se ne samo dopunila razlika, već je nešto i više dobijeno.

Sve se to dešavalo 1886. godine, godinu dana od seobe sa Kosova u Toplicu. Iste godine su se preselili u Resinc. Mijajlo je tada imao već 87 godina. Đurđa je bila stara 75, Vukadin 40, njegova žena Toda isto toliko, Mitra 38, Mara 17, Milka 14, Mina 12 i Milan 10 godina.

Ukupna površina kupljene zemlje u Resincu iznosila je 20 hektara i bilo je podeljeno u 5 parcela različite veličine.

Najveća parcela bila je ona više seoskog puta, koja se proteže zapadno od sela prema Drenjaku. Ona se prostirala na šest hektara a graničila se sa imanjima: severno sa imanjem Vuksana Obradovića, a južno Marjana Maksimovića. Velika pogodnost bilo je to što se taj posed nalazio na samo dve stotina metara udaljenosti od kuće.

Druga po veličina parcela zvana "Šumarica" zahvatala je 4 hektara, računajući i livadu u podnožju brdašca koje je delilo njivu oranicu

i ovaj pašnjak. Posed je polazio od same seoske reke a završavao se kod kolskog puta koji vodi iz Srednje Male za Belogoš i dalje ka Jastrepcu. Udaljenost od kuće iznosila je nekih četiri, pet stotina metara. Sa severne strane bilo je imanje Nikića Orlovića, a na južnoj Sibina Simovića.

Nešto manja parcela od 3 hektara, zvana "Kaljavi starac", bila je na brdu istočno od sela. Graničila se sa njivom Milete Obradovića, s jedne strane a s druge sa jednim vlasnikom iz sela Merovca. Bila je udaljena oko hiljadu i i petstotina metara.

Sledeća parcela na površini od dva hektara nalazila se severno od sela prema Merovačkom ataru, između imanja Tone Maksimovića i Milete Obradovića. Bila je udaljena od kuće oko 300 metara.

Ipak najlepší deo imanja predstavljala je površina usred Gornje Male, gde se nalazila i kuća. Veličina ovog dela bila je nešto oko 5 hektara. Bilo je omeđeno imanjima Vuksana Obradovića i Tone Maksimovića, seoskom rekam koja je u to vreme bila dosta bogata vodom, kao i seoskim putem koji vodi iz Male za Veliku Planu. Položaj zemljišta je bio takav da se od kuće prema reci blagim nagibom svo zemljište moglo zalivati vodom iz jaza koji je prolazio kroz dvorište.

Međutim, slika tog dela u vreme kupovine je bila sasvim drugačija. Tu je bio potpuno prazan prostor na kome je bila stara i dotrajala kuća od dva odeljenja. Sa dve strane imala je kamene zidove visine oko 3,5 metara naslonjene na imanje Vuksana Obradovića. Jedna strana bila je od obične čakmare, a istočna strana bila je velika nastrešnica koju je držalo nekoliko hrastovih stubova (to je današnja štala).

Nešto malo južnije stajala je jedna kuća - čakmara veličine otprilike 5x6 metara (samo jedno odeljenje), sa odžakom za kuvanje jela i mešenje hleba. Tu se ručavalo i sastajalo, jer je ona prva zgrada bila samo gostinska kuća i služila je za spavanje.

Pored samog puta bila je jedna velika štala, čiji je jedini kameni zid bio prema putu, dok su ostali bili od čakmare (to je današnja kuća).

Nedaleko od štale nalazili su se samo tragovi razgrađenog obora za sitnu stoku. To je bilo sve što se nalazilo na imanju u Resincu kada se porodica doselila.

Prema kazivanjima starih, svi objekti nisu bili odmah upotrebljivi za useljenje, pa su zato brzo obnavljani i doterivani, već prema potrebama. Za to vreme se živelo u Gornjoj Svarči.

Kako je imanje bilo neuređeno, Mijajlu se nametalo da isplanira šta će se prvo uraditi i kako da se iskoristi na najbolji način sva zemlja. Šta će se upotrebiti za oranice, a šta za livade, vinograde,

voćnjake i bašte. Morao je da misli i na proširenje stambenog prostora i pomoćnih zgrada: koševa za smeštaj kukuruza, ambara za pšenicu, staja za stoku.

Mijajlo nije znao drugačije da živi. Bio je ugledan domaćin i na Kosovu kao i za ono kratko vreme od godinu dana u Svarči. Ali nigde kao ovde nije imao prilike da porodica uredi život prema ličnim potrebama i to onako kako je oduvek želeo. Prionuo je na posao i evo šta je učinio.

PROMENE NA OPUSTELOM IMANJU

Još u prvim danima po doseljenju u Resinac, pored sopstvene radne snage Mijajlo je najmio i radnike za uređenje okućnice. Za nepunu godinu dana ogoleli prostor oko stare kuće bio je razoran i isparcelisan. Tu je zasadio sadnice šljiva i jabuka, a zemlju bliže reci odredio je za bašte, gde je sadili kupus, papriku i ostalo povrće. Odmah do bašte bila je parcela za konoplju, a malo dalje sadio je bostan i dinje. Zasadio je više oraha, koje je izgleda mnogo voleo, a pored reke obe obale bile su zasađene bagremom i vrbom, po nekom topolom i jovom. Leskovine je bilo u izobilju. Naravno nije izostajala i po neka trešnja.

Prokopao je zajedno sa svojim susedima jednu vadu kojom je dovedena voda čak iz merovačkog atara. Taj jaz je prolazio tačno kroz Mijajlovo dvorište, odakle je bilo moguće navodnjavanje najvećeg dela imanja oko kuće. Naravno tu su vodu koristili i drugi seljaci pored čijih imanja je prolazila voda.

Ispod kuće a pored reke iskopao je vodenični jaz dužine 200 - 300 metara. Na njemu je izgradio jednu omanju vodenicu - potočaru, koja ne samo da je namirivala potrebe njegovog domaćinstva već je mlela i za ostale seljake. Tu vodu je koristio i za natapanje okolnih bašti. Brana je postavljena kod današnjeg seoskog mosta na reci u Gornjoj Mali.

Pored zatečenih i opravljenih zgrada, Mijajlo je izgradio novu kuću od 3 odeljenja. Istina zidovi te kuće bili su od kovanica ispunjenih blatom. Ipak sa zidovima okrečenim u belo, kuća je lepo izgledala. Istovremeno je iskopao bunar ispred same kuće. Činilo mu se da je česma na kojoj su do tada vodu zahvatali bila zagađena, jer se na njoj pojila stoka. Zasadio je nekoliko dudova. U donjem dvorištu i danas ima jedan dud iz tog vremena. Na to vreme podseća i jedna velika i razgranata lipa koja se onda nalazila ispred same kuće a današnje štale. Lipa i sad kada se rascveta, njen cvet onda bere gotovo celo selo.

Proširio je i utvrdio obore za stoku. Uvek je imao oveći broj govedi i stado do stotinu ovaca, veći broj svinja, krava muzara i teladi.

Kao dobar poljoprivrednik i znajući koje zemljište šta rađa, Mijajlo je odlučio da zasadi dva vinograda. Jedan je bio u Drenjaku, zapadno od sela, drugi na brdu zvanom "Ramina njiva". Oba ta vinograda su se dugo održala, ustvari do skorašnjih vremena i oni su uvek dobro rađali. Zemlju pored reke zadržao je za livade jer se dobro navodnjavala, pa je uvek bilo trave. Na parceli iznad sela prema Merovačkom ataru zasadio je voćnjak, a deo pored reke bilo je veliko krompirište i konopljište.

Od poljoprivrednih kultura sadio je kukuruz, pšenicu, ječam, raž i ovas. Sadio je naut samo onoliko koliko mu je bilo potrebno za kafu, i suncokret iz kojeg je sam cedio ulje. Zatim je gajio puno pasulja, kao i tikve i bundeve za stočnu hranu.

Njegovo imanje bilo je među prvima obrađeno. Zato je kvalitet proizvoda bio među najboljima. Niko u selu kao on nije imao tako dobre kruške. Naime on je bio vrstan kalemar. Još prilikom raščišćavanja trnja i lugova ostavljao je mlada divlja drveta i na njih je prenosio kaleme. Tako su i mlađi naraštaji posle Mijajlove smrti mogli da kušaju kruške vodenjake, karamane, bazve i druge. Nije se lišavao ni po neke divlje kruške koje je ostavljao u njivama i to iz dva razloga. Zbog hladovine preko leta da bi se radnici odmarali a i zbog njihovih plodova kojih je bilo u izobilju. Od njih je pekao u sopstvenom kazanu izvanrednu kruškovaču prepečenicu.

I sve to Mijajlo je radio sa puno zanosa bez obzira što je bio na kraju svoje osme decenije života. Radio je on sam lično, ali je terao i druge da rade. Kod njega nije moglo da se zabušava i iznalaze razlozi zbog kojih bi se pobeglo od poslova.

Mijajlo je uživao u radu, ali je još više uživao u u bogatom rodu u zlatnoj jeseni, kada se pune bačve grožđem i šljivom, kada se puši kazan ispred kuće i kada se prelivaju ambari i koševi od žita.

SELO RESINAC

Resinac je relativno malo seosko naselje u kojem žive uglavnom stanovnici čiji su se preci krajem 19 veka doseljavali sa Kosova i Sandžaka. Najviše ih je došlo iz Sjenice i Pazara, a samo jedan stanovnik, Miloje Stančić, došao je sa jugoistoka Srbije i tu se nastanio.

Pre dolaska Srba u ovo selo vlasnici zemlje i kuća bili su Turci. Po jednom od njih, Resinu, i samo selo je dobilo svoje danšanje ime Resinac.

Resinac se nalazi na putu koji vodi od glavnog Topličkog puta, iz Male Plane za Veliku Planu i Jastrebac. Selo je udaljeno od Prokuplja 13 kilometara, od reke Toplice 5 km, od Kuršumlije 27, i od Blaca oko 20 km, ako se ide glavnim putem preko Beloljina. Inače je prečicom, preko sela Prekopuca i Draguške ta udaljenost gotovo dvostruko manja. Južne padine Jastrepca nisu dalje od 6-7 km a isto toliko i severna strana planine Vidovače.

Takav položaj sela pogodio je njegovim novim naseljenicima. U ekonomskom smislu mogli su da biraju centre gde će unovčiti svoje proizvode, u odbranbenom, lako su mogli da se povuku u planine koje okružuju celu kotlinu Toplice: Jastrebac, Kopaonik, Vidovača, Pasjača ...

Međutim selo Resinac ni tada pa ni mnogo kasnije nije se razvijalo planski. Kuće su nicalle uglavnom bez reda po brežuljcima oko seoske reke čiji je izvor na Jastrepca a utoka u Toplici. Okružene blagim proplancima i bogatim pašnjacima iznad kojih se uzdižu visoki planinski vrhovi, kuće u selu su pripadale trima malama. To su bile Donja Mala, Srednja Mala i Gornja Mala. Ipak je selo imalo svoju celinu.

Verovatno je, da se slika ovog mesta često menjala u surovim obračunima između napadača i mirnog srpskog življa. Prema nalazima u arheološkim iskopinama tu su Srbi odvajkada živeli, većito osuđeni na otpor u kojem su po pravilu kao slabiji sagorevali u vatri jačeg, ali sa žilavom voljom da se održe.

Pod dubokim naslagama zemlje širom Toplice, u čemu nije izuzetak ni okolina Resinca, nađeni su mnogi ostaci starih zidina, naselja i

predmeta još iz Rimskog doba. Te naseobine su stradale u strašnim požarima nemirnih vremena, iz kojih su ljudi bežeći jedva spašavali svoje živote. Na to mesto se nikada više nisu vraćali. Dolazili su drugi i podizali svoja naselja, koja su isto tako u vihorima ratova i sama nestajala.

Po svemu sudeći, poslednji stanovnici ovog sela u trenutku doseljavanja srpskih porodica bili su samo Turci a ne i Albanci, kojih je do tada bilo više od 50.000 u Toplici. Na mestima doseljavanja videli su se mnogi tragovi trošnih kobilica i primitivno izgrađenih obora za sitnu stoku, što ukazuje da su se nekoliko bogatih turskih porodica pored zemljoradnje bavili i stočarstvom. Na mestima gde su se videli ovi tragovi bila su dobro organizovana pojila za stoku iz reke bogate vodom i debelom ladovinom kao plandišta. Obale reke su obilovale gustim rastinjem i bogatom vegetacijom. Uglavnom je tu rasla leskovina, vrba i topola, jovina i bagrem.

U selu su postojala i dva turska groblja u kojima su sahranjivani umrli. Jedno je bilo kod današnje seoske škole i drugo na imanju Mijajlovića, iznad Vojine kuće - prema Drenjaku. Na tri-četiri kilometara udaljenosti svojom visinom isticala se i jedna džamija (Krnja Džamija o kojoj postoji i jedna legenda), tačno na raskrsnici u Maloj Plani gde se odvaja put za Veliku Planu, na devetom kilometru od Prokuplja.

Tako je izgledalo selo Resinac 1880. godine kada su počele u njega da pristižu prve srpske porodice iz mnogih krajeva tražeći nova i mirna podneblja za opstanak. Njihovim naseljavanjem, selo je ustvari počelo da dobija svoj današnji izgled. Veruje se da je selo baš tada dobilo naziv koji i danas nosi i sigurno se može tvrditi da selo Resinac među svojim današnjim stanovništvom nema porodice čiji su preci tu živeli pre 1880 godine.

Resinac se u to vreme nije razlikovao ni po čemu od ostalih Topličkih sela, bar za Mijajlovu porodicu, sem po tome što je u njemu već tada bila nastanjena bliska rodbina i veliki broj prijateljskih porodica. Pomenimo samo neke:

Mitke i Stana sa svojom porodicom, Mitketova braća, Cvetko, Maksim i drugi, rodom iz Sudimlja, po čemu su nazvani "Sudimcima" (to su današnje porodice Kostića i Maksimovića). Antonija i Janićije iz sela Batota sa Kosova, nazvani u Resincu "Batačanima" (današnje porodice Antonijevića i Janićijevića), zatim Porodice Obradovića i Lepojevića doseljene iz okoline Peći, ovde u selu nazivani "Pećancima". Orlovići su se doselili iz Sjenice, pa su nazivani Sjeničanima, a Balovići iz Pazara, nazivani su "Pazarcima". Miloje Stančić došao je sa jugo-

istoka Srbije. Kao zidar lutao je po ovom kraju, zatekao se u Resincu i tu ostao kao jedini stanovnik nazvan "Šopom". Dalje slede i mnoge druge porodice sa Kosova i Sandžaka kao npr. Mirkovići, Dimitrijevići, Milanovići, Savići, Zdravkovići, Nikolići, Nedeljkovići, Radosavljevići, Dorđevići, Ćirkovići.

Ovakva sredina na koju je naišao (ili je ubrzo takva postala kada su se doselile još neke porodice), pomogla je Mijajlu da se brzo snađe u novom domu i da zaboravi mnoge tegobe koje doživeše za godinu dana života u Gornjoj Svarči.

Najveći broj ovih porodica je međusobno rodbinski povezan. Među nekima je postojalo dugo prijateljstvo i drugovanje, što je bilo veoma važno da se u novom kraju otpočne novi život.

Kao što se vidi, među ovim porodicama bilo je i takvih koje su se međusobno malo poznavale. Ali to nije smetalo da se i one uklope u život koji je počeo da teče u ovom selu. Sve su se porodice vrlo brzo međusobno zbližile, jer su zaista imale mnogo toga zajedničkog. Pod raznim osvajačima i silama bile su u istim nevoljama, i to ih je ujedinjavalo i stvaralo istorodne poglede na vreme u kojem su živeli. Pred njima se nazirale sloboda, koja je u njihovoj borbi za opstanak imala najveću vrednost. Sve te porodice su preživele surovo vreme, probdele mnoge noći bez sna i imale nemirna buđenja. Ali ni jedna ni u najtežim prilikama nije gubila nadu i u svima njima živelo je dostojanstvo i ponos.

Napuštanjem stare postojbine i zavičajnih mesta sve te porodice su sa sobom ponele i svoje stare običaje, koji posebno svedoče o njihovoj burnoj prošlosti, o načinu života, navikama i naravima, verovanjima. Zahvaljujući tim običajima oni su održali svoj identitet, srpstvo, veru i sećanje na predake. Uz njih su živeli od rođenja pa sve do smrti, a zahvaljujući njima prolazili su mnoge životne zamke. To su između ostalog bile Uskršnja Slava i Božićni praznici, krsno ime - slava, litije i mnogo toga, o čemu slede posebni opisi.

Oslobođeni straha posle toliko vekova, po prvi put na sopstvenoj zemlji, doseljenici iz krajeva u kojima su jedva opstajali, davali su sebi ovde puno oduška pa se ponekad u tome i preterivalo. Čini se da je sve što je u njima do tada bilo ugušivano sada eksplodiralo.

Sva ta slavlja bila su jedan dobro uhodani red koji se strogo poštovao. Pri tome nikada se nije ozbiljno razmišljalo da li treba nešto od toga odbaciti kao nepotrebno.

Međutim, ako su se oslobodili straha od Turaka i ostalih raznih neprijatelja, nisu se oslobodili sveta mistike i praznoverja. Verovali

su više u crkvu i popove nego lekarima i malobrojnim učiteljima. Verovalo se u zagrobni život, veštice, vampire i vukodlake i u sve ono što je ljudska mašta mogla da smisli: đavole, babe gatare, vile i nestvarne duhove.

To su bile njihove velike zablude, ali to je bilo takvo vreme pa ih je to zajedničko verovanje ustvari zbližavalo i na neki način ujedinjavalo u svakodnevnoj borbi za opstanak. Ta zajednička vera i druge zajedničke crte su ih povezivale pa su čak i pozitivno uticale na buđenje unutarnjih nagona za nova napregnuća.

Pa ipak čini se, da su sve te ljude po dolasku u selo Resinac, kao i sve one druge nastanjene u selima širom Toplice, prožimala više iznad svega osećanje duboko usađenog patriotizma i borbenih tradicija. To osećanje su odvajkada gajili i prenosili na svoje potomke, kao nešto što je bilo sastavni deo njihovog života i onda kada su bili bezvoljni i umorni i onda kada su bili uplašeni.

Sva ta osećanja i verovanja prenošena su usmenim kazivanjima na manjim ili većim poselima, slavljinama, pomenima, ne samo u tu u selu već i šire.

Selo Resinac se nalazi u ataru između sela: Mala Plana, Drenovac, Bresničić, Končić, Prekopuce, Merovac, Mršelj, Belogoš, Pašinac, Donja Rečica, Bulatovac, Potočić i Drenovac. Razumljivo je da su se sa svojim susedima najviše i družili i razgovarali. Jedni drugima su se hvalili na svoj novi položaj u novom zavičaju, žalili se na nevolje ako ih je bilo, podsećali na uspomene iz svoje prošlosti i staru postojbinu, zajedno slavili uspehe i zajedno se spremali za konačnu borbu za oslobođenje Toplice od Turaka. Međutim veze su postojale i sa ostalim selima, dalje od ovog atara: sa Velikom Planom, Bresnicom, Zdravinjem, Krnjigradom, Gornjom Rečicom.

U to vreme vladala je dinastija Obrenović. Ali seljake, i pored toga što su mnogi pripadali partiji naprednjaka, politika je malo zanimala. Obuzeti svojim domaćim poslovima gledali su da što više unaprede svoja gazdinstva i da lepo prožive. Jedino ih je morila briga kada će iz Toplice biti isterani poslednji ostaci turskih porodica. Pod brigama šta će biti sutra, uglavnom su mislili na potpuno oslobođenje iako su slobodu već delimično stekli.

Ustvari to kratko vreme od doseljenja u Toplicu za njih je bilo vreme prilagođavanja pod novim podnebljem. To je bilo i vreme kada su se stvarali uglavnom dobri susedski odnosi. Sve što je bilo vezano za politiku bio je izbor kmetova, njihova promena i zamena kmetovskih štapova. Naravno, nikada ih nije napuštala spremnost da brane svoju

domovinu, da je održe da u nekom ognju ne sagori, kao što su to pokazali ratovi koji su dolazili.

Na potpuno oslobođenje nije trebalo dugo čekati, pa je i Toplica ubrzo bila oslobođena od Turaka. Tako, 6 XII 1877. Ibarska divizija pod komandom Stevana Bibičkog, kojoj su se pridružili mnogi Topličani, pa i naš Vukadin, zatim Čačanska brigada pod komandom Aksentija Jakovljevića, prodrle su sa zapada i u brzom prodoru ovom napaćenom narodu donele toliko željenu slobodu.

U odstupanju Turci su bili nemilosrdni, palili su sela i ubijali ljude. Ipak to su bili samo njihovi poslednji trzaji u vladavini nad Srbima dugoj 500 godina.

Oslobođenje Toplice od Turaka, u razvoju naše loze, kao uostalom za sav srpski živalj nastanjen u ovom kraju, ima poseban značaj i predstavlja početak jednog sasvim novog i drugačijeg razdoblja.

Otrgnuti iz vekovnog ropstva najzad su mogli na sopstvenoj grudi zemlje mirno planirati razvoj svojih porodica, da u miru ostvaruju planove za poboljšanje svojih domaćinstava i tako izgrađuju bolji život.

To je bio zaista veliki razlog da se Toplica zavoli kao svoj zavičaj, toliko kao da su se svi naši preci tu rađali i umirali.

Toplica je odvajkada bila velika raskrsnica na kojoj su se sudarali interesi raznih sila. Istina je i da se Toplica nije oduvek zvala kako se danas zove, niti je bila definisana kao geoistorijska celina. Tek dolaskom Slovena na Balkansko poluostrvo i na ovo tle, ona dobija svoje ime i oblik, koji je do danas zadržala.

Po mnogim mišljenjima svoj današnji naziv Toplica je dobila po istoimenoj reci Toplici, a najverovatnije je, da njen koren potiče od slovenskog prideva "To-pal".

Naime, duž reke postojali su brojni izvori tople vode u kojima su se pre naseljavanja Slovena, njeni predašnji stanovnici, a kasnije i Turci kupali i lečili od raznih bolesti.

Kao nepobitni dokazi za potvrdu ove teze o nazivu Toplice uzima se postojanje i danas lekovitih banja i voda, kao što su Kuršumlijska, Lukovska i Prolomska banja, zatim izvori mineralne vode u Viči i sumporne vode na padinama Umca nedaleko od Prokuplja.

Toplica se sve do dolaska Nemanjića nije pominjala ni kao neko posebno administrativno područje iako su se tu ukrštali mnogi politički i ekonomski uticaji. Ona se tada prvi put javlja i pominje među srpskim oblastima, a naročito početkom vladavine Stevana Nemanjića Prvovenčanog (1192-1227).

Ali, daleko pre naseljavanja Slovena, prvi njeni stanovnici bilo je

Ilirsko pleme Dardani, koje istorija pominje oko 284 godine pre Hrista, kao veoma borben i hrabar narod. I oni su, kao i svi kasnije koji su nastanjivali Toplicu, imali neprijatelje, naravno sudeći po tragovima iz kojih se vidi da su radi lakše odbrane živeli po brdima u pećinama.

Dolaskom Keltskog plemena Sardijaca sa Istočnih Alpa i Panonije u ove krajeve, Dardani su se izmešali sa njima i ostali zajedno da žive sve dok ih Rimljani posle dugotrajnog ratovanja nisu pobedili i oterali u ravnice preko Save i Dunava.

Sardijci su inače poznati po tome što se u istoriji pominju kao osnivači Singidunuma, zatim današnjeg Niša i Remizijane, današnje Bele Palanke.

Kao što se vidi, Toplica je tokom istorije često menjala gospodare i bila utočište mnogih naroda i plemena.

Osim Ilira i Kelta, tu su živeli i drugi narodi: Huni, Avari, Goti, Getidi, Sasi, Čerkezi, Turci. Ali ovde su dolazili i pljačkali Bugari, Austrijanci, Nemci, Italijani, Albanci...

Toplica je kao magnet privlačila kako skitačka plemena i napadačke narode, osvajače tuđih teritorija, tako i tragače novih podneblja. Malo je krajeva, posebno na Balkanu, koji su tako dugo i tako često plaćali svoju slobodu, kao što je to činila Toplica. Malo je krajeva u kojima su osvajači tako brzo postajali zločinci kao što su u njoj bivali. Odvajkada pa do danas Toplica pamti promene režima, života, careva, kraljeva i kneževa, sultane i begova, vojvode, njihove razularene vojske, hajdučiju i razbojnike. Bila je tlačena i lomljena, ali ipak nikad slomljena i pobeđena. Od uvek otvorena prema svetu izgledala je bogata. Ustvari bila je siromašna; ispod tankog sloja zemlje čuti kamen. Zaboravljena posle ratova preživaljavala je surove režimske zakone raznih dinastija.

Njenu pitomu i lepu dolinu osvajio je još car Avgust Oktavijan, 30 godina pre nove ere, nagoveštavajući početak čuvenog rimskog carstva, potvrđujući to i prodorom sve od Makedonije pa gore na sever.

Što se tiče stanovništva, osvajanjem Toplice Rimski legionari napravili su veliki preokret, a naročito za vreme vladavine Aleksandra Severa (222-235) kada je vojnicima data zemlja na uživanje i dozvola za stanovanje van logora. Time je postignuto potpuno pretapanje starosedeoaca u rimsko stanovništvo, a Iliri su izgubili sva svoja obeležja.

Da bi spojili istočne krajeve svoje prostrane rimske imperije sa važnim svetskim putevima, Rimljani su kroz Toplicu izgradili poznati Rimski drum, koji je spajao Dubrovnik sa putevima Beograd-Solun i Beograd-Carigrad. Tada, pod uticajem rimske kulture, Toplica vrlo

brzo izlazi iz stepena vojvodstva i izjednačava se sa ostalim krajevima Rimske imperije.

Prodorom hrišćanske kulture u Toplici oko 313 godine, kada je Car Konstantin dao hrišćanima punu slobodu veroispovesti, Toplica je postigla visok stepen razvoja, a naročito posle deobe rimske imperije na dva dela 395 godine. Tada je Toplica pripala istočnoj polovini i tako potpala pod uticaj poznate Vizantijske kulture. Za vreme vladavine cara Justinijana u Toplici je podignuto mnogo gradova i utvrđenja, među kojima i "Hisar" iznad Prokuplja radi odbrane od upada Huna, Gota, Getida i drugih varvarskih naroda.

Međutim pri doseljavanju Slovena Toplica je bila gotovo uništena. Jovan Efeski između ostalog piše:

"Prokleti Slovenski rod 581. godine zauze mnoge gradove, opljačka zemlju i zavlada njome, naseli se u njoj bez straha kao da je njegova. Osvojeni gradovi behu razoreni, a čitav odbrambeni sistem i hrišćanska kultura doživeše potpuni slom."

Ustvari Sloveni su prvi put prošli kroz Toplicu 549. godine. Tada se kod Niša pojavila velika slovenska vojska u nameri da prodre do Soluna, ali je u tome bila sprečena. Videvši da ne mogu dalje na Jug, Slovenska vojska se okrenu prema Dalmaciji na zapad i prolazeći dolinom Toplice stigla je i u ovaj kraj. Oni su se naime, sve do IX veka nastanjivali i preseljavali da bi se konačno i naselili u ove krajeve. U borbi za opstanak sa sredokračće između istoka i zapada, Sloveni su morali da vode žestoke bitke sa zemljama zapada ili da dižu ustanak protiv Vizantije.

Mira nije bilo ni jednog trenutka, ni tada ni kasnije. Dok su srpski kneževi sedeli u planinama između Rasa i Niša, Toplica je često stradala. Car Jovan i Manojlo Komnen ne samo što su zlostavljali zarobljene Srbe, već su ih preseljavali iz ovih krajeva čak u malu Aziju.

U srednjevekovnoj državi Stevana Nemanje Toplica je igrala prvorazrednu ulogu. To je bilo razumljivo, jer je prva prestonica, istina privremena, bila u Toplici u gradu na ušću triju reka, Toplice, Banjske i Kosanice u današnjoj Kuršumliji.

Tu se i sada nalaze zidine njegovih zadužbina - manastira Sveti Nikola i Sveta Bogorodica. Nemanja je odatle organizovao 1183. godine ratne pohode na Niš, Svrljig i druge gradove. Pre ovih pohoda išao je iz Kuršumlije na sastanke u Niš sa Fridrihom Barbarosom, kojeg je dočekao sa svojim bratom Stracimirom i tom prilikom darovao mu bogate poklone: vino, ječam, debele volove, ovce i medovinu. Pre

nego što se sastajao (dva puta) sa Barbarosom imao je susret i sa Manojlom Komnenom, da bi rešio neka pitanja od interesa za srpski živalj.

Stevan Nemanja prvi put se sastao sa Fridrihom Barbarosom 1189. godine. Već godinu dana kasnije Barbarosa je u savezu sa Vizantijskim carem Isakom Anđelom, koji je inače bio ozlojeđen na Nemanjin dvor, napao narode na Balkanu. Tako su u jednoj bitci na Moravi Srbi pretrpeli poraz a Nemanjima prestonica u Gornjoj Toplici bila je do temelja spaljena. Po razaranju Nemanjinog dvora prestonica je bila preseljena u Ras.

Posle Stevana Nemanje, za vreme vladavine njegovih sinova, Toplicom je upravljao njegov najstariji sin Vukan, o čemu postoje zapisi u crkvi Svetog Luke u Kotoru, gde se pored Duklje i Trebinja pominje i Toplica.

Preseljenjem Nemanjine prestonice u Ras, Toplica gubi u političkom značaju i ona ne predstavlja gotovo nikakvu važnu oblast sve do dolaska na vlast kneza Lazara. Tada ponovo postaje mesto u kojem su se odvijala značajna politička zbivanja.

Poznato je da je Lazarevoj državi najveća opasnost pretila od Turaka, koji su posle bitke na Marici 1371. godine nadirali sa juga prema severozapadu. Toplica je tada primila ulogu predstraže i obezbeđenja Lazareve prestonice, koja se nalazila u Kruševcu s druge strane Jastrepca. Da bi se odbranio od nasrtaja Turaka, Lazar je u Toplici podigao brojne gradove koji su služili za odbranu. U ta utvrđenja za zapovednike dovedeni su poverljivi ljudi koji su međusobno povezani uspešno branili Toplicu.

Na utvrđenju u Kosanici postavljen je Ivaniš Altamanović, odnosno Kosančić Ivan, rođeni sestrić cara Lazara. U Prokuplju utvrđenje je držao Lazarev tast Vrtko, poznat iz narodnih pesama kao Jug Bogdan. On se doselio u Toplicu najverovatnije 1365 godine, kada mu je kralj Vukašin preoteo zemlju. U gradu kraj Viče, na desnoj obali reke Toplice, Knez Lazar je postavio svojeg kuma, po predanju Toplicu Milana.

Ovako dobro postavljena odbrana zaustavila je i u velikoj meri usporila prodiranje Turaka kroz Toplicu. U poznatoj bitci protiv cara Lazara na Pločniku 1386 godine, Turci su doživeli poraz i pretrpeli velike gubitke. Posle ovog neuspeha kod Pločnika, povlačeći se prema Nišu, u velikom besu, Turci su napravili pravi pokolj u ovom ovog kraju.

Samo tri godine kasnije, 1389. godine u boju na Kosovu, Topličani

su imali izuzetno zapaženo ulogu na strani cara Lazara. Njih su predvodili Jug Bogdan, Toplica Milan, Kosančić Ivan i drugi junaci. Ovim srpskim junacima dato je jedno od glavnih mesta u narodnim pesmama kosovskog ciklusa.

U turskoj hronici sa kraja XV veka koju je pisao Srbin Konstantin, sin Mihajla Ostravčanina, kaže se da se uz kneza Lazara istakao i Krajimir, vojvoda Toplički. Njega su Turci uhvatili zajedno sa Knezom Lazarom i zajedno ih pogubili. Iz tog napisa se vidi da je Krajimir izmolio cara Bajazita, sina poginulog Murata, da mu dozvoli da podmetne činiju pod glavu caru Lazaru kako ona i krv ne bi pali na zemlju. Čak je tražio da podmetne svoju glavu tako da zajedno budu odsečene. Tako su i pogubljeni Knez Lazar i vojvoda Toplički Krajimir.

Istoričari novijih vremena tvrde i to da je centar borbenih snaga u Kosovskoj bitci držao knez Lazar zajedno sa Jug Bogdanom, Musićima, Kosančić Ivanom, Toplica Milanom, njihovim pobratimom Milošem Obilićem i trupama Dimitrija Vojinovića. Otuda se vidi da je Car Lazar imao glavni oslonac na topličkim junacima i ljude koje su oni imali u sastavu svoje vojske.

Posle Kosovskog boja Toplicom je vladala knjeginja Milica, odnosno njen sin Stefan Lazarević. On je 1400. godine dopustio prolaz kroz Toplicu Sultanu Sulejmanu na putu iz Bugarske prema zemlji Vuka Brankovića na Kosovu.

Novak Koraljuk, hrabri srpski vlastelin, koji je sa svojim ljudima krstarilo planinama u ovom kraju nije se slagao sa Stefanom Despotom i već vodio borbe sa Turcima. Napao je Sulejmana, pa mu je čak i komoru zarobio. Ali, Stefan Lazarević želeći da i dalje nastavi sa svojom pomirljivom politikom, vratio je zarobljenike Sultanu a Koraljuka žestoko osudio.

Turci nikako nisu hteli da se odreknu Toplice, niti im je bilo pravo što im pojedina vlastela i vojvode pružaju toliko veliki otpor. Zato su tražili oslonac u onima koji su bili spremni da im budu više verni.

Godine 1413. u Toplicu dolaze čete turskog odmetnika Muse, pretendenta na Turski presto, koji je udavio Sulejmana. Međutim, nešto kasnije i Musa je bio pobeđen od svog brata Muhameda uz pomoć Stefana Lazarevića. Za uzvrat, Muhamed je Stefanu vratio ranije oduzete krajeve Dobrič i Prokoplje sa okolinom.

Smrću Stefana Lazarevića Toplica dobija novog vladara. Godine 1427. došao je Despot Đurađ Branković i zadržao se u njoj sve do 1456 godine. Otuda se vidi da je njegova vladavina trajala punih 30 godina, istina labava. Đurađ Branković bio je talentovan i hrabar, ali

je ipak često doživljavao poraze u neprestanim borbama sa Turcima. Njegova utvrđenja gotovo su redovno padala u turske ruke. Jedino utvrda i grad koji se držao bilo je utvrđenje Hisar iznad Prokuplja, odnosno Urkoba, kako se tada zvalo Prokuplje. Ljudi u toj tvrđavi su se u svim borbama hrabro držali i davali su žestok otpor Turcima. U napadima na to utvrđenje poginule su čak tri Paše. Tim povodom iz Carigrada je došao lično Turski Car da vidi to neviđeno čudo, kako se Srbi drže toliko dugo pod opsadom.

Tada je Đurđu Brankoviću pomogao Janko Hunjadi, Ugarski vojskovođa koji se zbog nestašice hrane ipak ubrzo morao povući na sever.

Đurađ Branković posetio je Prokuplje 1451. godine sa svojom ćerkom, turskom caricom Marom, kojoj je njen pastorak Muhamed II (1451-1481) dao Toplicu i Dubočicu na uživanje. Mara je tada za stanovanje izabrala Nemanjin manastir Sveta Bogorodica kod Kuršumlije, odnosno Bele Crkve kako se u to vreme nazivala Kuršumlija. O tome opširno piše Stojan Novaković u istorijskoj pripovesti "Kaluder i Hajduk".

Godine 1454, Toplica je opet pokorena od Turaka. Car Muhamed Beg pored nekih osvojenih krajeva u Srbiji zavladao je i Toplicom, kojoj je uzeo i ono malo slobode. Uskoro je konačno pala i cela Srbija u turske ruke. Nastao je život teškog mraka i surovih turskih zakona. To je bio početak ropstva koje je trajalo pune 423 godine. U Toplicu su se tada pored Turaka naselili i Cigani - Jeđupi, koji su u turskoj vojsci služili kao trubači, bubnjari i lična posluga.

Propašću Balkanskih hrišćanskih država u XV veku, zamah u Toplici uzimaju Dubrovački trgovci. Oni su za svoju slobodu kretanja i pravo trgovine plaćala Turcima danak od 12.500 dukata godišnje. Prokuplje je bilo naseljeno brojnim dubrovačkim trgovcima, koji su se služili ranije izgrađenim rimskim drumom. Robu su prevozili karavanima, i na taj način održavali veze sa mnogim gradovima u ovom delu sveta. Veze su se ostvarivale između gradova iz Italije, Rima, Venecije, Firence, Milana i drugih gradova - trgovačkih centara, Beograda, Istantbula, Skoplja, Sofije. O tome svedoči i takozvana Latinska Crkva čiji se ostaci i danas mogu videti u podnožju Hisara. U njoj je živalj iz Dubrovačke kolonije u Prokuplju držao versku službu.

Oko 1654. godine Toplicu je napalo veliko zlo. Zavladao je kuga koja je za kratko vreme uništila veliki deo stanovništva. Umirali su ljudi, žene, deca i tada dolazi do masovnog napuštanja ovog kraja. Ljudi uplašeni za svoje živote bežali su u udaljenija mesta. Putovanje kroz Toplicu bilo je veoma opasno, ne samo zbog kuge već i zbog

terora koji su zaveli Turci. To je u stvari nateralo mnoge porodice da se odmetnu u šumu, odakle su oni najjači napadali Turke, ali ne radi oslobođenja, već više radi pljačke. Oni su bili ujedno i razbojnici, jer su osim Turaka napadali i druge bolje stojeće srpske porodice. Nisu vodili računa o tome da su i sami došli u istovetan položaj iz istog razloga - radi ranijeg razbojništva nad njihovim porodicama.

Posle povlačenja Dubrovčana, u Toplicu su ubrzo stigli Grci, Cincari i Jevreji, koji su postepeno preuzimli trgovinu. Ali oni ipak nisu bili ono što su značili Dubrovčani. O tome svedoče slavinizirana prezimena nekih porodica u Prokuplju, a čija se prezimena mogu naći na nekim nadgrobnim spomenicima na Prokupačkom groblju (na primer Panajatovići i Agatonovići).

Radi jačanja i održanja svog uticaja, Turci u Toplicu dovode oko 1770 godine Anadolce, Čerkeze i druge narode, čije su porodice ovde ostale sve do posle Prvog svetskog rata. O tome svedoče neki stari nazivi delova Prokuplja, kao na primer Čerkez Mala. Istina, ovi nazivi polako padaju u zaborav.

Kada je početkom XIX veka pod Karađorđem Petrovićem buknuo ustanak u Srbiji 1804. godine, Toplica nije bila spremna da se uključi u ovu bunu Srpskog naroda protiv Turaka. Istina, bilo je pojedinaca iz ovih krajeva koji su učestvovali u Ustanku, ali u Toplici kao celini vladale su sasvim druge prilike, za razliku od situacije u Beogradskom pašaluku.

Tek 1806. godine u Toplicu dolazi Stanoje Glavaš po Karađorđevom naređenju i sa zadatkom da i ovaj kraj dignu na borbu protiv Turaka. To se pokazalo sasvim ispravnim Karađorđevim stavom, jer je Srpski živalj u Toplici predstavljao još uvek veliku snagu koja se mogla iskoristiti za borbu protiv Turaka. Jer dok su se vodile bitke na Mišaru, Deligradu i drugim bojištima, u Toplici je Stanoje Glavaš sa okupljenim borcima Toplice vodio žestoku borbu za svaku kuću u Prokuplju i okolini. Sloboda je najzad bila izvojevana. Stanoje Glavaš je sa Topličanima stigao i na Kosovo, vodeći tešku borbu sa Turcima čiji je žilav otpor jedva slomljen.

Ali je ta sloboda kratko trajala. Turci su nakon svojih poraza i teških gubitaka ponovo došli u Toplicu naoružani sada strahovitom mržnjom protiv kaura. Zaveli su teške mere i vršili su surove represalije nad stanovništvom. Opet je narod Toplice nalazilo spas u bekstvu iz ovog kraja.

Za vreme kneza Miloša, posle Drugog Srpskog Ustanka 1813. godine, u Prokuplju je sa sedištem bio turski Beg Sulejman koji je To-

plicu u crno zavio. On je pored turske vojske u borbi protiv Srba uzeo Albance, Čerkeze i Jeđupe, kao i sve one koji su se milom ili silom priključili njegovoj vojsci. Svi zajedno su ubijali, palili srpske kuće i pljačkali. Tada je Srpski živalj ponovo napuštao Toplicu spašavajući goli život.

Tako je Toplica ostala nastanjena uglavnom Turskim, i drugim narodima azijskog porekla i Šiptarima. Ostala je samo poneka srpska kuća. Pusta i ogolela, Toplica je takva bila sve do 1877. godine kada su Srbi sa Kosova, iz Raške, Hercegovine i drugih krajeva Srbije koje su još uvek držali Turci, počeli ponovo da je naseljavaju. U takvu Toplicu došao je i takvu je zatekao naš Mijajlo.

ŽIVOT U NOVOM ZAVIČAJU

Život Mijajlove porodice, pored već opisanih aktivnosti, posle doseljavanja u Toplicu i nastanjivanja u Resincu dugo godina uglavnom je proticao u znaku velike žalosti za Jovanom i izuzetne brige za pravilan odgoj njegove dece: Mine, Milana, Milke i Mare. Tako su deca nastavila da rastu pored brižne majke Mitre puna sete za poginulim ocem.

Da nezgoda bude veća, u međuvremenu je umrla Đurđa. Samo godinu dana po dolasku iz Gornje Svarče u Resinac, ne odolevši bolesti koja ju je zahvatila prilikom gubitka sina Jovana, na Mijajlovoj kući je istaknut još jedan crni barjak. Đurđa nije mogla da preživi Jovanovu smrt i u svojoj 86 godini zauvek ostavi Mijajla i ostale članove porodice. Zapamćena je kao izuzetna žena, dobra majka i baka.

Život nije bio ni malo jednostavan. Prilike u kojima su deca živela brinula je sve ukućane, posebno Mijajla i Vukadina, sve da se deci nešto neugodno ne desi. Jer, to je bilo vreme njihovog sazrevanja, pogotovu što ni njihovo detinjstvo na Kosovu u Miroču nije doživljeno onako kakvo bi trebalo deca da imaju. Surovi zakoni onog vremena to nisu dozvoljavali i otuda je bio opravdan strah da se deci nešto ne desi.

Ipak, strahovanju nije bilo mesta. Deca su lepo rasla i na opšte zadovoljstvo svih ukućana razvijala se u veoma zdrave i sposobne mlade ljude, delom zahvaljujući Vukadinovom nastojanju da im što je moguće više nadoknadi izgubljenog roditelja.

Mina i Milan iz nekog razloga kasnije u životu ustručavali su se i nerado su govorili o svom detinjstvu. Ako su i govorili o detinjstvu, onda su i jedan i drugi najradije isticali da su se kao deca voleli i izvanredno slagali. Navodno nikada se nisu svađali iako su bili različite naravi.

Mina je bio blage i tihe prirode, povučen u sebe, dosta zatvoren i osetljiv. Milan je međutim, za razliku od Mine bio mnogo živahniji, bio je vitalniji, promućurniji, otvoreniji i slobodniji u ponašanju. Često je iz njega izbijala plahovitost. Milana su više zanimale priče o dedovima,

upijao ih je slušajući neobična kazivanja, često postavljao pitanja i tražio odgovore sve dok mu ne bi postalo jasno ono što je naumio da sazna. Voleo je decu i više od Mine družio se sa njima, a ona su ga uvažavala i videla da je u mnogo čemu bolji od njih. Mina je više naginjao majci, a Milan druženju sa muškarcima. Na insistiranje Mine često su išli u Pljakovo na Jovanov grob, i posećivali Kostinu porodicu u Kastratu. Obično bi tada Mijajlo ili Vukadin upregao stočnu zapregu, krenuli na put i tamo bi ostajali po dva tri, dana.

Za vreme momaštva, prema njihovim kazivanjima, nikada nisu propuštali manje ili veće seoske skupove, sabore i slave svojih rođaka. Tamo su najčešće išli svi skupa zajedno. Na sabore su obavezno vodili Milku i Maru, koje su se svojom lepotom isticale između ostalih devojaka. Uvek lepo obučene i lepo vaspitane skretale su pažnju na sebe gde god bi se pojavile. One su bile njihov ponos i velika bratska ljubav, a za njih Milan i Mina bili su ne samo rođena braća već i veliki prijatelji i zaštitnici, zbog čega su nastojale da ih nikada nečim ne uvrede. Ponašale su se u svemu kako su to nalagali ondašnji patrijarhalni običaji i ni za dlaku nisu od njih odstupale.

U kasnijim vremenima Mina i Milan su sa zadovoljstvom, u posebnim prilikama kada bi se raspilavili, pričali o svojim momačkim danima, o svom oblačenju za vreme praznika i ostalim svečanim događajima. Ali pričali su i o tome, koliko je moralo vremena da se provede na teškim poljskim radovima, što im je, po ličnom kazivanju, pomoglo da steknu čvrstinu i prave radne navike, koje ih otada više nikada nisu napuštale.

”Kada se mi obučemo i pođemo na neki sabor,” govorili su Mina i Milan,” svi su gledali u nas. Nosili smo bele težane pantalone od konopljinog platna, a preko njih do kolena dugu isto tako belu težanu košulju. Oko pasa imali smo kanice lepih i šarenih boja: crveno - belo na crnoj vunenoj podlozi i to je bio pravi ukras naše odeće. Opanke smo imali od suve svinjske ili goveđe kože, ručno izrađene, sa oputom od istog materijala. Nosili smo lepe, najčešće crne vunene čarape izvezene pri vrhu vunicom različitih boja: crveno, belo, plavo, zeleno pa i žuto. Na glavi smo imali srpske šajkače od sive čoje, ali išli smo ponekad i gologlavi. Tako lepo obučeni, kad se uhvatimo u kolo da igramo, zemlja se tresla. A izdaleka, devojke merkaju li merkaju ispod oka. Ali ni jednoj devojci nije padalo na pamet da sama priđe i uhvati se u kolo, iako su žarko želele da pokažu šta i one znaju. Po starim običajima nijedna nije htela niti smela da prekrši nepisano pravilo da priđe i javno razgovara sa nama momcima ili zaigra u kolu.

To bi bila velika sramota i za devojke a i za njihove roditelje. One istina ne bi ništa izgubile, ni službu ni položaj. Njima niko nije mogao ništa da oduzme. Ali, u pitanju je bio obraz i on nikada nije smeo da se ukalja. Inače bi devojka bila izvrgnuta ruglu i podsmehu i teško bi se mogla dobro udati, što je u krajnjem slučaju za sve njih bio glavni cilj u životu. Da nađu dobrog momka iz još bolje porodice s kojim bi zasnovale svoj porod.”

”U tom pogledu morali su i muškarci da vode računa o svom ponašanju. Ni oni nisu smeli da upadljivo nasrću na devojku, jer bi inače bili oglašeni za napasnike, a za to bili bi teško osuđeni.”

Što se Mine i Milana tiče, oni su od svoje najranije mladosti bili pravi uzori seoskih momaka. Njih je cela okolina poznavala kao izuzetno vredne radnike i poslušnu decu. Bili su uvek ozbiljni a prema susedima veoma pažljivi. Zasluge za takvo njihovo vaspitanje, bez sumnje imao je najviše Vukadin. On ih čak i opismenio i u tome se nalaze njegove posebne zasluge. Istina to je bila samouka pismenost, ipak sasvim dovoljna i u onoj meri koliko im je bilo potrebno u običnom seoskom životu.

SVADBENA VESELJA I SLAVLJA

Na početku poslednje decenije XIX veka Mijajlo je punio 90 godina, a još uvek je bio svež i snažan, mnogo jači nego što o tome govore njegove godine. Vukadin je imao 45, Toda i Mitra isto toliko godina a Mina, Milan, Milka i Mara nalazili su se u dobu u kome predstoje njihove ženidbe i udaje.

Mijajlo, kojeg godine nisu mogle da slome, je i dalje sigurno i čvrsto stajao na čelu svoje porodične zadruga. Ona je ekonomski ojačala, a po načinu života i slozi, načinu kao se obrađivala zemlja i odnosu prema susedima, sve više sticala ugled u selu i okolini.

Okrenut potomstvu, a opsednut željom da u kući bude što više dece, Mijajlo se često pitao zašto se Mina i Milan ne žene, zašto se Mara i Milka ne udaju, šta to čekaju. Jer vreme je prolazilo. Uporan u tome, često im je govorio: "Ženite se deco, treba radne snage, nemamo podmladak, ja sam na kraju života i neću znati šta ostaje iza mene."

I ko zna kada bi se Mina oženio, kome je po starešinstvu pripadalo prvenstvo da otvori put ostalima, da Mijajlo sa svojim navaljivanjem nije postao već dosadan.

Tako se Mina u svojoj 25 godini jedva rešio na ženidbu i 1894 godine doveo u kuću Stanislavu iz ugledne porodice Erčevića iz Gornjeg Zdravinja.

Očekivalo se da će se Milan posle Minine ženidbe takođe ubrzo oženiti, jer je već bacio oko na jednu devojkicu iz sela Resinca. Ali je od tada pa do svadbe prošlo pune dve godine.

Godine 1896. ponovo se zaorila pesma u Mijajlovoj kući. Milan se oženio Stanikom, ćerkom Milenka i Vukane Antonijević, sestrom svojih najboljih drugova Novice, Milorada i Milutina.

U dve naredne godine udale su se Mara i Milka, pa su se tako za samo četiri godine desile četiri svadbe.

Mara je otišla u podjastrebačko selo Donju Jošanicu, za Vlaju Todića, čiji su roditelji bili izuzetno bogati i veoma poznati stočari.

Milka je pošla za Milana Radivojevića iz Gornjeg Svarča kojeg je upoznala za vreme kratkog boravka naše porodice u ovom selu. On je

isto tako bio dobrog imovinskog stanja i veoma pošten i radan mladić.

Tako je to vreme bilo ispunjeno velikim slavljinama i svadbenim veseljinama. Prijateljstva su se širila i utvrđivala uzajamnim posetama, pri čemu je sve što je bilo teško u prošlosti polako padalo u zaborav. Tome su mnogo doprineli i stari običaji koji su pratili svadbe. Na primer, to je bila poseta na prvi čaj, pa zatim uzvratna poseta prijateljima. Tada su se udale i Stankine dve sestre. Maga za Vukomana Miletića u Gornjoj Jošanici i Persa za Isaila - Siku Maksimovića iz Resinca. Te svadbe bile su i velika veselja i njima se moralo prisustvovati. A na jednom takvom veselju kako svadba odmiče raspoloženje je raslo. Jelo se i pilo, veselilo, a ponekada bi se svatovi zaboravili i krovove kuća razgrađivali. Zetovi su imali u svemu tome posebnu ulogu i njima se nikada ništa nije zameralo, pa ma kolika bila šteta.

E, kada sve to protekne i kada se stišaju strasti, onda bi nastajale druge muke. Na primer, da li će biti poroda. Ako nisu mogle imati dece, snahe i supruge nisu mnogo vredele bez obzira što bi bile neumorne radnice. To je za zaljubljenike u potomke, kao što je bio Mijajlo, uvek bio jedan od najvećih problema. Stoga je živio u stalnom očekivanju da se nešto ugodno dogodi. Pri tome je on zaboravljao da mu nedostaju Mara i Milka, one su bile rođene ipak za tuđe domove. Na njih nije ni računao u obezbeđenju podmlatka svoje loze.

U tom očekivanju prošle su pune četiri godine a poroda nikako nije bilo. Mijajla nije napuštala nada, verovao je u sreću, svoje naslednike i zdrave snaje. Zar mu se nisu u prošlosti ispunjavale želje, pa i onda kada je bilo najmanje nade.

Ustvari, Mijajlo je pod srećom podrazumevao jednostavan života, onako kako je on živio. Osećao je da u svakom životnom dobu ima draži, pa se nikada nije lišavao nade, niti se ikada plašio smrti. Po njemu smrt dolazi onda kad te draži iščile, a tada ni život više nije bio potreban. Mislio je da zlo postoji da bi se razumela vrednost dobra, ali da i svako dobro može biti još bolje. Zato je uvek imao cilj i nikada nije bio u smirenosti u kojoj nije imao više želja. A njegove beskrajne želje bila su deca, možda zato što ni on sam nije imao detinjstvo onako kako bi želeo da ga deca imaju.

Mijajlo se nikada nije bavio politikom. Ipak je mogao na osnovu intuicije da nasluti i nazre nemirna vremena i u tome ga je osećaj retko kada prevario. Nikada mirnije u svom životu nije proživio kao u poslednjih dvadeset godina i malo kada je bio srećan i zadovoljan kao tada, kada su ove generacije stizale na svet.

Njegovo srce bilo je puno što su u međuvremenu i njegove unuke

Mara i Milka dobile dosta dece. Mara i Vlaja u Donjoj Jošanici od 1900-1910 godine dobili su dva sina i dve ćerke: Čedomira, Ranka, Milunku i Stojku, a u Gornjoj Svarči Milka sa Milanom u istom periodu imala je četiri sina i jednu kćer: Velimira, Dragomira, Vladimira, Vlastimira i Stojanu. On je i tu decu smatrao svojom, voleo ih je isto onako kao da pripadaju njegovoj lozi po muškoj liniji.

Njegova briga za decu i uopšte za opstanak porodice poticala je otuda što je shvatio veoma dobro vreme u kome živi. Istina, više se nije plašio Turaka ali su ga zabrinjavali događaji koji su se dešavali u Srbiji i čiji se uticaj osećao u Toplici. To je bila smena kraljevskih dinastija početkom dvadesetog veka, kada su Obrenovići odlazili sa političke scene a na nju stupali Karađorđevići, zatim prisustvo Austrougarske u severnim krajevima zemlje i aneksija Bosne i Hercegovine 1908. godine, pa proglašenje Bugarske kao nezavisne kraljevine iste godine. Isto tako Toplica se politički budila, a bilo je i trvenja između političkih partija: naprednjaka, radikala, demokrata i drugih građanskih stranaka. Mijajlu je bilo sve jedno ko će biti kralj, ali mu nije bilo svejedno da li će biti rat ili mir. Sve to unosilo je nespokojstvo i nemir u njegovu dušu, posebno onda kada bi se po ustaljenoj navici našao okružen decom u smiraju dana, posle namirivanja stoke i završetka ostalih radova i kućnih poslova. Tada bi se Mijajlo raznežio i dugo pričao o sebi i precima, o svojoj prošlosti i davnim događajima čiji je učesnik i on bio.

Takav je bio taj starac u svojoj jedanaestoj deceniji. Više je voleo da sagori nego da se ugasi, više je voleo da bude uništen nego prezren. Ponosit, išao je uspravno kroz život, verovao je sebi i drugima, ali je bio oprezan. Nadao se da mu čak ni smrt ništa ne može, bio je ubeđen da ga ništa ne može slomiti. Bar dok iz njega ne iščile sve draži, a na to bi trebalo još dugo čekati.

Ovakvo osećanje ga je održavalo. Snagu je dobijao gledajući i družeci se sa decom koja su stalno bila oko njega. I u kući, a često i u brdima kada je bio na ispaši sa stokom. Verovao je da je srećan i onda kada to nije bio. Znao je da je na izmaku života, a ipak nije žalio što se nalazi pred neizbežnim porazom godina i vremena. Njegovo zadovoljstvo i sreća dolazila je od toga što je umeo da uspostavi duševnu ravnotežu.

Ipak, Mijajlo je polako popuštao. Počeo je da se topi. Sve se više oslanjao na Vukadina, prepuštajući mu domaćinstvo da on o njemu vodi računa. Sebi je odredio ulogu stočara i to mu je bilo jedino zanimanje poslednjih nekoliko godina. Najčešće je odlazio istočno od

sela prema Belogošu na mesto zvano "Kaljavi starac", odakle se pružao izvanredan pogled na selo i kuću. Odatle je mogao da vidi i pile u dvorištu. U tom delu seoskog atara ustvari su i bili jedini pašnjaci. Sva ostala zemlja se obrađivala i bila je pretvorena u oranice, voćnjake i vinograde. Ako je nekome za nešto bio potreban Mijajlo, u svako doba mogao je ga tu na' i, gde je čuvao goveda. Sa sitnijom stokom nije imao snage da se bori.

KAKO JE MIJAJLO UMRO

Na svom životnom putu od Miroča 1800 do Resinca 1910, dugom 110 godina, Mijajlo je mogao puno puta i na bezbroj načina da umre ili da pogine. Zapadao je u velike nevolje i beznada, izvlačio se iz njih, i opet počinjao sve iz početka. Uspešno je prkosio neprijatelju i vremenu.

Niko kao on nije umeo da izvuče iz sebe poslednju snagu, da se odupre nedaćama. Istovremeno, da se toliko raduje napaćenom životu koji je tako stoički podnosio. Život mu je bio ispunjen grčevitim nastojanjima da se održi i da posle svoje smrti ostavi za sobom trag o sebi i onome što se ispred njegovih očiju događalo.

Mijajlo je veliki deo svog život proveo na ivici između života i smrti. Upravo ta činjenica nas tera da se divimo tom čoveku, njegovom osobinama i ćudima.

Nikada nije priznavao teškoće koje mu je vreme nametalo. Mijajlo je mogao da izgubi jednu, drugu, treću, pa i svaku sledeću bitku, ali ne i da prizna poraz. Na poniženje nikada nije pristajao. Mijajlo je bio takav od najranijih dana pa sve do kraja svoje jedanaeste decenije kada je njegova fizička čvrstina najzad morala da popusti pred zubom vremena.

Na kraju potpuno oslepeo, Mijajlo je bio prinuđen da se zauvek povuče sa utabanih staza i proplanaka na kojima je u napasao stado i da u tami sačeka svoj kraj.

Poslednje dane provodio je na kućnom pragu, tu je polako sagorevao, gubio se i nestajao. Jedina uteha koju je tada imao bila su razdragana deca, a ona su opet kao i mnogo puta ranije bila oko njega. On ih istina nije mogao videti, ali ih je raspoznavao osluškujući njihove glasove i šumove. Dočaravao je slike njemu toliko dragih dečjih likova, prizivao ih bliže k sebi da im još po nešto kaže.

Pamćenje ga je izvanredno služilo i kao nikada do tada sećanja su navirala i on je o njima dugo pričao deci. To je verovatno bio i jedan od načina da sebi skрати vreme u čekanju da se ostala čeljad vrati kući s poljskih radova, da naredi stoku pa da uveče opet svi budu zajedno na okupu oko ognjišta. Mijajlo bi tada u jednom dahu pričao doživljaje

iz svog život a da se ne zamori. Osetivši da ga ukućani rado slušaju, nije prestajao sa pričom, osećajući valjda da tim pričama čini nešto korisno i vredno pažnje.

Sva ta njegova kazivanja svodila su se uglavnom na događaje iz njegovog života, iznošena po redosledu i značaju. Usput je davao mnoge savete i korisne pouke naglašavajući da je život jedino onda lep kad u njemu ima draži, kada se u miru živi. Da čovek ne mora da ima mnoštvo želja pa da bude zadovoljan, da ljudi shvate kad se moraju nečega i odreći da bi im sutra bilo bolje.

U kući se verovalo da će Mijajlo još dugo živeti jer se nije žalio. Sve je na njemu izgleda bilo zdravo a od slepila se ne umire. Međutim, odjednom, za samo dva meseca toliko je onemoćao da je to svima izgledalo čudno. Nije imao bolove, dobro je jeo, a topio se. Ustvari, za razliku od svoje čeljadi, Mijajlo je o tome imao drugo mišljenje. Predviđao je kraj i često je nagoveštavao svoj odlazak. "Osećam," govorio je "da mi se smrt približava i da joj ovom prilikom ne mogu umaći. Čoveku kao što sam ja valjda ništa teže ne pada nego osećanje nemoći. To je ono stanje kad i volja za životom ma koliko bila jaka postaje neupotrebljiva. To je strašan osećaj i to će me ubiti.

Prema kazivanju dedova Mine i Milana, Mijajlo je umro lako i bez ikakvih muka i otimanja od smrti. Prosto je zaspao pošto je pre toga imao težak dijalog sa izvesnim popom Dimitrijem, parohom Kondželjske crkve u čijoj je nadležnosti bilo i naše selo Resinac. O tom događaju sa pop Dimitrijem godinama se pričalo u našoj kući, a naročito o onom šta se posle toga desilo. Pop Dimitrije odbio je da izvrši opelo nad umrlim Mijajlom, što je značilo veliku uvredu cele naše porodice, a time se narugao i samom Mijajlu, kojem je nasuprot surovom životu i neumoljiva smrt bila blagonaklona.

Zbog svega toga ovaj događaj vredi opisati ako sećanja iz priče naših dedova ne varaju. To se zbilo na sledeći način.

Okolnosti u kojima se našao Mijajlo ukazivale su da on živi svoje poslednje časove. Poštujući patrijarhalne običaje, Vukadin je pozvao popa Dimitrija da ispovedi Mijajla, pre nego što umre.

Kada je pop Dimitrije stigao u kuću, Mijajlo već nije bio pri svesti. Golim okom nije se moglo primetiti da diše. Izgledalo je po svemu da je umro. Čak je i telo bilo nekako hladno. Pop Dimitrije kao učen čovek hteo je još jednom da proveriti da li je zaista umro. Opipavao mu puls, osluškivao disanje uhom prislanjajući svoju glavu na Mijajlove grudi. Najzad je utvrdio da u njemu nema nikakvih znakova života. "Gotov je." reče pop Dimitrije okupljenoj čeljadi "Upalite sveću. Od

ispovedanja nema ništa, mogu da ga opevam ako želite.”

Nikome u kući nije padalo na pamet da odbije opelo umrlog, pogotovu što je sveštenik već tu. Dali su saglasnost koju je pop i očekivao i već se pripremio da obavi taj čin. Otvorio je knjigu, položio krst na Mijajlove grudi, a u međuvremenu donesoše i kadionicu sa žarom i tamnjanom. Te stvari imala je svaka srpska kuća u to vreme, pa popovi u ovakvim slučajevima nisu morali sa sobom da nose kandilo.

Ali, dogodilo se ono što niko od prisutnih nije očekivao. Kada je pop Dimitrije prišao da okadi Mijajla, ovaj otvori oči i uprtim pogledom pravo u popa izazvao veliko iznenađenje. Pop Dimitrije nije znao da je Mijajlo slep i pomislio je da ga ovaj vidi. Uplašen i sam je stao prikovano gledajući u njegove oči. Gledao je Mijajla iznenađen i zbunjen ovakvim obrtom, gledao i ćutao dok se nije snašao da kaže ”Mijajlo ti si živ, bog ti bio na pomoći.” Mijajlo je i dalje ćutao i nemo gledao u popa, kao da ga je hteo po svaku cenu videti, da bi najzad odgovorio gromkim i prodornim glasom: ”Živ sam pope kao što vidiš, živ sam.”

”Dobro je Mijajlo što si živ,” reče pop, ”nego sada da te ispovedim pred bogom. Jesi li Mijajlo nešto grešio u životu i kaješ li se za učinjene grehove? Valja otići čist da bi tamo bio miran.”

”Ne pope Dišo, nemam nikakvih grehova. Imao sam mnogo nemira u životu, grehova ne. Ne kajem se nizašta što sam činio. Ako sam i imao neki greh ne pada mi na pamet da molim boga da mi oprost. Ako mi nije pomogao kada mi je trebala njegova pomoć, ni sada mi ne treba.” reče Mijajlo.

Bled i uplašen pop Dimitrije, kome se sigurno nikad ništa nije slično dogodilo, ne znajući kako dalje da se postavi, počeo da muca. ”Mijajlo, to je bogohuljenje. Ti ne veruješ u boga i ne priznaješ njegovu moć, neka ti on ipak oprost grehe koje činiš prema njemu, o bože umiri ovo nerazumno biće ... Ja moram Mijajlo da te upitam i za poslednju želju pred smrtni čas, da bi umolio boga za tvoj mir i upokoj duše...”

”Idi dođavola pope i ti i tvoj bog,” prekinu Mijajlo popa Dimitrija, ”pre bi zatražio pomoć od đavola nego od boga.” Tu je Mijajlo začutao i više ni reč nije progovorio. Pop Dimitrije se brže bolje spremi i izleteo iz kuće kao oparen. Koji časak kasnije Mijajlo je umro.

Ali ako je to bio kraj Mijajlovog života, za ostalu čeljad počele su velike muke, mučan početak kako da se izbegne bruka. Na poziv da prisustvuje sahrani, pop Dimitrije nije hteo da dođe. ”Sahranite ga sa đavolom, ne sa popom,” odgovorio je pop Dimitrije Mini kada ga je ovaj obavestio da je Mijajlo umro. Mina se vratio kući neverujući da

će pop izostati, ali kada se posle dugog čekanja nije pojavio obnovio je poziv preko Milana. Nije želeo da se bruka sazna jer rodbina, komšije i prijatelji samo što se nisu skupili. Kada se pop nije odazvao ni drugom pozivu, morala se reći prava istina ljudima šta se ustvari desilo.

Niko od prisutnih nije davao za pravo popu Dimitriju i niko nije bio za to da se Mijajlo sahrani bez popa, iako su mnogi osuđivali njegov postupak. Istini za volju, treba reći i to da su mnogi razumeli Mijajla i govorili su da je samo on to mogao da kaže. Bilo kako bilo, rešeno je da se pop dovede po svaku cenu. Ako ne prihvati, rekli su neki, treba mu ošišati bradu a popadiju dovesti da ona isprati mrtvacu na groblje.

Kako rekoše, tako uradiše. U Kondželj su po popa Dimitrija pošli pored našeg dede Milana, Milovan Kostić, Mitketov sin, Novica Antonijević, Milanov šurak i Nastas Radosavljević, Minin pobratim, sve mladi, snažni i otresiti ljudi.

”Pope, došli smo po treći put kod tebe da te pozovemo na opelo pokojnom Mijajlu.” rekoše neočekivani gosti, ”Ako ne prihvatiš poziv, ošišaćemo ti bradu a zatim povesti tvoju popadiju da ona opeva pokojnika. Neka se svet smeje, ali ne Mijajlu nego tebi pope. I ne samo to. Nateraćemo tvoju popadiju da obuče popovsku mantiju, da nosi kandilo i knjigu a da je ne bi seljaci prepoznali kao ženu ošišaćemo joj kosu i prilepiti tvoju bradicu.”

”Idem, idem,” uzviknu uplašen pop Dimitrije, ”nemojte me brukati pred narodom. Zar u mojoj parohiji da se nešto tako dogodi. Da popadija zamenjuje popa. To neću dozvoliti. Šta će reći narod.”

”Nemamo ništa protiv pope,” rekoše Milovan, Novica, Nastas i Milan, ”hajde napred, narod čeka. Samo jezik za zube i ni reći nikome o ovom našem razgovoru. U protivnom, bradu ti nećemo poštediti. Samo i ovo pope da znaš. Mi ne sahranjujemo prvi put umrle i znamo koliko traje molitva, a da ne bi u tome pogrešili čitačeš tu tvoju knjigu sve od kuće pa do groblja. Spremi se, odmora nećeš imati. Na groblju isto tako daćemo ti imena pomrlih u Mijajlovoj porodici i svakoga ćeš po imenu spomenuti. Tako ćemo biti sigurni da ćeš savesno izvršiti svoju popovsku dužnost.”

Tako je Mijajlo ipak sahranjen dostojanstveno kao što priliči i kao što je svojim životom zaslužio. Došlo je puno naroda da isprati jednog od najstarijih ljudi u ovom kraju, kojeg su inače za života izuzetno cenili i uvažavali.

Tako se završio jedan dug život, trajao je stodeset godina, toliko dug da čovekov pogled jedva dopire na njegov početak. S njim nestade i staro vreme i mnogi običaji. Ipak, Mijajlo još uvek zrači sjajem tih

davnih vremena, da nam se čini da to što danas imamo od njega potiče. Ne da nam se čini, već je stvarno tako. Čast i ugled naše loze najviše je vezana za Mijajla. On je bio i ostao uzor najboljih vrlina. Ostavio nam je svoje veliko ime iz kojeg smo izveli naše današnje prezime. Zar od toga može biti nešto više?

VUKADIN NA ČELU PORODICE

Smrću Mijajla porodica je ostala bez prvog domaćina. Tako je posle gotovo 100 godina moralo da dođe do promene na čelu porodice. Prema nepisanim pravilima ovu odgovornu ulogu, kao neophodnu i važnu potrebu porodice, u datom trenutku preuzima najstariji član domaćinstva. Ovom prilikom ona je po tom običaju pripadala Vukadinu.

Vukadin je, međutim, na to gledao sasvim drugačije. Njegova je želja bila da tu dužnost preuzme Mina ili Milan, svejedno mu je bilo ko će biti od njih dvojice. Oboje su prema svojim godinama, zrelosti i sposobnosti mogli da vode u složenim uslovima svoju zadrugu.

Ovakvo svoje gledanje Vukadin je pravdao činjenicom da on sam nije imao svoju decu, te da je prirodno da ta uloga pripadne onima koji imaju svoj porod. A sreća je htela da i Mina i Milan imaju dosta dece.

”Mijajlo je moj otac a vaš deda,” govorio je tada Vukadin, ”i sve što imamo došlo je iz njegovog života i rada, iz nasleđa koje nam je ostavio i moja je jedina želja da se on nikada ne zaboravi. Vi znate koliko je on voleo decu, koliko je bio hrabar čovek ali blage naravi, častan i pošten, znate čemu nas je sve učio. Ja sam čovek u poznim godinama i ne tako zdrav, ali duboko verujem da ćete vas dvojica znati da produžite njegovim putem i zato sam zato da jedan od vas dvojice uzme ovu dužnost koja inače po redu meni pripada. Ja ću biti uz vas. Još malo vam mogu pomoći. Ne oklevajte, samo napred.”

Duboko dirnuti ovakvim držanjem strica Vukadina, Mina i Milan ipak ne pristadoše na ovaj predlog. Nisu hteli da Vukadinu nanesu uvredu oduzimanjem prava koje mu pripada. Znali su da prvi čovek porodice ne samo da ima odlučujuću reč u kući, već i ugled koji uživa svaki starešina domaćinstva. Zato su hteli da Vukadin vodi njihovu kuću.

Tako je Vukadin mimo svoje volje posle toliko godina izašao iz Mijajlove senke, i postao glava porodice. Bilo mu je tada više od 60 godina koje su na njemu već uveliko ostavile trag. Kosa mu je bila seda

i proređena, brada čekinjava, lice naborano i nekako izduženo. Imao je promenljivo zdravlje. Često je patio od nesanice a raspoloženje mu se često menjalo. Jednog dana bi izgledao kao kakav starac u dubokim godinama, dok bi sutradan opet bio veseo, čio i raspoložen, da mu se čak ni bore nisu primećivale.

Bilo kako bilo, ali u njemu je bilo još uvek dovoljno snage da istraje i pokaže kako ume da vodi domaćinstvo. Da će uspeti video je u iskrenoj podršci Mine i Milana, koji nikada nisu krili kako ih je Vukadin od najranijeg detinjstva vodio sve dok nisu stasali i stali na svoje noge. Za Vukadina to je mnogo značilo i bila je prilika da im još odmah na početku, čim je postao domaćin, potvrdi svoju odluku da će njegov deo zemlje i ostalu imovinu naslediti njih dvojica. "To je moj zavet na oproštaju od brata Jovana na Pljakovskom groblju od pre 25 godina," reče Vukadin, "i evo sada taj zavet izvršavam."

Stupajući na dužnost starešine domaćinstva, Vukadin je birao kako će se ophoditi sa Minom i Milanom a i sa ostalom čeljadi. U odnosu prema njima bio je više nego učitelj, uveren da sa malo veštine i istrajnosti može napraviti dosta toga lepog i trajnog. Uživao je u tome da tumači, objašnjava, savetuje i poučava druge, verovao je da se od dece, koje je bilo dosta, mogu napraviti dobri ljudi. Svoju ljubav prema njima Vukadin je po ko zna koliko puta iskazivao, kao i pre dve tri godine kada je uporno tražio da Radoje i Dosa pođu u osnovnu školu iako je ona tada bila gotovo nepristupačna seljacima sela Resinca. Nalazila se u Donjoj Rečici, a da se dođe do škole trebalko je preći 5-6 kilometara bespuća i jedan potok u Belogoškom ataru, koji je i starijim ljudima zadavao strah. Za Vukadinu to nije bila prepreka ni razlog da deca ne idu u školu i tako su ona među prvom decom Toplice krenula u sticanje osnovne pismenosti. Ne zna se koliko je puta Vukadin pratio decu do škole ili ih dočekivao u Belogoškom potoku da ih oslobodi straha i u miru dovede do kuće. Prilika je da se kaže da je Donjorečička škola jedna od prvih u Tolici. Osnovana je još 1890. godine, što je ukazivalo da su se vremena umnogome izmenila. Vukadin je bio svestan toga i gledao je po svaku cenu da opismeni svu svoju decu, ali mu to ipak nije polazilo za rukom kako je on mislio. Naime nije nalazio rešenje za žensku decu. Rada i Stanica su bile zdrave i jedre devojčice, no i pored toga one nisu bile u stanju da kroz kaljugu i neprohodno polje pređu rastojanje koje je delilo Resinac i Donju Rečicu.

Sve u svemu, Vukadin je u tim svojim godinama kada mu je pala cela porodica na pleća, pokazao da se na njega itekako može računati.

On bi i onda kada bi ga pritisla nesanica, bled i izmoren, izmučenog izgleda u samu zoru pojahao konja i uputio se na obilazak imanja. Tada je uživao u planovima gde šta može da proizvede, šta treba da popravi, koliko čeljadi i stoke može da prehrani, a šta mu kao višak može ostati da proda. Jednom rečju, u njemu je gorela želja ne samo da održi domaćinstva, već i da ga unapredi. Tim povodom je češće nego ikada ranije išao u Prokuplje, razgledao i raspitivao se o novinama koje se primenjuju u poljoprivredi, sretao seljake i vredne domaćine i sve što je zapazio da je bolje od onoga što je sam radio, brzo je usvajao.

Takvim ponašanjem i dobrim ophođenjem sa svima u selu, Vukadin je vrlo brzo postao vrlo uticajan i čovek sa velikim autoritetom.

DVA BALKANSKA RATA I PRVI SVETSKI RAT

– Toplički ustanak –

Samo dve godine posle Mijajlove smrti izbio je prvi Balkanski rat. Naišlo je vreme kojeg se Mijajlo najviše bojao za svoju decu. A dece je bilo dosta. Sedmoro u jednoj kući. Najstarije dete imalo je 12 a najmlađe 2 godine. Milan je imao sinove Radoslava - Dosu, rođen 1902, Sretka, rođen 1904, Dragoljuba - Draga, rođen 1908, i Miloja, rođen 1910. Mina je imao sina Radoja, rođen 1902, i ćerke Radu i Stanicu. Imao je i tri sina Boška, Milovana i Ognjena koji umreše od bolesti kao mala deca. Tada su Mina i Milan bili su u godinama koje su ih neminovno vodile u prve borbene redove.

Za Vukadina, čoveka od ugleda, bila bi velika sramota pred narodom i pred otadžbinom da neko od njegovih o kojim se on starao ne ponese pušku i to protiv Turaka, čije je osmanlijsko carstvo već bilo na izdisaju.

Egipat, Sirija, Palestina i Arabija bile su konačno izgubljene za Tursku, a ona sama u užem smislu reči, nemoćno se povijala pod udarcima mnogostruko jačih protivnika, Engleza i Italijana.

Tako je nekada svemoćna Turska iščezavala kao da nikada nije postojala. Njeni političari razni Enveri i Džemali bežali su iz svoje zemlje u Nemačku. Dževadi i drugi prvaci krili su se. Vlada na čijem je čelu bio anglofil Tefik, paša starog kova iz doba Abdula Hamida, bila je beskičmena i više je izvršavala naredbe neprijatelja svoje zemlje nego interese koje je morala braniti za opstanak svojeg naroda.

Takve prilike u kojoj se našla Turska pogodovala je Srbiji, Bugarskoj i Grčkoj. U ovim zemljama još uvek je bilo Turaka. U takvim okolnostima one su 18 oktobra 1912 godine istovremeno objavile rat ovoj zemlji.

Nekoliko dana ranije u rat sa Turskom je u dogovoru sa Srbijom stupila Crna Gora, pa je tako započeo Prvi balkanski rat sa svim obeležjima oslobodilačke borbe. U tom ratnom vihoru našla se i Toplica.

Iako beskrajno umorni od ranijih neprijateljskih progona i traganja za mirnijim podnebljima, siromašni Toplički narod iz ovog još malo poznatog kraja na jugu Srbije, zajedno sa svojom braćom iz drugih krajeva, masovno je krenuo u rat za svoje dugo očekivano i konačno oslobođenje.

Iz našeg sela Resinca stupilo je u borbu više desetina mladih ljudi. Među njima su bili i naši dedovi Mina i Milan. Brigu o deci i kući ostao je da vodi Vukadin, koji će nešto kasnije pokazati svu svoju veličinu, ne samo kada se radilo o svojoj deci i čeljadi već i o drugima iz sela.

Puni ponosa i bunta mladi seljaci iz Resinca išli su zajedno iz borbe u borbu. U jurišima sa ostalim vojnicima Srpske vojske osvajali su turske položaje i potiskivali Turke nanoseći im teške gubitke. Jurišali su oni na Turske redove sve dok ih ne bi uništili. Konačno su izvojevali slobodu velikom pobedom nad Turcima, dajući najdragocenije što imaju - svoje živote.

Među živima iz sela Resinca sa fronta se nije vratilo petoro Resinčana: Balović Vukoje, Rava i Jevta, Đorđević Andreja i Orlović Panta.

Oni su već u prvim jurišima 1912. godine izginuli na Grkljanskom Visu kod Kočana u Makedoniji i tako postali prve žrtve rata. Kad se rat završio, ostala je nada kod preživelih da rata više neće biti.

Devet meseci kasnije prividan mir je ponovo narušen. Pobedom nad Turcima i oslobođenjem svojih krajeva, saveznici u Prvom balkanskom ratu Srbija, Bugarska i Grčka došli su u sukob oko teritorije Makedonije i njenog prisvajanja. Taj sukob doveo je do Drugog balkanskog rata i on je započeo 29. juna 1913. godine.

Iako Makedonija nije pripadala ni jednoj od ovih zemalja, njihove ciljeve i pretenzije za pripajanje ove teritorije niko nije mogao da obuzda, pa su se radi smirivanja strasti i novonastalog požara umešale svetske sile. One su rešenje ovog pitanja videle samo u podeli sporne teritorije. Naravno, to je odgovaralo ovim trima balkanskim zemljama, pa je sukob rešen tako što je Makedonija tada podeljena na tri dela. Vardarska Makedonija ostala je u okvirima granica Srbije, Pirinska Makedonija pripala je Bugarskoj a Egejska Grčkoj.

Ovakvom podelom Makedonije mir nije uspostavljen. Pogotovu se nisu mirili Bugari jer su polagali navodno pravo na ovu teritoriju, kao i na druge krajeve Srbije po osnovu San-stefanskog mirovnog ugovora. To im je bio motiv da i dalje ostanu u ratu sa Srbijom kako bi došli i do ovih teritorije, između ostalog teritorije Toplice, Vranjskog, Leskovačkog, Pirotskog okruga i drugih krajeva.

Bugari su uz sebe imali Rusiju, koja je na svaki način želela da u

ovom delu svetu preko Velike Bugarske ostvari svoje pretenzije i uticaj.

Međutim, zapadne sile su se suprostavljale ovim ruskim željama. Austrougarska je naročito bila protiv jer je inače držala mnoge severne krajeve naše zemlje, a na zapadu Bosnu i Hercegovinu. Austrougarska se teško odricala primata na ovom prostoru jer je to donosilo velike ekonomske koristi, ali i posedovanje važnog strategijskog položaja.

Srbija je u to vreme bila mala i slabo ekonomski razvijena država. Ali je zato narod Srbije imao veliki moral i bio je spreman na borbu do kraja, ne samo za odbranu Makedonije, već i za odbranu onih srpskih krajeva na koje su Bugari pretendirali. Tako su Topličani i naši dedovi ponovo uzeli puške u ruke i počeli žestok rat protiv Bugara.

Događaji koji su nailazili svakim danom su sve više otežavali ionako težak položaj Srbije. Austrougarska je za atentat Gavrila Principa 28. juna 1914. godine nad nadvojvodom Francom Ferdinandom i njegovom suprugom vojvotkinjom Sofijom okrivila Srbiju iako je bio izveden u Sarajevu. S tim u vezi tražili su odgovarajuća priznanja srpske vlade na čijem je čelu bio Nikola Pašić, a kada je Srbija odbila da se povinuje Austrougarskoj, varnica Prvog svetskog rata bila je upaljena. Redosled događanja bio je ovakav:

23. jula 1914. godine Austrougarska je objavila rat Srbiji.

U isto vreme Rusija je vršila pripreme za napad na Nemačku.

Nemačka je to osetila i objavila rat Rusima. Istovremeno Nemci spremaju napad i na Francusku i već 3 avgusta objavljuju rat toj zemlji.

4. avgusta 1914. godine Englezi objavljuju rat Nemačkoj.

Istovremeno Turci stupaju u savez sa Nemačkom, a Italija prilazi Engleskoj i Francuskoj.

I tako je Prvi svetski rat počeo a Evropu zahvatio ratni požar.

Toplica kao deo Srbije koji je Bugarska okupirala nije mogla ostati van događaja. Njen narod slobodarski raspoložen, našao se na mnogim ratnim položajima u Srbiji. Među njima je bilo i naših Resinčana pod komandom Vojvode Mišića, Stepe Stepanovića, Petra Bojovića, mnogo puta uz starog kralja Petra Karađorđevića i prestolonaslednika Aleksandra. Narod je imao veliku želju da neprijatelja pobedi i ostvari u to vreme prisutne težnje naroda Srbije, Hrvatske i Slovenije, da se ujedine u jednu državu. Tada je poseban doprinos za oslobođenje dao takozvani "Gvozdeni puk", formiran u Toplici a sa štabom u Prokuplju. S obzirom na sastav, ovaj puk mnogi su smatrali jedinom proleterskom brigadom u ovom strašnom ratu.

Tako su se meštani sela Resinca borili u sastavu srpske vojske u

svim istorijskim bitkama: na Drini, Ceru, Gučevu, Jadru, Jankovoj klisuri, sve do Kajmakčalana i dalje na Solunskom frontu. Prolazili su kroz gudure Albanije, dospevši u Grčkoj do malog ali čuvenog ostrva Vida. Bilo je ljudi iz ovog kraja koje je ratni vihor odneo čak u arapske zemlje. Na primer, Vlajko iz Gojinovca deo rata proveo je u Bizerti.

U tom velikom ratnom pohodu, ginuli su jurišajući na neprijateljske bunkere, gladovali, stradali od vašaka, pegavog tifusa i teških vremenskih prilika.

U tim bitkama izgubilo je svoje živote najmanje 20 mladih ljudi iz Resinca. To su Antonijević Milorad, Đorđević Miloš, braća Kostić Tijosav i Vukomir, Kostić Trifun, Kostić Draga, Kostić Radovan, Maksimović Danilo, Milanović Miloš-Miša, zatim otac i sin Mirković Spira i Svetislav, Nedeljković Pavle, Nikolić Petar, Obradović Mitar, Orlović Radovan, Orlović Marko, Radosavljević Milutin, Stojanović Borisav i Savić Aleksandar.

Naši dedovi Mina i Milan imali su sreću da prežive ove bitke i da se vrate sa fronta, ali ne da završe rat. Bili su puni utisaka o hrabrosti svojih drugova i njihovom visokom moralu, ali i o junaštvu preživelih ratnika iz svog sela.

Pričali su oni o komšiji Grujici Dimitrijeviću - Gruji, stasitom seljaku, bez škole, kojem je uspelo da preživi najžešće bitke i da se u njima istakne kao istinski borac. U znak priznanja dodeljeno mu je odlikovanje "Karađorđeva zvezda" što je bilo i najveće priznanje koje se tada moglo dobiti za pokazano junaštvo. Osim toga Gruja je proizveden u čin kapetana Srpske vojske i to posle jednog težeg sukoba sa svojim komandantom. Naime, on je odbio da izvrši naredbu svojeg starešine, da sa jednom većom grupom vojnika izvrši juriš na neki neprijateljski položaj. S obzirom da je trebalo preći preko brisanog prostora pretila je opasnost da svi izginu. Zato je nagovorio grupu vojnika da pođu za njim, preuzeo je sam komandu, izabrao pravac napada i neprijatelja potukao do nogu.

Umesto da bude kažnjen zbog odbijanja poslušnosti, Gruja je dobio čin kapetana. Naime, u kasnijoj analizi štab njegove vojne jedinice utvrdio da je porazio neprijatelja na tom položaju, sačuvao sve svoje vojnike i da je odlično vodio komandu.

Gruja je, kako se pričalo u selu, kao kapetan pokazao izvanredne rezultate i u narednim bitkama.

Osim Gruje, naši dedovi su govorili da su pored onih izginulih na frontu 1914. godine, bili izuzetno zapaženi borci i ovi preživeli ratnici iz Resinca: Novica Antonijević, Prokopije Nikolić, Jevtimije, Stevan i

Vlaja Orlović, Milovan Obradović, Milovan Simović, Vujica Balović. Vasilija Andrića su austrougarski vojnici zarobili i oterali na rad u svoju zemlju, odakle se vratio tek posle oslobođenja 1918. godine. Mnogi od ovih ratnika bili su i teže ranjeni.

Nabrajanjem ovih imena izginulih Resinčana u Prvom svetskom ratu, broj učesnika u njemu se ovim ne završava. Bilo ih je mnogo više, spisak mrtvih je znatno duži, a i broj onih koji su uspeli da prežive i nastave dalju borbu sve do konačnog oslobođenja zemlje 1918. godine.

Ostale žrtve rata su ljudi nad kojima su Bugari izvršili teške zločine.

Odlaskom velikog broja mladih ljudi na front, stanovništvo Srbije uopšte, pa i Toplice bilo je proređeno, a ono što je ostalo iz nekih razloga kod svojih kuća izloženo je više nego ikada mnogim patnjama. Srpska vojska posle mnogih bojeva povlačila se prema jugu. Bugari su iskoristili ovu situaciju i zaposeli mnoge srpske krajeve. U Toplici je tada zaveden surov režim. Iz Bugarske su došli osim regularnih vojnih jedinica i popovi i kmetovi sa zadatkom da na svaki način ovom stanovništvu nasilno nametnu bugarsko podaništvo, kako bi nakon toga u datom trenutku lakše ovaj kraj učinili sastavnim delom bugarske države.

Zbog velikog otpora stanovništva zavedene su teške okupacione mere. Bugari su hapsili, odvodili mladiće u zarobljeništvo, terali su ljude na razne prinudne radove, palili su ljudima kuće i ne tako retko bezrazložno su ubijali ljude.

Iako zaplašeni, stanovnici Toplice nisu se tako lako predavali, bili su uporni u svom opstajanju. bežali su u Jastrebačka brda, odakle su gledali kako im se dime zapaljene kuće, ili su tu dobijali vesti da im je sve živo opljačkano.

Uspostavljajući svoju okupatorsku vlast u Toplici, Bugari su tražili pogodne ljude preko kojih bi lakše vladali ovim krajem. U Resincu su našli Marjana Maksimovića, čija je žena Nasta bila rođena sestra komandanta bugarskog vojnog garnizona u Prokuplju. Njega su odmah postavili za seoskog kmeta, a nešto kasnije i za predsednika Donjorečičke opštine

Marjan je potomak uglednih kosovskih porodica Kostići i Maksimovići, poznatih ratnika iz Balkanskih ratova i Prvog svetskog rata. Mnogi članovi ovih porodica su izginuli, ali za razliku od njih, Marjan se otvoreno stavio u službu Bugara. Po pričanju seljaka, on je bio veći Bugarin nego što su to bili sami Bugari. O njegovim zlim delima pričalo se dugo posle rata, a isto tako i o mogućnostima koje je imao da olakša položaj svojih komšija i drugih građana Toplice. Marjan,

međutim, nikom ništa nije dobro učinio. Zapamćen je se samo po zlu. Gde je on bio žrtve su stizale jedna drugu a zapamćeno je da je pokušavao da i decu otera u bugarsko zarobljeništvo. Ljudi su se njega bojali više nego samih Bugara.

Njegove prve žrtve iz Resinca su bili neki mladi ljudi regrutovani za srpsku vojsku na početku rata. Po njegovoj prijavi Bugari su oterali u zarobljeništvo Novicu Balovića, koji se više nikada nije vratio svojoj kući. Tamo je umoren glađu. Po njegovoj smrti malo ko u Resincu nije znao mesto Sliven u Bugarskoj. Umro je od gladi i Stojan Savić, a nešto kasnije i Savatije Simović, ali je njih zadesila ta sudbina u Gostivaru. Boško Dimitrijević je preživeo sva mučenja, ali u jednom pokušaju bekstva iz pakla pušćanim kuršumima raznesoše mu levi kuk i tako doživotno ostade težak invalid. Iz te grupe mladih uspelo je samo Svetomiru Simoviću-Toli da se živ vrati iz zarobljeništva.

Istovremeno, kada je Marjan poslao u zarobljeništvo ovu petoricu regruta, priveo je Bugarima iz sela još nekoliko mladića od kojih ni jedan nije imao više od 15-16 godina. Tako, Ćirković Đurđe, naši Radoslav i Radoje Mijajlović, Bogdan Mirković, Mladen Mirković, samo što su završili osnovnu školu trebalo je da postanu njegove žrtve. Međutim, baš tada se isprečio naš Vukadin, izašavši pred Marjana i Bugare, rizikujući život i javno rekao "Marjane, ne radiš ni dobro ni pametno. Ti možeš ako hoćeš da nas zaštitiš. Ne pitam za cenu šta to košta, platiću da ova deca ne idu na rad u Bugarsku."

"Može Vukadine," odgovori Marjan prišavši mu bliže i dodajući "Za svakog daj po jedan dukat, za tvoju decu ništa. Ona ne vrede toliko." Čuo je to Vučeta Joković iz sela Merovca koji se tu našao kao zarobljenik Bugara. Inače Vučeta je bio potpukovnik srpske vojske. On dodade "Marjane, to što radiš velika je sramota za tebe, još više za tvoje pretke, a da ne govorim o tvom poštenom ocu."

Umesto odgovora na ove reči Vučete Jokovića, Marjan udari težak šamar Vučeti na očigled okupljenih seljaka i Bugara. "Hvala ti Marjane." odgovori Vučeta.

"Hoću li i ja Marjane dobiti šamar." nastavi Vukadin. "Ti si najobičnija skot i izrod. Ja tebi Marjane tvrdim da ova deca neće otići u Bugarsku. Pre ćeš ti otići pod crnu zemlju nego što će ona tamo stići."

Nastade tajac a potom se ču i Marjanov odgovor "Deca mogu kući, slobodna su. Duguješ mi tri zlatnika." Na to Mijajlo odgovori "Ne, dobićeš svih pet." pa zavuče ruke u džep, izvuče dukate i dade ih Marjanu. Da neko ne bi video šta mu je dao, Vukadin je rukom pokazao

Marjanu "mućak". Ovom to ni malo nije smetalo da ih mirno primi pred ljudima.

U ovaj razgovor umešao se i naš deda Milan, koji Marjanu saopšti svoju čvrstu odluku da će kad tad lično učiniti da za svoje postupke Marjan odgovara pred ovim ljudima koje je toliko danas osramotio.

"Milane, uredu je. Odgovaraću ja ako nekome bude uspelo da me izvede na sud, ali za to ti sigurno nećeš imati prilike. Tebe ću otpremiti za Bugarsku pa ako se živ vratiš neka ti je alal ta tvoja odluka." odgovori Marjan.

Sutra dan pokupiše Milana i zajedno sa Prokopijem Andrićem, Dimitrijem Balovićem, Tozom Janićijevićem, Dinom Maksimovićem, Tozom Orlovićem, Savić Sretenom, Janićijević Rakom i Orlović Nikićem, oteraše ga u zarobljeništvo.

Zanimljivo je da je Nikić Orlović do toga trenutka bio seoski kmet, izabran od seljaka posle odlaska Marjana za predsednika opštine. To vreme ostalo je crna mrlja u njegovoj porodici jer su mnogi smatrali da je on bio kao uostalom mnogi drugi kmetovi, bugarski saradnik. Ustvari Nikić je bio pošten čovek a to što su Bugari kod njega navraćali i tražili da izvršava zadatke, bila je nužnost i jedna neminovnost. Za sve vreme njegovog kmetovanja koje mu je nametnuto nema bilo kakvih podataka da je bilo kome napakostio. A ipak je dugo posle oslobođenja vladalo uverenje da je pomagao Bugarima. Čovek nije bio ni kriv ni dužan a ipak je ostao na lošem glasu. Ljudi su prevideli da je na kraju oteran i u zarobljeništvo, sigurno ne zbog toga što je bio dobar Bugarima, već obrnuto, što im nije odgovarao kako su oni hteli.

Iz kazivanja dede Milana, njihov položaj u zarobljeništvu bio je izuzetno težak. Raspoređeni su u razlilčita mesta. On je bio u Staroj Zagori sa Rokom Janićijevićem i Prokopijem Andrićem. Radili su na imanjima bugarskih seljaka teške fizičke poslove i kao obično moreni glađu do besvesti. Sa njima su bili i drugi Srbi iz okolnih mesta, koji su svi zajedno sačinjavali grupu. Jednom prilikom dopalo im je da rade na imanju jednog seljaka koji se razlikovao od ostalih. Po mišljenju dede Milana, taj Bugarin bio je vrlo pošten čovek. Videvši ih kako izgledaju jadno i slabo, ovaj bugarski seljak je krišom od svojih komšija prvog dana zaklao ovcu i spremio dobru večeru i tako ih lepo nahranio. Tom prilikom ih je upozorio:

"Deco, vi ste izgladneli. Ja sam vam pripremio dobru večeru, znači da ne žalim da jedete što više. Ali vi ne smete to da činite. Vama su creva zavezana od gladovanja, pa vam se može dogoditi ono najneugodnije. Zbog toga pazite koliko ćete jesti večeras. Nemojte grabiti,

biće i sutradan dobra hrana i nadalje dok ste kod mene na radu. Jedino što bih vas zamolio nemojte drugima govoriti kako se ovde hranite.”

Za izgladnele zarobljenike ovo upozorenje izgledalo je u prvi mah kao nešto što bi ličilo na štednju, valjda zbog svega što su pre toga svi zajedno doživeli. Zato se neki od njih nisu mnogo obazirali na ove reči i počеше nemilosrdno da grabe meso od debele ovčetine. Milan je bio umeren, Prokopije Andrić nezajažljiv, drugi kako ko. U toku noći dogodilo se baš ono o čemu je govorio ovaj Bugarin. Neki su imali teške bolove u stomaku, Milan i drugi ih nisu ni osetili a Prokopije Andrić nije dočekaao sledeći dan. Umro je u toku noći.

Marjan Maksimović, osetivši da u selima Toplice nema ljudi koji bi mu se suprostavili, bar u njegovoj opštini čiji je bio predsednik, za vreme dok su drugi ratovali i robovali, on je sebi udešavao onakav život kako mu je najviše godilo, nemajući nikakve obzire. Silovao je žene, tukao ljude, iznuđivao novac od seljaka, terao ih da rade bez para na njegovom imanju, a što je nacrnje, ucenama je uspevao da prve noći provede sa mladim nevestama. Naime, on je išao toliko daleko da je pojedine domaćine pod pretnjom smrti naterivao da ga biraju za starog svata. Sve to da bi sa mladim snahama spavao prvu noć, pre mladoženje.

Godine 1916. počeli su iz Bugarske da se vraćaju pojedini zarobljenici, mahom oni koji više nisu mogli fizički da rade. Među njima vratili su se i mnogi Resinčani pa i naš deda Milan. Marjan Maksimović je bio još osiljen, ohol, ponosan na sebe kao na čoveka od vlasti, sa podrškom i velikim poverenjem Bugara. Istina je da je bilo i drugih ljudi u selima Toplice koji su se ponašali na sličan način. Uz ovo i zločine koje su Bugari vršili više se u ovom kraju nije moglo živeti. Narod je bio rešen na sve da bi se spasao zla. I nije dugo potrajalo da se dogodi ono što je malo ko mogao da izvede u drugom delu zemlje.

Buknuo je ustanak. Narod je ustao 1917. godine i sa puškom u ruci svrstao se u redove četnika Koste Vojinovića. Narod je ustanike popularno nazivao komitama. Oni su svakodnevno imali sukobe sa Bugarima. Komita je postao i maloletni Radoslav Mijajlović-Dosa, i on je spadao u takozvane dobrovoljce. U redove ove vojne organizacije od naših su stupili takođe Radoje Mijajlović i deda Milan, već oporavljen od gladi iz Bugarske. Bilo je i mnogo drugih Resinčana. Blagoje Lepojević je bio čak i vojvoda, istina nešto kasnije kada se vratio Kosta Pećanac sa fronta i on preuzeo ulogu glavnokomandujućeg. Jer Blagoje je bio poreklom iz Peći, pa mu je Kosta valjda dodelio čin vojvode po zemljačkoj liniji.

Od mnogih sukoba, deda Milan je najviše govorio o jednoj borbi sa Bugarima na Bodeniku, na planini Jastrebac, kada su teško porazili bugarsku vojsku. Govorio je i o borbi za oslobođenje Prokuplja, kada su uspjeli da isteraju Bugare iz grada. Deda Milan je po svom kazivanju sa još nekima upao u Prokuplje sa puškom - mašinkom i delovao sa sreskog načelstva, dakle jedne od najznačajnijih zgrada u Prokuplju u kojoj je bio smešten i sam štab bugarskog garnizona. Istina je da su se Bugari posle nekoliko dana ponovo vratili u grad i posle ovog poraza ojačani napravili u Toplici pravi pokolj.

U saradnji sa Marjanom Bugari su otkrili ove komite u Resincu i odmah ih poubijali: Kostić Jocko, Kostić Svetko, Mirković Agapije i Savić Janko. Potom su kod Suve Česme na putu za Prokuplje ubili Antonijević Milutina i Orlović Marka. Ovaj poslednji bio je toliko hrabar da je goloruk pokušao da se obračuna sa Bugarima, hvatajući se za bajonet, tako da je bio sav isečen.

Marjan se po prvi put zabrinuo za svoj život kada je video kako se buni narod Toplice. Zato je te 1917. godine više živeo pod zaštitom Bugara u Prokuplju, pa ga je bilo teško uhvatiti i nagraditi za taj rad. Bugari su sve ređe zalazili u sela, ali kada su išli onda su ih pratila znatna vojna pojačanja. O komitama se nije tačno znalo kolika je njihova snaga. Oni su čas bili u planini čas u poljima okolnih sela. A preko dana najčešće su bili u svojim kućama, naravno oni za koje se nije znalo da su komite, da bi se u toku noći organizovano ponovo našli na ratnim zadacima.

Tim povodom Bugari i njihovi doušnici organizovali su manje grupe seljaka da se obučeni u bugarske uniforme noću pojavljuju u selima kao bugarski vojnici. Na taj način hteli su da dokažu narodu da među Bugarima ne postoji strah od komita. Iz Resinca takvu grupu sačinjavali ni krivi ni dužni Maksimović Radoslav "Lašo", Lepojević Đorđe-Đole, Stojanović Arsa i Orlović Dragomir. Ti ljudi bili su unapred osuđeni na smrt, ali to oni nisu znali. Pored bezazlenih zadataka dobijali su ipak i prljave naloge. Morali su ponekad po nešto da uzmu od seljaka ili nekog opljačkaju, da nekoga istuku i to sve u ime Bugara. Niko iz te grupe nije smeo da kaže ko su oni zapravo.

Naivni seljaci koji su imali tu nesreću da postanu ono što nikada nisu želeli nisu smeli da odbiju ovu "saradnju" sa Bugarima. Nisu verovali ni da će posle toga biti poubijani i to na takav način da se ni danas nije skinula mrlja sa njihovih imena.

Grupa Resinčana je streljana javno u selu u prisustvu puno naroda. Svi su plakali, ne zato što žale svoje živote, već više zbog toga

što odlaze iz života sa velikom brukom koja im je nametnuta. Bugari su pre streljanja pročitali naredbu da to čine zbog toga što su svojim prljavim delima obrukali bugarsku vojsku i veliku Bugarsku kao državu.

Marjan Maksimović je prisustvovao ovom činu i kao predsednik opštine govorio prisutnima da će svako proći kao i ovi ljudi, ako pokuša da nešto čini što može narušiti ugled bratske Bugarske.

Ustvari ovo je bilo poslednje Marjanovo pojavljivanje pred seljacima. Posle kraćeg vremena, nakon duge pratnje, komite su ga uhvatile u Belogoškom potoku. Bio je na putu iz Donje Rečice prema svojoj kući, siguran da ga niko nije video. Komite su odvele Marjana prema Jastrepcu i kod sela Gornja Jošanica ubili su ga.

Tom prilikom Marjan nije bio sam. Sa njim je iz opštine prema selu krenuo i Isailo Maksimović-Sika, tada opštinski šumar, čestit i pošten čovek, dosta siromašan. Nikom se u životu nije zamerio, a ipak su i njega komite ubile. Njegov leš nađen u jednom bunaru u selu Gornja Jošanica.

O ovom ubistvu su se ispredale razne priče u koje je teško bilo verovati. Komite su ga sigurno ubile, ali je i to tačno da ga oni nisu bacili u bunar, pa i zašto bi. Govorilo se, a to je verovatno tačno, da je njega Marjan u svom poslednjem času teško oklevetao pred komitama ne samo kao Bugarskog saradnika već i za mnoge stvari koje je sam Marjan činio. Podmetnuo mu je silovanja, ucenjivanja i ostala zla dela. S obzirom da je toga zaista bilo u Toplici, komite su poverovale tim optužbama. Vremena nije bilo za proveru i istragu, pa je tako Sika sasvim nevin stradao.

Ubistvo Marjana Maksimovića odjeknulo je u celoj opštini Donje Rečice. Ljudima je odmah postalo lakše. Komitama je zbog ovoga porastao još više ugled u narodu. Bilo je i nekih drugih izdajica koje su komite zbog toga poslale na drugi svet, ali je Marjan bio najveći zločinac među njima. Ljudi su ipak i posle toga ćutali i malo je ko pričao šta mu se za Marjanova života dogodilo. Krili su svoju nesreću, tajili su kome je sve Marjan bio stari svat i sa čijom je snahom spavao i čiju ženu je silovao. Govorilo se samo o onim slučajevima koji su bili svima opšte poznati i koji se nisu mogli sakriti. Ali i to je bilo dovoljno da za večita vremena jedan gad ostane u neprijatnom sećanju.

Selo Resinac se u svim tim ratovima, kao i u Topličkom ustanku, časno ponelo i imalo je značajan udeo. Što je imalo i jednog takvog izroda, nije krivo. Sećanja na njega odlaskom starih generacija sve više se gase i padaju u zaborav.

Books in Ω series

The main aim of this series is to publish collected or selected works of prominent Serbian scientists who were working in mathematical sciences: theoretical and applied mathematics, mechanics and astronomy. Books are accompanied with the biography of the scientist, notes on his scientific work and the bibliographic comments. All works in these books, printed or in digital form, appear as phototype editions. Hence, they are displayed in original fonts and formatting and so these phototyping elements may vary from one to the another paper. Also, works by other authors and in other areas are occasionally published in this series which might be of interest to a certain group of readers.

These editions are not linked to a specific institution, but the Ω series was certainly established in the framework of the National Center for digitization, an informal Serbian organization devoted to the digital preservation of the scientific and cultural heritage. The series is founded by Žarko Mijajlović, professor of mathematics of the Faculty of mathematics, University of Belgrade at the end of XX century. Digital versions of the books are deposited in the Virtual Library of the Mathematical Faculty in Belgrade, <http://elibrary.matf.bg.ac.rs>.

Published books

- *Sabrana dela Bogdana Gavrilovića*, five volumes, (Collected works of Bogdan Gavrilović), more than 2000 pages, Publ. Mathematical Institute of the Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade 1997, ISBN 86-80593-24-9 (only five copies printed), ed. Ž Mijajlović.
- *Sabrana dela Dušana Adamovića*, (Collected works of Dušan Adamović), Publ. Faculty of mathematics, University of Belgrade, Belgrade, 2009, ISBN 978-86-7589-076-8 (only electronic edition), ed. Ž. Mijajlović.

- *Collected works in logic of Aleksandar Kron*, The Serbian philosophical society, Belgrade, ed. Ž. Mijajlović, M. Arsenijević, 2017, ISBN 978-86-81349-42-7 (only electronic edition).
- *Collected works of Nadežda Nada Pejović*, Publ. Astronomical Society "Rudjer Bošković", Belgrade 2020, ISBN 978-86-89035-01-8, (35 copies printed), 1094 pages, editors B. Jovanović, Ž. Mijajlović (editor in chief) and S. Ninković.
- *Ko smo mi*, Dušan Mijajlović, National Center for digitization, Belgrade, 1990 paper edition, 30 copies, 2023 digital edition, editor Ž. Mijajlović